

Redaktörer:
Niklas Bolin
Kajsa Falasca
Marie Grusell
Lars Nord

SNABBTÄNKT 2.0 22

**Reflektioner från valet 2022
av ledande forskare**

DEMICOM-rapport nr 51

Bilder på omslaget

Magdalena Andersson – Fotograf: Kristian Pohl/Regeringskansliet

Ulf Kristersson – Fotograf: Fredrik Wennerlund

Ebba Busch – kristdemokraterna.se

Annie Lööf – Centerpartiets officiella Flickr-konto, Annie Lööf, Centerpartiet. Nyckelviken 201123

Jimmie Åkesson – Sverigedemokraterna. (<https://via.tt.se/pressrum/sverigedemokraterna/mi?publisherrId=3236128&item=image-3328734>)

Nooshi Dadgostar – Foto: Anna Tärnhuvud, Vänsterpartiets officiella Flickr-konto

Märta Stenevi – Foto: Henrik Svensson Karlsson September 2020

Per Bolund – Foto: Fredrik Hjerling

Johan Pehrson – Foto: <https://www.liberalerna.se/pressbilder>

En elektronisk version av Snabbtänkt 2.0 22 hittar du på

www.snabbtankt.se

Redaktörer

Niklas Bolin

Kajsa Falasca

Marie Grusell

Lars Nord

Ansvarig utgivare

Mittuniversitetet, Demicom, Sundsvall, Sverige

Holmgatan 10

851 70 Sundsvall

Kontakt

010-142 80 00

kontakt@miun.se

www.facebook.com/mittuniversitetet

www.twitter.com/mittuni

www.instagram.com/mittuniversitetet

Design och layout

Accidens Kommunikation

ISBN: 978-91-89341-77-7

Snabbtänkt, igen!

Så är det åter igen dags. De sista rösterna har räknats och det slutliga valresultatet har precis levererats från Valmyndigheten. Riksdagens nya arbetsår har inte inletts. Regeringen ännu inte bildad. Ändå, redan en analys av den gångna valrörelsen och dess utfall. *Snabbtänkt* börjar bli en tradition. Detta är fjärde gången vi tillsammans med forskarkollegor från hela landet åtar oss att analysera, reflektera och recensera valet i ett för forskarvärlden ganska annorlunda format. Istället för den vetenskapliga artikelns format, korta och rappa snabbanalyser riktade mot en bredare läsekrets och i ett förhoppningsvis aptitligt utförande. Efter analys av riksdagsvalet 2018 i den första *Snabbtänkt*, så producerades *Euroflections* om 2019 års Europaparlamentsval. Och senast, *Stjärnsäckat*, forskarreflektioner om det amerikanska valet 2020. Vi är som redaktörer såklart endast en del av genomförandet av ett sådant här projekt. I vanlig ordning är vi självklart mycket tacksamma för samtliga bidragande forskares medverkan. Denna rapport vore naturligtvis intet utan alla de insiktsfulla analyser som de närmare 100 forskarna bidragit med. Vi vill också tacka för det stöd som vi erhållit av Mittuniversitet för genomförandet av projektet.

Vi avslutade vårt förord i den första *Snabbtänkt* med att konstatera att "tänka snabbt är inte så dumt heller" som en liten twist på den gamla akademiska devisen att "tänka fritt är stort, tänka rätt är större". Med en blinkning mot Jante och med alla tidigare deltagares träffsäkra bidrag i åtanke frestas vi att konstatera att det inte nödvändigtvis råder något motsatsförhållande mellan de olika adjektiven. Det torde vara fullt möjligt att på en och samma gång tänka både fritt, rätt och snabbt!

Sundsvall och Göteborg, september 2022

Redaktörerna

Niklas Bolin, Kajsa Falasca, Marie Grusell och Lars Nord

1

Inledning	9
Värderingar	17
Valet i antropocen <i>Sverker Sörlin</i>	18
Demokratis grindvakter <i>Åsa Wikforss</i>	19
Valrörelsen 2022 – ett sammanbrott för dialogen mellan ekonomer och politiker <i>Lars Calmfors</i>	20
Allt mindre ideologi i partiernas valmanifest <i>Marie Demker</i>	21
I trygghetsnarkomanernas land är apokalypsen nära: Valet 2022 <i>Katarina Giritli-Nygren & Anna Olofsson</i>	22
Måste vi ställa om våra liv? Miljöfrågorna en politisk "non-go-zone" <i>Bengt-Gunnar Jonsson</i>	23
Bjäbba inte <i>Gunilla Jarlbro</i>	24
Kriminalpolitik – Berättelsen om "det svenska tillståndet" <i>Amir Rostami</i>	25
Klimatpolitiken i riksdagsdebatterna 2018-2022: hur rättvisan stoppade den gröna omställningen <i>Anke Fischer & Nora Söderberg</i>	26
Forskning och politik – Lösa förbindelser eller lyckligt äktenskap? <i>Gustav Bohlin</i>	27
Gud bland partier och väljare <i>Magnus Hagevi</i>	28
Ombytta roller i valet 2022 – när nationalismen blev viktig igen för den radikala populistishögern <i>Pontus Odmalm</i>	29
Valet och hållbarhet – en kort reflektion <i>Max Whitman</i>	30
Påtaglig comeback för ekonomifrågorna i årets valrörelse <i>Peter Öhman</i>	31
En kamp om känslor och moralpanik! <i>Lotta Gröning</i>	32
Brottsfrågan i svenska valet 2022 <i>Jerzy Sarnecki</i>	33
Den moraliska stormakten invaderar folkhemmet <i>Lars Trägårdh</i>	34
Verklighetsuppfattningarna kommer först <i>Jesper Strömbäck</i>	36

2

Vägval	37
Hur stort kan Sverigedemokraterna bli?	38
<i>Li Bennich-Björkman</i>	
Socialdemokraterna: högervridning och hot utifrån	39
<i>Jonas Hinnfors</i>	
Kriser som möjlighetsfönster	40
<i>Eva-Karin Gardell</i>	
Kritik mot Socialdemokraterna ger framgång på Facebook	41
<i>Anders Olof Larsson</i>	
Partiledarvloggar, polfluencers, och parasocialitetens betydelser för valet 2022	43
<i>Johanna Arnesson & Christina Grandien</i>	
De datadrivna valkampanjernas tid	44
<i>Jesper Enbom</i>	
Kräftgång för radikalnationalister och pyspunka på mållinjen för Partiet Nyans	45
<i>Magnus Ranstorp</i>	
Äldre väljare och äldrefrågor i valet 2022	46
<i>Maria Solevid</i>	
Tvekan, tvivel och förtroende	47
<i>Johannes Bjerling</i>	
Maktskifte i mediepolitiken? Public service i fokus	48
<i>Anna Maria Jönsson</i>	
Hur röstar de samiska väljarna till riksdagen & hur kan valresultatet analyseras ur ett samiskt perspektiv?	49
<i>Ragnhild Nilsson & Ulf Mörkenstam</i>	
Övriga partier i kommunalvalen: hur gick det?	50
<i>Gissur Erlingsson & Susanne Wallman Lundåsen</i>	
Makten över folkmakten	51
<i>Ludvig Beckman</i>	
Valdeltagande av invandrare i årets val	52
<i>Pieter Bevelander</i>	
Äldrefrågorna försvann under valkampanjen 2022	53
<i>Ingmar Skoog</i>	
Ledarskapsutmaningar i kris och förändring	54
<i>Aida Alvinus</i>	
Partiernas ungdomsförbund och framtidens regeringskonstellationer	55
<i>Niklas Bolin</i>	
Partierna söker väljarna med utspel, algoritmer och riktade budskap på olika plattformar	56
<i>Kajsa Falasca</i>	

3

Växelvekan	57
Förstörelsepolitik	58
<i>Orla Vigsö</i>	
Om röda linjer och affektiv polarisering	59
<i>Hanna Bäck & Andrej Kokkonen</i>	
En korv betyder så mycket – om politisk rekvisita	61
<i>Bengt Johansson</i>	
Ökad polarisering bland Twitters journalister	62
<i>Ulrika Hedman</i>	
Partiledardebatter i hybridmediernas tid	63
<i>Nicklas Håkansson</i>	
Partiledarna, mer eller mindre viktiga	64
<i>Jenny Madestam</i>	
Politisk ojämlikhet över generationer – ett nödvändigt ont?	65
<i>Sven Oskarsson</i>	
Om valrelaterade processer som sker bakom kulisserna	66
<i>Anna-Britt Coe</i>	
Valåret enligt #svpol	67
<i>David Gunnarsson Lorentzen</i>	
När framtiden blev en novemberräkning	68
<i>Katarina L Gidlund</i>	
Folkinitiativ utmanar valets legitimitet	69
<i>David Karlsson</i>	
Klimatfrågan i valet 2022: Vad stod egentligen på spel?	70
<i>Martin Westin</i>	
Det politiserade medieförtroendet	71
<i>Ulrika Andersson</i>	
Arkitekturpolitik på väg?	72
<i>Sten Gromark</i>	
Demokratiska vanor – med poliskulturen som förebild	73
<i>Micael Björk</i>	
Partiernas bästa fiender och värsta vänner	74
<i>Lars Nord</i>	
Det politiska samtalet - igår, idag och i morgon?	76
<i>Marie Grusell</i>	

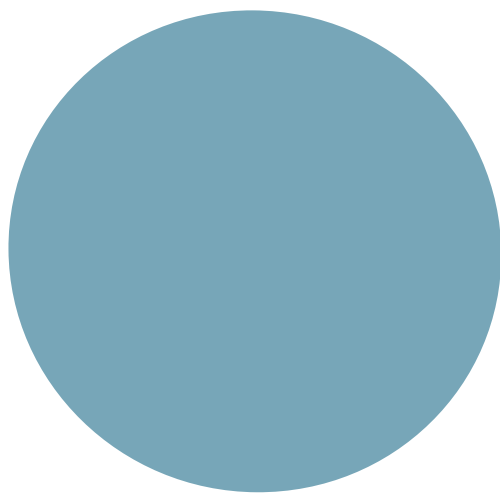
4

Vändpunkter	77
Jimmie Åkesson slår rekord som draglok	78
<i>Sören Homberg</i>	
Minoritetsparlamentarism i går, i dag och i morgon	79
<i>Johannes Lindvall</i>	
I valet 2022 har kön avgörande betydelse	80
<i>Cecilia Josefsson & Josefine Erikson</i>	
Hur det extrema blir normalt	81
<i>Mats Ekström</i>	
Näst störst i Sverige - och i Västeuropa: om Sverigedemokraternas unika framgångssaga	82
<i>Andreas Johansson Heino</i>	
Vem är populärast på den politiska skolgården?	84
<i>Jakob Svensson</i>	
Mediesatsningen som vann valet?	85
<i>Kristoffer Holt</i>	
Trumps kampanjbudskap omfamnas av allt fler	86
<i>Frida Stranne</i>	
En klyfta mellan stad och land?	87
<i>Richard Öhrvall</i>	
Regeringsbildning i ett polariserat politiskt landskap	89
<i>Johan Hellström</i>	
Kvinnokortet – ett ess i rockärmen?	90
<i>Patrik Öhberg</i>	
Det var bättre förr! Den politiska kommentaren i val	91
<i>Elisabeth Stúr</i>	
Första gången	92
<i>Erik Amnå</i>	
Blockpolitikens återkomst	93
<i>Nicholas Aylott</i>	
Förvaltningspolitiken, en match i matchen	94
<i>Helena Wockelberg</i>	
Förtidsröstandet är här för att stanna	95
<i>Stefan Dahlberg & John Högström</i>	
Partiet som kom in från kylan	97
<i>Ann-Cathrine Jungar</i>	
Varför könsparisering?	98
<i>Jakob Ahlbom & Henrik Oscarsson</i>	

5

Världsbilder	100
Alla dessa kampanjer och debatter – men påverkades bilden av partiernas politik?	101
<i>Johan Martinsson</i>	
Har vi drabbats av en mätstörning?	102
<i>Jan Teorell</i>	
Kriminalpolitik med farliga förenklingar	103
<i>Ester Pollack</i>	
I skuggan av Putins krig: Valrörelsen och borgfreden som försvann	104
<i>Bo Petersson</i>	
Opinionsundersökningarna inför 2022 års val: Träffsäkra och rekordmånga	105
<i>Per Oleskog Tryggvason</i>	
Fortfarande lite utrymme för EU-frågor i valrörelsen	107
<i>Sofie Blombäck</i>	
Valet och mediekritiken: Public service, ämnesval och faktakontroll	108
<i>Torbjörn von Krogh</i>	
Självförtroende och samskapande för transformativ omställning	109
<i>Eva Friman</i>	
Hur mycket valbevakning orkar vi med?	110
<i>Ingela Wadbring & Lovisa Bergström</i>	
Hur påverkades valrörelsen 2022 av omvärlden?	111
<i>Peter Bergeles</i>	
Den bortglömda dimensionen	112
<i>Magnus Jerneck</i>	
Skolfrågorna som (inte) diskuterades i valrörelsen 2022	113
<i>Sara Willermark</i>	
Ukrainians residing in Sweden with temporary protection	114
<i>Gregg Bucken-Knapp</i>	
Ett historielöst historiskt val: Om neutraliteten som en ickefråga i valrörelsen 2022	115
<i>Jonas Harvard</i>	
Hur kan valutgången förstås i ljuset av vilka sakfrågor partierna fokuserade på?	116
<i>Nora Theorin</i>	

Inledning

Niklas Bolin
Mittuniversitetet
Docent i statsvetenskap
E-post: niklas.bolin@miun.se

Kajsa Falasca
Mittuniversitetet
Docent i medie- och kommunikationsvetenskap
E-post: kajsa.falasca@miun.se

Valet som delade Sverige

Inte pandemin, knappast heller Putin, men möjligen påskkravallerna kom att sätta sin prägel på valrörelsen och valresultatet 2022. Det var i sig en aning överraskande. Covid 19-pandemin har beskrivits som den värsta globala krisen sedan andra världskriget, men kom inte att sätta några avtryck i den svenska valdebatten. Inte heller det faktum att ett nytt storkrig brutit ut i Europa i och med Rysslands angrepp mot Ukraina spelade någon större roll. Natofrågan löstes ut skyndsamt långt innan de första valaffischerna kom upp. Säkerhetspolitik och försvar blev inga stora valfrågor, liksom inte heller sjukvård och klimat.

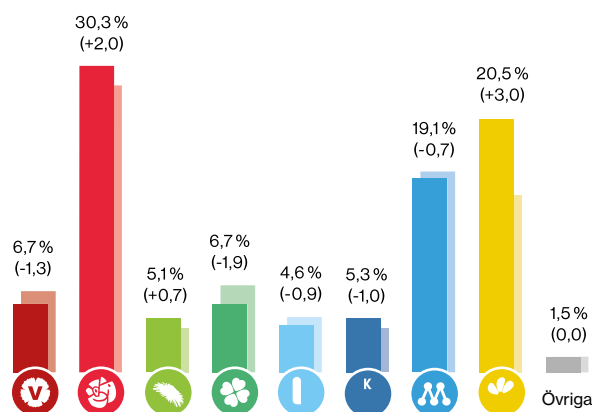
De stora frågorna där ute fick i stället ge vika för vad som uppfattades som de mer konkreta problemen här hemma i form av skjutningar och gängkriminalitet, ökad segregation och skenande elpriser. Klassiska valfrågor som välfärd och ekonomisk politik som brukar orsaka mest politisk strid fick den här gången stå tillbaka medan lag och ordning och energipolitik var återkommande teman i alla större debatter och dueller mellan partierna.

Nya konfliktmönster avtecknar sig därför i det svenska samhället efter valet 2022: de går inte längre så mycket mellan höger och vänster eller baserar sig på ideologiska skiljelinjer. De kan snarare beskrivas som mer kulturellt betingade och känslolystyrda. Flera bidrag i den här rapporten beskriver ett delvis nytt politiskt Sverige där det traditionella – till synes trygga och tillbakablickande – ställs mot förändring och förnyelse och där meningsmotståndare från båda lägren dessutom i allt högre grad tycks välja att raljera med varandra i stället för att argumentera i sak.

Det är förmodligen också korrekt att hävda att svenska valrörelser alltmer har fått en dynamik som gynnar förenklade och tillspetsade resonemang. Experters synpunkter på till exempel klimatpolitik, brottsbekämpning eller elsubventioner passade inte särskilt väl in i de svarta-vita perspektiven i valdebatten. Flera andra tendenser förefaller samspela med det flyktiga och förenklade: partiledarnas ökade betydelse för väljarna, de dagligen uppdaterade opinionsmätningarna, den omfattande användningen av valkompasser som ger snabba och klara besked och alla mer eller mindre mekaniska hejarop eller påhopp i sociala medier.

Det fanns samtidigt, här och var, utrymme till fördjupning under valkampanjen. Det knäckades dörr som aldrig förr och det personliga mötet mellan politiker och väljare fick en välbehövlig renässans. Nyhetsmediernas bevakning var också i det stora hela omfattande och allsidig. Men samtidigt fick de flesta väljare inget besök vid dörren och många valde att framför allt ta del av medier med mindre ambitiös valbevakning. Det minskade valdeltagandet var en indikator på att de politiska samtalen och den ovissa valutgången inte var fullt så mobiliserande som forskningen tidigare antagit. Man ska visserligen inte lägga för stor vikt vid ett enskilt hack i kurvan, men givet att valet på förhand var ovisst,

Figur 1. 2022 samt 2018 års valresultat

Andel röster i 2022 års val, förändring jämfört med 2018 inom parentes.

jämmt och att mycket stod på spel – faktorer som oftast anses gynnsamma – är nedgången överraskande.

Valnatten inleddes med spretande budskap och en viss eftersläpning. Nya regler för att trygga valhemligheten medförde, föga förvånande, att själva röstningsförfarandet tog längre tid med följd att köerna på sina håll var långa. I vissa fall avlades röster så sent som två timmar efter stängningsdags. Än mer olyckligt var att det rapporterats om väljare som på grund av långa köer vände på klacken och gick hem och lade sig på soffan i stället. Hur många det handlar om och om det haft någon inverkan på valdeltagandet och resultatet är okänt. Den ovana situationen med köer efter stängningsdags gav också upphov till den märkliga situationen att många hann ta del av SVT:s vallokalsundersökning innan de avlade sin röst. Möjligen fick inte heller detta en avgörande betydelse. Men likafullt menade vissa att det var ytterligare en plump i protokollet.

Så vad finns att säga om det redan nu rejält tröskade resultatet? Att valet skulle bli en strid på kniven hade de otaliga opinionsmätningarna indikerat. Flera av de dagliga mätningarna visade på i det närmaste dött lopp mellan vänster och höger. För dem som ändå envist försökte uttyda en frontrunner, låg vänstersidan något närmare till hands. Såväl opinionsmätningarnas tiondelar som spelbolagens odds pekade, om än vagt, i den riktningen. Bilden tycktes förstärkas av SVT:s vallokalsundersökning. Med en dryg halvprocents övervikt tycktes en tredje raka regeringsvinst vara inom räckhåll för Socialdemokraterna. Mungiporna på vänstersidan sjönk dock i takt med att allt fler distrikt ute i landet rapporterade in sin rösträkning. Dansen och sången intensifierades i stället på den högra sidans valvokor. Vinnare blev förlorare. Förlorare blev vinnare (se figur 1).

Marie Grusell
Göteborgs universitet
Docent i medie- och kommunikationsvetenskap
E-post: marie.grusell@jmg.gu.se

Lars Nord
Mittuniversitetet
Professor i politisk kommunikation
E-post: lars.nord@miun.se

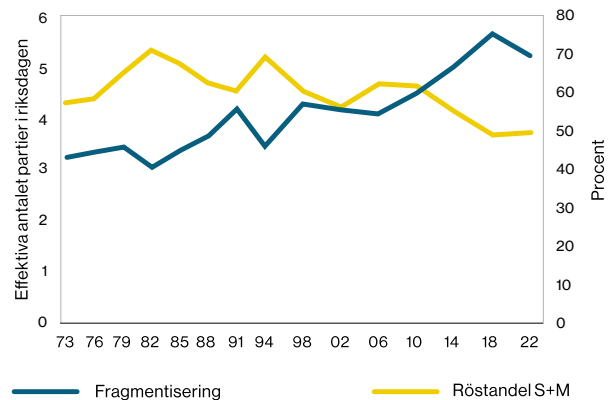
Men det finns fog för att nagelfara begreppet valvinnare. Helt emot hävdvunnen praxis och statsvetenskaplig litteratur gick såväl Socialdemokraterna som Miljöpartiet, de senaste två mandatperiodernas enda regeringspartier, framåt. Trots det, regeringsförlust. Liberalerna, å sin sida, andades ut efter att med relativt god marginal klarat sig över den fyraprocentsspärr som de under stora delar av den gångna mandatperioden tvingats titta upp mot. Få tycktes bry sig om att 4,6 procent av rösterna är partiets sämsta resultat sedan demokratins införande. Även Kristdemokrater och Moderater backade. Trots dessa nedgångar, vunen regeringsmakt. Se där, åtminstone fem partier som är såväl vinnare som förlorare, lite beroende vad jämförelsepunkten är. Övriga tre är mer lättsorterade. Såväl Vänsterpartiet som Centerpartiet backade jämfört med 2018. Möjligen kan de finna tröst i att de båda partierna inte behövde befatta sig med det på förhand svårlagda pussel som den vänstra sidans regeringsbygge skulle innebära. Slutligen valets enda en tydiga vinnare. Sverigedemokraterna är inte bara unika i en svensk kontext. I knappast något land finns ett parti som har en oavbruten följd av uppgångar i nio riksdagsval. Troligen världsrekord. Det är bara ett drygt decennium sedan Sverige ansågs vara det avvikande fallet utan höger-radikala företrädare i det parlamentariska finrummet. Nu, snarare det omvända. Sverigedemokraterna har inte bara kommit ifatt utan även sprungit om de flesta av sina motsvarigheter i Europa.

Det jämna valresultatet manar också till eftertanke. Några tiondelars procentenheter betyder så mycket. Med en övervikt åt andra hållet hade vi haft en regering åter igen ledd av Socialdemokraterna. Och den diskussion som nu förs kring vem som ska möta väljarna 2026 i Centerpartiet och Vänsterpartiet hade snarare handlat om Ulf Kristersson framtid. Han som nu ska leda landet under den kommande mandatperioden.

Det svenska partisystemet och de interna samarbetsmönstren är i fortsatt förändring. Alliansen är död. Borgerligheten splittrad. De rödgröna delade. När partier från vänster till höger i vissa avseenden springer på samma bollar kanske man tillspetsat kan hävda att den dominerande skiljelinjen alltmer stavas för eller emot Sverigedemokraterna. Linjen dras rakt genom Liberalerna. Vi minns Gunnar Helén. Att vara liberal är onekligen att vara kluven.

Den utveckling som nådde sin höjdpunkt med 2018 års val består. Partisystemets är fortsatt fragmentiserat. *Antalet effektiva partier*, statsvetarnas försök att numeriskt fånga graden av fragmentisering genom att ta hänsyn till såväl antal representerade partier som hur jämnt rösterna är fördelade, är på fortsatta höga nivåer (se figur 2). Likaså är det värt att notera att de så kallade regeringsbärande partierna, Socialdemokraterna och Moderaterna, inte heller denna gång tillsammans samlar en majoritet av väljarkåren.

Figur 2. Partisystemets fragmentisering 1973-2022

Figurens vänstra y-axel och den mörkblå linjen visar det effektiva antalet partier (N) i riksdagen som är ett mått på ett partisystems fragmentisering. Den högra y-axeln och den gula linjen visar Socialdemokraternas och Moderaternas sammanlagda andel av rösterna.

Låt vara en detalj, men man undrar hur de stora mediernas statsministerdueller ser ut 2026.

Väljarrörligheten är fortsatt stor. De flesta väljarna som bestämmer sig sent i valrörelsen röstar till sist som de gjort tidigare. Några byter till ett närliggande parti. Men de få som kravlar sig över blockgränsen är ändå tillräckligt många för att partiernas valkampanjer kan bli avgörande. Och döma av utspelen från valnattens valvador kan vi åter igen konstatera att samtliga partier gjorde fantastiska kampanjer – åtminstone enligt de själva. Kanske har de rätt. Partierna blir alltmer professionella och kampanjerna genomförs i den meningen mer sofistikerat än tidigare. Men i det nollsummespel som stavas riksdagsval är bra inte tillräckligt. Man behöver vara bättre än sina motståndare. Politik är att vinna.

Det hävdas ofta att pengar inte avgör svensk politik. Det är en sanning med modifikation. Den som söker stöd med hjälp av korrelationsanalyser mellan pengar och röster kammar noll. Men pengar är av avgörande betydelse för vad – och hur mycket – partierna kan göra i en valkampanj. Likt de ovan diskuterade huvudsakliga politiska alternativen kan man ekonomiskt dela in partierna i två lag. Indelningarna skiljer sig dock åt. I den ena ringhörnan hittar vi det ekonomiska a-laget. Här samsas de tre stora partierna S, SD och M med det lilla men rika Centerpartiet som i kraft av den tidigare försäljningen av sin tidningskoncern är ekonomiskt välmående. I den andra återfinns de övriga mindre partierna. Av partiernas samlade kampanjbudgetar stod de fyra rika för

drygt 80 procent. Och trenden är tydlig, gapet har ökat de senaste valen (se figur 3).

Mer resurser ger exempelvis ett parti större möjlighet att nå ut med sitt budskap genom köpt reklam. Då partierna är relativt förtegnade med att utförligt redogöra för hur de spenderar sina pengar är vi inte i en sits att - här och nu - dra några självsäkra slutsatser om hur ekonomins mekanismer får bäring på valresultatet. I lite mer modest anda nöjer vi oss istället med att peka på några av de stora dragen i hur partierna utformar sina valkampanjer. En noterbar sak är den vikt partierna numera ger till köpt reklam på internet. En reflektion som, möjligen berättigat, av många på sin höjd möts med en axelryckning. Men om vi bara går tillbaka något decennium får vi en helt annan bild. I valet 2010, till exempel, ansåg partierna inte bara att reklam i TV, radio och dagspress var mer betydelsefull än reklam på nätet. Även reklam i veckopress sågs som en mer värdefull kanal i valkampanjen. 2022 var samtliga kraftigt distanserade av internetreklamen.

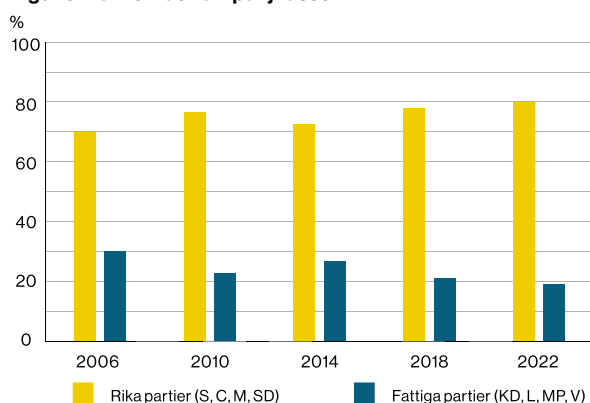
Att värderingen av reklamköp i olika mediekkanaler minskar i betydelse kan rimligen både kopplas till de snabba förändringarna av det svenska medielandskapet, och till människors förändrade medievanor som gör deras exponering för olika reklambudskap mindre förutsägbara. Nyhetsmediernas roll som bärare av centrala budskap till en masspublik har förändrats, även om relativt många ögon fortfarande nås av reklam i dessa medier.

Internet-dominansen i reklamköp finner dock inte sin motsvarighet i partiernas valkampanjer generellt. Den återkommande profetian om hur sociala och digitala medier helt ska revolutionera valkampanjen får åter igen stryka på foten. Istället är partierna angelägna om att befinna sig på många olika arenor. Så även om fokus i stigande utsträckning läggs på digitala arenor så värderas fortfarande de klassiska traditionella arenorna väldigt högt. Valaffischer, knacka dörr och finnas på städernas torg med valstugor är därför fortsatt viktiga inslag i årets val. Ett nytt inslag i partiledarnas besök på torgen är den numera självklara kön till att ta en selfie med partiledaren. Genom att möta och kommunicera med väljare direkt – och involvera dem på olika sätt i de egna kampanjerna – finns möjligheten att påverka människors uppfattningar om politik och samhällsfrågor utan att vara beroende av redigerande och tolkande nyhetsmedier.

Precis som i tidigare valkampanjer prioriteras kommunikationskanaler olika, men TV och radio är fortfarande herre på taket. I allt högre utsträckning blir de dock utmanade av ett urval av sociala medier som Facebook, Instagram och YouTube (se figur 4).

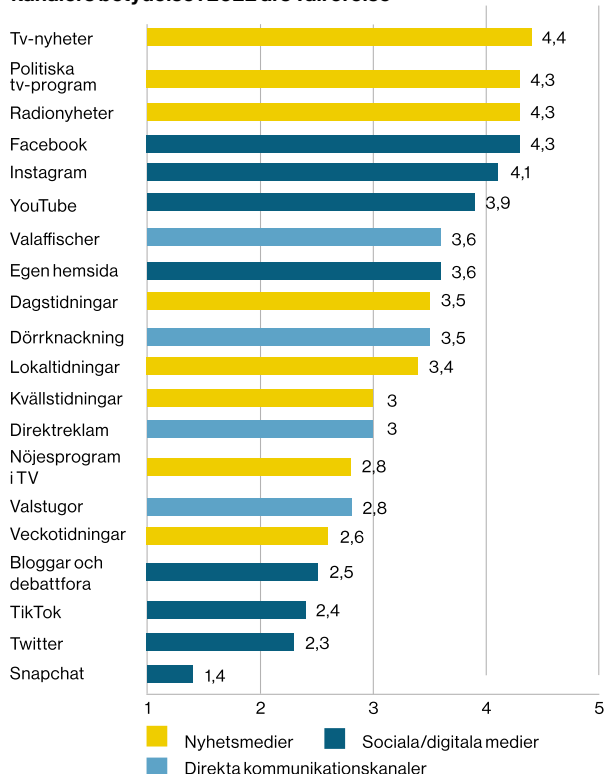
Över tid ser vi vissa förändringar i hur de svenska partierna rankar kommunikationskanalernas betydelse. Medieexponering har länge varit av största betydelse och trots den snabba utvecklingen av sociala medier menar partierna att nyhetsmedierna generellt fortfarande utgör den viktigaste

Figur 3. Partiernas kampanjkassor

Figuren visar den procentuella andelen av partiernas sammanlagda kampanjkassor som de två grupperna av partier stod för i respektive val.

Figur 4. Partiernas värderingar av olika kommunikationskanalers betydelse i 2022 års valrörelse

Figuren visar partiernas genomsnittliga uppskattning av värdet av olika kommunikationskanaler på en skala 1-5 där 1 är "oviktig" och 5 är "mycket viktig"

typen av kanal för politisk kommunikation. Samtidigt har betydelsen av lokaltidningar, kvällstidningar och veckotidningar tappat i betydelse de senaste valrörelserna.

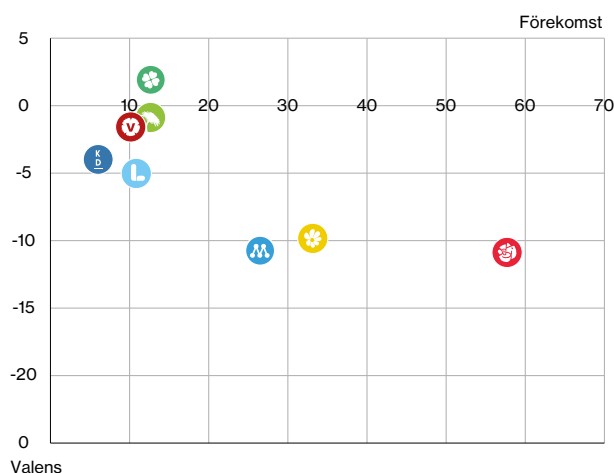
Under de senaste två valrörelserna har det förekommit fler partiledardebatter än någonsin och medieuppmärksamheten kring partier och partiledare har varit hög. Det kan också noteras att tidigare självklara och centrala arenor för debatten har fått konkurrens av nya kanaler. Public service-televisionens partiledarutfrågningar har numera sina motsvarigheter i de kommersiella kanalerna och på tidningarnas webb-tv-sändningar. De klassiska valdebatterna och partiledarutfrågningarna har setts av miljoners svenska tv-tittare under otaliga valrörelser. Det gäller också inför valet 2022 då slutdebatten lockade miljonpublik, och fick stort utrymme i både för- och efteranalyser i ett stort antal medier.

Mediernas bevakning av valet var intensiv, men inte exceptionell. Under valrörelsens sista tre veckor förekom färre direkta nyheter om valet som toppnyheter på de stora dagstidningarnas förstasidor och i radio- och tv-nyheternas rubriker jämfört med 2018. Den här gången konkurrerande också många externa händelser om uppmärksamheten. Där fanns naturligtvis kriget i Ukraina, den till kriget knutna energikrisen i Europa och Sverige, den ekonomiska utvecklingen med kraftigt ökad inflation och dessutom den brittiska drottningens död under valrörelsens sista vecka. Det var mycket politik i medier och sociala medier också i denna valrörelse, men i nyhetsvärderingen och kampen om uppmärksamhet trängde andra händelser inte sällan undan den klassiska valkampen.

De stora nyhetsmediernas bevakning av de politiska partierna uppvisade i stort välkända mönster (se figur 5). Liksom 2018 förekom Socialdemokraterna oftast i toppnyheterna, åtföljda av Sverigedemokraterna och Moderaterna. Nyhetsvärderingsmässigt var Sverigedemokraterna på andraplats redan för fyra år sedan, och befäste nu sin ställning. Kristdemokraterna fick minst uppmärksamhet i toppnyheterna 2022.

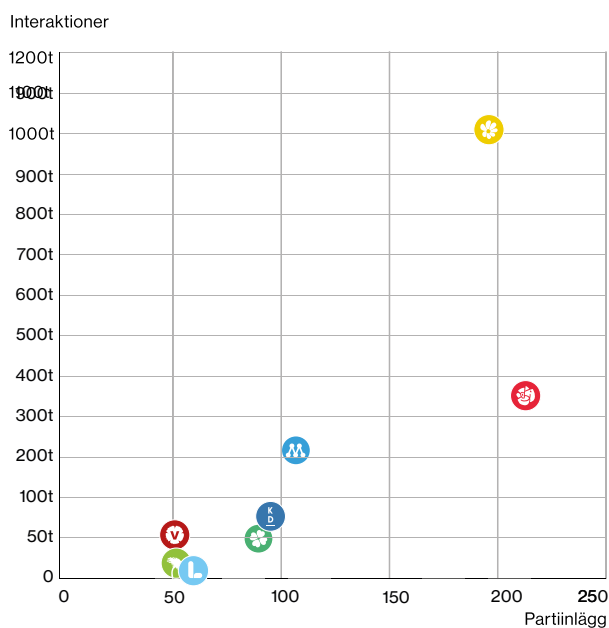
De tre största partierna var också de som oftast framställdes negativt i toppnyheterna. Jämfört med valrörelsen 2018 fanns nu en mer likartad negativ övervikt för de tre största partierna, medan Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna stack ut i detta avseende 2018. Alla partier, utom Centerpartiet, framställdes med viss negativ övervikt i toppnyheterna 2022. Avvikelsen förklaras främst av nyheterna kring att Annie Lööf var tilltänkt offer för terrorattentatet i Visby under Almedalsveckan. Det är samtidigt värt att notera att bara ungefär en tredjedel av alla toppnyheter innehöll någon positiv eller negativ vinkling av ett parti. Majoriteten av toppnyheterna om partierna var således opartiska 2022 på samma sätt som var fallet fyra tidigare. Nyhetsvärderingsprinciper låg till grund för rapporteringen, snarare än partipolitiska hänsyn i det

Figur 5. Partierna i toppnyheterna

Figuren visar hur ofta, och i förekommande fall med vilken vinkling, de politiska partierna förekom i toppnyheterna under valrörelsens tre sista veckor. Analysen omfattade Aftonbladet, Dagens Nyheter, Expressen och Svenska Dagbladets förstasidor samt inledande löp i Dagens Eko 16.45, Nyheterna 19.00 och Rapport 19.30. Totalt antal enheter: 222.

Figur 6. Partiernas aktivitet och interaktioner på Facebook

Figuren visar partiernas antal inlägg på Facebook samt antal interaktioner under perioden 22 augusti – 11 september 2022

redaktionella arbetet.

En av de viktigaste konsekvenserna av att sociala medier har tillförts partiernas verktygslåda är att antalet kanaler för kommunikation och interaktion gentemot väljarna ökat dramatiskt. Vi kan också konstatera att både aktiviteten och interaktionen på Facebook och Instagram fortsätter att öka. Men graden av aktivitet och följarnas interaktioner skiljer sig stort mellan partierna. De stora och rikare partierna har högst aktivitet och antal interaktioner medan de mindre partierna för en mer blygsam tillvaro (se Figur 6).

Sociala medier används i dag av svenska partier som ett förfinat verktyg för kommunikation i valrörelsen, men nyttjas även som ett verktyg för att nå specifika grupper som journalister och vissa väljargrupper. Det har varit snabba svängningar och plattformars popularitet har varierat över tid, något som partierna med lätthet förefaller att ha anpassat sig till. Partierna anpassar även sin kommunikation utefter vilken plattform de befinner sig på.

Det mer personliga tilltalet finns på Instagram och dess ökade antal användare tycks ha lockat alla partiledare att registrera konton och att intensivt posta inlägg och publicera i sina händelser under 2022 (se Figur 7). I valet var alla partiledare aktiva på Instagram till skillnad från 2018 då sex

av nio partiledare var aktiva.

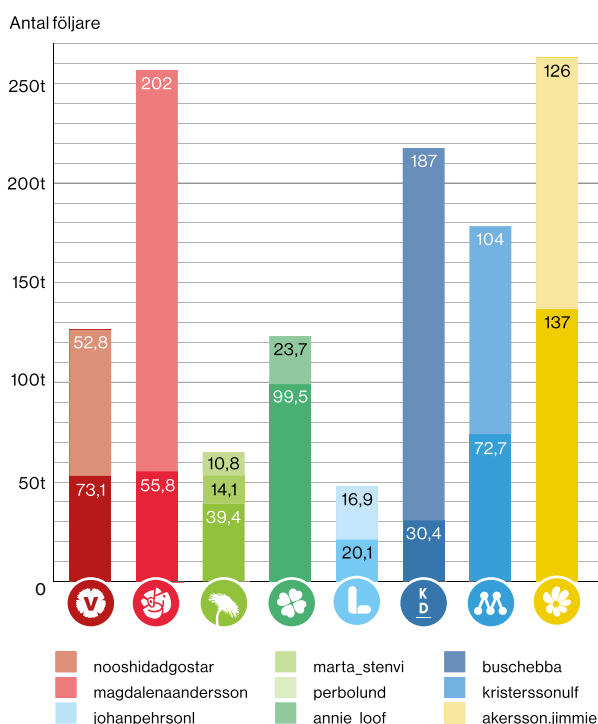
Numera tycks varje valkampanj kunna stoltsera med åtminstone något nytt socialt media. Medan vissa, åtminstone i väljarjaktshänseende, är mer av dagsländor, lyckas andra hänga kvar och till med öka i betydelse. I vad mån en av årets nykomlingar, TikTok, är nyhetens behag eller en nyckelkomponent i partiernas framtida kampanjer är naturligtvis ännu så länge alldeles för tidigt att avgöra. Vi noterar dock att plattformens betydelse för att nå unga väljare flitigt diskuterats samtidigt som vi kan konstatera att partierna har rankat betydelsen av TikTok lågt i årets val. I egenskap av räddhågsna forskare som i avsaknad av hårda data ogärna drar för långtgående slutsatser avstår vi från att ge en dom om denna diskrepans haft någon egentlig betydelse. Korrelation är inte nödvändigtvis kausalitet. Men att partierna noga kommer att analysera frågan för att om möjligt vinna de yngres röster i högre utsträckning torde inte vara någon särskilt vågad gissning.

Att summera ett val som utspelar sig på en uppsjö av platser, med en mångfald av aktörer under en längre period låter sig naturligtvis inte göras i en handvändning. *Snabbtänkts* ambition är att så snabbt det är möjligt ge ett axplock av mycket initerade reflektioner från forskare med expertkompetens inom en rad områden. Men även om vi knappast – särskilt så nära efter valet – mäktar med att erbjuda en helt fullödlig analys av valrörelsen och valresultatet 2022, vill vi ändå försöka fånga några av de centrala trender och samtidsspaningar som kommer till uttryck i de olika bidragen.

Sett i historiens ljus – och det som möjligen kan ses som en schabloniserad bild av den svenska konsensusmodellen – är en första reflektion att det svenska samhället i allt större utsträckning framstår som delat och splittrat. Vi tecknade i vår förra rapport 2018 en bild av hur politik- och mediasystem blivit allt mer fragmentiserade. Den utvecklingen fortsätter, accentueras och breddas. Ett återkommande tema i eftervalsdebatten är hur väljargrupper divergerar. Könsklyftan i röstande är större än någonsin tidigare. Unga och gamla har olika preferenser, och sent omsider tycks även Sverige ansluta sig till andra länder där en stad-landkonflikt är av betydelse. Delningarna samvarierar säklart med andra förändringar. Prat om den breda mitten ekar tomt. Blockpolitik, om än i ny gestaltning, regerar. Till och med det som till alldeles nyligen förenade dem alla – motståndet mot Sverigedemokraterna – är ett minne blott. Det är för eller emot, mellanpositioner gör sig inte till besvär. Det delade Sverige handlar dock inte bara om politik; alltmer individuella medievanor och accelererande informationsklyftor utgör också stora utmaningar för det svenska samhällets sammanhållning.

Ett annat återkommande tema i flera av bidragen i *Snabbtänkt* är den ökade dissonansen mellan valets olika aktörer i synen på vad som debatteras och hur det debatteras.

Figur 7. Partiernas och partiledarnas följare på Instagram

Delvis relaterad till den splittring vi refererar till ovan kan det konstateras att de ämnen som dominerade mycket av dagordningen, i såväl partiernas debatter som i mediernas rapportering, i vissa stycken inte täckte alla de frågor som väljarna tyckte var de allra viktigaste. Partiernas och mediernas dagordningar och sakfrågeprioriteringar var i hög grad samstämmiga, vilket gjorde att en del andra frågor som var särskilt viktiga för stora väljargrupper delvis kom i skymundan.

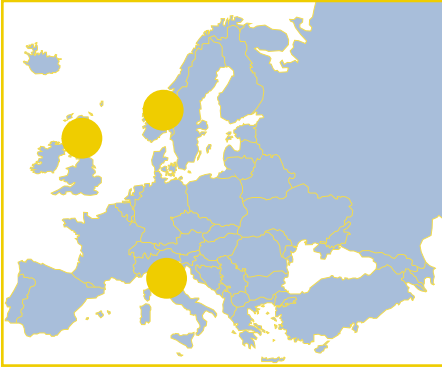
En närbesläktad observation som flera pekar på är att partierna ibland varit immuna mot vetenskapliga argument. Politik är nu inte vetenskap, men få vill nog se en utveckling där politiken förtylligas och där sakkunskap, fakta och forskningsrön får ge vika för slagkraftiga oneliners och lättköpta poänger. Där falukorvar får symbolisera inflation och där kolbitar är energipolitik. Som medie- och statsvetare bör vi kanske akta oss för att kräva mer plats i debatten. Självkritiskt konstaterar vi att vi möjligen borde ges något mindre utrymme. Men kanske finns anledning att i högre grad uppmärksamma när andra forskargrupper upplever att politikerna slår dövörat till. Att politik inte är vetenskap betyder inte att politiken inte bör vara lyhörd för till exempel ekonomers, kriminologers och miljövetares argument.

Avslutningsvis kan vi konstatera att eftervalsdebatten i stora stycken förts på en mer övergripande nivå och där motpolerna tillspetsat kan sägas representera skilda perspektiv som rymmer både dystopier och drömmar om framtiden. Till de mer pessimistiska spådomarna sällar sig de som extrapolerar från några av de observationer vi gör ovan. Samhället går mot en ökad splittring där vi i stället för medmänniskor blir motmänniskor. Samhällsgrupper ställs mot varandra i ett nollsummespel, politiken präglas av känslor och välregisserade utspel. Ideologi, sansad debatt och utrymme för det goda argumentet får ge vika för statsministerdueller, opinionsmätningar, valkompassfacit och klickvänliga budskap.

Det må knaka i välfärdssamhällets fogar och den sociala sammanhållningens band, men svensk demokrati står i grunden stark. Valdeltagandet är fortfarande högt i internationell jämförelse, Sverige toppar de flesta internationella rankinglistor vad gäller friheter och rättstatsprinciper och en bra blandning av kommersiella och allmänfinansierade nyhetsmedier spelar en fortsatt viktig roll för informationsförmedling, granskning och debatt. Det finns även en viss politisk stabilitet i att vänster- och högerblock är ungefär lika stora.

Samtidigt står det klart att något har hänt som i grunden förändrat villkoren för politisk kommunikation i Sverige. Tidigare särdrag som samförstånd, långsiktighet och rationalitet gjorde att Sverige förr betraktades som ett land bland alla andra, fast lite mer lagomt. Nu gör återkommande regeringskriser, politiska helomvändningar

och snabbt växlande parlamentariska maktförhållanden oss också till ett land som alla andra, fast lite mer extremt.

Høgskolen Kristiania
Europeiska Universitetsinstitutet
Edinburghs Universitet

Kapitel 1

VÄRDERINGAR

Sverker Sörlin

KTH

Professor, Institutionen för historiska studier

E-post: sorlin@kth.se

Valet i antropocen

Det var Torbjörn Nilsson, politisk kommentator, som sa det i en valdagstext i Svenska Dagbladet. Att det var ett "val i antropocen" – "eran av mänsklig artutrotning och klimatförändring". Men, tillade han: "fast det knappt märktes". Om man nu inte räknar med kärnkraften, som plötsligt återuppväcktes från de döda, för ännu ett ögonblick av svärmeri.

Om vi tar denna tanke litet längre, vad händer då? På ytan ser det paradoxalt ut. Antropocen är ett av de mest omvälvande begreppen i 2000-talets politiska vokabulär. Det härstammar från tongivande dimensioner i forskningen om klimat och hållbarhet under de senaste årtiondena.

Men de krafter i politiken som fått vind i seglen tycks vara de som visar den största likgiltigheten inför jordens och mänsklighetens ödesfrågor. SD först och främst, det enda parti som inte står bakom klimatlagen och rentav vill gripa in för att hindra SMHI:s vetenskapliga klimatinformation. M och KD kan också räknas dit, grundligt dissade i flera utvärderingar av partiernas klimatpolitik (Naturskyddsföreningen, Researchers Desk).

Det svenska valresultatet kan se ut som en folkomröstning – där majoriteten bestämt sig för att rösta ned både antropocen och vetenskapen. Och att en svensk regering nu ska formars av politiker som aldrig tagit ordet i sin mun.

Detta är sant. Och kanske känner många i en förställd eftervalspleen att denna analys är den rimliga. Men som historiker med inriktning på miljö och klimat och med sikte på ett litet längre tidsperspektiv, skulle jag vilja föreslå att det i alla fall inte är den enda möjliga tolkningen.

Vi kan börja med att konstatera att partierna utanför Kristerssons regeringsunderlag, som samtliga fått godkänt eller väl godkänt i klimatutvärderingarna (MP, V, C, S) sammantaget gjorde i stort sett dött lopp med högerblocket.

De tiondelar av en procent som skilde tycks inte gå att knyta till långsiktiga ställningstaganden mot en politik för hållbarhet. Vi ser istället mitten, bred eller lång, smala och sjunka ytterligare. 2018 års C- och L-väljare strömmade ut ur sina partier i stor mängd – 59 respektive 65% av väljarna, enligt Valu – till konkurrenter över hela det politiska spektrum. Pressade av sina partiernas ställningstagande för Andersson respektive Kristersson, som många måste ha uppfattat som ett val mellan pest och kolera. För C har förluster gjorts på landsbygden till SD och M.

SD:s tillväxt har varit särskilt dramatisk utanför städerna och i glesbygd. Också de gamla S-fästena i norra Sverige har nu SD-siffror som ligger på eller över riksgenomsnittet. Det beror knappast på att folk i dessa trakter över en natt identifierat sig som ideologiska uppbackare av ett parti med nazistiska rötter. Men de tror inte längre att deras gamla partier ställer upp för dem. Samtidigt är man bland de grupper i landet som verkligen drabbas av stigande energipriser och av att utgöra hela rikets dörrmatta som får svara för den tunga produktionen i älvar, gruvor och tätande

skogar av vindkraftverk, ofta utan ett ord till tack.

Det kan vara värt att kontrastera dessa iakttagelser mot hur svenska folket under många år svarat på Naturvårdsverkets enkäter om klimatfrågan. Ännu i 2021 års version anser 93 procent att klimatförändringarna är en realitet, och stora majoriteter vill prioritera åtgärder för att minska utsläppen. Man är även beredd att göra personliga uppoffringar för klimatet. Men man behöver vägledning, stöd.

De flesta partier har inte erbjudit en politik som kunnat möta dessa förväntningar. De har istället kört ett högröstat race to the bottom med energisubventioner och nostalgiska utfästelser om orealistiska tekniklösningar. En framtidspolitik för landsbygd och bruksorter var det ingen som talade om. Inte ens gammal hederlig välfärdspolitik. Som om den inte längre vore en giltig del av politiken. Sânt märks, och känns, i Ludvika och Dorotea. Och med Busch-Kristerssons hallstämpling av SD rasade ännu ett stycke av tabuvallen.

Ett valresultat som på ytan ser ut som att folket sviker politikerna med sin populistiska proteströst kan alltså lika gärna ses som att politikerna sviker folkets önskan – om just politik för en hållbar antropocen där hela landet kan leva. För det kan inte vara hållbart att i årtionden slussa vältåndet till Girig-Sveriges storstäder medan resten av landet blir en trasig tajga på diesel. Man formligen ber om populism.

Jag tror det tillhör samhällskontraktet. "Se och hör oss. Vi motstår trumpismens lockrop, och vi är med på resan mot hållbarhet, men bara om hållbarheten också är social."

Det är den inte nu. S (och C) har triangulerat så skickligt för att vinna medelklassväljarna att SD kört om dem på mer än halva landets yta, den som var deras hemmaplan.

Inne i storstäder och universitetsstäder går det bara bättre och bättre för vänstern i vid mening. För att deras väljare på samma gång kan ta avstånd från SD och bevara välfärd, karriär och livsmening. Deras val är ett helt annat. De kan hålla fast vid den svenska modernismens framtidskoncept, i en ny, grön, multietnisk version. De utgör den antropocena politikens avantgarde och har redan gjort det i femton år.

Men de förlorade valet 2022 till dem som vill hålla oss kvar i den fossila eran, som tänker subventionera förra seklets teknik och som är likgiltiga för vad som skapar hållbara samhällen inom planetära gränser. De reaktionära.

Torbjörn Nilsson hade rätt: valet har verkligen skett i antropocen, den tid när kriserna djupnar och i stort sett alla etablerade system befinner sig i oordning samtidigt.

Men han hade fel: det märktes visst. Inte från tv-studior och talarstolar utan genom politikens pinsamma, amatörmässiga, protokollära tystnad. Jag tror tvärtom att vi bör läsa dagens väljarlandskap som en oförlöst längtan efter ett annat politiskt tillstånd, ett förflutet eller ett framtida. I nuet vill ingen längre leva.

Åsa Wikforss
Stockholms universitet
Professor i teoretisk filosofi

E-post: asa.wikforss@philosophy.su.se

Demokratins grindvakter

Mönstret är välbekant vid det här laget. Det handlar om en förskjutning i de politiska skiljelinjerna från den traditionella vänster-högskalan, där fördelningsfrågor stått i centrum, till en skiljelinje baserad på en kulturell värderingsdimension där fokus i stället ligger på frågor som rör mångkultur, identitet, globalisering och migration. Mitt i denna omvälvning står framväxten av populistiska partier.

Sverige var länge undantaget. Medan högernationalistisk populism växte sig stark i många länder, som Österrike och Frankrike, saknades ett sådant parti i den svenska riksdagen ända till 2010. I SNS Demokratirapport 2021, konstaterar forskarna att partisystempolariseringen utifrån värderingsdimensionen var den lägsta i Västeuropa fram till 2010, men att Sverige 2020 är att betrakta som ett genomsnittsland i Europa. Valresultatet illustrerar situationen väl. Socialdemokraternas främsta motpol är inte längre Moderaterna utan Sverigedemokraterna.

Sverige har inte bara följt den internationella trenden, utan har nu gått längre. Sverigedemokraterna är ett av de största högernationalistiska partierna i Europa. Det är också det enda populistiska parti som har sina rötter i en antidemokratisk rörelse, dvs. nynazismen. Detta gör att man bör ta på stort allvar vad forskningen säger om populismens konsekvenser för demokratin. Inte minst inför den regeringsbildning som nu väntar.

Forskarna Steven Levitsky och Daniel Ziblatt har beskrivit partierna som demokratins grindvakter. De har ägnat decennier åt att studera hur demokratier går under i Europa och Latinamerika. Sedan slutet på kalla kriget har det handlat om en stegvis nedmontering, en undergång som kommer smygande. Vanligtvis börjar det med att det dyker upp en populistisk outsider, en person som säger sig vara mot etablissemangen och tala för folket, och vars tydliga ambition är att bryta ett status-quo. Levitskys och Ziblatts centrala tes, baserad på omfattande empiriska studier, är att huruvida demokratin överlever denna utmaning beror på hur de etablerade partierna agerar. Om de väljer att dra nytta av utmanarens folkliga popularitet och liera sig med denne är demokratin i fara.

Skadorna på demokratin hänger samman med det centrala populistiska idéinnehållet. Dit hör bland annat tanken om en enhetlig folkvilja som kanaliseras av den populistiske ledaren. Dit hör också antagandet om en ofrånkomlig antagonism där en grupp ('eliten') utpekas som folkets fiende, samt tanken att de politiska motståndarna inte är legitima representanter för (det sanna) folket. Dessa idéer är svårförenliga med demokratins grundläggande pluralism enligt vilken demokratin handlar om en form av institutionaliserad debatt där motstridiga åsikter möts inom ramen för en uppsättning regler. Någon enhetlig folkvilja finns inte och allas anspråk på makten är lika legitima.

Populismens antagonism är också kopplad till det man

kallar affektiv polarisering, dvs. till hur människor känner inför de politiska motståndarna. I SNS-rapporten konstaterar man att den affektiva polariseringen i Sverige ökat sedan början av 2000-talet och att detta hänger samman med de nya konfliktlinjerna i svensk politik som lett till att väljarna fördelas längs en kulturell värderingsdimension. Forskarna avslutar rapporten med att säga att det finns skäl att tro att den affektiva polariseringen i Sverige inte kommer att gå så långt som i USA, men man understryker samtidigt att det är avgörande hur politiker och opinionsbildare agerar. Varningstecken är ökad fientlighet mellan politiska aktörer och budskap om enkla, snabba lösningar på komplexa samhällsproblem. Bådadera förekom flitigt i valrörelsen. I dagarna har Annie Lööf valt att avgå och angav den stora mängden hat och hot som ett centralt skäl. Hennes beslut att låta Centerpartiet agera just grindvakt gjorde henne till ett hatobjekt.

Valrörelsen präglades också av ett stort fokus på brott och straff och tecknade bilden av ett samhälle i kris. Forskare har konstaterat att populistiska politiker använder sig av idén om en genomgripande samhällskris som ett viktigt politiskt redskap. Denna bild frammanas i fem steg. Det första steget består i att identifiera ett misslyckande av något slag, t.ex. kopplat till ekonomin eller immigration. Det andra steget handlar om att placera misslyckandet i en större berättelse, att hänvisa till en inbillad förfluten tid då samhället var 'rent' och välfungerande, och beskriva misslyckandet som en kris. Det tredje steget går ut på att identifiera de ansvariga för krisen (eliten) och deras brott mot 'folket'. Det fjärde steget är helt avgörande och handlar om att sprida bilden av en samhällskris i medierna. Tidigare har man anordnat spektakulära presskonferenser, i en digital samtid används alternativa medier och trollfabriker för att sprida berättelsen om samhällets nedgång och förestående undergång. Detta uppnås bl.a. genom att systematiskt göra ett ensidigt urval av fakta, t.ex. om brottslighet, och därmed kommunicera ett övergripande budskap som är falskt.

Det avslutande steget går ut på att föreslå enkla lösningar på komplexa problem och propagera för en stark ledare. Missnöjet med förd politik kan därmed omvandlas till ett missnöje med systemet som sådant vilket bereder vägen för en uppluckring av medborgerliga rättigheter och inskränkningar i pressfriheten.

Utvecklingen de senaste tio åren visar att risken för en stegvis nedmontering av demokratin är betydande när populistiska politiker får makten. Enligt demokratiforskningsinstitutet V-Dem pågår just nu en autokratiseringsprocess i sex av EU:s 27 länder. I det läget är det klokt att ta till sig av den samlade kunskap som föreligger om vad som driver denna process.

Lars Calmfors

Stockholms universitet och Institutet för Näringslivsforskning
Professor emeritus i internationell ekonomi

E-post: lars.calmfors@ies.su.se

Valrörelsen 2022 – ett sammanbrott för dialogen mellan ekonomer och politiker

Vad var utmärkande för valrörelsen 2022? Olika betraktare fäster sig vid olika saker. För mig är det mest anmärkningsvärda vilken liten roll som kom att spelas av både Ukrainakriget och klimatfrågan. Det är två dramatiska skeenden som borde ha motiverat en ingående diskussion om hur vi bäst anpassar oss och vilka uppoffringar vi kan tvingas till. Men någon egentlig sådan debatt kom aldrig till stånd i valrörelsen. I stället för att ställa dessa grundläggande frågor kom de in i valdebatten endast indirekt och då främst som rena plånboksproblem om hur svenska hushåll – och i viss mån företag – skulle skyddas mot höjda drivmedels- och elpriser.

Sju partier föreslog åtgärder för att sänka elkostnaderna (högkostnadsskydd, sänkt elskatt, sänkt moms på el eller lägre priser för elkonsument i Sverige än för export), fem partier förordade sänkt reduktionsplikt (minskade krav på inblandning av biodrivmedel i bensin och diesel) och tre ville sänkta drivmedelsskatterna.

Det mest uppseendeväckande var hur partierna bjöd över varandra i förslag om att hålla nere elkostnaderna. Detta skedde trots kritik från en i stort sett enig ekonomkår som framhöll det orimliga i att försöka hantera en situation med obalans mellan efterfrågan på och utbud av en vara genom att subventionera förbrukningen av den. I stället har de flesta ekonomer argumenterat för breda klumpsummestöd, framför allt till lägre inkomsttagare i områden med de högsta elpriserna, alltså stöd i form av skattesänkningar eller höjda bidrag som inte knyts till den aktuella elförbrukningen och därför inte försvagar incitamenten att hushålla med el.

Ett egendomligt inslag i valrörelsen blev därför den debatt som kom att föras mellan å ena sidan politiker från de flesta partierna (utom Miljöpartiet samt i viss mån Centern) och å andra sidan ekonomer. Vår kritik uppmärksammades av media och fick ett betydande genomslag där. Men den påverkade knappast partierna. I den avslutande valdebatten i SVT1 stoltserade partiledarna med sina förslag om högkostnadsskydd mot höga elpriser och skattesänkningar på el utan att överhuvudtaget beröra ekonomernas kritik.

Under pandemin fungerade samspelet mellan ekonomer och politiker väl. De senare tog starka intryck av ekonomförslagen om snabba och breda stöd för att försäkra företag och hushåll mot stora inkomstbortfall. Detta bidrog till att begränsa de negativa ekonomiska konsekvenserna av pandemin. Men under den elkris som seglade upp under valrörelsen kan man närmast tala om ett totalt sammanbrott för dialogen mellan ekonomer och politiker.

Längst gick förmodligen energiministern, Khashayar Farmanbar, som dömde ut vedertagen ekonomisk analys som "ofärdig och ogenomtänkt" och dessutom utformad "i gyllene rum". Finansministern, Mikael Damberg, menade att ekonomerna hade fel eftersom det av Socialdemokraterna förordade högkostnadsskyddet "subventionerade priset i stället för förbrukningen"(!) och Moderaternas ekonomisk-

politiska talesperson Elisabeth Svantesson förde ett liknande resonemang.

Hur ska man se på detta? En valrörelse är uppenbarligen en dålig miljö för en balanserad diskussion om hur svåra ekonomiska problem ska hanteras. Frestelsen att konkurrera med förslag som låter bra för den som – liksom de flesta – inte har tid att sätta sig in i komplexa frågor blir för stor. Det leder till populistiska inslag i debatten. Steget mellan Farmanbars argumentation och den brittiske toryministern Michael Goves uttalande inför Brexitomröstningen "I think people of this country has had enough of experts" är ganska litet.

Tyvärr ger de flesta valdebatter inte mycket utrymme för mer kvalificerade analyser. Jag har personligen numera svårt att stå ut med sådana debatter därför att analysnivån är för låg. Priset inför årets val togs av partiledardebatten från Eskilstuna i TV4 torsdagen 8 september. Den var ett paradexempel på hur man kan sudda ut gränsen mellan politisk debatt och underhållning – något som för övrigt många har pekat på som förklaring till både Berlusconi och Trumps valframgångar. Partiledarna gjorde entré som popstjärnor till braskande musik. Replikerna fick sedan vara maximalt 30 sekunder långa samtidigt som publiken på 3 000 personer hade fritt fram att applådera – ett bombsäkert recept för grovt förenklade och polariserade budskap.

Vad borde den politiska debatten om elpriserna ha handlat om? Det naturliga skulle ha varit att diskutera vad vi kan göra för att i en kritisk situation – för oss och för Europa – på ett effektivt och hanterbart sätt minska vår elförbrukning. Man borde ha försökt reda ut hur det skulle påverka såväl svenska elpriser som våra möjligheter att upprätthålla elexport till de länder på kontinenten som drabbas mycket hårdare än vi av stoppet för rysk gasexport.

Och det borde göras klart att kriget i Ukraina och vårt stöd till landet kommer att innebära uppoffringar som inte går att komma undan. En annan central fråga som borde ha stått i fokus är hur man ska avväga önskemål om att lindra den akuta energikrisen mot de långsiktiga målen om att minska klimatutsläppen. Tänk om valdebatten hade kunnat handla om dessa frågor. Det hade väljarna förtjänat.

Marie Demker
Göteborgs universitet
Professor i statsvetenskap

E-post: marie.demker@gu.se

Allt mindre ideologi i partiernas valmanifest

Valrörelsen 2022 har dominerats av sakfrågor inom områdena lag och ordning, energi och migration. De politiska ideologierna har varit mindre framträdande medan demokratifrågor har varit aktuella, främst i relation till Sverigedemokraternas legitimitet. De traditionella ideologierna konservatism, socialism och liberalism har visserligen ett fortsatt starkt grepp om partisystemen i Europa men den politiska dimension som benämns GAL-TAN har fått ökad betydelse över tid. Konflikten mellan å ena sidan gröna och frihetliga värderingar (GAL) och å andra sidan traditionella sociala ordningar och nationalistiska värderingar (TAN) har varit närvarande i den svenska valrörelsens alla delar. Återfinns markörerna från den nya dimensionen också i valmanifesten?

Det som kännetecknar ett budskap som kan betecknas som frihetligt (GAL) är ett fokus på individuell frihet, öppenhet och tolerans avseende livsstil, kultur och familj, omsorg om miljö, uppmärksamhet på klimatfrågor samt engagemang i internationella och transnationella gemenskaper. Ett budskap som kan betecknas som traditionalistiskt (TAN) fokuserar på social ordning avseende livsstil, kultur och familj, kollektivism och homogenitet, materialism samt fokus på nationell gemenskap avseende ekonomi, språk, religion och kultur.

De två stora partierna Moderaterna och Socialdemokraterna rymmer inom sig flera ideologiska strömningar. Moderaterna har ofta beskrivits som ett "liberalkonservativt" parti och Socialdemokraterna har alltid företrätt såväl social reformism som dito konservatism.

Moderaternas valmanifest är blått till färgen med inslag av rosa, lila och grönt. Manifestet omfattar 40 sidor med text, bildrutor och diagram där ledordet i rubriksättningen är att "få ordning på". I sig ett tydligt traditionalistiskt drag. De flesta teman har ett ekonomisk/materialistisk perspektiv till exempel handlar avsnittet om miljö, klimat och energi mycket om elpriser och eldistribution. Precis som inför valet 2018 är Moderaternas manifest starkt sakfrågeorienterat och mindre ideologiskt impregnerat. Betonningen av ordning och kontroll är dock genomgående oavsett område, vilket skiljer sig från 2018. Då var kompetens ett starkare ledord. Fenomen som omnämns i negativa ordalag är "flumskola", "klaner" och "bidrag" vilket är tydliga signaler om den vikt man fäster vid social ordning och kollektivism.

Socialdemokraternas manifest omfattar 32 sidor med text och foton. Alla foton visar partiledaren Magdalena Andersson, precis som inför valet 2018 (men då Löfven). Även hos Socialdemokraterna betonas den sociala ordningen, men snarast i termer av tillgången till, och organiseringen av, välfärd och omsorg. I manifestet återfinns – precis som Moderaternas "få ordning på" – uttrycket "ta tillbaka kontrollen" på flera politikområden. Miljö och klimat återfinns endast i termer av möjlighet till ökad sysselsättning. Manifestet betonar ett materiellt perspektiv i termer av

välfärdens ekonomi och kritik av privatiseringen som ett slöseri med skattemedel. Kriminalitet har också en framträdande plats i manifestet oavsett om det rör arbetsliv, välfärd eller våldsbrott. Precis som inför valet 2018 betonas trygghetsfrågor men behovet av statliga interventioner är nu nedtonat. Att den gemensamma välfärden garanteras genom kontroll är ett tema som lyfts fram i hela manifestet.

Sveriges tredje största parti Sverigedemokraterna har ett 12-sidigt manifest med flera bilder på röda stugor, kraftledning, polisavspärning och (oväntat) en bild på Magdalena Andersson. Andersson återfinns på en smutsig valaffisch med höstgula löv över sig. Sverigedemokraterna inleder sitt manifest med löftet att "göra Sverige tryggt igen" och markerar att det Sverige som en gång fanns nu har förötts av de partier som haft makten. Våld och otrygghet anges vara Sveriges mest påtagliga. Manifestet utlovar en utbyggnad av välfärden, att återupprätta tryggheten och att skattepengarna inte skall gå till klimatpolitik och bistånd. Trygghet, ordning och en repressiv kriminal- och migrationspolitik dominerar texten. Manifestet har få precisa förslag – jämfört med Moderaternas manifest är det närmast allmänt – men pekar ut tandvärden, A-kassan och pensionerna som tre områden där man önskar konkret förändring. Precis som i manifesten för Socialdemokraterna och Moderaterna är det social ordning som dominerar budskapet. Men hos Sverigedemokraterna återfinns också en utpräglad nationalism.

Att notera bland de övriga fem partiernas manifest är att Vänsterpartiets manifest (16 sidor), Liberalernas manifest (18 sidor) och Centerpartiets manifest (25 sidor) inte innehåller en enda bild eller graf, att Kristdemokraternas manifest på mindre än tio sidor innehåller stora, illustrerande, färgglada bilder och begreppet "hjärtlandet" på prominent plats, samt att Miljöpartiets manifest är lika kort men inte har en enda bild. Miljöpartiets, Centerpartiets och Vänsterpartiets manifest är detaljerade, men medan Vänsterpartiets text är ideologiskt präglad är Miljöpartiets och Centerpartiets fokuserat på enskilda reformer och förslag. Liberalernas manifest betonar behovet av ett "liberalt maktskifte" men kopplingen mellan de reformförslag som återfinns under rubrikerna om jobb, välfärd och klimat och den ideologiska markören är svag.

Jämfört med valrörelsen 2018 är partiernas valmanifest 2022 mindre ideologiskt präglade. Partierna satsar antingen på detaljerade förslag eller på partiledaren och/eller ett allmänt budskap om trygghet. De tre stora partiernas manifest är alla präglade av det budskap som återfinns vid TAN-polen i den nya dimensionen – social ordning, kontroll och kollektivism. Det parti som lyfter fram det budskap som återfinns vid GAL-polen – frihet, tolerans och transnationalism – är framför allt Centerpartiet.

Katarina Giritli-Nygren

Mittuniversitetet

Professor i sociologi

E-post: katarina.giritli-nygren@miun.se

Anna Olofsson

Mittuniversitetet

Professor i sociologi

E-post: anna.olofsson@miun.se

I trygghetsnarkomanernas land är apokalypsen nära: Valet 2022

I mer än 50 år har vi moderater konsekvent slagits för mer personlig frihet. Men aldrig i modern tid har friheten i Sverige begränsats som idag, av våld och brottslighet. Trygghet har blivit vår tids stora frihetsfråga. (Kristersson 220814)

Och jag är stolt över att vara svensk. Men som många svenskar vet jag också att Sverige kan bättre. Jag ser hur mycket av det allra bästa med Sverige – tryggheten, jämlikheten, välfärden och naturen – befinner sig under hot. (Andersson 220814)

Svenska medborgares trygghet och säkerhet kommer vara vår absolut främsta prioritet när vi sätter oss i regeringsförhandlingar efter den 11 september. Det är mycket som förändrats i Sverige på väldigt kort tid. Det som tidigare beskrevs av omvärlden som ett lugnt och tryggt land. (Åkesson 220813)

Citaten ovan är hämtade från partiledarna för de tre största partiernas sommartal under valrörelsen 2022. De synliggör vad som kommit att bli en central fråga i hela valrörelsen, nämligen det svenska folkets trygghet, och hoten mot den samma. 2006 beskrev psykiatrikern David Eberhart Sverige som "trygghetsnarkomanernas land" med hänvisning till en enligt honom sjuklig oro för risker i vardagen. Trygghet i årets valrörelse handlar om något helt annat. Det handlar om att apokalypsen är nära, samhällets förfall och de stora hoten mot, just det, svenskarnas trygghet.

Trygghet har i årets valrörelse översatts till en fråga om kriminal- och försvarspolitik, men också om elförsörjning och bränslepriser. Nästan oberoende av partitillhörighet tycks det finnas en enighet om att det under nästa mandatperiod behövs nya tag och satsningar för att säkra landets trygghet. Sverigedemokraterna sticker ut genom att partiledaren trummar ut: "Tryggheten på gator och torg. Tryggheten i våra hem. Tryggheten på våra barns skolor. Tryggheten för kvinnor, för äldre, för ungdomar. Tryggheten för alla..." (Åkesson 220813).

Det finns ständigt en mängd möjliga risker och hot som omger oss. Genom att rikta fokus mot någon eller några av dessa risker framtvings politiker, media eller opinionsbildare handling: Resurser sätts in, och möjliga sätt att kontrollera hotet diskuteras. Ingen, särskilt inte politiker, vill framstå som passiv inför ett hot. Som riskforskare är det intressant att stanna upp och fundera över vad detta egentligen betyder och vad det gör. För genom att kalla något en risk startas vad Mary Douglas beskrev som en forensisk analys, alltså en systematisk undersökning för att identifiera skuld och skam. Frågor som ställs är till exempel: Vad är orsaken till hotet, vilka är offer respektive förövare, och vilka tar ansvar? Skuld och skam har i sin tur en kraftfull disciplinerande effekt för både enskilda individer och samhället i stort. Om vi tidigare fokuserade på cykelhjälmarna och trygghet i vardagen är det som sågs hota tryggheten idag krig, kriminalitet och dyra el- och bränslepriser. Det är en kollektivisering och

nationalisering av tryggheten där den historiska vändningen i säkerhetspolitiken genom Sveriges ansökan om medlemskap i Nato kanske är det tydligaste exemplet.

Synen på säkerhet har under årens lopp också genomgått stora förändringar. Under 90-talet gick den från att i huvudsak ha utgått ifrån risken för externa hot mot det egna landets gränser och konflikter mellan stater till en ny säkerhetsregim med fokus på hot i form av migration och terrorism. Det vi ser i partiprogrammen för de närmaste åren är en ny förskjutning mot en regim som både söker skapa en stark nationalstat med eget försvar som kan hantera såväl konflikter mellan stater som hot mot det egna landets gränser och ett starkare internt säkerhetssystem och förstärkt nationell identitet.

Tidigare studier har visat att en regim om säkerhetshot som tydligt markerar gränserna utåt, samtidigt skapar en intern homogenisering av den föreställda gemenskapen inom landet. När människor exponeras för olika hotbilder kan en allmän osäkerhet uppstå och det är inte ovanligt att säkerhet söks i en konstruerad kollektiv identitet. Flera av sommartalen illustrerar detta, tydliga hotbilder som i likhet med rådande säkerhetsregim åberopar en nationell identitet som tydligt markerar gränserna utåt. Konturerna av den säkerhetsregim som ska svara mot rikets inre säkerhetshot bidrar också till att skapa en intern homogenisering av den föreställda gemenskapen, men den markerar också tydligt de inre gränserna för hur långt den gemenskapen sträcker sig. Den forensiska analysen är tydlig, hotet mot den svenska tryggheten knyts till särskilda områden och till särskilda människor. Det upprätthåller segregationen. I konturerna av den nya säkerhetsregim som målats upp i den svenska valrörelsen ser vi således både skarpare gränser utåt och inom landet som skapar en form av svensk identitet.

Nästan alla riksdagspartier har slogans som inbegriper att Sverige ska bli bättre, tryggare eller starkare. Det är endast Sverigedemokraterna som i stället har: "Inget snack", men det ackompanjeras ständigt med "Sverige först".

Genom att sätta trygghet och säkerhet i fokus i valrörelsen legitimerar politiker sin egen agenda eftersom i den forensiska analysen landar ansvaret på dem själva. Analysen pekar också på offer, vanliga svenskar i hela landet, och förövare, Putin, de kriminella gängerna och de andra partiernas dåliga politik. Hotbilden gav med andra ord partierna handlingsutrymme att föreslå former av riskhantering vars metoder och rationalitet ofta döljer andra intentioner och maktordningar. Ett handlingsutrymme som tycks ha gynnat de partier som gick mest framåt i valet 2022. Ett handlingsutrymme vars effekter vi kommer att få uppleva under den kommande mandatperioden oavsett vilket regeringsalternativ det till sist blir.

Bengt-Gunnar Jonsson

Mittuniversitetet

Professor i biologi

E-post: bengt-gunnar.jonsson@miun.se

Måste vi ställa om våra liv? Miljöfrågorna en politisk "non-go-zone"

Som forskare med miljö- och klimat som centrala teman så framstår årets valrörelse mest som ett missat tillfälle för politiken att visa på sin vilja att lösa de akuta kriser som mänskligheten står inför. Vi har en skenande klimatförändring där akuta åtgärder krävs för att inte hamna i de självförstärkande processerna som leder till de värsta scenarier som målats upp. Parisavtalet och den kunskapsbas som finns ger oss något årtionde att bryta ökningen av växthusgaser i atmosfären. Redan idag ser vi konkreta och allvarliga effekter av den uppvärmning som redan skett.

Översvämningar, värmeböljor och bränder rapporteras från många håll i världen och har fått stor uppmärksamhet i media. Parallellt med klimatkrisen så sker en global utarmning av den biologiska mångfalden. Effekterna av denna är inte lika tydliga men representerar ett lika stort långsiktigt hot då det i grunden handlar om de livsuppehållande systemen som levererar de ekosystemtjänster vi alla är beroende av. Många i civilsamhället har också lyft de akuta klimat- och miljökriserna och med den globala ungdomsrörelsen "Fridays for Future" som kanske den mest kända rörelsen. Forskarsamhället har också agerat och sökt göra sin röst hörd till exempel genom den debattartikel som publicerades före valet med närmare 2000 svenska forskare som undertecknare.

I stort sett alla svenska partier erkänner att det måste tas krafttag för att rädda klimatet och miljön. I valrörelsen fick dock frågorna begränsat utrymme och den enda tydliga fråga som lyftes var hur vi löser energibehovet i närtid och där kärnkraftens roll dominerade debatten trots att den knappast löser den akuta krisen. Istället blev de just nu höga kostnaderna på drivmedel och el, och dess effekt på privatekonomi och för företagen, viktigare frågor än vad som kan vara positivt för klimatet. Det vill säga att plånboksfrågorna fick dominera istället för vilka åtgärder som krävs för att minska utsläppen i närtid. Min tolkning är att klimatfrågan är politiskt obekvämt. Förhoppningen ställs till långtgående tekniskiften, att dessa har potential att lösa problemen och underförstått att det då inte krävs åtgärder som påverkar oss på ett privat plan. Det mest talande citatet är det från Ulf Kristersson i slutet av augusti "Mitt mål är inte att människor ska ställa om sina liv". Istället ska klimatkrisen lösas med elektrifiering och kortare tillståndprocesser. På något sätt sammanfattar det en bred politisk ståndpunkt som verkar delas av de flesta partierna. Som forskare inom området så framstår detta naivt.

För att nå klimatmålen behövs en årlig reduktion av utsläppen med 10% per år mellan 2020 och 2030. En sådan minskning kan inte nås med hänvisning till tekniskiften som ligger längre fram i tiden. Den kan bara nås genom minskad konsumtion. Avgörande i det korta perspektivet är hur vi reser, vad vi äter och vad vi köper då det är det som driver dagens utsläpp. Ett tydligt ställningstagande mot vårt

sätt att leva är inte politiskt attraktivt och uppenbart inte under en valrörelse. Samtidigt är det en politik som törs angripa drivkrafterna bakom klimatförändringarna som behövs. En samhällsomställning i den omfattning som krävs kommer inte att ske bara genom att vi som enskilda personer frivilligt väljer att ställa om våra liv. Situationen påminner om pandemin vi just genomlevt. Visserligen kommer kanske tekniska lösningar motsvarande vacciner som hejdate pandemin men under tiden måste vi agera och hantera "klimatpandemin" som vi lever i med de verktyg som finns till hands.

Detta innebär att en valrörelse som tagit klimatet och andra miljöfrågor på allvar borde ha lyft frågan om vad det är som skapar rika liv, vilket samhälle vill vi forma när det inte längre kan byggas på fossila råvaror, överutnyttjande av naturresurserna och en ständigt ökande konsumtion. Den ideologiska diskussionen saknas och inget parti har vågat problematisera "elefanten i rummet" – tron på den eviga ekonomiska tillväxten på en begränsad planet. Tillväxtens begränsningar är inget nytt. Ekonomen Thomas Malthus noterade redan 1826 det omöjliga med en exponentiell tillväxt i befolkningen där naturresurserna bara växer linjärt. Samma slutsats drog "Romklubben" i sin banbrytande rapport "Limits to growth" på 1970-talet.

En bred och samstämmig forskning har också tydligt visat att ekonomiskt tillväxt alltid leder till ett högre naturresursutnyttjande. Att få ett politiskt genomslag för dessa insikter verka dock närmast omöjligt. Samtidigt är en omställning oundviklig. Klimatförändringarna och de alltmer utarmade ekosystem kommer att tvinga fram ett nytt samhälle oavsett vad politiken väljer att göra eller inte göra. Frågan är snarast hur smärtsamt det kommer att bli. Vi kommer att bli tvungna att ställa om våra liv och bättre vore givetvis om det demokratiska samhället tog kontroll över processen och inte lämnar politisk walk-over.

Gunilla Jarlbro

Lunds universitet

Professor emerita i medie- och kommunikationsvetenskap

E-post: gunilla.jarlbro@kom.lu.se

Bjäbba inte

I många år har jag studerat hur svenska medier gestaltat kvinnor respektive män i allmänhet och i synnerhet gestaltningen av personer som befinner sig i offentligheten såsom politiker. I min forskning har jag kunnat se att det blir bättre och bättre över tid, dvs. mindre skillnader i rapporteringen beroende på om politikern är en kvinna eller man. Medierna är numera mindre benägna att rapportera kring de kvinnliga politikernas frisyrer och kläder, eller deras roll som mamma än för ett par årtionden sen. Det faktum att kvinnliga makt-havare blir tagna på allvar och att det rapporteras om deras görande och deras visioner har jag tolkat som en effekt av att allt fler kvinnor erhåller toppositioner i politiken.

Så med stor entusiasm har jag tagit mig an 2022 års valrörelse där det återfunnits en kvinna som statsminister tillika partiledare samt ytterligare fyra kvinnor som partiledare. Nu skulle det väl inte finnas utrymme för att diskutera mammamotivet eller kläder utan här skulle det fokuseras på politik och visioner för demokratin Sverige. Nu är det väl ändå slut med att förminska kvinnor i offentligheten? Tji fick jag. Rubriken på detta kapitel är ett direkt citat från Robert Aschberg som var moderator för Aftonbladets partiledardebatt i augusti 2022. "Bjäbba inte" sa alltså denna manliga journalist i övre medelåldern till den unga partiledaren Ebba Busch. Var det partiledarens politiska åsikter som störde? Nej hennes åsikter berördes inte vid detta tillfälle utan hon skulle helt enkelt lära sig att hålla truten när en man pratade som ansåg sig styra över agendan.

Jag skrev ovan att det har blivit bättre och bättre hur kvinnliga makt-havare framställs över tid. Ja tack och lov har det, men i denna valrörelse ser jag dock ett undantag och det är hur partiledaren Ebba Busch framställs. Ebba Busch tycks väcka neanderthalaren inom många äldre manliga opinionsledare. Faktiskt inte bara hos äldre män utan även hos äldre kvinnor. Och återigen det är inte hennes politiska åsikter som kritiserar utan snarare hennes väsen.

Sälunda skrev Lena Mellin- politisk reporter på Aftonbladet - den 5 maj 2022

[/.../Men det underliggande budskapet till väljarna är att det kanske inte är så roligt att vara partiledare. Det är skojigare med klänningar och fester. /

Texten ovan föranleddes av att Ebba Busch hade blivit "portad" från Elle-gallan våren -22 och att hon valde att posera utanför ryska ambassaden iklädd en blågul klänning designad av en ukrainare. Bilden spreds på partiledarens instagram-konto och det behöver väl inte sägas att bilden hade platsat i vilken internationell modetidning som helst. Den fråga som man måste ställa här är om en kvinna kan vara värd att lyssna på trots att hon är snygg och ung?

Inte nog med att det är motståndare som retar upp sig på hennes väsen utan kritik från äldre herrar kommer även

inifrån de egna leden. Vad jag förstår blev Ebba Busch vald av sina egna som partiledare och visst är det därför märkligt att hon retar upp dessa gamla män tillika partivänner. Är hon helt enkelt för rapp i käftan, för ung och för snygg? Jan Guillou satte tidigt ribban när det gällde förminskning av Ebba Busch. Redan 2020 skrev han i Aftonbladet att hon var "en liten elak fan" och att hon "ville bara gosa med extremhögern". Även ord som "njutningsfullt" används i krönikan. Tror inte ens Guillou skulle kalla en manlig politiker som liten, eller säga att de gosar njutningsfullt. Vi har ju flera unga kvinnliga partiledare, som givetvis blir kritiserade, men då för sina åsikter. Ingen har kritiserat vare sig Löf eller Dagostar för att de väljer kläder beroende på vad och vem de skall besöka. Ebba Busch får ständigt kritik för sina klädval, t.ex. att hon är iklädd rutig skjorta när hon besöker skogsägare. Kläder kommunicerar och det vet även SD:s Jimmie Åkesson när han i kampanjfilmen tankar en Volvo i en rutig s.k. arbetarskjorta och är upprörd över bensinpriset. Inte har det skrivits om detta bland landets krönikörer. Ebba tycks helt enkelt reta upp folk i allmänhet och reportrar och krönikörer i synnerhet.

Hur har det då varit för övrigt i denna valrörelse avseende genusproblematiken i medierna? Ganska hyfsat – frånsatt Ebba – får man nog säga. Undantaget härifrån är dock TV4:s nya satsning under vinjetten "Malou möter". Programmet presenteras storslaget som längre djupgående samtal. Och här ska partiledarna intervjuas. Malou är förvisso en duktig intervjuare, men politik är dessvärre inte hennes starka sida. Efter att ha studerat samtliga program ställer jag mig faktiskt frågan om hon ens är intresserad av politik. Det kan nog vara så att de manliga partiledarna får prata lite mer politik än de kvinnliga partiledarna, men överlag får man intrycket att det är mycket roligare att veta personliga saker om partiledarna än deras politik och eventuella lösningar på samhällsproblem. Det är direkt smärtsamt att se hur Magdalena Andersson med en däres envishet försöker prata politik och Malou bara vill veta om hennes föräldrar, barndom, man och söner. Blev vi väljare klokare av alla dessa timmar som Malou intervjuar partiledarna? Knappast men vi fick veta att Ebba gick i terapi med sin exman, vi fick veta om Annes svåra förlossning och vi fick veta att Märta träffade sin nuvarande sambo på en dejtningssite. Ett av programmets idé var att bjuda in någon närstående till partiledarna som kunde berätta det vi inte visste tidigare. Vi fick träffa ex- män, systrar, fruar och sambos. Två partiledare hade vägrat att bjuda in någon närstående nämligen Magdalena Andersson och Jimmie Åkesson – heder åt er. Var det då bättre förr i rapporteringen – Nej det var det inte, men vi har fortfarande en hel del att göra för att kvinnor i offentligheten ska visas samma respekt som sina manliga kolleger.

Amir Rostami

Institutet för framtidsstudier och Högskolan i Gävle

Docent och lektor i kriminologi

E-post: amir.rostami@iffs.se

Kriminalpolitik – Berättelsen om ”det svenska tillståndet”

Trots att våldet totalt sett inte ökat, har de senaste årens ökning av skjutningar i kriminella miljöer genererat stor uppmärksamhet kring den svenska brottsutvecklingen, inte bara i Sverige utan även utomlands. I flera länder har utvecklingen i Sverige använts som ett avskräckande exempel, och begreppet ”det svenska tillståndet” har myntats för att måla en negativ bild av Sverige som ett land där den negativa brottsutvecklingen utmålades som en konsekvens av bland annat hög migration och undermålig integration.

På ett nationellt plan har frågor om brottslighet dominerat inför valet 2022, och frågan om brottslighet ligger i topp när svenskarna listar sina viktigaste samhällsfrågor. Den nationella SOM-undersökningen 2021, som presenterades under våren 2022, visade att 57 procent av svenskarna anser att utvecklingen i landet går åt fel håll och på frågan rörande viktiga samhällsproblem pekar 41 procent ut brottslighet som viktigaste samhällsproblemet. Detta är en rekordnivå där brottslighet listas högre än sjukvård och invandring/integration som stora samhällsproblem i Sverige. Organiserad brottslighet är också den fråga som flest svenskar (67 procent) anger att de oroar sig för inför framtiden, jämfört med 48 procent i SOM-undersökningen som gjordes hösten 2017.

Brottslighet är ett område som väcker starka känslor, såsom ilska och rädsla. Det är därför inte överraskande att lag och ordning, trots historiska händelser såsom coronapandemin, kriget i Ukraina, medlemskapsansökan i NATO och hög inflation, dominerade i valet 2022. Kriminalpolitik är ett område som sedan kalla krigets slut fått allt viktigare betydelse. Efter Sovjetunionens fall försvann det externa hotet mot västvärlden, vilket gjorde kriminalpolitiken till en arena för politisk profilering och uppvisning av handlingskraft i flera länder. Genom att uppvisa politisk vilja att ta krafttag mot brottslighet, inte sällan genom utspel om nya lagförslag, kan politiska partier både mobilisera gamla väljare och övertyga nya väljare.

Riktningen i kriminalpolitiken har dock varit detsamma oavsett regeringsmaktens ideologiska hemvist med en ständig förskjutning mot repressiva och ordnings- och säkerhetsskapande politik. Fler poliser, mer resurser till brottsbekämpning, hårdare straff och utökade straffprocessuella tvångsmedel har varit de vanligaste inslagen i både debatten och förslagen. Lösningen har beskrivits ligga i nya lagar som ska lösa brottsproblem utan att något parti egentligen adresserat det viktigaste tillkortakommandet i kriminalpolitiken, nämligen effektiviteten i brottsbekämpningen och avsaknaden av uppföljningar av de åtgärder som genomförts.

Medan partierna till vänster tenderar att förklara brottsligheten utifrån strukturella och socioekonomiska förklaringsmodeller såsom arbetslöshet, trångboddhet och segregation, tenderar partierna till höger av den politiska skalan förklara brottsligheten utifrån kulturella

förklaringsmodeller med koppling till invandring och moraliska värderingar. Medan oppositionen vill etablera bilden av att det går dåligt för Sverige för att öka sannolikheten för att människor ska vilja byta ut de som sitter vid makten, vill regeringen i sin tur etablera bilden att det går bra för Sverige för att få fortsatt förtroende. Genom att påverka bilden av ”det svenska tillståndet” kan partierna genom kriminalpolitiken styra den politiska dagordningen och påverka narrativet på andra områden. Därför har det funnits en vilja att bibehålla kriminalpolitik som en politisk konfliktyta för att synliggöra politiska skillnader mellan partierna, även om det inte alltid funnits några större reella skillnader. Därför blir det svårt för politiker att gå bortom svarta tidningsrubriker eftersom de lätt blir agendasättande.

Valet 2022 är inget undantag och inget tyder på att den kommande mandatperioden kommer att se annorlunda ut än tidigare mandatperioder. Tvärtom – högerpartierna har satsat mycket av sitt politiska kapital på att behålla väljarnas fokus på brottslighet och etablera bilden av att dem (högerpartierna) är mer kapabla att lösa brottsproblematiken i samhället än regeringen. Detta kommer i sin tur skapa incitament för den nya oppositionen att visa att de är bättre i sin hantering av brottsproblematiken. Den kommande regeringen kommer därför under sin första tid att initiera rad åtgärder genom att tillsätta nya utredningar, ge gamla utredningar nya tilläggsdirektiv, gå fram med lagförslag, skriva skarpare direktiv till myndigheterna med mera.

De flesta av förslagen kommer att ta lång tid att genomföra och ännu längre tid att få effekt. En del av förslagen, bland annat det som innefattar kriminalisering av medlemskap i gäng, kräver till och med förändringar i grundlagen.

Om det inte sker förändringar i dynamiken inom den organiserade brottsligheten, med följden att det ökande skjutvapenvåldet avtar, kommer kritiken mot den nya regeringen att tillta som i sin tur kommer att förklara att man håller på att ”städa upp” efter förra regeringen. Men ett radikalt skifte av kriminalpolitiken kommer sannolikt inte ske eftersom inriktningen har varit detsamma under flera år. Men det kommer att ske en snabbare och kraftigare förskjutning av den inslagna riktningen. Hur intensiv och kraftig denna förskjutning kommer att vara, avgörs av hur väl partierna lyckas närma sig varandra. Kriminalpolitik som politikområde kommer troligtvis att fortsätta att vara en konfliktyta, även mellan de partier som behöver komma överens och som egentligen inte står särskilt långt från varandra i frågan om lag och ordning.

Anke Fischer
Sveriges lantbruksuniversitet
Professor miljökommunikation

E-post: anke.fischer@slu.se

Nora Söderberg
Europeiska Universitetsinstitutet
Doktorand i statsvetenskap

E-post: nora.soderberg@eui.eu

Klimatpolitiken i riksdagsdebatterna 2018-2022: hur rättvisan stoppade den gröna omställningen

Det här är berättelsen om mandatperioden 2018–2022 då klimatpolitik blev till grön industriell revolution och omställningsrättvisa blev till bränslepriser, elpriser och matpriser. Strax före riksdagsvalet 2018 satte sig Greta Thunberg utanför riksdagen för att protestera mot den rådande klimatdebatten i Sverige. Eller kanske var det avsaknaden på politik och debatt hon protesterade mot. Medan Fridays For Future-rörelsen spred sig över världen under hösten 2018 och miljoner människor höjde sina röster för en mer kraftfull och rättvis klimat- och miljöpolitik tog den svenska riksdagen 134 dagar på sig att bilda regering. Under mandatperioden som sedan följde såg vi hur svenska riksdagsledamöter, genom sina politiska förslag och debatter, bidrog till en omformulering av både klimatomställningen och rättvisan. Men i motsats till vad Greta Thunberg och andra stod på gator och torg för att proklamera – en ambitiös klimatpolitik där framtida generationers förutsättningar till välmående tas i beaktande i dagens politikutveckling – skulle rättvisedebatterna i klimatpolitiken handla mer om att stoppa, sakta ned och rulla tillbaka omställningsåtgärder än om att få igenom en rättvis omställning.

I vår analys av riksdagsdebatter om den gröna omställningen under 2019-2021 fokuserade vi på hur riksdagspartierna diskuterar rättvisaspekter på både implicita och explicita sätt. Vi såg att nästan varje gång då regeringen lade fram en ny eller reformerad omställningsåtgärd för debatt och votering i riksdagen handlade den efterföljande debatten om vilken del av befolkningen som riskerade att förlora på just denna åtgärd. Inte sällan skedde detta genom att debattörerna i målande ordalag återgav hur enskilda väljare – såsom den ensamstående mamman i Norrlands inland eller bilägaren med flera rullstolsburna familjemedlemmar – skulle missgynnas av specifika omställningsåtgärder. Riksdagspolitikerna verkade närmast tävla om att finna de mest slående exemplen på hur en viss fördelning av resurser, ansvar och/eller bördor i klimatomställningen blev orättvis mot en viss del av befolkningen. Närmare bestämt fokuserade debattörerna sina bidrag till denna 'retoriska tävling' på de lagförslag och budgetposter som ansågs missgynna den egna väljargruppen. Däremot hänvisades endast i svepande ordalag och kortare bisatser till rättvisa för grupper som inte finns representerade i den svenska väljarkåren, såsom framtida generationer och människor utanför Sveriges gränser. Likaså var inlägg som beaktade rättvisa för det samiska urfolket märkbart frånvarande i debatterna, tvärt emot den typ av klimaträttvisa som förs fram av globala klimatrörelser såsom Fridays For Future.

Innebörden av en 'rättvis omställning' blev i riksdagens debatter således definierad till att ingen väljargrupp ska missgynnas av någon enskild omställningsåtgärd. Denna syn på rättvisa lamslog omställningsdebatterna i riksdagen under

åren 2019-2020 samt under större delen av 2021. Trots att flera partier uppvisade mer nyanserade diskussioner kring både klimat- och rättvisefrågor i sina skrivna strategier stannade riksdagsdebatterna i en retorisk tävling kring 'omställningsorättvisa', i stället för att hitta sätt att göra omställningen mer rättvis.

De tröga omställningsdebatterna fick en vändning i november 2021 då Miljöpartiet lämnade regeringen och Sverige fick en ny statsminister som förkunnade att vägen till minskade utsläpp går via investeringar i den gröna industriella revolutionen. I det här sammanhanget blev rättvisa ett mindre viktigt begrepp, och omställningen kom att handla främst om teknologisk modernisering av den svenska industrin, nödvändig för att främja konkurrenskraften av svenska företag. Inte långt efter att Magdalena Andersson avgivit regeringsförklaringen kom nästa vändning i omställningsdebatten med vinterns höga el- och bränslepriser och Putins invasion av Ukraina. Den politiska debatten kring klimatomställningen fick därmed två ständiga följeslagare i form av 'Putins krigskassa' och 'Putinpriser' på el, drivmedel och livsmedel. I och med dessa återkommande metonymier förändrades rättvisedebatten i riksdagen än en gång. Klimatpolitiska lagar och regler som tidigare haft brett stöd i riksdagen, såsom reduktionsplikten, blev plötsligt föremål för omförhandling och rullades tillbaka med hänvisning till det oacceptabla kostnadstrycket på svenska hushåll. Budgetposter som tidigare varit otänkbara ur ett omställningsperspektiv som att stödja hushållskostnader för el och drivmedel blev plötsligt till rättvisåtgärder som majoriteten av riksdagens partier kunde enas om. Förändringarna som genomfördes på klimat- och miljöområdet handlade under 2022 alltså om att ta bort och tona ned omställningsåtgärder för att värna rättvisan.

Hur skulle vi då kunna summera den politiska omställningsdebatten under mandatperioden 2018-2022? De första tre årens klimatpolitiska debatter handlade mycket om vad som sågs som *orättvist* i den nuvarande eller föreslagna lagstiftningen och budgeten, och väldigt lite om åtgärder som skulle kunna leda till en *mer rättvis* fördelning av resurser, ansvar och bördor. Detta förändrades under mandatperiodens sista år då rättvisaspekter i omställningsdiskussionen genomgick två stora omformuleringar. Ett tag dominerades debatten av en teknisk syn på klimatomställningen som en grön industriell revolution till synes frikopplad från rättvisefrågor. Senare kretsade debatterna till stor del kring pris-relaterade åtgärder som ansågs leda till mer rättvisa för svenska hushåll och konsumenter men som oundvikligen innebar en tillbakagång vad gäller klimatomställningen. Och om valrörelsen 2022 är någon indikator ser varken klimatomställning eller en version av rättvisa som främjar omställningen ut att bli ett stort fokusområde under nästa mandatperiod.

Gustav Bohlin

Vetenskap & Allmänhet

Utredare och biträdande generalsekreterare,
Vetenskap & Allmänhet

E-post: gustav@v-a.se

Forskning och politik – Lösa förbindelser eller lyckligt äktenskap?

"Om man blandar forskning och politik får man politik". Så skrev historikern John Barry apropå hur amerikanska politiker lät fakta stå tillbaka för sina egna övertygelser under covid-19-pandemin.

Forskning kan beskrivas som ett systematiskt insamlande av kunskap. Utan forskning tvingas vi förlita oss på mer osäkra kunskapskällor. Även om de flesta nog är överens om att politiska beslut ska baseras på bästa tillgängliga kunskap behöver hänsyn förstås också tas till ekonomiska, juridiska eller etiska aspekter. Här tycker sannolikt de flesta att ideologiska värderingar bör fälla avgörandet när flera hänsyn ska vägas mot varandra. Annars skulle vi ju inte behöva politiska partier.

Det finns olika ingångar till relationen mellan forskning och politik. Dels de rent forskningspolitiska: Vilka strategiska satsningar ska göras? Hur ska resurserna till Sveriges lärosäten fördelas och hur värnar vi bäst den akademiska friheten? Den typen av frågor brukar inte engagera svenska väljare i särskilt stor utsträckning.

En andra ingång är vilken roll forskning spelar på andra politiska områden: Vilken evidens finns för att arbetsmarknadspolitiska åtgärder får önskad effekt? Hur framställs energi bäst på ett både ekonomiskt och miljömässigt hållbart sätt? Vilka politiska insatser minskar egentligen gängkriminalitet? Här kräver allmänheten ofta att politiker ska ta del och dra slutsatser av tillgängliga fakta.

Men hur balanserar politiker mellan fakta och värderingar? En undersökning under förra valrörelsen 2018 visade att människor anser att politiker grundar sina åsikter betydligt mer på värderingar än på fakta. En majoritet av svenskarna tyckte då att politiker tar för lite hänsyn till vetenskapliga fakta i politik som rör sjukvård och lag och ordning, två av de då högst rankade valfrågorna. I slutet av 2021 ansåg ungefär varannan svensk att politiker tagit lagom mycket hänsyn till forskning när de fattat beslut om covid-19-pandemin. Samtidigt ansåg nästan var fjärde (23 procent) att politikerna tagit för lite hänsyn till forskning.

Inför varje val sätter de politiska partierna samman valmanifest där de lyfter fram frågor som de går till val på och vill genomföra under nästa mandatperiod. Vi har gått igenom alla riksdagspartiers valmanifest 2022 och undersökt hur de förhåller sig till och beskriver forskning.

Sammantaget kan konstateras att forskning inte har någon framträdande plats i partiernas valretorik. I förhållande till det totala antalet ord i manifesten har andelen som rör forskning/vetenskap dessutom krympt jämfört med manifesten som togs fram inför de båda valen 2018 och 2010. Forskning eller vetenskap omnämns totalt 34 gånger i 2022 års manifest. Den största delen av dessa finns i Moderaternas och Sverigedemokraternas valmanifest (12 vardera). Tre partier (Miljöpartiet, Kristdemokraterna och Socialdemokraterna) nämner inte forskning eller vetenskap alls.

I hälften av fallen nämns forskning i samband med vikten av att satsa på forskning. Att grunda beslut på forskning tas upp i ungefär en femtedel av omnämningarna. I övrigt omnämns forskning i andra sammanhang, som till exempel vikten av fri forskning. Ordet evidens förekommer bara i ett valmanifest: Sverigedemokraternas.

Oftast omnämns forskning i allmänhet utan hänvisning till ett visst ämnesområde. När specifika områden lyfts fram är kvinnosjukdomar, klimat och psykisk hälsa vanligast, oavsett om det handlar om behov av nya satsningar eller vikten av att grunda nya beslut på forskning. Motsvarande vanligaste områden inför valet 2018 var klimat, skola och sjukvård. I årets valmanifest nämns däremot inte alls vare sig vikten av ny forskning eller forskning som grund för beslut i samband med uppmärksammade valfrågor som lag och ordning, integration/migration eller arbetsmarknadspolitik.

Att forskning, vetenskap och evidens har en undanskymd, och även minskande, plats i den politiska retoriken kan tyckas förvånande, eftersom vi vet att det finns ett starkt stöd bland väljarna för att politiska beslut ska baseras på forskning. Forskare som yrkesgrupp åtnjuter dessutom betydligt större förtroende än politiker bland befolkningen. Betyder det att politiker inte bryr sig om forskning? Sannolikt inte. Kanske ger andra politiska budskap bara bättre effekt? Men sett till den extremt viktiga roll som rätt kunskapsunderlag spelar för samhällsbeslut understryker resultaten vikten av att underlätta kunskapsöverföring mellan forskare och politiker. För det är förstås inte alltid lätt att ta reda på vad forskningen säger i en viss fråga, vare sig för politiker eller vanliga medborgare. Det är bland annat den senaste tidens energidebatt ett tydligt exempel på. Öppenhet och dialog är viktiga verktyg för att forskning ska komma både beslutsfattare och allmänhet till del.

Så resulterar en blandning av forskning och politik bara i politik? Nej, snarare bör blandningen kunna leda till bättre underbyggd och smartare politik, oavsett politiska värderingar!

Magnus Hagevi
Linnéuniversitetet
Professor i statsvetenskap

E-post: magnus.hagevi@lnu.se

Gud bland partier och väljare

Vid de senaste valen har Gud varit ett politiskt konfliktämne. Mellan valen i riksdagen har religion också ökat i politisk betydelse trots att såväl riksdagsledamöter som väljare i allt mindre utsträckning har en egen erfarenhet av organiserad religion. Dessutom minskar den specifika religionsröstningen: religiöst aktiva röstar alltmer som mer sekulära väljare.

Partierna

I partiernas valmanifest finns såväl positiva som negativa hållningar till religion. Negativa kopplingar rör ofta, men inte bara, islam. Jämfört med föregående val har partiernas positiva referenser till religion minskat. När partierna ändå nämner något positivt om religion är det oftast som en av flera rättigheter som de vill skydda. Centerpartiet vill värna och utveckla individens rättigheter och säger därför nej till inskränkningar av religionsfriheten. De och Moderaterna vill att hot och våld riktade mot religiösa samfund (som Centerpartiet kallar demokratibärande) ska upphöra och att de ska skyddas bättre. Miljöpartiet vill ha ett Sverige där ingen diskrimineras för sin tro. Det är ganska symptomatiskt för dessa löften att de inte följs upp med något konkret förslag. Till exempel Liberalerna nöjer sig med att påpeka att deras rörelse har sina rötter i människors strävan efter yttrande- och religionsfrihet.

Religiösa organisationer är en del av civilsamhället. Nästan alla partier – undantaget Vänsterpartiet och Sverigedemokraterna – talar på olika sätt väl om civilsamhället och Socialdemokraterna talar i vaga ordalag om att stödja det. Liberalerna lovar att arbeta för att gåvor till civilsamhället ska vara avdragsgilla, att det ska få långsiktiga statsbidrag och att ideella aktörer ska få större möjligheter att vinna upphandlingar.

Vid flera tillfällen beskriver Liberalerna religion negativt. Bland annat introducerar de ett nytt ord för avvikelser från majoritetssamhället: separatisterna. Bidrag till trossamfund beskrivs som en risk som måste kontrolleras bättre med starkare uppföljning och de vill stoppa 'dold finansiering av trossamfund så att de inte blir verktyg för extremistiska krafter.' Det är oklart vad som avses med dold finansiering. Det enda tillfälle då Kristdemokraterna i sitt valmanifest uttryckligen nämner religion är också i fråga om våld, kriminella gäng och knarkhandel som de sätter i samband med islamistiska extremister. Det samma gäller Sverigedemokraterna som menar att problem med islamister och gängkriminella vuxit på grund av invandring.

Till de mer kritiska inslagen hör Socialdemokraternas påstående av religiös påverkan i konfessionella friskolor som de därför vill förbjuda nyetablering av. I andra sammanhang har partiet talat om ett totalförbud, vilket också Liberalerna gör i sitt valmanifest. Liberalerna menar att dessa skolor tvingar elever att leva efter religiösa seder och sprider religiös fundamentalism.

Väljarna

SVT Valu undersökte gudstjänstbesökarnas röstning i riksdagsvalet 2022. Stödet för Kristdemokraterna och Centerpartiet blir märkbart större bland väljare som ofta besöker gudstjänster. Däremot blir stödet mindre i denna grupp för Vänsterpartiet, Moderaterna och Sverigedemokraterna. Centerpartiet får röster från drygt var tionde regelbunden gudstjänstbesökare. Kristdemokraterna (som samlade 5,3 procent av rösterna i riksdagsvalet) har ett mycket starkt stöd bland regelbundna gudstjänstbesökare (de som besöker gudstjänst minst en gång i månaden) där var femte röst gick till partiet. Kristdemokraternas stöd i denna grupp har länge varit stark (speciellt bland frikyrkväljarna). I riksdagsvalen 1998 och 2002 fick Kristdemokraterna mer än vad tredje röst från regelbundna gudstjänstbesökare. Partiet har alltså tappat i denna grupp. Över tid finns en påtaglig förändring som visar att kyrkligt aktiva alltmer röstar som övriga väljare.

I den växande muslimska väljargruppen i Sverige brukar Socialdemokraterna få omkring två tredjedelar av partisympatierna. I denna väljargrupp har borgerliga partier tillsammans samlat omkring en femtedel av rösterna. Ännu finns inga uppgifter om muslimers röstning 2022. I valet utmanades dock Socialdemokraternas ställning bland svenska muslimer av partiet Nyans. Utmaningen får ses som misslyckad då Nyans blott samlade en halv procent röster. I den mån dessa röster annars skulle gått till Socialdemokraterna kan partiet Nyans vara en av de faktorer som kan ha gjort att Socialdemokraterna tappade ett extra mandat i i riksdagsvalet 2022.

Under några augustidagar i Vårgårda frågade pastorer i Equmeniakyrkan, en av de större frikyrkorna, ut samtliga partiledare. Utfrågningarna har genomförts sedan 1968 och nu översteg publiken ibland 2 000 personer. För några av partiledarna var detta deras största valmöte. Vid en gemensam bön bad Nooshi Dadgostar (V) högt. Vid alla utfrågningar bad en pastor om Guds välsignelse för partiledarna varpå Ebba Busch (KD) och Märta Stenevi (MP) gjorde korstecken. Även om Ulf Kristersson (M) och Johan Perhson (L) sa att de inte hade en tro kan partiledarna vilja anpassa sitt budskap till sammanhanget. Både journalister från den norska kristna tidningen Vårt land och socialistiska Dagens Etc noterade att Busch bytte budskap från ett torgmöte i Borås till pastorernas utfrågning. Tonen beskrevs som att gå från hård till mjuk. De skilda budskapen förstärker intrycket av att Kristdemokraterna numera har en växande sekulär väljargrupp att ta hänsyn till vid sidan av de frikyrkliga kärnväljarna. Detta kan noteras i Busch slutord i SVT:s partiledardebatt då hon valde att inte säga Kristdemokraterna, utan påtalade om för väljarna att 'då är KD alternativet för dig'.

Sverige beskrivs ofta som världens mest sekulära land. Valet 2022 ger vid handen att sekularisering kan vara en motor som ökar religionens betydelse i politiken.

Pontus Odmalm
Edinburghs Universitet
Docent i statsvetenskap

E-post: Pontus.Odmalm@ed.ac.uk

Ombytta roller i valet 2022 – när nationalismen blev viktig igen för den radikala populistishögern

Radikala populistiska högerpartier brukar må bäst när det politiska livet rullar på som vanligt och de kan hävda att de är den enda partifamiljen som ger väljarna ett riktig och äkta alternativ. Ett stabilt och förutsägbart politiskt landskap är därför viktigt när de ställer sig mot det gamla gardet av korrupta och inkompetenta mainstreampartier. Sverigedemokraterna är inget undantag. Att betona och upprepa olika slags katastrofscenarier, som grundar sig i de etablerade partiernas "misslyckade" (migrations)politik, har således fått stort utrymme i Sverigedemokraternas valplattformar och i deras valkampanjer. Partiet har länge uppmärksammat ett samband mellan en "okontrollerad invandring" och folkhemmets, de svenska traditionernas och, kanske ännu viktigare, den svenska nationella identitetens stundande kollaps. Men sådana berättelser kan också vara svåra att framföra om de samtidigt utmanas av andra kriser. I synnerhet om dessa kriser skulle utspela sig på hemmaplan eller i det så kallade närområdet. Valåret 2022 utkämpades således i skuggan av Covid19-pandemin och kriget i Ukraina. Dessa två händelser förde det nationella samtalet bort från Sverigedemokraternas två favoritämnen, nämligen massinvandring och integrationsmisslyckanden.

Rysslands beslut att invadera en suverän europeisk stat innebar dessutom att Sverigedemokraternas tvektiga inställning till auktoritära regimer och deras ledare åter kom i förgrunden, exemplifierat av partiledaren Jimmie Åkessons vägran att välja sin favorit av Vladimir Putin eller Joe Biden när han intervjuades av nyhetsprogrammet "30 minuter". Men ett par inhemska omständigheter betydde dock att invandringsfrågan kom i fokus igen. Den högerextrema danska politikern Rasmus Paludans beslut att bränna upp ett ex av Koranen utlöste våldsamma upplopp i flera svenska städer. I samma veva skedde ett antal gängrelaterade våldsdåd vilket bidrog till att lag-och-ordning-kopplat-till-invandringen kröp upp på den politiska dagordningen. Problemet för Sverigedemokraterna var att partiet nu tycktes vara överens med sina två huvudrivaler, det vill säga Moderaterna och Socialdemokraterna, vad gällde problemformulering och policyförslag. Och de fick snart sällskap av Kristdemokraterna och Liberalerna, som också förespråkade hårda(re) tag för att komma till rätta med de oändliga "integrationskatastroferna".

Utfallet av dessa positionsförändringar var att den populistiska sidan av Sverigedemokraterna blev utmanad. Istället för att vara "det enda riktiga oppositionspartiet" var de nu bara ett i mängden av partier som ville ha hårdare tag vad gällde invandrings-, integrations och lag-och-ordningspolitiken. Sverigedemokraterna, och i synnerhet Jimmie Åkesson, ägnade därför mycket av kampanjtiden åt att betona partiets nationalistiska meriter och visioner för Sveriges framtiden. I sitt tal i Almedalen och i hemstaden Sölvesborg, till exempel, hänvisade Åkesson gång på gång till Sveriges ärorika förflutna och att det enda målet för

Sverigedemokraterna var "att göra det som är i Sveriges bästa". Dessutom lånade innehållet i talen en hel del från Donald Trumps valkampanjer och Jimmie Åkesson lovade att han, såväl som Sverigedemokraterna, skulle göra allt de kunde för att "Sverige skulle bli bra igen". Partiet tog framförallt sikte på Socialdemokraterna och menade att de hade "förstört" landet och det välfärdssamhälle som befolkningen var van vid. Så istället för att prata om "det gamla vanliga", det vill säga okontrollerad massinvandring, så fick integrationsmisslyckanden och den svenska nationalismen mycket mer uppmärksamhet i valet 2022. Sverigedemokraterna tryckte gång på gång på att det var varje regerings ansvar att hålla Sveriges och de svenska medborgarnas intressen främst. Sverigedemokraterna var alltså det enda partiet som väljarna kunde lita på när det gällde att genomföra en så pass radikal samhällsförändring eftersom de faktiskt "älskar Sverige, varje dag och hela tiden". De övriga partierna, däremot, var fulla av "Sverigehat".

Valet 2022 var på många sätt och vis en vattendelare i svensk politik. Å ena sidan, tynade den så kallade "beröringsskräcken" bort mellan mainstreampartierna och Sverigedemokraterna. Detta innebar att Sverigedemokraterna slutligen uppnådde sitt mål om att bli precis som vilket annat parti som helst. Det innebar också att invandringsfrågan började diskuteras på ett sätt som hade varit otänkbart så sent som för bara ett val sedan. Denna utveckling pekar på att svensk migrations- och integrationspolitik kommer att bli ännu viktigare i framtiden. Det återstår dock att se om de hårda diskurserna också kommer att leda till en hårdare politik. Å andra sidan talar snabbheten och viljan i att kompromissa om statens roll - i ekonomin och i den personliga sfären - för att vi antagligen kommer att se en mer interventionistisk stat i framtiden. Det verkar således som att diskussionerna kring att "förstatliga det gemensamma ägandet" och att använda "illiberala medel för att uppnå liberala ändamål" inte kommer att vara lika infekterade som de varit hittills när det fragmenterade svenska partisystemet förhandlar sig fram i detta nyklassiska politiska landskap.

Max Whitman

Uppsala universitet

Doktorand i Miljökommunikation & Naturresursförvaltning

E-post: max.whitman@swedesd.uu.se

Valet och hållbarhet – en kort reflektion

Vad hållbarhet som begrepp innefattar förblir öppet för tolkningar. Brundtlandkommissionen från 1987 definierade hållbar utveckling som *“en utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov”*. Som jag läser Brundtlandkommissionen bör vi se hållbarhet som en form av respektfull återhållsamhet. En optimistisk syn på morgondagen och en ansvarskänsla för nutiden rotad i insikten att vi är morgondagens förfäder. Efter att ha följt valrörelsen så kan jag inte undkomma att känna att vi bevittnat begravningen av den respektfulla återhållsamheten i politiken. Såklart kan den återupplivas men i stunden har dess ande lämnat oss. Anledningen tror jag vi finner i den reaktiva politiken, i avsaknaden av visioner. Utan visioner och drömande upplevs hållbarhet oftast som en kakafoni av bestraffningar och bördor. När tidshorisonten krymper till att alltid handla om det precis framför oss, när att släcka bränder är allt som det talas om så ligger den vackra verklighet som stödjer en respektfull återhållsamhet långt borta.

Inflationen på begreppet kris är indikativt för en politik utan visioner. Klimatkriser, energikriser, biodiversitetskriser, Ukrainakris, hotet om finanskriser, kris i vården osv är alla symptom på de premisser som ligger till grund för politiken och samhället. Dessa symptom utgör alla signifikanta utmaningar och precis som ordet kris antyder, bör vi gärna *“lösa dem”* omgående. Men det finns en fara i att jaga *“lösningar”* på dessa komplexa och sammanlänkade *“kriser”*. När jag från sidlinjen lyssnar till politikens sätt att ta sig an dessa kriser så landar jag återkommande i samma tanke: oavsett utmaning så bemöts dessa med en reaktion genomsyrad av strävan på kontroll. Valrörelsens debatter har gjort det tydligare än någonsin att riksdagspartierna engagerar sig i en tävling om vem som bäst kan kontrollera diverse kriser. Det är en dynamik som jag tror är starkt bidragande till den respektfulla återhållsamhetens begravning i den politiska debatten. Hållbarhet är vårt mest komplexa åtagande och kontroll som en respons på komplexitet lovar inte framgång. Komplexitet är inget vi kan kontrollera och så länge svaren förblir rotade i tankar om att symptomen måste kontrolleras så lär värdköerna växa, klimatet skena och brottsligheten fortgå. Samhället är ett ekosystem, inte en motor. I mindre abstrakta termer innebär det att beteenden och symptom uppstår ur alla interaktioner mellan komponenter i systemet. Till skillnad från en motor där en trasig komponent kan ersättas med följderna av motorn fungerar så återfinns förändringen i ett ekosystem, inte i förändringen av dess komponenter utan i förändringen i relationerna mellan dessa och kvaliteten på relationerna. Det här är en avgörande insikt från systemtänkandet som fullständigt saknats i valrörelsen men som likväl är nödvändig om politiken ska bidra till ett hållbart samhälle.

Samtidigt har partierna i debatten lite utrymme att bryta sig loss från de principer rotade i kontroll som dikterar

dagens politik. Media och allmänhet kräver svar på hur kriserna som staplas på varandra ska lösas och politikerna i strävan på röster har under valrörelsen tvingats vaggva människor in i en falsk trygghet att deras politik visst kan lösa dessa utmaningar. För utvecklingen mot hållbarhet är denna dynamik förödande. Hållbarhet är i grund och botten inte en teknisk fråga. Det handlar inte om energislagens koldioxidutsläpp eller om vilka bilar vi kör. Hållbarhet är en fråga om relationer och vilka kvaliteter dessa relationer upprätthåller. Det är med andra ord något som genomsyrar precis allt, ett förhållningssätt till omgivningen. Som samhälle kräver den respektfulla återhållsamheten att vi inte bara pauser exploateringen av ekosystem utan att vi regenererar det vi förstört, allt från våra jordar och skogar, till kuster och älvar osv. Det kräver att vi hittar sätt att uttrycka omsorg. Omsorgen är nämligen den respektfulla återhållsamhetens moder.

Det dystra med den politiska debatten under valrörelsen är att omsorg som en underliggande princip helt lyst med sin frånvaro i samband med att snaran som kräver att partierna kontrollerar de kriser som fortsätter uppstå blir allt stramare. Politiken är visionslös - bakbunden - och det är svårt att se att en samhällsgestaltning som tar omsorgen och den respektfulla återhållsamheten på allvar kan komma från politiskt håll. Istället får vi förlita oss på att gräsrotsrörelsernas visionärer febrilt fortsätter att arbeta på nya förhållningssätt till land och vatten och därmed på nya visioner för samhället, rotade i omsorgens etik. I det arbetet har politiken fortfarande en avgörande roll, inte som den dominerande auktoriteten med rätt svar på de hårda frågorna, utan som den ödmjuka tjänaren till de många svaren som redan florerar i samhället.

Tyvärr fick vi inte bevittna något parti som klev utanför bekvämlighetszonen där kontroll på dagens kriser utlovades. Vi fick aldrig uppleva ett alternativ där politiken visade sårbarhet och ödmjukhet inför det faktum att de inte har lösningar för dagens kriser. Det var synd att ingen tog den intellektuella integritetens väg och sträckte ut handen till gräsrotsrörelser och med ödmjukhet och tillit frågade vad de behöver för att påskynda realiseringen av de visioner som finns i samhället men som aldrig ges uttryck för i politiken. Det hade varit en välkommen och inspirerande utmaning av de normer som bakbinder politiker idag från att visa den sårbarhet, tillit och samarbetsvilja som visionerna om samhället som levererar på den respektfulla återhållsamhetens premisser kräver.

Peter Öhman
Mittuniversitetet
Professor i företagsekonomi

E-post: peter.ohman@miun.se

Påtaglig comeback för ekonomifrågorna i årets valrörelse

Egentligen var det upplagt för att ekonomifrågorna skulle göra en rejäl comeback i årets valrörelse. Det förutspåddes att Sveriges ekonomi, finanspolitiken och inte minst de så kallade plånboksfrågorna skulle få stort utrymme ända fram till valet. Ekonomin blev inte valets viktigaste fråga, men kom att relateras till både ideologiska skillnader mellan regeringsalternativen och vidlyftiga vallöften. De satte också fokus på förhållandet mellan politiker och forskare respektive myndighetschefer.

När valrörelsen inleddes hade två Corona-präglade år drabbat såväl verksamheter som enskilda individer ekonomiskt och statens Covid-19-nota var snudd på omöjlig att siffersätta. Rysslands krig mot Ukraina ledde till sanktioner från omvärlden och ryska motåtgärder, vilket i sin tur medförde stigande elpriser i många länder. Inflationen i Sverige är nu den högsta på 30 år – på valdagen var prisökningstakten 9 procent och den väntas stiga ytterligare under hösten – och för första gången på länge har många hushåll fått kraftigt minskad köpkraft. Det talas om kostnadschocker, en förväntad ökad arbetslöshet och av allt att döma väntar en ekonomiskt besvärlig höst och en bokstavligt talat kall vinter om inte elpriserna sjunker.

Trots denna mörka bild kvalade inte ekonomin, varken i stort eller smått, in på topp tre på listan över valets viktigaste frågor (på de platserna aspirerade sjukvård & skola, lag & ordning, invandring & integration, miljö & klimat och energipolitiken). Landets, regionernas, kommunernas, företagens och enskilda medborgares ekonomi fick dock uppmärksamhet både direkt och indirekt. Att årets valrörelse handlade betydligt mer om ekonomi än den för fyra år sedan följer ett känt mönster. Ju bättre det går för svensk ekonomi, desto mindre utrymme får dessa frågor (som i valrörelsen 2018). Ju sämre ekonomi, desto mer utrymme och 2022 gjorde alltså ekonomifrågorna en påtaglig comeback.

Fördelningspolitiken var som vanligt en fråga där skiljelinjerna mellan de två regeringsalternativen var tydliga. "Skattesänkningar i stället för reformer" var en ofta använd oneliner från den ena sidan för att markera motståndarsidans hållning och här argumenterades det för att resurser till vård, skola och omsorg alltid ska gå före skattesänkningar. För att ge svar på tal kontrade den andra sidan med "bidrag i stället för arbete". Här varnades det för att höjda bidrag minskar medborgarnas vilja att anstränga sig för att få ett jobb.

Plånboksfrågorna kom på tal, ofta indirekt. Några exempel var relaterade till bostadsbyggandet, bland annat i vilken mån och hur förstagångsköpare av lägenheter skulle kunna stöttas och om det skärpta amorteringskravet skulle behöva avskaffas eller åtminstone pausas. Gemensamt för alla partier var att lova hjälp till hushållen, dels för att inte drabbas allt för mycket av höga drivmedelspriser, dels som kompensation för höga elräkningar.

Ekonomiskt valfläsk med extra allt och tendenserna att lova runt (och i många fall hålla tunt) blev tydligt beträffande

en av valets viktigaste frågor, den om energipolitiken. Inte minst tävlade två partier, som ekonomiska kommentatorer brukar benämna sansade, om väljarnas gunst. Först föreslog Moderaterna ett högkostnadsskydd för hushållselen (till en uppskattad kostnad av 15 miljarder kronor). Sedan följde Socialdemokraterna upp med att lansera ett högkostnadsskydd för både hushåll och företag (till en avsevärt högre kostnad).

Förslagen sågades från forskarhåll. Två ledande nationalekonomer uttryckte att "Det är inte bara rekord i elpriser, utan även rekord i dåliga förslag." (Lars Calmfors) och "Det är faktiskt inte bara så att detta är dåligt på lång sikt, det är dåligt på kort sikt också." (John Hassler). Forskarna argumenterade för att ett högkostnadsskydd inte bara kostar pengar, utan att en sådan subvention väntas leda till högre elkonsument än vad som annars skulle vara fallet. Det uttrycktes också att det pågick en seriös debatt bland ekonomer och en annan (mindre seriös) debatt bland politiker. Att finansministern och energiministern inte delade forskarnas bild, utan hävdade att det föreslagna högkostnadsskyddet var både befogat och väl avvägt, visar att förhållandet mellan vetenskap och politik kan vara ansträngt även i Sverige. Ett uttalat misstänkliggörande av experters kunnande ger uttryck för att forskning och evidensbaserad kunskap inte alltid ligger till grund för politiska beslut. När det passar lutar sig dock politiker gärna mot forskningsrapporter.

En händelse inom ekonomiområdet som höjde temperaturen var när regeringen (statsministern och finansministern) med kort varsel kallade till en pressträff lördagen före valet, den 3 september, för att tala om åtgärder för att värna den finansiella stabiliteten med anledning av Rysslands "energi- och ekonomikrig" mot Europa. Att regeringen gjorde detta tillsammans med Riksbankschefen och Finansinspektionens generaldirektör fick delar av oppositionen att se rött. Det ansågs vara ett försök att använda två av de tyngsta myndigheterna, och dess myndighetschefer, i valrörelsen. Kritiken klingade dock av ganska snabbt.

Det kan konstateras att frågan om A-kassan fick visst utrymme i valrörelsen, medan pensionärernas ekonomi gavs förhållandevis liten plats, även om det fanns partier som gick till val på att bygga ut pensionstillägget. Vidare luftades förslag som inte var siffersatta och därmed svåra för väljarna att värdera och förstå innebörden av. Ännu mer sällan gjordes sifferjämförelser mellan vad ett vallöfte inom ett område skulle innebära i form av motsvarande besparingar inom ett annat område.

Noteras ska också att flera ekonomirelaterade frågor, som hanteringen av EU-medel som uppgår till mångmiljardbelopp, fick leva sitt stilla liv i statliga utredningar utan att uppmärksammas i valrörelsen.

Lotta Gröning
Mälardalens universitet
PhD i historia

E-post: lotta.groning@fylkir.se

En kamp om känslor och moralpanik!

När Stefan Löfven 2012 valdes till ledare för Socialdemokraterna var det för ett parti sargat av inre strider, som tappat stort i förtroende och med en problematisk parlamentarisk situation där Sverigedemokraternas framgångar var ett hot mot partiets maktposition. Stefan Löfven blev en ny typ av partiordförande. Han var förhandlare, och det skulle visa sig att han var oerhört skicklig att ta makt och behålla den. Det var dessa erfarenheter som låg till grund för decemberöverenskommelsen och januariavtalet, blocköverskridande samarbeten som bevarade Socialdemokraternas regeringsinnehav.

Den politiska strategin var tydlig. Socialdemokraterna kunde räkna med att bli största parti och visste att inget av de övriga sju partierna ville samarbeta med Sverigedemokraterna. De lyfte fram sin historiska erfarenhet av att tillsammans med andra partier ta ansvar för landet. Budskapet var detsamma: Sverigedemokraterna är rasister, Socialdemokraterna är mest kompetenta att styra landet och politisk samverkan över blockgränsen är absolut nödvändig. I december 2014 efter att Sverigedemokraterna fällt regeringens budget står Stefan Löfven på podiet med alliansens fyra partiledare som alla levererar samma argument som han själv har trummat ut sedan han valdes.

Decemberöverenskommelsen var en enorm seger för Stefan Löfven. Men det kom ganska snart att visa sig att det fanns stora problem med uppgörelsen. Som förhandlare lyckades Stefan Löfven få till ett avtal, men misslyckades med vad som är förhandlarens främsta uppgift, nämligen att alla som deltar i förhandlingen ska vara nöjda. Samtliga inblandade partiets medlemmar, särskilt inom Moderaterna och Kristdemokraterna, funderade över vad som de egentligen hade kommit överens om. Dessa partier hoppade av uppgörelsen och ingick heller inte i januariöverenskommelsen som följde efter valet 2018. Stefan Löfven lyckades med rasistkortet som främsta verktyg hålla sig kvar vid makten i åtta år trots en borgerlig majoritet i riksdagen. Därtill splittra alliansen. Men den förda konsensuspolitiken hade liten folklig förankring. Väljarna undrade också – ingen hade röstat på vare sig DÖ eller januariöverenskommelsen och väljaropinionens ställning hade försvagats betydligt. Stefan Löfvens flirt med alliansen innebar också att han visade sig beredd att dagtinga med sin egen politik och ideologi. Socialdemokraterna skiftade färg, det röda partiet blev orange och en ljusblå färg tonade fram. Enligt SVT:s valundersökningar (valu) 2014 och 2018 slogs ett nytt rekord vad gäller väljarnas rörlighet, hela 40 procent bytte parti. De största väljarströmmarna gick från S till SD och V. Som dåvarande krönikör på Expressen fick jag tusentals mejl från frustrerade socialdemokrater som lämnat partiet. Sammanfattar jag är det tydligt att misstron mot beslutsfattare och samhällsinstitutioner är stort. Många ser partiets agerande mot sd som mobbing. Kritikerna delar SD:s syn att invandringen blivit för stor, en del presenterar

sig själva som proteströstare, andra inte. De flesta framhåller att de absolut inte är rasister. De efterlyser en politik som ser också deras verklighet i ett hårt samhällsklimat. De flesta känner inte längre igen socialdemokratin.

Olof Palme pratade ofta om behovet att lyssna på rörelsen. Den uppmaningen finns inte längre från ledande politiker. Folkrörelsen har ersatts av policyprofessionella tjänstemän anställda att skapa politik, de har mycket makt men inget mandat. Det får förstås konsekvenser vilket visade sig i valresultatet 2022. Sverigedemokraterna tog väljare framför allt från Socialdemokraterna och Moderaterna, det var arbetare och företagare som bytte sida och framför allt landsbygdsväljarna. Gemensamt för oppositionens partier är att de drev landsbygdspolitik, precis en sådan som människor efterfrågade. I Norrland växer de blåa partierna. I valrörelsen sattes socialdemokratin politik som handlar om bidrag, industrialisering mot förslag på mer demokrati och inflytande och krav på lika villkor. Att prata demokrati och rättvisa i en landsända som i decennier blivit diskriminerade, utnyttjade och framför allt osynliggjorda är inte enkelt. Människor där är vana att ingenting händer, men 2022 hände det plötsligt någonting som fick hoppet att växa. Det blev tydligt också i skolvalen bland unga, SD ökade markant i små kommuner.

Socialdemokraterna fortsatte att använda sig av rasistkortet under hela valrörelsen. När Magdalena Andersson meddelade att hon skulle lämna in sin avskedsansökan som statsminister vände hon sig direkt till alla som röstat på SD. "Det finns krafter som kommer att försöka kidnappa era röster, som menar att det nu finns ett starkt folkligt stöd för extremism eller till och med våld i vårt land, dom har fel jag vet att ni känner samma avsky för våld och hot i vårt land som alla andra svenskar." Hennes uttalande kan tolkas som en vädjan till människor som hon anser vilseledda. Samtidigt illustrerar hon att vissa människor är bättre än andra. Valrörelsen har i hög grad handlat om de onda och goda människorna, en retorik som används både från höger till vänster. Politiken har ändrat ansikte, den handlar om vilka värderingar som bör vara normaliserade. På den ena sida högerpopulister som anser sig vara mer demokratiska och representera folkviljan. På den andra en politisk och kulturell kamp för nationell gemenskap, med en vädjan om sunt förnuft och om att bibehålla de värderingar som byggt landet, folkhemmet och solidariteten.

Trots att SD växte sig allt starkare under denna känsloladdad kamp om makten ändrade aldrig socialdemokratin taktik. Alla pratade om att valet skulle handla om plånboksfrågor, men till syvende och sist blev det kamp om känslor och moralpanik.

Jerzy Sarnecki
Stockholms universitet

Professor emeritus i allmän kriminologi Stockholms universitet, senior professor vid Högskolan i Gävle, adjungerad professor vid Mittuniversitetet i Sundsvall samt forskare vid Institutet för Framtidsstudier
E-post: jerzy.sarnecki@criminology.su.se

Brottsfrågan i svenska valet 2022

Enligt Demoskops undersökning för augusti 2022, var lag och ordning den viktigaste frågan för väljarna. Sedan år 2019 rankas den högre än sjukvårdsfrågan som finns på andra plats. Även i andra mätningar ligger frågan om lag och ordning högt i opinionen, även om den enligt t.ex. Novus och Valu fortfarande låg på andra plats, något under sjukvårdsfrågan (männen rankar frågan högre än kvinnor). Frågor rörande brottsligheten diskuterades också flitigt i svenska sociala- och massmedier och i politiska debatter överhuvudtaget, i synnerhet i valspurten. Det råder inte heller någon tvekan om att människor upplever genuin oro för brottsligheten, cirka 80 procent av de som besvarat Brå:s nationella trygghetsundersökning (2021) tror att brottsligheten i Sverige ökar. Denna siffra är någorlunda konstant sedan år 2012. Andelen som i stor utsträckning oroar sig för brottsligheten i samhället, enligt samma undersökning, har stigit från 31 procent år 2012, till 45 procent år 2021.

Den stora oron för brottsligheten tycks inte vara helt motiverad av brottsutvecklingen i landet. Detta framgår i antologin "Det svenska tillståndet". Den övergripande slutsatsen som kan dras är att brottsbilden i Sverige är mångfacetterad. Kort sammanfattat uppvisar den stora brottskategorin stölder en kraftig nedgång sedan 1980-talet, våldsbrotten (i stort) har minskat något under senaste decenniet (efter en påtaglig ökning perioden innan), bedrägerier har ökat kraftigt liksom narkotikabrott och organiserad brottslighet i stort. Den brottskategori som visar en ökning sedan år 2012 är det dödliga våldet. Denna uppgång har dock ägt rum efter en kraftig nedgång under 1990- och 2000 talet, så att nivån på det dödliga våldet i Sverige 2021 fortfarande var lägre än i slutet av 1980-talet. Däremot har det dödliga skjutvåldet i kriminella kretsar ökat kraftigt. Dessa brott som ofta är mycket dramatiska och inte sällan sker på öppen gata och där även tredje part riskerar att skadas, har fått enorm uppmärksamhet i samhällsdebatten. Man kan säga att nästan hela debatten om brottsligheten handlar om dessa brott.

Skjutningarna utgör mycket grov brottslighet och är i den aktuella omfattningen nya för Sverige. Dessutom är det ett problem som är svårt att åtgärda, samhället lyckas endast gripa och lagföra en mindre andel av förövarna av dessa brott. Antalet döda i skjutningar ökar trots omfattande åtgärder från samhällets sida. Det ska dock framhållas att de flesta fall av dödligt våld i Sverige inte förövas med skjutvapen samt att det t.ex. dör cirka 10 gånger flera människor årligen till följd av narkotikaöverdoser än av skjutningar. Skjutningar är alltså spektakulära och uppmärksammade brott, men måste anses utgöra en tämligen liten del av den grova brottsligheten i Sverige. Trots problemet med skjutningar ger den totala bilden av brottsligheten i Sverige knappast stöd för tesen om att landet befinner sig i upplösning p.g.a. okontrollerad ökning av brottsligheten.

Vem gagnas då av brottsfrågans dominerande ställning i samhällsdebatten? Självfallet gagnas de politiska aktörer som inte har regeringsansvar. Traditionellt är dessutom lag och ordning en högerfråga. I synnerhet straffskärpningar och förstärkning av polisen som reaktion på brottslighet har vanligen föreslagits av konservativa partier. Situationen har dock förändrats i Sverige med framväxten av Sverigedemokraterna som konsekvent drivit en antiinvandringspolitik. Ett av deras viktigaste redskap i kampen om väljare är att koppla brottslighet till invandring. Detta är en etablerad populistisk strategi i synnerhet om man kopplar invandring till sex- och våldsbrott.

En högerpopulistisk bild av brottsligheten är, något förenklat, att brottsligheten ökar på ett okontrollerbart sätt och att det i stor utsträckning är invandringens fel. Som stöd för detta anförs den påtagliga överrepresentationen av personer födda i utlandet, och numera även deras barn, bland personer misstänkta/lagförda för brott. Detta gäller i synnerhet grova våldsbrott och våldtäkter. De åtgärder som föreslås är kraftigt skärpta straff, satsning på polisen och begränsad invandring.

Tesen om koppling mellan invandring och brottslighet (liksom tesen om kraftig generell ökning av brottsligheten) har emellertid ifrågasatts av forskningen. Invandrarnas överrepresentation i registrerad brottslighet, tycks snare vara kopplad till deras socioekonomiska förhållanden. Traditionell brottslighet är mera frekvent i underklassen, och invandrarna utgör en allt större andel av denna. De svenskfödda individerna (och deras barn) som tidigare tillhört underklassen, tillhör numera ofta medelklassen, där social kontroll är större och brottsligheten lägre.

Att se orsaker till samhällsproblem i klasstermer är en traditionell vänsteransats, men trots att det finns stöd för detta i forskningen, har det rödgröna blocket i liten utsträckning valt att använda sig av denna modell för att förklara brottsproblematiken. Också när det gäller åtgärder har man i stor utsträckning anammat de högerpopulistiska lösningarna (hårdare straff, flera poliser, minskad koncentration av invandrare). Man kan säga att det rödgröna blocket (främst Socialdemokraterna) har valt av att spela den kriminalpolitiska matchen på populisthögerens planhalva. Ett spel som de var dömda att förlora då väljarna anser att Moderaterna och SD är bäst på lag och ordning och invandring. I vissa mätningar har SD t.o.m. gått om Moderaterna som det parti som har bäst kriminalpolitik enligt väljarna.

Om, och i så fall i vilken mån, vänsterblockets val att inte ifrågasätta bilden av okontrollerad brottsökning i Sverige samt ovilja att diskutera brottslighetens orsaker i klasstermer har bidragit till deras valförlust kan vi inte veta. Men att vänsterblocket förlorade debatten om brottsligheten förefaller uppenbart.

Lars Trägårdh
Marie Cederschöld högskola
Professor
E-post: lars.tragardh@mchs.se

Den moraliska stormakten invaderar folkhemmet

Under valkampanjen och än mer efter valet har larmande om SD, rasism och den radikala högerns nära förestående maktövertagande dominerat bland skribenter som ser sig som försvarare av den "liberala demokratin" – inte minst de med hjärtat till vänster. Mitt argument är att denna ansats följer den helt avgörande roll som de andra partierna har spelat för att skapa det vacuum i det politiska rummet som SD så framgångsrikt har erövrat, val efter val.

Det är framför allt Socialdemokratins reträtt från vad som historiskt varit ett nästan unikt framgångsrecept i den demokratiska världen: en berättelse om Sverige och svenskhet som byggd på en omvärdering av den klassiska socialismens avfärdande av nation, stat, kapitalism. Med en början på 1920-talet övergav man revolutionär internationalism och bejakande i stället såväl nation som stat och "borgerlig" demokrati. Man ersatte klasskampsretoriken med visionen av folkhemmet som ett medborgarhem. Man byggde politiska broar till såväl bönder som kapitalister. Kohandel och Saltsjöbadsanda bäddade för det välstånd som kom att utmärka de följande decennierna.

Man formulerade också en berättelse om svensk nationell identitet som byggde på tanken, som man uttryckte det i en valaffisch från 1930-talet, att det svenska folkets väg var folkfrihetens och demokratins väg. Denna uttalade demokratiska nationalism kom i sin tur att vaccinera Sverige mot den nazi-inspirerade etniska nationalismen som aldrig kom att spela någon roll i Sverige. Än i dag visar befolkningsundersökningar att svenskar sticker ut i sitt ointresse för att se nationell identitet primärt kopplad till ras och ursprung. Däremot stod redan på 30-talet tanken om lagbunden ordning i centrum, något som är lika sant idag.

Men i kampen att eliminera behovet av den korrupperande välgörenheten var den moraliska logiken samtidigt sträng och oförlåtande: alla medborgare hade både en rätt och plikt att arbeta och betala skatt för att förtjäna sina med tiden växande, skattefinansierade, sociala rättigheter. I den undersökning – *Tillitsbarometern* - som jag leder är det också tydligt att uppfattad pålitlighet är intimt kopplad till det skötsamma arbetets primat.

Efter andra världskriget växte dock en komplementär föreställning om svenska identitet fram. Denna var byggd på den skam och skuld som många kände för svensk underfallenhet i neutraliteten och alliansfrihetens namn. Via portalfigurer som Dag Hammarskjöld och Olof Palme växte så tanken om Sverige som en moralisk stormakt fram. Skulden skulle betalas av genom stöd för fred och bistånd till fattiga länder. Sverige skulle spela en globalt ledande roll, fri från de militära stormakterna cyniska realpolitik, alltid redo att stå för ideal som evig fred och mänskliga rättigheter.

Efter murens fall kom den folkhemiska svenska Socialdemokratin att förlora sin hegemoniska status i den anstomrade neoliberala eran. Det var en perfekt storm som

var riktad mot folkhemstankens två grundbultar: staten och nationen. Och den omfattade såväl den nya högern som den ny vänstern. Alla blev globalister av olika slag. För högern hägrade det globala marknadssamhället där företagare befriats från skatter och regleringar och staten krympts till sina essentiella nattvaktarfunktioner.

Om den primära måltavlan för högern var staten, var för vänstern siktet inställt på nationen som man förknippade med välfärdschauvinism, främlingsfientlighet, rasism och vit makt. För den nya tidens post-nationella vänster-idealister pockade i stället drömmen om att realisera universella mänskliga rättigheter inom ramen för ett gränslöst globalt civilsamhälle. Vad vänstern övergav var ekonomisk politik och medborgaruniversalism – och med tiden kom man att ersätta folkhemstanken med visioner om mångfald och mångkultur.

Som jag skrev om redan hösten 2015 kom så två svenska modeller, två berättelser om Sverige att konkurrera med varandra. En byggd på tanken om medborgarskap och folkhem, det andra på mänskliga rättigheter och internationell solidaritet. Ytligt sett kunde de uppfattas som mer eller mindre synonyma eller åtminstone närbesläktade. Viljan till att skapa först ett Sverige baserat på solidaritet och rättvisa, sedan målet att sprida det goda budskapet till världen. Men vid närmare betraktande står de fundamentala logikerna som underbygger dessa två modeller i varandras motsats.

I den ena fallet handlar det om en villkorad altruism som bygger ömsesidigt ansvarstagande. Vi talar åter om den stränga moraliska logik jag beskrev ovan: arbete, skatter, rättigheter. Den nationellt avgränsade välfärdsstaten som ett gigantiskt försäkringsbolag där alla drar sina strån till stacken. I det andra fallet en villkorlös altruism inom ramen för en gränslös värld där alla människors lika värde trumfar det medborgerliga samhällskontraktet och välgörenheten överskuggade tanken om att plikter och rättigheter måste vara i balans.

Dagens kris och SD:s framväxt blev akut när den moraliska stormakten invaderade folkhemmet. Så länge som den moraliska stormakten huserade i fjärran länder kunde välgörenhetens korrupperande effekter begränsas till utlandet. Illa nog det, men inte något som påverkade Sverige nämnvärt. Men när den i form av okontrollerad invandring och aningslös integrationspolitik tog sig an hemlandet blev kollisionerna svårare att dölja. Sverige har sedan dess blivit alltmer splittrat i termer av tillit och trygghet. Segregeringen och framväxten av isolerade "utsatta" områden har ökat. Samhällskontraktet satt i gungning.

Och så är vi där – som man bäddar får man ligga, skulle man kunna säga. Att SD, som det enda partiet som tidigt satte fingret på att volymer och hastighet avseende invandring nog spelar en roll för möjligheten att kunna assimilera och integrera, idag kan räkna med ett stadigt växande stöd är

inget som borde förvåna. Och att premiera medborgarskap över öppna gränser, det skötsamma arbetet över välgörenhet, är nog inte främst en fråga om rasism utan snarare ett uttryck för tanken att i ett samhälle måste samma spelregler gälla för alla.

Frågan nu blir i vilken mån andra partier – i första hand S – kan hitta tillbaka till en bättre balans mellan demokratisk nationalism och internationell solidaritet. Det finns tecken på att S påbörjat denna vandring. En paus från irrandet i maktens korridorer kan kanske ge det andrum som krävs för såväl nytänkande som tillbakablickande.

Jesper Strömbäck
Göteborgs universitet
Professor i journalistik och politisk kommunikation

E-post: jesper.stromback@jmg.gu.se

Verklighetsuppfattningarna kommer först

Valet 2022 slutade med många förlorare och en tydlig vinnare: SD. De gick fram till drygt 20 procent och är nu Sveriges näst största parti. Detta trots att de har sina rötter i nynazism, fascism och biologisk rasism, trots att deras företrädare gång på gång avslöjas med rasistiska och nazistiska uttalanden, trots att det är det parti som har flest kandidater kopplade till kriminella mc-gäng, trots att de avslöjats med att driva en trollfabrik, och trots att de är ett auktoritärt, kulturrasistiskt och högerpopulistiskt parti. Både utomlands och i Sverige är det många som frågar sig hur detta är möjligt.

Något enkelt svar på frågan finns inte, men det finns några delförklaringar som är centrala men som ändå inte har fått tillräckligt mycket utrymme i analyserna.

För det första, människors perceptioner av verkligheten betyder mer för hur de tänker och agerar än hur verkligheten faktiskt är beskaffad – särskilt när det handlar om frågor, förhållanden och processer bortom de personliga erfarenheterna. För det andra, många människor bär på mer eller mindre felaktiga perceptioner av verkligheten, om de jämförs med forskning, offentlig statistik, och annan evidens. För det tredje, alla människor har en mer eller mindre stark tendens till bekräftelsebias, det vill säga att föredra information som bekräftar de egna verklighetsuppfattningarna, åsikterna och känslorna. För det fjärde, människor präglas av en trippel negativitetsbias, vilken innebär att de har en tendens att uppmärksamma och komma ihåg negativ information i högre grad än positiv information – och att de upplever negativ information som mer trovärdig än positiv information. För det femte och delvis som en konsekvens av de övriga faktorerna, många människor upplever att utvecklingen går i fel riktning.

Allt detta utnyttjade och spelade SD skickligt på inte bara under valrörelsen utan sedan många år tillbaka. Ett genomgående tema i deras retorik har under flera år varit att Sverige står inför eller har drabbats av en "systemkollaps", att Sverige är "förstört" eller ett land "i djup kris", eller att utvecklingen är "bortom kontroll". Den främsta anledningen sägs alltid vara invandringen, som de kopplar ihop med allehanda andra problem, från skjutningar och gängkriminalitet till bland annat skolan och allmän otrygghet. I sin strävan efter att bekräfta bilden av och skapa ett narrativ på temat att Sverige är "förstört" använder de sig av flera mer eller mindre klassiska propagandaknep.

Dit hör spridandet av falsk och missvisande information, och det finns troligen inget parti i Sverige som lika återkommande ägnar sig åt att sprida desinformation. Dit hör ett ständigt ifrågasättande och avfärdande av forskning, offentlig statistik och annan evidens som inte stämmer överens med narrativet om det förstörda Sverige. Dit hör återkommande försök att sprida misstro mot de aktörer och institutioner – exempelvis etablerade medier och forskning – som sprider information som strider mot det egna narrativet.

Dit hör en avancerad användning av anekdotisk bevisföring, där man oavsett vad systematisk evidens visar blåser upp enskilda händelser som bekräftar det egna narrativet som om de gav en generellt giltig bild. Och dit hör att man bidragit till byggandet av en alternativ mediestruktur i form av högeralternativa medier och sociala medier-grupper, vars syfte i hög grad är att sprida information som bekräftar narrativet om ett Sverige i förfall och bekräfta människors verklighetsuppfattningar, identiteter och känslor av oro.

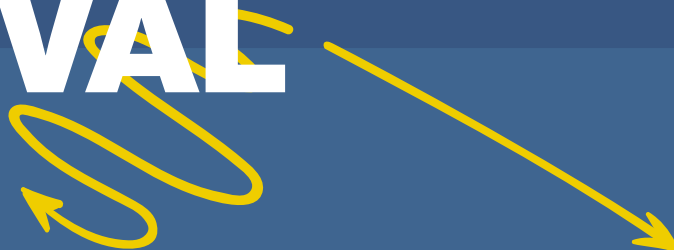
I strävan efter att framställa Sverige som ett land i djup kris har SD dessutom haft hjälp av både nyhetsmedierna och flera av de andra partierna. För nyhetsmedierna är det en gammal sanning att dåliga nyheter är goda nyheter. Det som inte fungerar eller som utvecklas i fel riktning har generellt alltid ett mycket högre nyhetsvärde än sådant som fungerar eller utvecklas i rätt riktning. Därtill kommer att både M och KD sedan valet 2018 har anpassat inte bara sin politik utan också sin retorik till SD, och liksom dem återkommande – ofta i strid med forskning, offentlig statistik och annan evidens – framställt Sverige som ett land med enormt stora problem. Liksom SD har de också vid flera tillfällen spridit missvisande eller falsk information för att leda denna tes i bevis. Ett av flera exempel är påståendet från M att 700 000 av de utrikes födda i Sverige inte är självförsörjande, där det använda måttet på självförsörjning inte alls handlar om huruvida människor faktiskt försörjer sig själva. Till detta kommer att vare sig M, KD, L eller S under de senaste åren har velat eller vågat tag strid mot den verklighetsbild som SD torgför när det gäller inte bara invandringen utan också brottsligheten och dess orsaker.

Mot den här bakgrunden är det inte särskilt förvånande att en majoritet av svenska folket upplever att utvecklingen går i fel riktning – och att det särskilt gäller bland dem som sympatiserar med SD. Om man upplever situationen som om allt går åt fel är det kanske inte så konstigt att man röstar på det parti som mest bekräftar den upplevelsen och som står för den mest radikala brytningen med den förda politiken, särskilt i en situation när partiet har normaliserats av M, KD och L.

Den mer generellt giltiga slutsats som kan dras av detta är, för att parafasera en känd kampanjslogan, att "it's the perceptions, stupid". Verklighetsuppfattningarna kommer först, vilken politik och vilka partier man sympatiserar med kommer sedan. Oavsett i vilken grad verklighetsuppfattningarna stämmer överens med etablerad evidens.

Kapitel 2

VÄGVAL

Li Bennich-Björkman

Uppsala universitet

Skytteansk professor i våltalighet och statskunskap

E-post: li.bennich-bjorkman@statsvet.uu.se

Hur stort kan Sverigedemokraterna bli?

I Filipstad, Gullspång och Grästorp når Sverigedemokraterna (SD) i årets riksdagsval upp till nästan 30 procent enligt Valmyndighetens statistik. Detta är landsbygdskommuner i Värmland och Västergötland, Gullspång ligger precis på gränsen mellan de båda landskapen, som tiden sprungit förbi och som vill bli sedda igen. I Hörby i Skåne är SD:s siffror uppe i 39 procent. I norr där man tidigare var svaga eftersom det var svårt att slå ut Socialdemokraterna, vände det till viss del i förra valet och nu har både Jokkmokk, Boden och Kalix siffror i paritet med riksgenomsnittet. Men inte bara där. Partiet drar till sig väljare både där den ekonomiska basen är svag och staten ganska frånvarande, men också där inkomstläget är gott och framtidsutsikterna inte de sämsta i varje fall. Överallt har SD nu röster, och är inte längre framförallt förknippat med vissa landsdelar eller ens särskilda befolkningsgrupper. Bland unga är partiet också framgångsrikt. Rikssiffran landade på 20,5.

Partiet attraherar fortfarande mer män än kvinnor. Men också det kan komma att ändras framöver, det finns en del som pekar på det. När Jimmie Åkesson tackade valarbetarna på valnatten bad han några av de som var närmast honom i partiet att komma upp och ropade upp dem en efter en. Både kvinnor och män klev upp på scenen, i en – tror jag – genomtänkt demonstration av ett parti som inte längre är den manliga bastion det en gång var. Liksom Socialdemokraterna arbetade strategiskt från 1950-talet och framåt med att bredda sin väljarbas till framväxande tjänstemän för att hålla ställningarna och kanske till och med öka i storlek, är jag övertygad om att SD framöver på olika sätt kommer att riva murarna till kvinnorna. Inte genom uttalanden som andas radikalfeminism och genusvetenskaplig lärdom, men väl genom att lova att både det kvinnliga och det manliga ska respekteras och hedras, och genom ett sakpolitiskt fokus på frågor som är viktiga för många kvinnor: hur vården fungerar, hur pensionerna ser ut.

Migration- och integrationsfrågorna är centrala för SD men det är också, och inte minst, kulturpolitiken. Partiet har stått, och står fortfarande för, etnisk svenskhet. Vilken slags kultur som får statligt stöd utgör viktiga signaler om, menar SD, vilka "vi" är och vad "vi" väljer att minnas, hylla och identifiera "oss" med. Visionen partiet drivs av är att "det svenska" ska höras mer, synas mer och forma dem som lever här – från Rosengård till Jokkmokk – i högre utsträckning än vad som varit fallet under lång tid. För SD kan förvisso flera, ja många, kulturer existera vid sidan av varandra. Men inte på samma plats. Då uppstår med nödvändighet konkurrens mellan dem, såsom partiet menar att det gjort i Sverige. Därför gäller det för staten att hjälpa till att stärka det "svenska", så att svenskheten går segrande ur den kampen.

Efter det att demokratin gjort sitt inträde i 1900-talets början vände sig svenska väljare vid att politiken dominerades av ett stort, och maktbärande, parti. När jag växte upp på

1960-talet, kändes det som att det egentligen bara fanns ett riktigt parti. Utom vid valen, då det dök upp flera, som alltid förlorade. Socialdemokraternas ställning var hegemonisk, vilket bland annat visade sig i att också de borgerliga partierna, när de 1976 fick makten för första gången på 44 år, bedrev socialdemokratisk politik. När Allians för Sverige vann trettio år senare gjorde den det likaså för att den omfamnade socialdemokratiska hjärtefrågor; välfärden och jobben.

Under ett par decennier har Socialdemokraterna emellertid inte längre haft samma ställning. Sverige, har vi sagt, har blivit som andra länder. Men kanske saknar en hel del av svenskarna ändå förekomsten av sitt "stora parti", det som dominerar politiken och gör sig till tolk för "alla", inte bara sina egna väljare? Även om Katarina Barrling och Cecilia Garme inte skriver om just det i den insiktsfulla boken *Saknad*, så är det trots allt så politiken länge sett ut i Sverige. Ett dominerande parti, till och med hegemoniskt. Är det det SD kan vara på väg? Jag skulle inte hålla det för osannolikt. Partiet har stadigt gått framåt i varje val, och har som sagt potential att utveckla sin väljarbas ytterligare i framtiden.

Hur partiet nu kommer att förvalta att vara ett hjärtslag från makten, eller att sitta i regering – vi får se vilket – blir avgörande för om en sådan utveckling kommer att kunna bli verklighet. Om man sätter sig i en regering är det långtifrån riskfritt, och trots att SD nu är största parti på den borgerliga sidan finns det starka röster i partiledningen för att stå utanför en regering i dagsläget. Men även så har partiet hård press på sig att få saker att hända som går i en riktning i linje med SD:s politik, för att kunna visa sina väljare att man inte låter sig koopteras och kompromissar bort sitt övertag.

Så svaret på den fråga som vissa journalister ställt mig: kan SD bli ännu större, är utan tvekan ja. SD kan i framtiden ta över Socialdemokraternas position i svensk politik, att vara landets största parti. Frågan är alltså inte om SD kan bli större, utan hur stort kan SD bli?

Jonas Hinnfors
Göteborgs universitet
Professor i statsvetenskap

E-post: jonas.hinnfors@pol.gu.se

Socialdemokraterna: högervändning och hot utifrån

Under mandatperioden lyckades Socialdemokraterna bidra till att Alliansen sprack men tvangs också acceptera ett samarbetsavtal med Centerpartiet och Liberalerna. Vidare behövde S hantera hot från omvärlden i form av dels pandemin, dels Rysslands krig mot Ukraina. En halsbrytande U-sväng följde från "aldrig Nato" på partikongressen 2021 till Natoansökan maj 2022.

Efter ett uselt val 2018 (28 procent) stod S inför en till synes hopplös uppgift. Den gamla Alliansen plus Sverigedemokraterna samlade 58 procent. De var dock splittrade. Efter en rad turer lyckades Socialdemokraterna och Miljöpartiet bilda regering via ett sakpolitiskt kontrakt med Centerpartiet och Liberalerna, Januariavtalet. Priset för S var dock att bland annat gå med på sänkning av höginkomsttagares skatt, ändrade LAS-regler och friare hyressättning. Avtalet skapade ändå ett visst lugn. Ett orosmoment var relationen till Vänsterpartiet som utslöts i avtalet men behövdes som regeringsunderlag. V-ledningen hade angett LAS-förändring och fri hyressättning som röda linjer. Emellertid lyckades S 2020 manövrera så att arbetsmarknadens parter formellt fick bestämma om LAS-avtalet vilket försvärade för V att säga nej. Ett år senare fällde dock V Löfvenregeringen för att stoppa friare hyressättning. Hyresförslaget släpptes och Löfven återkom men nu kollapsade även hela Januariavtalet sedan L hoppat av.

KD, M och L hade successivt accepterat SD som samarbetsparti. Alltmer stod det klart att V, S, MP och C motvilligt behövde manövrera tillsammans – med ett enda mandats övervikt. Konstellationen var skör. Löfven hade aviserat sin avgång och via en traditionellt slutna valprocess valdes Magdalena Andersson till ny ordförande i november 2021. Formellt behövdes dock en statsministeromröstning i riksdagen. Andersson klarade den men samma dag förlorade regeringens budgetförslag sedan C avstått från att ge sitt stöd. MP valde då att lämna regeringen för att slippa administrera en SD-påverkad budget. Efter ny omröstning valdes Andersson slutligen till statsminister i en socialdemokratisk enpartiregering. Kanske var utgången en befrielse för S som nu kunde agera lite friare.

Det finns anledning reflektera över V:s utveckling. Partiet har alltmer blivit ett slags socialdemokratiskt parti. I stort sett all opinionsbildning om alternativt ekonomiskt system, kapitalism, antirasism och feminism försvann. I stället betonades traditionell offentlig sektor. V kunde även tänka sig att acceptera "alla" Januariavtalets 73 punkter utom just hyrespunkten. Alltmer blev V ett "S Light".

Pandemin ledde till stora påfrestningar och blottade för Socialdemokraterna besvärande brister i finansiering, organisation och bemanning av vården. Samtidigt ökade påfrestningarna på arbetsmarknaden. Här lade dock regeringen unikt stora budgetpaket på arbetsmarknadsstöd. Möjligen ledde pandemiåtgärderna in regeringen på

tankebanor om fortsatta satsningar för klassisk reformpolitik till valet 2022. Rent retoriskt började partiet samla sig till tre huvudområden: välfärd, brott/integration och klimat. Partiledningen försökte ett tag omforma världsbilden från "invandring som problem och hårdare straff lösningen" till "fattigdom, ojämlikhet som problem med välfärdsstat som lösning". Stora satsningar uteblev dock. I praktiken levererades dessutom snarare hårdare kriminalpolitik, det vill säga betydligt mer fokus på "bekämpa brott" än åtgärder för att "bekämpa orsakerna till brott". Successivt växte även en viss acceptans fram av oppositionens bild att problem i Sverige har sin grund i invandring. I ett enda avseende återupplivades ett tidigare tydligt S-förslag: stopp för vinstuttag i friskolor.

Förutom säkerhetspolitiska problem följde energi- och inflationsproblem i kölvattnet på Rysslands aggression. Under våren bestämde sig S dessutom för kraftigt ökade försvarsanslag. I valmanifestet fanns däremot inte mycket kvar av konkreta satsningar som tydligt kunde knytas till fattigdom, jämlikhet och solidaritet. Rysslandshotet ledde emellertid till att S på rekordtid gick från nej till ja till Nato. Genom en stramt organiserad kampanj lyckades partiledningen under sken av att "inte ha bundit sig" få de flesta inse att partiet skulle landa i ett Nato-ja. Agerandet var rent organisatoriskt skickligt. Partiet slets inte itu. En hel del underlättade det att opinionsmätningar visade att S-väljare var ganska oengagerade. Under radarn upphörde senare såväl MP som V att kräva att ansökan skulle återtas. Därmed uteblev konkurrens till S.

Hoten utifrån bidrog säkerligen till en "Rally Around the Flag"-effekt som gynnade regeringen. Samtidigt innebar Nato- och Ukrainakrigsfrågorna att den planerade valrörelsen i praktiken blockerades våren 2022. Efter semestern fanns knappast tid att hamra in novemberbudskapet. I stället tog dagsaktuella ting över. S fick svårt att ta kontroll över opinionsbildningen som dominerades av skjutningar, inflation och energiproblem. Regeringen lyckades dock snabbt föreslå ett omfattande högkostnadsskydd för elpriser.

S har sedan länge dragit sig åt socialliberalism och kan potentiellt nå nya väljargrupper men kärnväljarna i arbetarklassen riskerar försvinna, vilket förstärktes 2022. Partiet misslyckades åter att erbjuda stora välfärdsreformer. Temat om "välfärd, brott/integration, klimat" blev aldrig föremål för systematisk opinionsbildning. Ökade försvarskostnader och andra budgetproblem relaterade till inflations- och energikris bidrog till ett tunt valmanifest, vilket torde ha dragit ner S valresultat. Samtidigt har det säkerligen funnits en Rally Around the Flag-effekt. Dessutom har V alltmer blivit ett "S Light". Tanken från V sida var säkert att attrahera besvikna S-väljare. Nu blev det i stället tvärtom. En stor del av S ökning 2022 jämfört med 2018 kom från före detta V-väljare.

Eva-Karin Gardell
Försvarshögskolan
Professor i statsvetenskap

E-post: eva-karin.gardell@fhs.se

Kriser som möjlighetsfönster

Kriser och krishantering kopplar till valrörelsen på olika sätt. En aspekt var den frånvarande krisen, det vill säga kriser som skulle kunnat bli, men som aldrig blev föremål för debatt. Även om Covid-19 dominerade livet för de flesta svenskar under nästan två år, var pandemin och ansvarsutkrävandet för dess hantering i det närmaste obefintlig i valdebatten. Detta trots att Coronakommission lade fram sitt slutbetänkande, som i många delar innehöll skarp kritik mot sittande regering, i februari i år. Slutbetänkandet lades för övrigt fram samma dag som Ryssland invaderade Ukraina.

Även om kriget i Ukraina, och dess säkerhetspolitiska effekter för Sverige med Natomedlemskap och upprustningen av det svenska försvaret, dominerade agendan innan valrörelsen drog igång, försvann frågan i valdebatten. Natoansökan är inlämnad och inget av partierna ansåg förmodligen att de hade något att vinna på att debattera frågan vidare. Samtidigt har Miljöpartiet och Vänsterpartiet avvikande uppfattningar gällande Nato. En annan aspekt som skiljer partierna åt är hur Försvarsmaktens ökade anslag ska finansieras. Det hade därmed funnits fog för en sådan debatt.

En fråga som visserligen avhandlades, men utan att ge en känsla av att det var direkt kris, var miljöfrågan och speciellt då klimatförändringar. Om man går till den statsvetenskapliga litteraturen definieras kriser som händelser där stora värden står på spel, där det råder betydande osäkerheter och där det finns begränsat med tid till förfogande för handling. Alltså händelser som kräver ett totalt politiskt fokus, engagemang och beslutsfattande. Trots en sommar präglad av brist på dricksvatten, skogsbränder, och uttorkade floder i Europa, eller det faktum att en tredjedel av Pakistan ligger under vatten hösten 2022, återfanns ingen kriskänsla kring klimatet i den svenska valrörelsen. Klimatet kom att nästan uteslutande kopplas till energiförsörjningsfrågan.

Istället var det energifrågan som främst definierades som en kris. Den oro som fanns sedan tidigare kring höga energi- och drivmedelspriser ökade ytterligare när Ryssland meddelade att man stoppar gasleveranserna genom Nord Stream på obestämbar tid. Europeiska gas- och elpriser rusade och det fanns en stor oro inför den kommande vintern. Enligt forskning kring politisk krishantering ställer kriser ett antal centrala frågor som behöver besvaras på ett tillfredställande sätt. På vilket sätt och för vem är det en kris, hur allvarlig är krisen, vem har orsakat krisen och vem kan lösa den?

När det gäller vem som bar skulden till krisen, det vill säga i det här fallet de höga svenska energipriserna, präglades debatten av ett ordkrig. Var priserna "Magda-priser" eller "Putin-priser"? I den sittande regeringens intresse ligger att utmåla händelsen som extern, det vill säga, något som kommer utifrån som regeringen bara har att förhålla sig till och försöka hantera, det vill säga Rysslands krig mot Ukraina. Oppositionen försökte å andra sidan hävda att krisorsakerna

var interna, vilket gjorde det möjligt att ställa sittande regeringen till ansvar, genom att argumentera för att man lagt ner väsentliga delar av svensk kärnkraft.

Att utmåla en situation som en allvarlig kris, skapar en plattform för att argumentera för att det krävs nya, ofta strukturellt annorlunda, lösningar för att hantera den uppkomna situationen. Kriser fungerar som möjlighetsfönster, vilka öppnar upp för aktörer som vill se en förändring att framföra sin politik. Det behöver nödvändigtvis inte vara nya lösningar på nya problem, utan kan likväl vara gamla policyförslag som i och med krisen framstår som rimliga lösningar. I efterdyningarna av tsunamin i Fukushima var kärnkraften gårdagens lösning på energiförsörjningen, vilket bland annat resulterade i att Tyskland fattade beslut om att avveckla kärnkraften. I ljuset av kriget i Ukraina och Putins inställda gasleveranser framstod utbyggnad av kärnkraft som ett fullt rimligt, eller enda alternativet för det borgerliga blocket, när det gäller att säkra energiförsörjningen. Kärnkraften blev en universallösning, inte bara för att möta energikrisen, utan även klimatkrisen.

När det gällde att hantera krisen kortsiktigt, föreslog de flesta partier subventioner till hushållen för att klara kraftigt höjda elpriser. Regeringen lade till exempel den 17 augusti, precis innan Aftonbladets partiledardebatt, fram ett förslag på ett paket på sammanlagt 90 miljarder för att på olika sätt sänka elkostnaden. Stora delar av ekonomikåren var starkt kritiska mot överbudspolitiken.

Sittande regering hade en fördel i att de *de facto* kunde agera för att hantera krisen. Statsministern påtalade att hon inte bara kampanjat (som sina motståndare) utan även ägnat sig åt att lösa problemen i verkligheten. Innan sista SVT-debatten meddelade statsministern att det skett ett genombrott i förhandlingarna i Bryssel vilket hon menade innebar ett stort steg mot att få ner elpriserna i södra Sverige. I själva verket hade EU-kommissionen fått uppdraget från EU:s energiministrar att ta fram förslag i syfte att sänka elpriserna. Vid tiden för detta återstod en hel del förhandling. Överlag så byggde den Socialdemokratiska valkampanj till stor del på statsministern som person och hennes tidigare erfarenheter. I en globalt orolig tid blev lösningen en kompetent krishanterare.

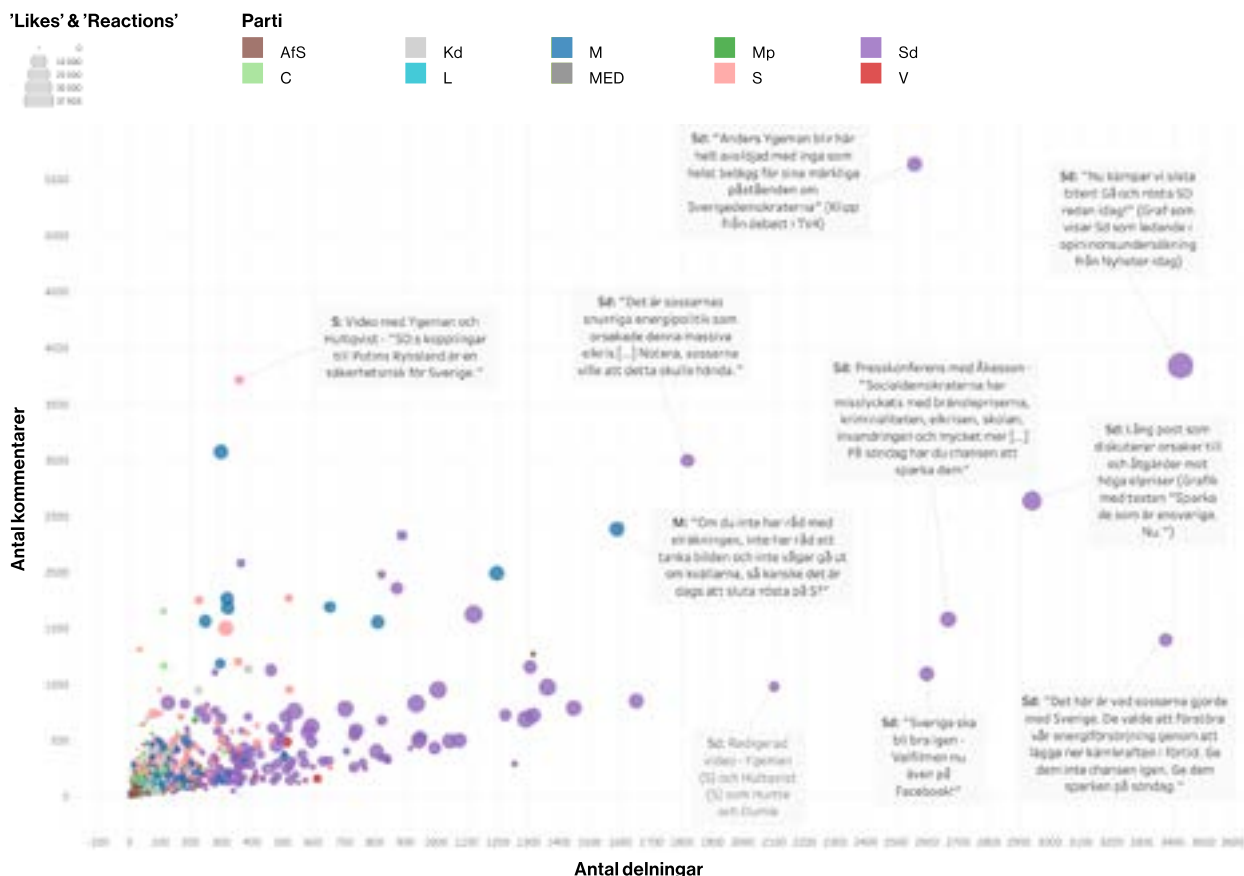
Anders Olof Larsson
Høgskolen Kristiania
Professor i medie- og kommunikationsvetenskap

E-post: andersolof.larsson@kristiania.no

Kritik mot Socialdemokraterna ger framgång på Facebook

Det är idag en självklarhet för politiska partier att använda sig av Facebook för att kommunicera med sina anhängare. Ännu viktigare är kanske att använda sig av den nämnda plattformen för att sprida sina budskap bortom de redan övertygade "följarna" – här erbjuder framför allt Facebooks delningsfunktion en intressant möjlighet för sådan spridning av innehåll bortom de som aktivt valt att följa ett visst partis sida. Genom att dessa användare delar partiets poster vidare sprids innehållet i en process liknande den klassiska tvåstegshypotesens modell för hur inflytande och personlig påverkan tar form. Även om delningar då ofta ses som den allra viktigaste formen av engagemang så påverkar också de andra typerna (likes, reaktioner, kommentarer) möjligheterna en post har att uppnå närmast exponentiella nivåer av popularitet – ofta kallat *viralitet*. I denna text ska vi då se närmare på vilka partier och vilket innehåll som nådde höga nivåer av popularitet på Facebook under perioden från 11 augusti och fram till och med valdagen 11 september.

Analysen som presenteras i grafen fokuserar på samtliga riksdagspartier, samt en del av de mindre partier som gjort sig gällande under de senaste valrörelserna. Här kan vi särskilt nämna Alternativ för Sverige (AfS) – detta på grund av det aktuella partiets tydliga genomslag på Facebook under valet 2018 (vilket framgick av undertecknades bidrag till den Snabbtänkt-rapport som presenterades efter detta tidigare val). Grafen visar ett antal cirklar vilka representerar Facebookposter från de olika partierna – en cirkel per post. Dessa cirklar är färgkodade baserat på vilket parti som ligger bakom den aktuella posten. Cirklarnas storlek indikerar antalet reaktioner som posten hade uppnått under natten efter valdagen. Placeringen på den vertikala axeln visar antalet kommentarer som posten fått vid samma tidpunkt och cirklarnas placering på den horisontella axeln representerar antalet delningar vid valdagens slut. I grafen har ett antal poster som skiljer sig ut i termer av särskilt stort genomslag försetts med textrutor som sammanfattar det aktuella innehållet.

Grafen visar på några intressanta tendenser rörande aktiviteten i relation till partiernas Facebookinlägg. För det första så ser vi hur de flesta av dessa inlägg samlats i grafens

nedre vänstra hörn. Detta indikerar att de allra flesta av dessa inlägg håller sig någorlunda nära varandra - och på en relativt modest nivå - när det gäller den här typen av uppmärksamhet.

För det andra så kan vi tydligt se Sverigedemokraternas totala dominans (lila cirklar), med Moderaterna som god tvåa (mörkblå cirklar) - detta mönster stämmer ganska bra överens med tidigare forskning från andre europeiska länder, där den här typen av partier med ideologisk hemvist på den ideologiska högersidan och med populistiska tendenser har uppnått högre nivåer av popularitet än sina konkurrenter.

För det tredje är det intressant att se att den popularitet som AFS uppnådde på Facebook under valet 2018 tycks vara som bortblåst. Givet att Sverigedemokraterna hade en starkare position än AFS - SD hade vid valet 2022 riksdagsplats, de hade uppnått mycket goda popularitetssiffror under tiden fram till den aktuella valdagen, och de hade med tiden kommit att uppfattas som betydligt mer "rumsrena" politiskt sett än AFS - så är detta kanske inte så förvånande. Mindre partier som AFS och MED är knappt synliga i grafen som presenteras här. Där tidigare forskning rörande partiets popularitet på sociala medier gjorde gällande att mindre partier kunde ha stor nytta av plattformar som Facebook för att nå ut med sina budskap så pekar alltså resultaten från det svenska riksdagsvalet 2022 på en motsatt tendens.

För det fjärde kan vi konstatera att även om AFS har tappat sin förmåga att nå spridning på Facebook, så har deras stil och retoriska grepp i mångt och mycket tagits över av SD och i viss mån M. Där AFS under valet 2018 nådde tydlig framgång med dramatiskt formulerade poster rörande påstått sabotage och valmöteslokaler som avbokats i sista stund, när SD under den aktuella valrörelsen framgångar med att rikta kritik mot andra partier - framför allt mot Socialdemokraterna. Faktum är att merparten av de populära posterna från SD innehåller någon form av attack mot just Socialdemokraterna eller mot just det partiets representanter. Således fungerar den strategin utmärkt för att få uppmärksamhet - frågan är dock om den gör det för andra partier, med andra ideologiska utgångspunkter än SD? Vidare kan man ställa sig frågan om vad denna typ av retorik gör med det politiska samtalet. Internationell forskning visar hur politiska aktörer anpassar sina budskap efter medieformen. Mycket riktigt visar också denna forskning ofta på hur denna typ av attackerande, anklagande ton fungerar utmärkt för att nå uppmärksamhet. När nu denna strategi visat sig framgångsrik även i Sverige - framförallt för SD, i viss mån för M - kan det bli intressant att se om

liknande taktik anammas även av andra partier inför framtida valrörelser.

Johanna Arnesson
Umeå universitet
Biträdande lektor i medie-
och kommunikationsvetenskap
E-post: johanna.arnesson@umu.se

Christina Grandien
Mittuniversitetet
Lektor i medie-
och kommunikationsvetenskap
E-post: christina.grandien@miun.se

Partiledarvloggar, polfluencers, och parasocialitetens betydelser för valet 2022

Att influencers kan agera som politiska opinionsledare har diskuterats i relation till tidigare valkampanjer både i Sverige och utomlands. I årets valrörelse har vi sett flera exempel på den här utvecklingen. Margaux Dietz har, precis som 2018, intervjuat partiledare i sin Youtubeserie *Partitempen* och en liknande satsning har gjorts av influencerkollegan Therese Lindgren. En ny sorts "polfluencer", eller politisk influencer, har också fått uppmärksamhet: Instagramprofilen Amilia Stapelfeldt, som själv beskriver sig som oberoende liberal, är en "klassisk" influencer med fokus på mode och livsstil men med en tydlig politisk profil. Begreppet har också använts som samlingsnamn för en rad olika aktörer som använder sociala medier för att nå ut och påverka politiker och väljare.

Trovärdigheten hos, och nyttan av, politiska influencers har dock ifrågasatts på flera grunder. *Partitempen* har exempelvis kritiserats av andra influencers, som menat att serien snarare leder till okritisk exponering för politiker än till ökad kunskap hos unga väljare. Influencers är också beroende av att följare uppfattar dem som trovärdiga, eller *autentiska*, vilket innebär att politiskt engagemang kan skapa motreaktioner om det inte återspeglas i deras faktiska livsstil. Trovärdighet är förmodligen också en av anledningarna till att vi inte heller den här valrörelsen sett några större samarbeten mellan politiska partier och välkända influencers. Istället är det "micro-influencers" med högt förtroende inom en specifik målgrupp som blir aktuella, något som kan ses i Vänsterpartiets kampanj "Powered by Vänsterpartiet". Kampanjen är gjord i samarbete med kreatörer från utsatta områden som själva har utformat innehållet, något som presenteras som en garant för autenticitet.

Samtidigt har vi sett en trend åt andra hållet, där politiker kommunicerar på liknande sätt som influencers. 2019 startade Ebba Busch en egen Youtubekanal och inledde med en miniserie med titeln "Ebba möter mammor". Något senare återlanserade Annie Lööf sig själv i politiken via Youtube, när hon kom tillbaka från föräldraledigheten i augusti 2020. Även här är det initiala fokuset moderskap, i och med att Lööf delar med sig av personliga erfarenheter och känslor kring sin förlossning. En analys av kanalerna visar att det personliga tilltalet och relationsbyggande står i centrum – autenticitetsstrategier som öppenhet, intimitet och egna erfarenheter används flitigt och på liknande sätt som hos influencers. På Annie Lööfs kanal blandas politiska sakfrågor med mukbangs, Q&As, semmeltester och avsnitt där hon reagerar på sig själv i olika debatter. Kanalens producent har även tidigare producerat innehåll åt Margaux Dietz – bland annat *Partitempen* – och andra influencers. Även hos Ebba Busch används genrespecifika grepp från vlogging- och influencervärlden frekvent. Det är också denna typ av innehåll som tenderar att få flest visningar. Forskning visar att partier och politiker influeras av aktuella trender inom kommunikationsområdet och det är därför

inte särskilt förvånande att de försöker att etablera sig på de mest populära digitala plattformarna och använda sig av kommunikationsstrategier som syftar till att skapa förtroende och engagemang.

Ebba Busch och Annie Lööfs personliga kanaler har relativt få prenumeranter och låg publiceringstakt, vilket inte behöver betyda att satsningen är ostrategisk. Engagerade följare från rätt målgrupp utgör en mer koncentrerad grupp potentiella väljare om man lyckas matcha följarnas demografi med kanalens innehåll och budskap. Tanken med satsningen på Youtubekanalerna skulle mycket väl kunna vara långsiktigt relationsbyggande snarare än intensivt kampanjande. Forskning visar att parasocialitet mellan influencers och följare, det vill säga att relationen upplevs som en form av vänskap, ökar sannolikheten att attrahera en lojal publik. Digitala medier har banat väg för och underlättat detta även inom politisk kommunikation, när politiker under icke-valperioder kan bygga djupare relationer med potentiella väljare och stärka sina personliga varumärken. Youtube har, liksom andra visuellt baserade sociala medier, egenskaper väl lämpade för innehåll som förstärker och betonar den blid av sig själv som politikern vill förmedla.

I ett medielandskap som ständigt förändras krävs snabbörlighet för att etablera en position. Samtidigt visar forskning att förtroende grundas och befasts över tid, vilket väcker frågor om hur långsiktiga och kortsiktiga kommunikationsstrategier kan kombineras, om alls. Valresultatet visar att satsningarna på Youtube inte lockat de väljare man hoppats på i och med att både Centerpartiet och Kristdemokraterna backat. Att Annie Lööf nu avgår har givetvis flera orsaker, men Centern har tappat stöd hos två viktiga målgrupper, gräsrötterna på landsbygden och unga kvinnor i städerna. De senare är en tydlig målgrupp för satsningen på bland annat Youtube. Däremot har en annan kommunikationskanal eventuellt haft inverkan på årets skolval. Tiktok har etablerats som den mest använda plattformen hos högstadiungdomar i Sverige och där fick Kristdemokraterna 12 procent av rösterna i årskurs 7-9 (en fördubbling jämfört med riksdagsvalet). Det är också en plattform där Ebba Busch varit mycket synlig under de senaste månaderna. Eventuellt är det där framtidens "polfluencers" hittas – vi har redan sett det i rysk desinformation om kriget i Ukraina – och i partiernas eftervalsanalyser är det kanske Tiktok som lyfts fram som avgörande för unga väljare om fyra år. Det finns dock inga garantier för en sådan satsning heller, eftersom det vid den tiden kan ha dykt upp nya plattformar som möjliggör andra former av relationsskapande och påverkansarbete.

Jesper Enbom

Umeå Universitet

Lektor i medie- och kommunikationsvetenskap

E-post: jesper.enbom@umu.se

De datadrivna valkampanjernas tid

De senaste decennierna har inneburit ökade möjligheter för företag att samla in och analysera information om konsumenterna och nå små kundsegment med skräddarsydd reklam. På ett liknande vis har politiska partier i allt större utsträckning börjat arbeta "datadrivet".

Politisk microtargeting handlar om att hitta väljargrupper som går att övertyga eller, ännu oftare, mobilisera de väljare som redan stödjer partiet. Det är viktigt att understryka att arbetet med microtargeting inte är begränsat till nätet utan i stor utsträckning påverkar övriga delar av kampanjarbetet. Detta genom att tillgängliga data får avgöra vilka väljare som ska ringas upp, vilka dörrar valarbetare ska knacka på och vilka som ska få utskick. Dessutom påverkar det hur partierna ska formulera sig i kontakten med dessa väljare.

Utvecklingen mot datadrivna valkampanjer är tydligare i USA än i Västeuropa. Det finns dock studier som visar på hur det fått genomslag i bland annat Storbritannien, Tyskland och Nederländerna. Under de senaste valen har även svenska partier kommit att arbeta med datadrivna kampanjer. Intervjuer med kampanjledare efter valet 2018 visar på att det finns ett antal faktorer som håller tillbaka denna utveckling. Dels rör det sig om att Sverige är ett relativt litet land och att partierna har begränsade ekonomiska resurser. Vidare motverkar det proportionella valsystemet med utjämningsmandat att vissa valkretsar skulle vara mer viktiga. Lagstiftningen med utgångspunkt i GDPR gör det dessutom svårt för partierna att inhämta och lagra data om enskilda individer. Samtidigt finns det även faktorer som främjar svenska partiers arbete. De tämligen små valdistrikten, runt ett tusental röstberättigade och ibland ännu mindre, visar hur väljare röstade i ett område valet innan. Det finns en omfattande och detaljerad offentlig statistik som kan kombineras med tidigare röstning och opinionsmätningar. Den internationellt sett höga användningen av internet – inte minst Facebook – även bland den äldre delen av befolkningen, är ytterligare en faktor som bidrar till det datadrivna kampanjarbetet. Slutligen kan även det svenska valsystemet med dess fyraprocentsspärr till riksdagen, kombinerat med förekomsten av blockpolitik, befrämja microtargeting. Detta eftersom ett parti som ligger farligt nära spärren kan göra riktade insatser för att få sympatisörer till närliggande partier att stödrösta.

Intervjuerna med de kampanjansvariga visade även på att det finns skillnader i förutsättningarna för att arbeta datadrivet mellan olika partier. Det handlar dels om ekonomiska resurser, där socialdemokraterna och moderaterna var starkast. Vidare handlar det om inställningen till datadrivna kampanjer inom partierna. Inom Socialdemokraterna, Moderaterna och Sverigedemokraterna har uppslutningen bakom användningen av data om väljarkåren varit betydande. Inom Miljöpartiet, Liberalerna och Vänsterpartiet har det funnits ett visst internt motstånd,

inte minst med bakgrund i politiska ställningstaganden om personlig integritet. Även inom Centerpartiet har det funnits ett motstånd, framförallt då partiets traditionella kärna av äldre människor på landsbygden som inte har varit bekväma med de nya kampanjmetoderna.

Det är givetvis svårt att dra några säkra slutsatser om betydelsen av det datadrivna arbetet i årets svenska valrörelse. Dock kan några iakttagelser göras. Socialdemokraterna, som under de senaste valen arbetat intensivt med att identifiera viktiga väljarsegment och försöka nå dem via bland annat nätet, dörrknackning och telefonsamtal, gick fram i storstäderna. Framgångarna har alltså skett på platser där microtargeting används särskilt intensivt, medan mindre orter och glesbygd tenderar innebära mer av traditionella kampanjmetoder. På de sistnämnda platserna har partiet stått stilla eller till och med tappat. Det är dock viktigt att understryka att partiets förändrade stöd behöver förstås i relation till den förda politiken och samhällsutvecklingen, då det finns en risk att kampanjmetodernas betydelse överdrivs.

Ett tydligt exempel på microtargeting från 2018 som återkom i årets valrörelse är hur Miljöpartiet i slutskedet riktade in sig på vänsterväljare med uppmaningar om stödröster så att de inte skulle hamna under riksdagsspärren. Budskapet handlade om att högerblocket skulle gå mot en säker seger om Miljöpartiet inte kom in. Forskning om valkampanjer brukar peka på att de främst fungerar mobiliserande och det är sällan det går att se exempel på hur väljare övertygas byta parti.

Slutligen framstår det återigen som att Sverigedemokraterna, precis som i valet 2018, varit mest framgångsrika med att nå ut på sociala medieplattformar som Facebook, TikTok och YouTube. Det här är också kanaler där du både kan rikta skräddarsydda annonser till specifika målgrupper och där de också sprids av användarna själva. Tre fjärdedelar av SDs annonser riktade sig till män medan återstoden riktade sig till kvinnor eller till bägge könen. Intressen som drivmedelspriser och motorsport var specifikt utvalda av partiet. Allt detta framkommer genom en snabb genomgång av Metas annonsregister.

Det är uppenbart att partierna ser fördelarna med att arbeta datadrivet och kampanjledarna lyfter fram hur det kan stärka demokratin bland annat genom att väljarna olika åsikter syns tydligare. Samtidigt ser de faran med partierna bara kommunicerar med som redan står dem politiskt nära. Ytterligare en risk med att politiken går mot det sociologen David Lyon kallar "väljarövervakning" är att det närmar sig åsiktsregistrering. Det kan vara viktigt att beakta i en tid av hårdnande sociala och politiska konflikter.

Magnus Ranstorp

Försvarshögskolan

Strategisk rådgivare vid Centrum för totalförvar och samhällets säkerhet (CTSS) vid Försvarshögskolan samt docent i statsvetenskap

E-post: magnus.ranstorp@fhs.se

Kräftgång för radikalnationalister och pyspunka på mållinjen för Partiet Nyans

Gränsen mellan våldsbejakande och icke-våldsbejakande miljöer är flytande. När Säpo presenterade sin årsrapport beskrev man de icke-våldsbejakande miljöerna som innehåller extremism och antidemokratiska krafter som en bred bakre våg som hela tiden driver en mindre våg framför sig och tillför kraft till den främre vågen - våldsbejakande extremism.

I Försvarshögskolans rapport om radikalnationalistiska miljöer (2020) visar vi på ett bredare ideologiskt spektrum mellan NMR och vad man tidigare benämnde som alternativhögern. Kollektivt består detta spektrum av radikalnationalism vars föreställning, enligt FOI:s definition, handlar om att "ett territorium som anses tillhöra en viss etnicitet, ras eller kultur med våld behöver försvaras mot andra etniciteter, raser eller kulturer." Både NMR och alternativhögern talar om en annalkande samhällskollaps. Det finns överlappande budskap om en stark fiendebild som för NMR centrerar kring judar och för alt-right muslimer. Man talar ofta om det stora folkutbytet och nödvändigheten att försvara sig mot det "vita folkmordet" och man saluför politik som ska främja "återvandring".

Sedan valet 2018 har NMR anammat en strategi där man försöker "normalisera nationalsocialismen" lokalt genom ett mjukare paketerat språkbruk, sociala medier och fysisk lokal närvaro. När det gäller alt-right miljön kan man sammanfatta strategin med att de vill göra "det oacceptabla acceptabelt" på sociala medier. Genom memes på sociala medier, ironi och humor vill man gradvis förskjuta den offentliga debatten med att tänja på gränser och normalisera rasism.

I valet fick nynazistiska NMR 847 röster (0,01%). I Ludvika fick NMR störst lokalt stöd med 144 röster (av totalt 16 175 röstberättigade) och ställde bara upp i valet med kandidater i Ludvika, Munkedal, Vetlanda och Örskällunga. Jämfört med förra valet, där NMR fick totalt 2106 röster, är årets valresultat ett stort fiasko. Man misslyckades helt att få några kommunfullmäktigemandat. Det är mer än en halvering av antalet röster sedan förra valet. Det ska jämföras med nazistiska Svenskarnas parti som fick 4189 röster i valet 2014 innan de strax därefter upplöstes.

NMR:s misslyckande i valet beror på en rad olika anledningar. Dels ledde NMR:s valdeltagande 2018 till interna splittringar som kulminerade med en utbrytargrupp - Nordisk Styrka. Covid-19 ledde inte till massarbetslöshet som NMR räknat med utan i stället försvårade det deras möjligheter att fysiskt rekrytera nya medlemmar. Ett generationsskifte utmanar också eftersom ledningen uppfattas som ett trött gammalt "gubbvælde." Men framför allt beror NMR:s sviktande väljarunderlaget på hård politisk konkurrens från närbesläktade radikalnationalistiska partier som Alternativ för Sverige (AFS).

AFS fick 16 646 röster (0,26%) och backar något från valresultatet 2018 då man fick 20 290 röster (0,31%). AFS är ett radikalnationalistiskt parti som för en rättsosäker

återvandringspolitik och främjar konspirationsteorin om det stora folkutbytet. Enligt deras partipolitiska program förväntas "svenskarna bli en minoritet på 2050-talet om invandringen fortsätter." Vidare vill AFS att "probleminvandrare från inkompatibla kulturer ska återvända." Rivaliteten mellan NMR och AFS har varit påtaglig i valrörelsen om återvandringspolitiken med försök av NMR att rekrytera anhängare vid AFS valmötan. Både NMR och AFS tar avstånd från SD som man betecknar för en alltför "liberal" politik. Dock är Acta Publicas nyligen granskning allvarlig som visar att 289 valkandidater kopplas till högerextremism, varav 214 återfinns på SD:s listor.

NMR är fortfarande ett våldsbejakande och revolutionärt parti som deltar i val för att nå ut med sin politik snarare än att förändra politiken. Varken NMR, AFS eller Rasmus Paludans Stram Kurs Sverige (som fick totalt 156 röster) verkar trots allt ha någon större politisk tillväxtpotential.

Säpo har varnat att om debattklimatet i valet är polariserande och högljutt kan det vara hotdrivande. Framför allt ökar troligen hotet för ett inspirationsdrivet terrorattentat i Sverige när det förknippas med händelser mot muslimer och islam som kan upplevas kränkande.

Ett ytterlighetsparti som slog igenom i valet är Partiet Nyans som leds av Mikail Yüksel. Redan i oktober 2021 lovade Yüksel att man skulle göra LVU-frågan till en "jättefråga" i valkampanjen. När LVU-kampanjen drog i gång i januari/februari 2022 påverkade det radikalt hotbilden mot socialtjänsten och mot Sverige då narrativet spreds utomlands att svenska myndigheter "kidnappar" muslimska barn och tvångsassimilerar dem. Denna välkoordinerade kampanj av aktivister, extremister och Partiet Nyans är den största och mest allvarliga utländska informationskampanjen som Sverige skådat i modern tid.

Partiet Nyans stora framgångar i valet med totalt 28 352 röster (0,4%) är en väckarklocka för andra etablerade riksdagspartier. Med en splittrande politik och religiös agenda har partiet fört en valkampanj både på hemmaplan och genom arabisk, turkisk- och somalisk-talande TV-kanaler utomlands som bumeranglikt mobiliserat röster i utsatta områden som har lågt valdeltagande eller som normalt inte röstar. Några av partiets kandidater i Skåne har även spridit hatpropaganda mot både judar och shiamuslimer samt konspirationsteorier om terrorattentatet 11 september 2001.

Valet 2026 lär sannolikt bli lika polariserande som årets val. Riksdagspolitiker bör särskilt fundera framöver Partiet Nyans valframgångar, hur man når ut till marginaliserade minoriteter samt på främmande makts inflytande och finansiering av politiska partier från utländska källor. Oavsett om Partiet Nyans fortsätter växa eller splittras är detta ett parti som är ett viktigt lackmustest och en utmaning för Sveriges förmåga att hålla samman landet mot olika former för politisk extremism.

Maria Solevid
Göteborgs universitet
Docent i statsvetenskap

E-post: maria.solevid@pol.gu.se

Äldre väljare och äldre frågor i valet 2022

Inför riksdagsvalet 2022 fanns en diskussion om att gruppen äldre väljare, 65 år och äldre, samt frågor om äldreomsorg och pensioner skulle bli extra viktiga. Förutsättningarna för detta handlade om att andelen preliminärt röstberättigade väljare 65 år och äldre utgjorde 28 procent av alla röstberättigade, vilket är den högsta andelen hittills i ett svenskt val. Som i många andra västländer har Sverige en åldrande befolkning, dels för att generationerna födda på 40- och 50-talet är stora, dels för att vi lever allt längre. Med en så stor och ökande andel äldre väljare måste ju partierna förhålla sig till denna grupp och trycka extra mycket på frågor som i högre grad berör den här gruppen, eller?

Med facit i hand kan vi konstatera att inte heller 2022 års val kom att handla om äldre frågor. Äldre- och pensionsfrågor var antingen helt frånvarande eller ägnades mycket lite utrymme i de stora utfrågningarna och debatterna under valrörelsens sista veckor. Men var valrörelsen karaktäristisk för mandatperioden som helhet?

Äldre som grupp var tydligt i strålkastarljuset under Coronapandemin. Gruppen 70 år och äldre pekades ut av Folkhälsomyndigheten som en särskild riskgrupp. Viruset tog sig tidigt in och spreds i snabb takt runt om på svenska äldreboenden och tusentals äldre avled i Covid särskilt under pandemins första år. Coronakommissionen kom senare att rikta stark kritik mot regeringens, myndigheters och svenska kommuners oförmåga att skydda de äldre, och särskilt de sköra äldre, under pandemin. En annan period under mandatperioden där äldre- och pensionsfrågor stod i fokus var under senhösten 2021 och våren 2022. För att släppa fram Magdalena Andersson som statsminister gjorde Vänsterpartiet i november 2021 upp med Socialdemokraterna och den främsta frågan för uppgörelsen var pensionerna. Pensionsfrågan hamnar sedan återigen i fokus när regeringen i april 2022 lägger fram förslaget. De dåvarande oppositionspartierna Moderaterna, Sverigedemokraterna, Kristdemokraterna och Liberalerna kommer också under senvåren överens om en satsning på höjda pensioner. Den som lyssnar på debatter från våren kan konstatera att partierna nästan bjuder över varandra när det handlar om satsningar på höjda pensioner.

I SOM-institutets mätningar av medborgarnas viktigaste samhällsproblem hamnar äldre/pensionsfrågor ofta en bit ner på dagordningen. Hösten 2021 hade frågan plats sju av tjugo områden. SOM-institutets särskilda Coronaundersökning från våren 2020 visar dessutom att äldreomsorgen inte ens då blev en viktigare fråga i invånarnas ögon. Vidare har resultaten från den nationella SOM-undersökningen flera gånger visat att äldre prioriterar skola och utbildning högre än äldre frågor. Om vi tar oss närmare valdagen visar resultaten från Novus augustimätning av "viktigaste politiska frågan" att äldreomsorgen hade plats åtta av tio sakkfrågeområden. Enligt Mediämätaren förekommer inte heller äldre frågor bland de

tio mest synliga frågorna under våren och sommaren 2022. Vi kan därför konstatera att äldre- och pensionsfrågor generellt hamnar längre ner på medborgarnas dagordning, att de ofta är lägre prioriterade av äldre själva samt inte var synliga i media under valrörelsen. Men hur blev det i valet 2022?

Enligt SVT:s Vallokalsundersökning (VALU) kom äldreomsorgen på åttonde plats och pensionerna på tionde plats av totalt 19 som mest betydelsefulla fråga för partivalet bland samtliga tillfrågade väljare. I topp låg sjukvård, skola och utbildning, lag och ordning, energi och kärnkraft samt svensk ekonomi. Bland väljare 65 år och äldre är topplistan dock annorlunda – äldreomsorgen respektive pensionerna tar sig in på plats två och tre, endast slagna av sjukvårdsfrågan. På fjärde plats hamnar lag och ordning och på femte plats skola och utbildning.

Nästa fråga att besvara är om äldre röstade annorlunda än andra åldersgrupper? Vi vet från tidigare Valundersökningar att Socialdemokraterna från slutet av 1970-talet till början av 1990-talet och sedan igen från 2006 varit största parti bland äldre väljare. Att socialdemokratiska partier har starkt stöd bland äldre gäller också i flera andra europeiska demokratier. I valet 2022 är Socialdemokraterna fortfarande största parti på 38 procent i gruppen 65 år och äldre. Det är en ökning med tre procentenheter sedan 2018 men på samma nivå som i valet 2014. Andra ålderskillnader är att äldre i lägre grad än unga röstade på Vänsterpartiet och Moderaterna, medan det är mer jämnt mellan den yngsta och äldsta åldersgruppens röstandelar för såväl Sverigedemokraterna som Kristdemokraterna. I de senaste valen är det annars i huvudsak Vänsterpartiet och Miljöpartiet som gått sämre bland äldre väljare.

Bland äldre väljare som angivit att äldreomsorg eller pensioner hade mycket stor betydelse för partivalet är Socialdemokraterna också tydligt största parti, medan Sverigedemokraterna samlar flest röster bland äldre väljare som prioriterat lag och ordning. Socialdemokraterna bedöms också, både bland samtliga väljare som bland äldre, ha den bästa politiken i både äldreomsorgs- och pensionsfrågan. Bland gruppen äldre väljare är det dock en större andel som anser Socialdemokraterna har sakfrågeägarskapet jämfört med bland samtliga väljare.

Sammanfattningsvis går det att konstatera att det trots äldre- och pensionsfrågornas låga synlighet i valrörelsen ändå verkar ha förekommit en tydlig sakfrågeröstning bland väljare 65 år och äldre. Gruppen hade i genomsnitt en hög prioritering av frågorna och det ser ut att ha gynnat Socialdemokraterna. Ytterligare analyser kommer dock behövas för att ge mer nyanserade svar på frågorna om hur relationen mellan sakfrågeprioriteringar och partival ser ut bland äldre väljare och vilka likheter och skillnader som finns mellan olika grupper av äldre väljare.

Johannes Bjerling

Nordicom

Redaktör Nordicom

E-post: johannes.bjerling@nordicom.gu.se

Tvekan, tvivel och förtroende

"Det här är ju en het fråga; tror du att den kommer att användas i valrörelsen, den här rapporten?"

[tystnad, tvekan]

"Det tror jag kanske inte så mycket... [obekväm tystnad] ... Jag vet inte vad mer jag ska säga om det..."

"Jag bara undrar om det är sänt som du har tänkt [kring] och tagit hänsyn till när du gör en sån här rapport, som ju förmodligen kommer att bli kontroversiell..."

[mycket lång tystnad]

"Det... [tystnar, han vrider sig] ... Jag vet inte om jag... Ska jag... Ska jag tänka på... [mycket lång tystnad, blicken i bordet] ... hur [en rapport jag har skrivit] kan komma att användas i valrörelsen?"

När intervjun med Joakim Ruist sändes satt jag i soffan hemma på ön. Jag vet inte vad jag gjorde, förmodligen var jag trött, det blir lätt så när man har barn. Nu vaknade jag till, det här var något annat.

Det finns, menar jag, en föreställning om att det är det snabba och direkta som inger förtroende. Ett snabbt svar, tänker man, signalerar övertygelse; den snabbsvarande antas ha vridit och vänt på argumenten och kommit fram till en ståndpunkt: "Höjda marginalskatter innebär inte att välfärden kan få mer pengar, på sikt skulle resultatet bli det motsatta."

På ytan låter det säkert, den snabbsvarande kan sin sak och vet att ge svar på tal. Men hur kan de egentligen vara så säkra? Och stämmer det att man som politiker inte får signalera tvivel? Eller har en tvivlande politiker tvärtom något att vinna på att låta tvekan och tvivel skina igenom? För politik är ju komplicerat – och den som försöker få det att verka enkelt framstår väl bara som dum?

Titta på intervjuutdraget ovan. Joakim Ruist är nationalekonom, inte politiker, och frågan om han har tagit hänsyn till hur hans rapport kan komma att användas under 2018 års valrörelse gör honom, som det verkar, närmast perplex.

Efter en lång stund kommer hans svar:

"Om det finns en fråga... där människor efterfrågar kunskap och jag levererar kunskap, så tror jag att jag gör något bra."

Det behöver inte alltid gå snabbt. Ibland, menar jag, finns det tvärtom en poäng i att låta det svåra och komplexa vara svårt och komplext.

Som man frågar får man svar, och att politiker i samband med intervjuer ofta ger förprogrammerade svar är inte bara politikernas fel – också journalisterna har del i skulden.

Inom journalistikforskningen brukar man tala om den makt-förskjutning som tog fart under 1960- och 70-talet: hovsamma journalister ersattes då i ökad utsträckning av "skjutjärnsjournalister"; den part som hade "följt" kom därmed att allt oftare bli den som "ledde". En konsekvens blev premierandet av raka och tydliga besked: "Kan du lova att ni, om ni vinner valet, inte kommer att...?" "Är det ett besked från er till väljarna; att ni under inga som helst omständigheter kommer att...?"

Men politiker är ju som människor är mest; på goda grunder undviker de att lova vad de inte vet att de kan hålla. Och vad är egentligen säkert i dagens politiska landskap? Den politiska spelplanen är ju rörlig, såväl aktörspositioner som yttre förutsättningar kan förändras.

I årets valrörelse talades det mycket om elpriser. Ja, det talades till och med *våldigt* mycket om elpriser, och som regel handlade det inte om nuvarande priser, utan om de vi kan komma att ha framåt vintern. Men vad kan vi egentligen veta om något som ligger månader framåt i tiden, och där betydelsen av "yttre förutsättningar" är högst påtaglig? Inte mycket. Och tänk om någon på frågan om elpriser hade svarat: "I stället för ett svar i kronor och ören skulle jag vilja lyfta möjligheten att ytterligare se över det statliga överskottsmålet. Långsiktigt stabila statsfinanser har ett värde, men vi lever i en osäker tid och statligt sparande får inte bli ett självändamål."

Eller varför inte så här:

"... [tystnad, tvekan] I stället för ett svar i kronor och ören... I stället för ett löfte om det ena eller det andra skulle jag vilja diskutera det rimliga i att vi i dagens läge – när behovet av investeringar är stort – har en stat som har som mål att gå med vinst... [tittar upp, möter Anders Holmbergs blick] ... För staten ska väl inte tjäna pengar; pengar ska ju sparas för att... [tystnad, tvekan] ... ja kunna användas när de verkligen behövs..."

Och för att göra min poäng tydlig: Också ett omvänt resonemang – om nödvändigheten i ett fortsatt överskottsmål – skulle ha väckt mitt intresse. Åtminstone så länge det inte framställdes som självklart, något som borde vara oomtvistligt.

Jag vet i princip inget om Joakim Ruist. Kanske skulle jag, om jag läste mer om vad han sagt och skrivit, tänka att det "nog finns andra som kan det bättre", men det hör liksom inte hit: där och då upplevde jag att han hade integritet och bemödade sig att ge genomtänkta svar på frågor där en politiker skulle ha lutat sig mot sin mentala "innantill-lapp".

"The best pose is to appear unposed", menade Kiku Adatto. Man skulle också kunna säga "våga lämna manus, om så bara för en minut". Vad vi vet med säkerhet är lite – och att känna tvekan och tvivel är därför mycket mänskligt.

Anna Maria Jönsson

Södertörns högskola

Professor i medie- och kommunikationsvetenskap

E-post: anna.maria.jonsson@sh.se

Maktskifte i mediepolitiken? Public service i fokus

Precis som 2018 förde mediefrågorna, bortsett från enstaka utspel, en relativt undanskymd tillvaro i valrörelsen 2022 och var inte en prioriterad fråga vare sig bland partierna eller väljarna. Samtidigt har framför allt frågan om public service kommit att bli mer politiserad och framträdande i de olika partiernas politik de senaste åren och kanske framför allt sedan 2019/2020. Det är den fråga där det faktiskt finns politiska skiljelinjer som på allvar kan komma att förändra den svenska traditionella mediepolitiska modellen med stort fokus på mediernas sociala ansvar och att samhället ska tillhandahålla etermedier 'i allmänhetens tjänst'. Det har aldrig tidigare i Sverige funnits en så stark opposition mot denna medieform. Detta speglas också i valrörelsen på så vis att när frågor kring medier kommit upp på agendan har det nästan uteslutande handlat om just public services roll och uppdrag.

Oppositionen består framför allt av Moderaterna, Sverigedemokraterna och Kristdemokraterna, mellan vilka synen på public services uppdrag numer är relativt samstämmig även om Sverigedemokraterna går längst i sin kritik och också offentligt kritiserat enskilda journalister och medarbetare. Kritiken mot de allmänfinansierade medierna består lite förenklat dels i ett motstånd mot den breda formen av public service och man önskar i stället ett public service som huvudsakligen fokuserar på samhällsprogram och journalistik, dels i en kritik om att public service i sin journalistik och annat programutbud är partiska och vänstervridna. Denna kritik är visserligen inte ny men har växt i styrka främst beroende på att Sverigedemokraterna ofta framfört detta synsätt i den offentliga debatten.

Vänsterpartiet, Miljöpartiet, Socialdemokraterna, Liberalerna och Centerpartiet önskar å sin sida behålla ett bredare uppdrag för public service och också grundlagsskydda dessa medier för att garantera oberoendet. Sverigedemokraterna är så långt ensamma om att förespråka en minskning av budgeten för public service. I en europeisk kontext är dock Sverigedemokraternas kritik helt i linje med den diskussion som förs av nationalistiska rörelser på högerkanten och situationen för public service i till exempel Polen och Ungern har starkt försämrats de senaste åren. Även i Danmark hade Sverigedemokraternas motsvarighet Dansk Folkeparti stor betydelse för beslutet om en kraftig nedskärning av public service som fattades 2018.

Mot bakgrund av den tilltagande nationella debatten om public service publicerades våren 2022 som ett inspel i frågan inför valrörelsen en ny bok från Nordicom. Syftet med boken är genom kunskapsöversikter ge korta svar på ett antal centrala frågor kring de svenska public service-bolagens innehåll, påverkan och prestationer. I boken sammanfattas forskning om svensk public service med fokus på frågor som till exempel förtroende och partiskhet. Svaret på frågan om public service-medierna är partipolitiskt partiska blir ett tydligt nej. Forskningen visar också sammantaget på att

svenska folket har ett stort förtroende för public service.

Vid sidan av public service-frågan är mediestödet den centrala pelaren i svensk mediepolitik men här är den politiska enigheten större och frågan har rent av avpolitiserats. När remissrundan kring den senaste Mediestädsutredningen är klar och beslut ska fattas väntas ingen större politisk kamp. Det som ligger i fokus i utredningens förslag är att prioritera den lokala journalistiken som hittills haft svårast att klara sig i den digitaliserade mediavärlden. Partierna driver på nationell nivå en politik som syftar till att betona och gynna den lokala journalistiken medan partierna på lokal nivå intressant nog inte i någon nämnvärd utsträckning driver mediepolitiska frågor alls.

Maktskiftet i Sverige efter valet 2022 kommer sammanfattningsvis därmed troligen inte innebära en generell kursändring eller ökad politisering av mediefrågorna men det kan onekligen komma att innebära stora förändringar för public service-mediernas organisation och uppdrag. Liberalerna är det enda parti av de som troligen kommer utgöra regeringsunderlaget de närmaste fyra åren som inte är för en bantning av public service. Samtidigt står det klart att mediepolitik liksom kulturpolitiken i stort inte står högst på agendan och det är inte kring den frågan förhandlingar i regeringsfrågan, budget och frågan om viktiga poster kommer att ske. I alla fall inte i inledningen av mandatperioden. Vad som händer sedan återstår att se.

Ragnhild Nilsson

Mittuniversitetet

Doktor i statsvetenskap

E-post: ragnhild.nilsson@miun.se

Ulf Mörkenstam

Stockholms universitet och
Institutet för framtidsstudier

Professor i statsvetenskap

E-post: ulf.morkenstam@statsvet.su.se

Hur röstar de samiska väljarna till riksdagen & hur kan valresultatet analyseras ur ett samiskt perspektiv?

Samer som urfolk har rätt till självbestämmande, dels genom inflytande i majoritetssamhällets beslutssystem, dels genom självstyre i sina egna frågor. När det gäller möjligheten att få inflytande genom riksdagsval så är möjligheterna ytterst begränsade eftersom samerna är i minoritet i Sverige och de samiska rösterna utifrån röstlängden till Sametinget väger endast 1 mot 800 jämfört med det totala antalet röstberättigade i Sverige. Därför är det inte heller tillräckligt att samerna har rösträtt i de nationella valen för att få inflytande, utan i stället blir det genom Sametinget och exempelvis konsultationer mellan Sametinget och regeringen som möjligheterna till påverkan finns. Sametinget är på det sättet beroende av regeringen för att kunna få inflytande. Därför är det också intressant att titta på hur den samiska väljarkåren röstar i riksdagsval och hur valresultatet kan komma att påverka statens politik gentemot samerna den kommande mandatperioden.

Det vi vet från tidigare genomförda väljarundersökningar av den samiska väljarkåren, den senaste genomförd 2021, är att Socialdemokraterna (39%) utan tvekan utgör det största partiet inom den samiska väljarkåren vid 2018 års val, följt av Vänsterpartiet (17 %), Moderaterna (12 %), Centerpartiet (9 %) och Miljöpartiet (8 %). Vid sidan av Centerpartiet har alla traditionellt borgerliga partier och Sverigedemokraterna ett svagare stöd bland samer än bland den svenska väljarkåren i övrigt, särskilt Moderaterna (nästan 8 procent mindre) och Sverigedemokraterna (nästan 12 procent mindre). Med utgångspunkt i väljarundersökningen gällande 2018 års val finns det mycket som talar för att det även vid valet 2022 hade blivit en röd-grön majoritet om de samiska väljarna fått avgöra.

En stor majoritet av de samiska väljarna vill öka samiskt självbestämmande. De viktigaste frågorna att få självbestämmande över är kultur och språk, men självbestämmande är även viktigt för väljarna i mer kontroversiella och potentiellt konfliktfyllda frågor, till exempel gällande markrättigheter och rätten att både nyttja och förvalta naturresurserna inom Sápmi. Att Miljöpartiet tillsammans med Vänsterpartiet – två små partier på nationell nivå – får en stor andel röster bland de samiska väljare som vill öka samiskt självbestämmande, kan kanske förklaras med att dessa partier i sina partiprogram och i sin politik tydligt uttalat att partierna är för ett stärkande av samiska rättigheter. Vänsterpartiet har i upprepade motioner propagerat för en ratificering av ILO:s konvention 169 om urfolks rättigheter och Miljöpartiet, som under stora delar av de två mandatperioderna mellan 2014-2022 suttit i regeringsställning tillsammans med Socialdemokraterna, har tydligt drivit frågor om en samisk sanningskommission och införandet av en konsultationsordning med det samiska folket, samt varit emot ett beviljande av bearbetningskoncession för det omdiskuterade gruvprojektet i Gállok i Jokkmokks kommun.

Det svaga samiska stödet för Moderaterna och Sverigedemokraterna kan bland annat ha att göra med att Moderaterna konsekvent avvisat en ratificering av ILO 169 med argument som hänförs till att stärkta rättigheter för renskötseln innebär ett hot mot äganderätten, men även en hämsko för regional- och landsbygdspolitiken. Det tydligaste motståndet mot ILO 169 kommer dock från Sverigedemokraterna som ifrågasätter samiska rättigheter till land och vatten och beskriver samiska rättigheter som privilegier och sär rättigheter som diskriminerar svenskar och samer utanför rennärningen.

Hur kan då 2022 års valresultat analyseras ur ett samiskt perspektiv? Jo, de senaste åren har samiska frågor synliggjorts alltmer på nationell nivå. Det beror bland annat på utvecklingen inom internationell rätt som har stärkt urfolks rättigheter, samtidigt som exploateringen av naturresurserna i norra Sverige har ökat än mer och förmodas fortsätta göra det i takt med den industriella omvandlingen mot mindre fossilberoende. Sammantaget gör det att de politiska diskussionerna om naturresurserna i norra Sverige definitivt har hårdnat, där samiska rättigheter allt oftare krockar med behovet av att utvinna naturresurser. Frågorna om nyttjandet av Sveriges naturresurser ställer, tillsammans med den pågående Renmarkskommitténs arbete med att ta fram ett förslag till en ny rennäringslag, stora krav på att regeringen kan ge tydliga besked kring hur de vill balansera samiska rättigheter mot andra samhällsliga intressen. Med endast Liberalerna i en eventuell borgerlig regering som är positiva till både en förstärkning av minoritetsspråksfrågor och samiskt självbestämmande, kan det förväntas att de samepolitiska frågorna kommer att nedprioriteras och att andra intressen än samiska kommer att väga tungt när beslut om hur mark och vatten i norra Sverige ska användas. Säkert är dock att partiernas samepolitiska ställningstaganden kommer att vara viktiga för hur de samiska väljarna röstar framöver.

Gissur Erlingsson
Linköpings universitet
Biträdande professor i statsvetenskap

E-post: gissur.erlingsson@liu.se

Susanne Wallman Lundåsen
Linköpings universitet
Docent i statsvetenskap

E-post: susanne.wallman.lundasen@liu.se

Övriga partier i kommunalvalen: hur gick det?

Hur gick det för så kallade "övriga partier" i kommunerna (som vi här definierar som partier vilka enbart har representation på kommunal nivå)? På ett närmast trivialt sätt kan de kategoriseras som antietablissemangspartier. Forskning har funnit att deras grundare regelmässigt anger missnöje med etablerade partierna som skäl till partibildningen. I dessa partiers parti- och handlingsprogram återfinns ofta en önskan om att mobilisera väljare som är missnöjda med den lokala demokratin. I våra tidigare analyser har vi funnit att de som anger att de röstar på lokala partier kännetecknas av att de riktar en mycket specifik misstro mot etablerade lokala politiker.

Över tid har övriga partier blivit fler i landets kommunfullmäktigen. 2018 fick 171 sådana partier representation i 146 av landets kommuner, det vill säga, hade mandat i drygt hälften av kommunerna under mandatperioden. Detta är en del av en långsiktig trend. Efter att ha varit exotiska inslag i kommunerna under 1970- och 1980-talen, ökade de i antal under 1990-talet. Från och med valet 2002 har minst ett övrigt parti funnits i över 40 procent av kommunerna. Forskningen har presenterat flera förklaringar till utvecklingen. De återkommande är:

- De etablerade partierna har stelnat och är dåliga på att fånga upp väljarnas synpunkter. Man har inte haft förmågan (eller viljan) att plocka upp genuint lokala frågor som väljarna brinner för.
- Väljarnas partiidentifikation och partiloyalitet har minskat. Väljarna blir otrogna och rörliga. Att rösta på olika partier i kommun- och riksdagsval är ett uttryck för det. I Valu angav 34 procent angav de delade sina röster mellan nivåerna.
- Partibildare inspireras av partibildare i grannkommunen. Åtminstone under valen 1973–2002 såg vi en utveckling där sannolikheten var rätt stor att ett lokalt parti bildades i en kommun och grannkommunen i valet innan fick ett lokalt parti representerat. De lokala partierna blir fler – för att de blir fler.

Mot bakgrund av denna utveckling, ska vi preliminärt skissa på hur det gick för de övriga partierna i 2022 års val. I skrivande stund ser det ut som om "övriga partier" när mandat i omkring 46 procent av kommunerna. I de kommuner där denna grupp av partier gått allra bäst när de över 20 procent av rösterna. I vissa kommuner har de till och med gått så bra att de blivit kommunens allra största parti: Hagfors, Leksand, Knivsta och Perstorp. I kommuner som Övertorneå fångar tre olika lokala partier sammantaget över 34 procent av rösterna samt i Gislaved och Norberg när två lokala partier sammantaget omkring 30 procent av rösterna.

Samtidigt backar ett par av föregående vals succépartier.

Exempelvis går Demokraterna i Göteborg från 16,9 till 6,1 procent och Bjärepatriet i Båstad från 22,2 till 11,6 procent. Men några helt nybildade partier gjorde starka debuter 2022: Folkinitiativet Arjeplog när 29 procent av rösterna i kommunen och Bygdepartiet i Leksand får knappt 19 procent av rösterna. Här ritas spelplanen för kommunpolitiken om fundamentalt.

Överlag gick övriga partier bäst i (relativt sett) mindre kommuner. Tidigare studier har funnit att förändringar i folkmängden kan skapa en grogrund för dessa partier. I kommuner som har en åldrande och krympande befolkning blir det ofta mer komplicerat för kommunens politiker att få ihop en budget då skatteintäkterna minskar samtidigt som kommunerna ansvarar för att tillgodose de ökande behoven av äldreomsorg hos en åldrande befolkning. Dessutom kan skolor behövas läggas ned på grund av sviktande elevunderlag. I 2022 års val återfinns vi bland de tio kommuner där övriga partier gått starkt: Arjeplog, Hagfors, Jokkmokk, Norberg och Övertorneå. Alla dessa har en krympande befolkning.

Men växande befolkning kan också skapa en form av växtvärk, och skapa sina egna inneboende problem. I kommuner där befolkningen växer ska infrastruktur byggas ut, bostäder byggas, och det kan det leda till en ökad exploatering av tidigare grönområden. I sig kan det väcka motstånd hos delar av befolkningen. Växande kommuner som ligger i eller på pendlingsavstånd från storstadsstäder som Knivsta, Lidingö och Vaxholm har alla lokala partier som sammantaget samlar stöd från över 15 procent av väljarna. En okulärbesiktning av partier som gått bra pekar på att frågor som rör infrastruktur, även sådant som vägar och vindkraft, verkar kunna mobilisera de lokala väljarna att stödja övriga partier som profilerar sig i dessa frågor.

Om riksdagspartierna saknar partiorganisationer på plats lokalt tycks det kunna bidra till att väljare har lättare att splittra sin röst och välja ett "övrigt parti". När inte det riksdagsparti som väljarna föredrar finns representerat i kommunen, kan steget till att rösta på det lokala partiet vara kortare.

Ett gemensamt drag för många av de övriga partierna är att de ofta presenterar sig inför väljarna som ideologiskt obundna och partipolitiskt oberoende. Oftast anspelar formuleringar om oberoende på att dessa partier inte vill positionera sig på höger/vänsterskalan i politiken. Ett sådant förhållningssätt gör att man i många fall betraktas som en rimlig koalitionspartner, och under mandatperioden 2018–2022 ingick man i knappt 50 styren runtom i landet. Det återstår att se hur salongsfärdiga den här mandatperiodens övriga partier uppfattas som, och i hur många fall de bjuds in i värmen för att vara med och styra kommunen.

Ludvig Beckman
Stockholms universitet
Professor i statsvetenskap

E-post: ludvig.beckman@statsvet.su.se

Makten över folkmakten

Den svenska demokratin regleras och skyddas av lagar. "Demokratis lagar" är de lagregler som gör demokratin möjlig: bestämmelser om rösträtt, yttrandefrihet, föreningsfrihet, riksdagens arbetsformer, regering och domstolar. Demokratis lagar är en förutsättning för demokrati men kan ändras. I en demokrati är det folket som bestämmer och genom riksdagen har folket oinskränkta befogenheter att besluta om alla lagar, även demokratis lagar.

En grundtanke i demokratin är att lagfästa rättigheter och principer som är centrala för att styrelseskicket ska vara svårare att ändra än andra lagar. Det ska inte vara möjligt för en knapp riksdagsmajoritet att inskränka eller avskaffa rösträtten och andra demokratiska fri- och rättigheter.

Grundlagar är normalt sett svårare att ändra än andra lagar. I Sverige kan inte en knapp riksdagsmajoritet ändra dem eftersom det behövs två beslut med ett mellanliggande val. Det tar längre tid att ändra grundlag än annan lag och eftersom det krävs ett mellanliggande val får väljarna möjlighet att ta ställning till förslaget innan det verkställs.

Men alla är inte övertygade om att detta skydd är tillräckligt. På senare år har demokratin varit utsatt för press i många länder. I Polen och Ungern har folkets valda företrädare försvagat både rättsstaten och demokratin. I ljuset av den utvecklingen tillsatte den svenska regeringen en parlamentarisk kommitté 2020 med uppdrag att föreslå hur "skyddet för de demokratiska strukturerna" kan stärkas. Kommittén ska leverera sina slutsatser i februari 2023.

Det finns i princip två sätt varmed demokratis lagar kan få ett starkare skydd. Ett är att i lag förbjuda avskaffandet av bestämmelser som är centrala för demokratin. Den tyska grundlagen innehåller ett sådant förbud för några av styrelseskickets grunder. Ett annat sätt är att göra det svårare att ändra eller avskaffa bestämmelser som är centrala för demokratin. Det är denna väg som nu utreds. Tanken är att det ska bli svårare att ändra våra grundlagar.

Hur förslaget kommer att se ut vet vi inte än. Högst sannolikt kommer det föreslås ett krav på kvalificerad majoritet vid grundlagsändring. Det innebär en förhöjd tröskel jämfört med idag. I dag kan en enkel majoritet (dvs ett flertal) i riksdagen klubba en ändring. Med kvalificerad majoritet skulle det krävas att kanske 2/3 eller 3/5 av riksdagens ledamöter ställer sig bakom beslutet. Givet att det fortfarande kommer att krävas två riksdagsbeslut med mellanliggande val är det en öppen fråga om kvalificerad majoritet ska gälla vid båda beslutstillfällena eller endast vid ett av dem.

Ett krav på kvalificerad majoritet är inte okontroversiellt. Enligt en vanlig uppfattning kräver demokrati majoritetsstyre. Folket har mindre makt om en minoritet bestämmer än om en majoritet bestämmer. Utifrån det synsättet minskar ett krav på kvalificerad majoritet graden av demokrati - en minoritet får möjlighet att blockera beslut. Sveriges styrelseskick skulle därför bli *mindre* demokratiskt

om kvalificerad majoritet blev regel vid grundlagsändring.

En invändning är att det faktiskt handlar om att stärka skyddet för demokratin. Även om kvalificerad majoritet är mindre demokratiskt i allmänhet är det kanske inte ett problem att en sådan regel införs när det gäller beslut om demokratis spelregler. Tanken är ju att skydda majoritetsregeln och demokratin.

Låt oss anta att invändningen är övertygande. I så fall är ett starkare skydd mot grundlagsändring samma sak som ett starkare skydd för demokratin.

Men så är inte fallet. I Sverige har vi fyra grundlagar. En av dem reglerar tronföljden i det svenska kungahuset. Det är tveksamt om skyddet för demokratin blir starkare av att det blir svårare att ändra på successionsordningen. När det gäller de andra tre grundlagarna är det mer komplicerat. Regeringsformens första två kapitel reglerar centrala delar av demokratin. Samma sak gäller delar av Tryckfrihetsförordningen och Yttrandefrihetsgrundlagen. Men det är tveksamt om alla delar av dessa grundlagar är centrala för demokratin.

Vilka delar av grundlagarna som ingår i demokratis grundstruktur är en stor fråga att besvara. Men alla delar av våra grundlagar är inte väsentliga för demokratin. Och detta tycks tillräckligt för att det tidigare argumentet ska falla. Eftersom det inte enbart är demokratin som kommer att skyddas av ett krav på kvalificerad majoritet vid grundlagsändring går det inte att försvara en sådan ordning med argumentet att kravet på kvalificerad majoritet inte begränsar demokratin när den stärker skyddet för demokratin.

Detta behöver inte uppfattas som en invändning mot kommitténs uppdrag att stärka grundlagsskyddet för demokratin. Och det är på sin plats att inflika att jag själv ingår i kommitténs expertgrupp. Min poäng är snarare att peka på ett dilemma. Detta dilemma har en uppenbar lösning vilken är att införa olika regler för ändring för olika delar av grundlagen. Kvalificerad majoritet skulle till exempel kunna gälla enbart för ändringar av regeringsformens första två kapitel och Tryckfrihetsförordningen. En annan slutsats går också att föreställa sig. Den är att dilemmat accepteras som oundvikligt: för att skydda demokratin måste vissa inskränkningar av demokratin accepteras. Slutsatsen är i så fall att demokratin bör ges ett bättre skydd mot auktoritära tendenser även om det innebär att demokratin samtidigt försvagas.

Pieter Bevelander

Malmö universitet

Professor i Internationell Migration och Etniska Relationer

E-post: pieter.bevelander@mau.se

Valdeltagande av invandrare i årets val

I årets svenska valrörelse debatterades invandring och integration åter igen intensivt. Såväl gamla som nya förslag fördes fram av de politiska partierna. Vissa förslag berörde själva invandringens omfattning och inriktning, andra var fokuserade på språk, kriminalitet, segregation och arbete samt hur integrationen skulle ökas genom att införa olika nya åtgärder och krav inom dessa områden.

Huvudtemat som har fått genomslag i debatten är dock att invandringen till Sverige är för stor och integrationen av invandrare har misslyckats. Samtidigt med detta negativa fokus i valdebatten är det ett faktum att drygt 20 procent av de som får rösta i det svenska valet 2022 är utrikesfödda. Var invandrarna lägger sina röster har betydelse för såväl små som stora partiers framgång i valet. Med andra ord, invandrararnas röster är viktiga och kan vara de som avgör valets utgång.

De senaste decenniernas invandring till Sverige har varit markant större än under alla tidigare decennier sedan andra världskriget. Invandringen har bestått av såväl arbetskraftsinvandring från andra EU-länder och från länder utanför Europa som av en betydande andel flyktingar, framför allt från Syrien och andra krigshärdar. En femtedel, dvs 20 procent av befolkningen i Sverige är idag födda utanför landet, barn till invandrare födda i Sverige inte ens medräknat. Härmed har Sverige en av Europas högsta andelar utrikesfödda i befolkningen, bara Schweiz och Lichtenstein har högre andel invandrare.

Sverige är härutöver ett av de mest liberala länderna i Europa vad det gäller att ge rösträtt till personer som saknar svenskt medborgarskap, i såväl kommunala som regionala val. Sedan 1976 har utländska medborgare som varit folkbokförda i Sverige i minst tre år haft rösträtt i kommun- och regionval. För medborgare från EU-länder, i enlighet med EU-lagstiftningen, liksom för medborgare från andra nordiska länder finns ingen väntetid. Att låta icke-medborgare rösta i lokalval sågs från början som ett integrationsverktyg som syftade till att ge utrikesfödda i Sverige en direkt politisk röst, i linje med dåtidens mångkulturella politik.

Gruppen invandrare är ingen homogen grupp. I samhällsvetenskapliga studier bryts den ofta upp i delgrupperna flyktingar, anhöriginvandrare och arbetskraftsinvandring bland annat för att motivet till invandring är olika för dessa grupper och för att motiven för invandring även kan påverka integrationsprocessen inom olika samhällsarenor såsom politisk integration. Då flyktingar utgör en betydande andel av de nyanlända invandrarna i Sverige, och då denna grupp ofta anses ha sämst integrationspotential, är det intressant att se i vilken omfattning personerna inom denna grupp kommer att rösta i årets val. De flyktingar som kom under 2015 års stora flyktingström har nämligen nu fått uppehållstillstånd och får rösta i årets val.

Valdeltagande kan dessutom ses som ett mått på integration bland utrikesfödda väljare. Även av denna

anledning är det intressant att se omfattningen av valdeltagandet för flyktingar och andra invandrare.

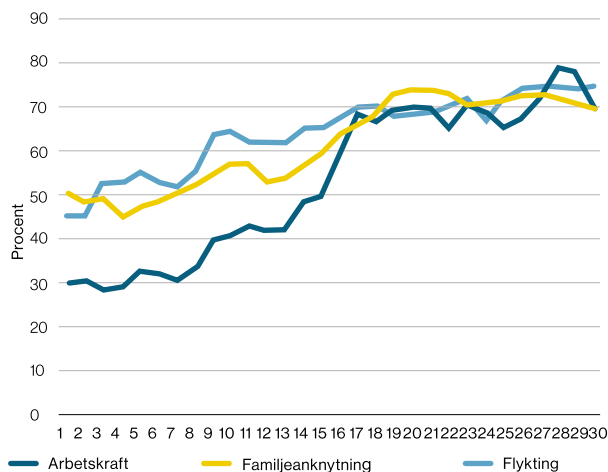
Tidigare utförda studier av valdeltagandet för flyktingar, anhörig- och arbetskraftsinvandrare i 2018 års val, kan ge en fingervisning om hur årets valdeltagande kan förväntas se ut. I denna studie framkom att såväl flyktingar som anhöriginvandrare hade ett valdeltagande på kring 50 procent redan de första åren efter ankomst till Sverige. Valdeltagandet för arbetskraftsinvandrare låg på 30 procent under de första sju åren i Sverige. Alla grupper ökade sedan sitt valdeltagande succesivt till 70 procent efter 18 år i Sverige. Flyktingar hade i 2018 års val över lag ett något högre valdeltagande än anhöriginvandrare, men oavsett typ av uppehållstillstånd, hamnade röstbenägenheten på mellan 70 och 80 procent efter 18 år i landet när majoriteten hade erhållit svenskt medborgarskap. Se figur nedan.

Varför flyktingars röstbenägenhet är högre än den för arbetskraftsinvandrare bör studeras närmare för att kunna förklaras fullt ut. Den välutvecklade valforskningen i Sverige och internationellt pekar dock på såväl individuella, grupprelaterade som strukturella samhällsomständigheter som viktiga förklaringsfaktorer.

Politiska partier har ett ansvar för att minska gapet i röstbenägenhet mellan inrikes- och utrikesfödda. Ökad förståelse för olika invandrargruppers situation samt viktiga frågor skulle ge bättre underlag för politiska förslag och bidra till ett bredare demokratiskt fundament som inkluderar hela befolkningen

Det återstår att se om de många nyanlända flyktingarna i Sverige röstar i större utsträckning i årets val.

Valdeltagandet efter tid i landet, kommunal val 2018

Figuren ovan visar valdeltagandet efter vistelsetid i Sverige uppdelat på vilket typ av uppehållstillstånd personerna har. Källa: STATIV, SCB

Ingmar Skoog
Göteborgs universitet
Professor i psykiatrisk epidemiologi
E-post: ingmar.skoog@neuro.gu.se

Äldre frågorna försvann under valkampanjen 2022

Åldersfrågorna kom i skymundan under årets valrörelse trots att andelen äldre väljare aldrig varit större. Många hade säkert trott att äldreomsorgen skulle bli en av de viktigaste, om inte den viktigaste, valfrågan på samma sätt som under pandemin. Under några månader 2020 hade äldreomsorgen kommit i fokus som aldrig förr, när rapporterna om dödsfall och missförhållanden strömmade in. Media skrev spaltmeter om äldre vården och dess dåliga kvalitet. Detta blev än tydligare efter Coronakommissionens delrapport i december 2020 där äldreomsorgen fick svidande kritik. Här beskrev man att effekterna av pandemin varit förfärande och pekade på att orsaken var de dåliga förhållandena på landets äldreboenden. Man gav det största ansvaret på regeringen, men påpekade att kommuner och regioner också hade ett ansvar. Oron för äldre vården gjorde att regeringen tillsatte en utredning om en ny äldreomsorgslag, som leddes av socialstyrelsens generaldirektör Olivia Wigzell. Den färdiga utredningen lades fram i slutet av juni i år, alltså strax innan valrörelsen drog igång. Trots det har diskussionen om äldreomsorgen i stort sett varit frånvarande under valdebatten och förslaget om ny äldreomsorgslag nämndes knappt i media. Inte ens när IVO mitt i valrörelsen lade fram en larmrapport där äldreboenden i samtliga 290 kommuner ansågs ligga under miniminivån för medicinskt omhändertagande märktes det i valdebatten.

Inte heller andra äldre frågor har varit framträdande under valkampanjen 2022. Pensionerna diskuterades i början, Ulf Kristersson nämnde något om en äldreminister. 30 november 2020 lade Delegationen för Senior arbetskraft fram sitt betänkande 'Äldre har aldrig varit yngre - allt fler kan arbeta och vill arbeta längre'. Där diskuterades den allt friskare och vitalare äldre befolkningen och att äldre bör kunna arbeta längre, men att staten är sämst på att behålla äldre arbetskraft. Man diskuterade också ålderismen, dvs diskrimineringen av äldre i samhället. Ingen av dessa frågor har diskuterats särskilt mycket under valkampanjen.

28% av alla väljare är över 65 år, och äldre har historiskt sett haft ett högt valdeltagande. Dessutom har många yngre äldre släktingar som har äldreomsorg och antalet personer över 80 år ökar med cirka 50% fram till år 2030. Äldrevårdens kvalitet och äldres situation borde därför vara uppe på agendan. Varför har då äldrevården och andra äldre frågor lyst med sin frånvaro i valdebatten? Jag kan tänka mig några saker. Först, ansvaret för äldreomsorgen ligger på kommunerna, och regionerna har ansvar för den medicinska vården på äldreboenden. Eftersom därför nästan alla partier är ansvariga för problemen är det svårt att peka ut något enskilt parti eller block som skyldiga. Om partierna tar upp det så riskerar man att få tillbaka den heta frågan i sitt eget knä. Det andra är att äldre är underrepresenterade inom rikspolitiken. Det gör att yngre partiledare och partistrateger inte är särskilt intresserade av äldre frågor. Det tredje är den gemensamma valdagen för riksdag, regioner och kommuner.

Det gör att region- och kommunpolitik lätt kommer i skymundan.

En fjärde sak är att få journalister som bevakar valen är äldre än 65 och därför ointresserade av äldre frågor. Detta gäller inte minst SVT där äldre journalister tvingas i pension. Detta gör att äldre frågor kommer i skymundan när man sätter agendan för debatterna och vad som skall lyftas fram under valet. Äldreomsorgen valdes inte heller ut bland de ämnen som diskuterades i SVTs valdebatt. Det bör dock nämnas att Claes Elfsberg och Marianne Rundström intervjuade varje partiledare om äldre frågor i SVTs Go 'Kväll, men bara under 12 minuter.

Valkompassernas roll för valet har ännu inte diskuterats så mycket. TTs nyhetsbyrås valkompass (som användes av DN och SvD) innehöll inte en enda fråga om äldreomsorgen eller andra specifika äldre frågor. SVTs valkompass hade också en kommunal del. I den berördes äldrevården i två av femton frågor (skall sex timmars arbetsdag med bibehållen lön införas inom äldreomsorgen, alla nyanställda inom hemtjänst skall klara en språktest i svenska). Inget av riksdagspartierna nämnde äldreomsorgen eller någon äldre fråga överhuvudtaget som ett av sina tre viktigaste områden. I Göteborg var det bara två partier och i Stockholm ett som nämnde äldrevården eller äldre frågor bland de tre viktigaste kommunala frågorna i den kommunala kompassen.

28% av alla väljare är alltså över 65 år, men bara 4% av riksdagsledamöterna var över 65 vid förra valet. Antalet ledamöter i regioner och kommuner motsvarar dock befolkningens sammansättning, även om andelen i ledande befattningar är mindre. Hur åldersfördelningen blir efter valet 2022 är i skrivande stund inte klart, men representationen i riksdagen av personer över 65 år väntas inte öka. Vi vet dock att riksdagens äldsta ledamot, den 88-åriga Barbro Westerholm, lämnar riksdagen. Hon har varit en ledande person i att lyfta äldre frågor. Risken är nu att dessa frågor blir mindre belysta i den nya riksdagen.

Hur röstade då väljargruppen 65 år och äldre. Jo, enligt SVT VALU hade Magdalena Anderssons grupp fått 53% av rösterna och högerblocket hade fått 47% om 65-plussare fått välja. S (38%), M (16%), L (6%) och V (4%) visade störst skillnad mot valresultatet. Vid VALU 2018 hade högerblocket en knapp majoritet. Den äldre befolkningen har alltså svängt till vänster.

Nästan en tredjedel av väljarna är över 65 år, en grupp som är underrepresenterad i riksdag och media, liksom på ledande politiska positioner i kommuner och regioner. Detta har återspeglats på ett nästan plågsamt sätt i årets valrörelse. Vi måste därför få en debatt om hur äldres representation i politik och media kan ökas. Man bör också diskutera om man bör ha skilda valdagar för riksdag och regioner/kommuner för att få mer fokus på äldrevården.

Aida Alvinus

Försvarshögskolan

Docent och universitetslektor

E-post: aida.alvinus@fhs.se

Ledarskapsutmaningar i kris och förändring

Samhällskriser och strukturellt vacuum

Vi lever i ett samhälle som karaktäriseras av osäkerhet och multipla kriser som avlöser varandra. Det innebär att vi ställs inför olika typer av risker i en alltmer accelererande fart. Sedan Covid-19 deklarerades som en världsomfattande pandemi av Världshälsoorganisationen har hittills 6,5 miljoner människor i världen avlidit till följd av sjukdomen. Pandemin har lämnat en överhängande *kristrotthet* i hela samhället när vi snabbt överrumplades av nästa antagonistiska kris. Ryssland startade ett omotiverat och oprovocerat krig mot Ukraina i februari 2022 med ett enormt mänskligt lidande och förstörelse som följd. Sedan andra halvan av 2021 har det skett en kraftig uppgång i energipriserna globalt och till följd av invasionen har världsmarknadspriserna på bränsle stigit kraftigt. I Sverige har vi bevitnat politisk och social oro, cyberattacker, gängkriminalitet, skolattacker, upplopp i flera städer och ett aldrig sinande dödligt våld.

I dessa kristider, särskilt vid utdragna multipla kriser uppstår ett *strukturellt vacuum* i samhället vilket får långtgående konsekvenser och utmanar beslutsfattare på samtliga nivåer. Ett strukturellt vacuum kännetecknas av att vid multipla och komplexa kriser uppstår tidigare helt okända och oförutsedda behov av resurser, roller och normer och kräver en snabb omställning. Ett annat kännetecken är att det saknas rutiner, regler, ansvar och infrastruktur för hur dessa nya behov ska mötas. Ett exempel på detta är det enorma behovet av skyddsutrustning i samband med Covid-19 pandemin. En konsekvens av ett strukturellt vacuum är initiala fördröjningar och långsam krisrespons, felriktade insatser och påföljder av dessa fördröjningar. Ett positivt utfall i ett strukturellt vacuum är en snabb anpassning till rådande läge och förflyttning av resurser där de behövs bäst. En snabbutbildning av flygvårdinnor för att lösa behov av vårdpersonal var ett sådant exempel.

Höghastighetssamhälle och ledarskapsdilemman

Utöver påträngande samhällskriser, lever vi dessutom i ett höghastighetssamhälle. Att samhället ständigt förändras kan nog de flesta hålla med om. Upplevelsorna av hur snabbt det går skiljer sig dock åt. Vissa delar av samhället kan upplevas som tröga och oföränderliga samtidigt som förändringstempot i andra delar kan upplevas accelerera. De flesta krishanteringsaktörer är hierarkiskt uppbyggda och kan hamna i otakt med tekniska och sociala förändringsprocesser. Det kan skapa ett informationsöverskott för beslutsfattare och det kan också hända att informationen blir för knapphändig och fastnar mellan nivåerna. En konsekvens av att informationen inte sprids lika till verksamheterna inom en organisation är att relativt långsamma beslutsprocesser, snabb teknisk innovation och (o)synkad information inte matchar varandra. Det kan leda till friktion, polarisering, behov av att kringgå organisatoriska nivåer och bristfällig prioritering av resurser.

Sammantaget kan det fördröja och komplicera både ordinarie verksamhet och olika typer av insatser. Till följd av det skapas en del utmaningar. Exempel på sådana är: (1) *korstryck och (o) bekväma beslut, samt (2) struktur versus improvisation.*

(1) Korstryck och (o)bekväma beslut

Korstrycket handlar mycket om ett "mellanchefsdilemma" men också om en mängd konflikterande krav som ställs på chefer och kommer från många olika håll. Att känna av korstrycket eller att vara i stormens öga handlar om höga krav som var och en ställer på sig själv, krav som ställs från kollegor och medarbetare, överordnade beslutsfattare och ledare. Även externa krav från media och allmänhet kan utgöra stressorer. Beslutsfattare tenderar därför att agera mer reaktivt än proaktivt till följd av detta korstryck och därmed tvingas fatta mer eller mindre obekväma beslut. Obekväma beslut handlar om att chefer ibland tvingas fatta beslut som inte gillas av alla i alla lägen. I en krissituation när osäkerheten om händelseutvecklingen är stor är det ibland nödvändigt att antingen värna om personalen eller rädda organisationen och fatta nödvändiga beslut. Detta leder till ytterligare korstryck.

(2) Struktur versus improvisation

Ledarskapets centrala verktyg är främst informationshantering och kommunikation. Detta verktyg utmärks av en balansakt mellan behov av struktur och tydliga mandat å ena sidan och frihet och handlingsutrymme å den andra. Denna behovskonflikt kan ändras utifrån krisens händelseutveckling. Forskningen visar dessutom att det finns skillnad mellan de olika nivåernas behov av styrning och frihet. För till exempel strategisk nivå är det viktigt att ha struktur och att få fram mandat. För de centrala cheferna finns ett behov av att någon i ansvarig politisk ställning ger myndighetsledningen klartecken att agera. För aktörerna på fältet gäller det motsatta. Här handlar det om att reagera på det som händer här och nu. Det är med händelseutvecklingen som man kan förvänta sig att detta behov omvandlas till mer utarbetade strukturer. Enkelt uttryckt improvisation är ett viktigt inslag i varje krishanteringsinsats. Om en händelse inte kräver improvisation är det förmodligen inte en kris.

Lärdomarna ovan ger bilden av en splittrad och utmanande kontext som ledare påverkas av, kan befinna sig i eller utsättas för. Slutsatsen är att samhällskriser och samhälleliga förändringsprocesser utmanar politiker, beslutsfattare och medarbetare att agera både proaktivt och reaktivt. Agerandet leder till en svår balansgång mellan att gasa och bromsa samtidigt.

Niklas Bolin

Mittuniversitetet

Docent i statsvetenskap

E-post: niklas.bolin@miun.se

Partiernas ungdomsförbund och framtidens regeringskonstellationer

Årets valrörelse var en strid in på målsnöret. De sista veckorna präglades av partiledardebatter, statsministerdueller och dagliga opinionsmätningar. De upplevt akuta frågorna om gängkriminalitet och stigande energipriser dominerade. Frågor av mer långsiktig karaktär lyste med sin frånvaro. Här-och-nu-fokuset är tydligast för den flitigt diskuterade regeringsbildningsfrågan. Frågan om vem som tar vem och i vilken utsträckning är central i medierapporteringen. Men utfästelserna som ges har som mest en fyraårig giltighet. Sällan eller aldrig diskuteras samarbeten bortom den kommande regeringsbildningen. Bortsett från ett uppmärksammat uttalande där Ebba Busch sent i valrörelsen konstaterade att Sverigedemokraterna kunde få ministerposter på sikt gavs få indikationer på tänkbara samarbeten i regeringsfrågan bortom den stundande mandatperioden. Varken partier eller medier tycks intressera sig för frågan. Och möjligen är det varken märkligt eller beklagansvärt. Vi tillsätter trots allt de som ska fatta besluten de kommande fyra åren. Samarbetsmönster bortom det på valet följande regeringsbildningen är således okända för såväl partier som väljare.

Möjligen kan vi dock ges en glimt av framtida regeringskonstellationer genom att flytta sökljuset från dagens partiledare till de politiska ungdomsförbunden. De flesta av dagens ledande politiker tog sina första politiska stappande steg i något av partiernas ungdomsförbund. Inte mindre än sex av partiledarna i 2022 års valrörelse har en bakgrund från ledningen av sina respektive ungdomsförbund. Det finns också en utbredd uppfattning om att ungdomsförbunden är den viktigaste plantskolan för partierna och outhärliga för deras framtid. Särskilt då partierna har svårt att attrahera nya medlemmar blir de politiska ungdomsförbunden viktiga. Och även om ungdomsförbunden numera har få medlemmar jämfört med medlemstalens guldålder är beredvilligheten stor bland medlemmarna för ett fortsatt engagemang även i vuxenlivet. En enkätstudie från 2020 visar att 9 av 10 medlemmar planerar för en fortsättning i moderpartiet efter sin tid i ungdomsförbundet. Dessutom säger sig fler än hälften vara villiga att ställa upp som kandidat i val en dag. Mycket talar för att dagens ungdomsförbundsmedlemmar är morgondagens politiker.

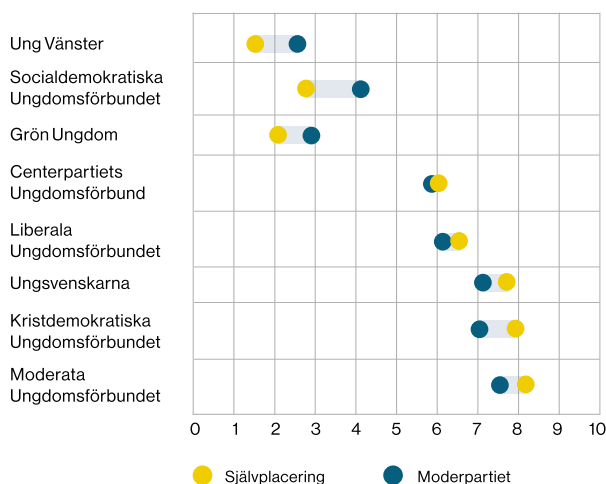
Så vad kan vi då förvänta oss av framtidens samarbetsmönster? När medlemmarna i den ovan nämnda enkäten ombads att placera in sig själva såväl som sina respektive moderpartier på en ideologisk vänster-högerskala framkommer att medlemmarna för samtliga ungdomsförbund i genomsnitt placerar sig själva längre mot flankerna än motsvarande placering av moderpartierna. Den sällan empiriskt belagda men ofta förekommande bilden av ungdomsförbunden som radikala blåslampor ges betydande stöd. För vissa av ungdomsförbunden är dessutom det ideologiska avståndet märkbart. SSU:s medlemmar uppfattar sig själva exempelvis långt mer vänster än sitt moderparti. Och jämför man dessa medlemmar med självplaceringen

av Centerpartiets ungdomsförbundare är det inte särskilt förvånande att ledningar för såväl SSU som CUF var snabba med att kritisera Annie Lööfs besked om att Centerpartiet var villigt att sitta i en S-ledd regeringen efter valet.

Noterbart är även det närmast obefintliga avståndet mellan MUF, KDU och Ungsvenskarna. I den mån politiskt samarbete avgörs av närhet på den traditionella vänster-högerskalan tycks det sannolikt att de närmanden som gjorts den gångna mandatperioden även har en framtid bortom Kristersson, Busch och Åkesson. För dem som vurmar för "den breda mitten" som framtidens maktcentrum är figuren å andra sidan en rejäl käftsmäll. Medan mitten ekar tom är såväl vänster- som högerflanken trång. Ideologisk polarisering snarare än blocköverskridande konsensustänk således.

Invändningar kan framföras. Politiskt samarbete är inte bara vänster och höger utan även GAL och TAN. En annan etablerad åsikt gör gällande att radikalism tenderar att avta över tid. Samtidigt kan det anföras att mycket av dagens eventuella läsningar och förbehåll i åtminstone vissa avseenden är personberoende. Vad händer när personer som inte var medlemmar under ett partis allra mest komprometterade år tar över ett parti? Och vad händer när ett annat parti byter ut ledaren som profilerat sig på att inte samarbeta med de två ytterpartierna väljer att lämna över rodet till yngre förmågor? Sannolikt kommer personerna ha erfarenhet från ungdomsförbunden. Och kanske kan figuren nedan ge vissa indikationer på vad detta har för betydelse för regeringsbildningsvisioner bortom årets valrörelse.

Figur 1. Medlemmarnas genomsnittliga självplacering och placering av moderpartiet på en politisk vänster-högerskala (0-10), per ungdomsförbund.

Källa: Ungdomsförbundsundersökningen 2020

Kajsa Falasca

Mittuniversitetet

Docent i medie- och kommunikationsvetenskap

E-post: kajsa.falasca@miun.se

Partierna söker väljarna med utspel, algoritmer och riktade budskap på olika plattformar

I ett alltmer fragmentiserat och komplext medielandskap så räcker det inte för ett parti att vara framgångsrik i en kanal eller på en plattform för att nå potentiella väljare. Valet 2022 kan inte utses till Facebook-, Instagram- eller TikTok-valet även om vissa vill hävda det i debatten. Valet 2022 vanns inte heller i någon specifik debatt eller nyhetshändelse som har ansetts varit fallet i historiska valrörelser. Det vi kan se är att väljarnas mediedieter är splittrade och att de har individuella medievänor. Vilket gör att partierna kämpar för att finna kommunikationsvägar för att nå sina målgrupper.

Partierna vill så klart vara där väljarna är och väljarna finns som sagt överallt i dagens medielandskap. Och enligt Demicom´s partiundersökningar så försöker partierna finnas nästan överallt. Partiundersökningarna visar att nyhetsmedier fortfarande är de allra viktigaste kommunikationsvägarna till väljarna enligt partierna. Men det är tydligt att sociala medier som Facebook och Instagram sedan valet 2014 kommit att konkurrera med nyhetsmediernas betydelse som kommunikationskanal i valkampanjerna. Andra sociala medier som Twitter har stört dykt i betydelse sedan glansdagarna 2010 och trots dominansen ibland sociala medier hos unga väljare idag så rankas TikTok fortfarande lågt av partierna.

Sociala mediers betydelse har alltså stadigt växt men vilken specifik plattform som dominerar varierar över tid och det påverkar så klart innehållet som produceras. Och partierna är skickliga på att förstå och anpassa sig efter vilken typ av kommunikation som är framgångsrik i olika sociala medier. För precis som en partiledardebatt i SVT kräver ett annat tonläge eller acceptans för rekvisita jämfört med i TV4 så kräver publiken på Facebook och Instagram olika typer av innehåll.

Fokuserar vi på Facebook så har kommunikationen rört sig från möjlighet för dialog och samtal till marknadsföring och idag engagemang som ofta kopplas till känslor och affektioner. Inlägg som väcker känslor är de som engagerar mest i partiernas flöden och det kan vara både känslor av glädje eller ilska. Och partiernas inlägg som lyckas skapa engagemang och därmed reaktioner plockas ofta upp av andra medier och kan dominera agendan för någon dag.

Under valrörelsen 2022 var det Socialdemokraterna som stod för mest inlägg men Sverigedemokraterna hade flest antal interaktioner (reaktioner, delningar och kommentarer) på Facebook. De mindre, och därmed mindre resursstarka partierna, hade betydligt färre inlägg och interaktioner. Att sociala medier jämnar ut spelplanen mellan stora och små partier tycks inte stämma längre, att det skulle vara lättare och billigare att bedriva kampanjer på sociala medier är idag en sanning med modifikation.

Instagrams intåg som betydelsefull plattform i valkampanjen kom senare, 2014 var en försiktig start, och först inför valet 2022 så hade alla partiledare egna konton.

Kommunikationen på Instagram präglas av ett mer personligt tilltal varvat med politik, men utspel behöver bilda sig med mer "personliga" bilder för att få stort genomslag. Även på denna plattform prioriteras engagemang och reaktioner, men som sagt med mer fokus på det personliga och partiledaren själv. Instagram prioriterar numera videor i flödena och för de flesta partiledare produceras videor där väljarna får ta del av både politiska budskap och inblick i livet under valkampanjen. Vi skall dock vara medvetna om att även om plattformen är mer personlig än andra, så är det oftast en polerad partiledare vi möter.

Så utvecklingen av den politiska kommunikationen på sociala medier plattformar styrs till viss del av techföretagen som skruvar på algoritmer för att engagera och behålla användarna på plattformen. Så när Meta, som äger Facebook och Instagram, prioriterar vissa typer av innehåll så behöver partierna anpassa sig för att få större spridning och nå allt fler väljare i deras flöden. Inläggen på sociala medier blir alltmer professionella och kräver kunskap och kompetens utöver att ta en egen selfie.

Det som techföretaget Meta även erbjuder partierna är en möjlighet att rikta sina budskap direkt mot utvalda grupper baserat på olika parametrar som demografi, kön och fritidsintressen etc. Grupper kan vara smalare eller bredare beroende på önskemål från partierna. Och i valet 2022 har partierna lagt ner en del av kampanjkassorna på just riktade budskap baserat på Metas algoritmer. Precis som med graden av aktiviteter så ser vi att de stora resursrika partierna spenderar mer på köp av annonser enligt Metas egna siffror som finns tillgängliga på plattformen.

Så de politiska partierna söker väljarna med utspel, algoritmer och riktade budskap på olika plattformar men hur det lyckas är en annan fråga. För samtidigt som sociala medier prioriteras i partiernas valkampanjer så är det svårt att mäta hur väl de lyckas nå fram till sina väljare. Vad betyder egentligen en tumme upp, ett hjärta eller en arg emoji i kommentarsfältet?

Att politik och sociala medier i kombination kan leda till förenklade budskap, högt tonläge och desinformation i den politiska debatten samt bana vägen för populism har vi sett här och runt om i världen. Samtidigt vet vi att störst genomslag i sociala medier såklart inte direkt leder till väljarnas förtroende och säker valvinst, det är definitivt många andra faktorer som påverkar människor i valbåset.

Om inte annat så rankar i alla fall ett flertal partier dörrknackning och det personliga mötet som alltmer betydelsefullt för kommunikationen med väljarna i årets partiundersökning. Svänger pendeln lite?

Det kanske är så att i ett alltmer fragmentiserat och komplext medielandskap så längtar många tillbaka till ett mer personligt samtal om politiken och samhällets framtid.

Kapitel 3

VÄXELVERKAN

Orla Vigsö
Göteborgs universitet
Professor i medie- och kommunikationsvetenskap
E-post: orla.vigso@jmg.gu.se

Förstörelsepolitik

Enligt partierna blir förstörelse av valaffischer ett större och större problem för varje val. I år har nyheterna om skadegörelse av valaffischer duggat tätt från hela landet. Men även om handlingen är olaglig och destruktiv, är den också konstruktiv: den skapar ny mening, samtidigt som den givetvis inte skadar personer, motsatt andra former av destruktiv politisk påverkan som fysiskt våld.

Det som händer när man förändrar en affisch genom förstörelse eller övermålning och skrift, är att man skapar en ny mening. Affischen bär på ett spår, som medborgarna som går förbi tolkar som ett tecken. Frågan är bara: ett tecken på vad?

Att helt enkelt riva ner en affisch är den enklaste formen för åverkan, även om det kan vara nog så svårt med moderna affischer som har fästs med plastband. Men när det väl har hänt, ligger affischen där och utgör ett nytt tecken, ett tecken på att någon har ogillat affischen tillräckligt mycket för att göra fysiskt våld på den. Men vi kan inte se vem det är som skickar budskapet, och vi kan inte heller se vad det var hen ogillade: var det politikern, partiet, valsystemet eller det faktum att det offentliga rummet invaderas av affischer? Vi som åskådare kan bara gissa.

Någon har kommit förbi med en sprejburk och helt sonika målat över affischen. Precis som med nedrivningen är det svårt att veta vem som har gjort det och varför, men man kan konstatera att det förmodligen är någon som har gett sig ut på gatan med ett syfte. Ibland kan övermålningen ha en direkt politisk betydelse, som när danska Pia Kjærsgaard fick en sprejmålad burka 2015.

Att det skrivs och ritas på valaffischer är ganska vanligt och det kan handla om klotter av mycket olika art. Ritade könsdelar eller könsord har varit vanliga, och då får man tolka det som uttryck för brist på respekt för personen eller partiet på bilden. Men det finns även exempel på mer direkt politiska manifestationer, som hakkors, hitlermustasch, uttalanden om politikernas moraliska och intelligensmässiga status.

Här är det tal om en tydlig och riktad kritik mot ett parti eller en politiker, även om det inte alltid är så lätt att veta exakt varför politikern bedöms på detta sätt. Och vi vet fortfarande inget om vem avsändaren är, annat än att det är en person med en annan politisk hållning. På så sätt talar skadegörelsen om att det finns politiska motsättningar som är mycket emotionellt laddade.

Runda, röda klistermärken kan tolkas på många olika sätt, men när de sätts på näsan av en politiker tolkar vi dem genast som clownnäsor. Effekten är omedelbar, vi fnittrar och politikern har förlorat värdighet. I de flesta fall vet vi inte vem som satt näsorna på affischerna men i ett fall använde Feministisk initiativ samma strategi, fast då var det rosa glasögon som sattes på politikerna. Resultatet var inte bara förlöjligande, utan även en symbolisk uppmaning

att "se världen genom Fi:s brillor". Så här var effekten dubbel. Tilltaget kan lika mycket ses som ett exempel på "gerillareklam" där ett reklambudskap kapas och görs till reklam för en annan avsändare. Denna typ av "sabotage" har ofta ett satiriskt innehåll, till exempel att visa avståndet mellan vad politikern påstår om sig själva och hur det "faktiskt" är.

Den mest radikala skadegörelsen av valaffischer är när man inte bara river ner dem, utan även forslar bort dem. Det finns kort sagt inget kvar som kan ge en ledtråd om att det har funnits en valaffisch. De enda som vet om det är de som satt upp den, eller de som passerar förbi och sett att den fanns där. Effekten blir med andra ord tystnad, det finns varken ett affischbudskap eller ett förstörelsebudskap kvar. Ett undantag är dock när den drabbade parten anser sig ha bildbevis som när statsminister Magdalena Andersson i år anklagade Kristdemokraterna för att ha slitit ned socialdemokratiska valaffischer utanför Sagerska huset.

Alla partier blir i någon omfattning drabbade av detta i en valrörelse, men ju mer synlig man är desto större är risken. Partier till höger om Socialdemokraterna klagat på att de är speciellt utsatta för förstörelse, och då i synnerhet de mer radikala partierna Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna. Men det beror även på var affischerna har satts upp. I de delar av storstäderna där det finns en vänstermajoritet anses det som en provokation av SD att sätta upp affischer, och de blir inom väldigt kort tid förstörda. Självklart kan man se detta som ett demokratiskt problem, men man ska inte heller vara blind för att ett parti som SD är mycket medvetna om att de vill att detta ska hända och att det utnyttjas i valpropagandan. Det rapporteras i medierna om affischförstörelse och partiet får lätt en martyroll. Samtidigt försäkrar man varje gång att partiet kommer fortsätta att sätta upp nya affischer, att man inte vill låta huliganerna vinna. Förmodligen kan man få en del sympati från "vanliga medborgare", som anser att valaffischer bör få hänga i fred oavsett om man gillar partiet eller inte.

En möjlig förklaring till den ökade skadegörelsen är att de politiska motsättningarna har ökat i Sverige, med en retorik som bygger på en tudelning mellan "de röd-gröna" och "de blå-bruna". En annan möjlig förklaring är ett ökande avstånd mellan medborgare och politiker, det så kallade "politikerföraktet": man känner frustration över politikens oförmåga att ta itu med problem och misstron riktar sig mot samtliga partier – åtminstone de som är representerade i riksdagen. Men eftersom förstörelsen som kommunikation är mångtydig – man vet oftast inte varför det kommuniceras genom skadegörelse – kan man inte avgöra om ökningen beror på ökade konfrontationer eller ökad frustration. Det enda man kan konstatera är att det verkar handla om ett fenomen som ökar.

Hanna Bäck
Lunds universitet
Professor i statsvetenskap

E-post: hanna.back@svet.lu.se

Andrej Kokkonen
Göteborgs universitet
Docent och lektor i statsvetenskap

E-post: andrej.kokkonen@pol.gu.se

Om röda linjer och affektiv polarisering

I medierna talar man ofta om att vi har ett "högt tonläge" i den politiska debatten. Under valkampanjen har också många politiker gjort sitt bästa för att beskriva motståndarsidan i negativa ordalag. Sverigedemokraterna har till och med kallats ett hot mot Sveriges säkerhet. Fenomenet är inte unikt för Sverige. De flesta länder har idag partier med en så kallad pariastatus, som de etablerade partier vägrar att inkludera i regeringsförhandlingar.

Det höga tonläget och det faktum att vissa partiets representanter drar den typen av "röda linjer" gentemot andra partier, menar vi är ett tecken på en hög grad av så kallad affektiv polarisering av svensk politik. Affektiv polarisering skiljer sig från ideologisk polarisering (det vill säga åsiktsskillnader), och handlar om att partiets anhängare hyser en känslomässig motvilja mot andra partiets anhängare. Motviljan kan ta sig uttryck i att man känner en stark misstro, eller till och med hat, gentemot andra partiets anhängare.

Ledarnas uppfattning om kollegornas karaktärssegenskaper

Källa: Valforskningsprogrammet: Riksdagsundersökningen 2018; Bäck och Kokkonen 2022.

Vi vet dock relativt lite om huruvida partiernas representanter är affektivt polariserade och hur detta i så fall yttrar sig. I vår forskning har vi försökt fylla den kunskapsluckan genom att analysera affektiv polarisering mellan riksdagens ledamöter baserat på unika frågor som ställdes i Riksdagsundersökningen 2018 och som handlar om hur ledamöterna ser på det egna och andras partier företrädare i riksdagen. Sådana frågor, som ofta används för att mäta affektiv polarisering bland väljare, har oss veterligen aldrig tidigare ställts till parlamentariker, varken i Sverige eller i något annat land.

För att undersöka graden av affektiv polarisering bad vi ledamöterna att svara på tre frågor om deras inställning till det egna partiets och övriga partiets företrädare i riksdagen. Mer precist bad vi ledamöterna ta ställning till i vilken utsträckning ledamöter i de olika partierna är "eftertänksamma", "ärliga" och "fördomsfria", på en sjugradig skala som varierar mellan svarsalternativen "i mycket liten utsträckning" (1) och "i mycket stor utsträckning" (7). I figuren har vi kombinerat svaren på de tre frågorna till ett index som mäter karaktärssegenskaper för varje parti.

I figuren ser vi att det egna partiets ledamöter anses ha bäst karaktärssegenskaper. Därefter följer oftast ledamöter från ideologiskt närstående partier. Moderater anser till exempel att ledamöter från Kristdemokraterna och Liberalerna har bättre karaktärssegenskaper än rödgröna ledamöter, medan vänsterpartister anser att miljöpartister och socialdemokrater har bättre karaktär än borgerliga ledamöter.

Värst karaktär anses Sverigedemokraternas ledamöter ha. Övriga partiets ledamöter ger dem endast tvåor i snitt på en skala som går från ett till sju, där ett är det minst, och sju är det mest, positiva värdet. Värt att notera är att den forna Alliansens ledamöter är något mer positiva till Sverigedemokraternas ledamöter än vad det rödgröna blockets ledamöter är. Moderaterna är också det enda parti vars ledamöter placerar ett annat partis ledamöter lägre på skalan, nämligen Miljöpartiet.

Sverigedemokraterna själva anser att alla övriga partiets ledamöter har en relativt dålig karaktär, förutom Kristdemokraternas och Moderaternas ledamöter. Övriga partier, inklusive Liberalerna, anses ha ledamöter som anses vara mindre eftertänksamma, ärliga och fördomsfria. Värst karaktär, enligt SD-representanterna, har Centerpartiets och Miljöpartiets ledamöter.

Sammantaget visar våra analyser att ledamöterna anser att det egna partiets ledamöter är mer eftertänksamma, ärliga och fördomsfria än andra partiets ledamöter. Även om den affektiva polariseringen tycks hänga samman med de ideologiska positioner som partier och representanter tar, så är sambandet, enligt våra analyser, långt ifrån perfekt. Vår slutsats är därför att riksdagsledamöterna är affektivt polariserade – de tycks dra tydliga röda linjer gentemot vissa partiets representanter.

Är detta ett problem för det demokratiska systemet? Om den affektiva polariseringen blir för hög kan den "förlama" det politiska samtalet och minska möjligheterna för politiker från olika partier att samarbeta och kompromissa. En hög grad av affektiv polarisering kan leda till att det dras "röda linjer" mellan partier och block, vilket kan försvåra för partierna att bilda regering då kompromisser är nödvändiga i koalitionsregeringar. Det kan också vara en del i förklaringen till att det tog så lång tid att bilda regering efter riksdagsvalet 2018.

Hur ser då läget ut nu efter valet 2022? De av oss som har följt valrörelsen har noterat uttalanden av partirepresentanter som kan ses som "röda linjer" och som tyder på att partiernas representanter är affektivt polariserade även idag. Situationen har dock sannolikt förändrats sedan vår studie genomfördes efter valet 2018. Sverigedemokraterna har till viss del har "släppts in i värmen" av Moderaterna, Kristdemokraterna och Liberalerna under årets valrörelse, vilket talar för att ledamöter från dessa partier förmodligen har en mer positiv inställning till SD-ledamöterna idag.

Bengt Johansson
Göteborgs universitet
Professor i journalistik och masskommunikation
E-post: bengt.johansson@jmg.gu.se

En korb betyder så mycket – om politisk rekvisita

Korvvalet? Ja, kanske blir det så vi minns valrörelsen 2022. För det var ju inte bara Ebba Buschs falukorv som blev en snackis. Johan Pehrson åt en massa korb under valkampanjen och även Jimmie Åkesson finns dokumenterad ätandes korb. Korvvalet alltså.

Vad är det då som gör korven kampanjmässig? Svaret är att det handlar om politisk rekvisita, grejor politiker omger sig med för att på olika sätt övertyga och övertala oss väljare. Men den politiska rekvisitan förekommer, precis som korvar, i olika former.

Pedagogisk rekvisita

Den första formen av politisk rekvisita kan vi kalla den pedagogiska rekvisitan, prylar som ska konkretisera politiska förslag eller förhållanden. I den politiska teatern handlar det om att försöka få ner abstrakt politik till en konkret nivå. Busch använde sin falukorb för att illustrera hur dyrt det blivit att leva i Sverige, en sorts inflationsfalukorb med andra ord. Men det finns annan pedagogisk rekvisita. Ny Demokrati med Bert Karlsson och Ian Wachtmeister åkte runt och staplade läskbackar för att göra ekonomin begriplig i valrörelsen 1991. Gustav Fridolin hade med sig en kolbit till Aftonbladets partiledardebatt 2014 för att poängtera att kolet skulle vara kvar i marken och hans företrädare i Miljöpartiet, Birger Schlaug, baxade upp ett helt akvarium med giftalger inför förvånade debattmotståndare, programledare och tv-publik i SVTs partiledardebatt på 1990-talet. Poängen var att illustrera sambandet mellan ekonomi och ekologi. Listan kan göras lång.

Den situationella rekvisitan

Den pedagogiska rekvisitan är kanske den vanligaste, men inte den enda. En annan typ är den situationella rekvisitan som istället handlar om att skapa en laddad situation, att förstärka känslor eller förminska motståndaren.

Ett exempel på situationell rekvisita var då Annie Lööf 2014 ville räcka över en rapport om energianalys till Stefan Löfven under partiledardebatten i TV4. Det konkreta blir ett starkare argument, men även reaktionen är viktig. Eftersom Stefan Löfven vägrade ta emot rapporten och sa att det bara var "käbbel" fick rapporten ett liv långt efter det att debatten tagit slut. Ytterligare exempel är Fredrik Reinfeldts lista på förslag för att skapa jobb i samma valrörelse. Reinfeldt undrade i debatten var Löfven hade sin lista och brist på lista hos Socialdemokraternas partiledare signalerade indirekt att de inte hade några konkreta förslag till att lösa problemen med arbetslöshet. Att vifta eller dela rapporter verkar fortfarande vara gångbart för Ulf Kristersson hade med sig regeringens proposition om likvärdigt skolval med sig på slutdebatten i SVT. Han läste till och med innantill för att riktigt nagla fast kritiken mot Magdalena Andersson.

Personlig rekvisita

En tredje variant är den personliga rekvisitan. Den kopplas samman med den egna personligheten för att göra en retorisk poäng. Bäst funkar det om den offentliga bildens rekvisita ligger nära politikerns personlighet. En korvätande Johan Pehrson och Jimmie Åkesson är bra exempel på personlig rekvisita. Det signalerar folklighet, att de är som alla vanliga snubbar som gillar en korb och en öl. Men ibland blir det fel, för man måste bottna. Moderatledaren Ulf Adelsohns hade i valrörelsen 1985 exempelvis svårigheter att fylla kostymen som "amerikansk presidentkandidat" istället för den "sympatiska grannen" han egentligen var. Ett liknande exempel var när en PR-byrå försökte framställa Lars Leijonborg som en karismatisk, offensiv statsman. Inte heller bilderna på Ulf Kristersson med ett ölglas i handen under årets valrörelse är särskilt lyckade. Han ser helt enkelt inte särskilt bekväm ut och då fungerar inte den politiska teatern, hur gärna man än vill.

Men den personliga rekvisitan behöver inte vara prylar, det kan vara ens personlighet. Mauritz Paulsens framtoning som barsk men folklig utnyttjades i många kampanjer. Eller mer synliga attribut så som Anders Borgs hästsvans (eller Boris Johnsons hår) fungerar också. Kläder kan också användas som personlig rekvisita. Birger Schlaug har skrivit om hur hans klädval, inte minst användande av koftor, var ett medvetet strategiskt val för att bryta mot konventioner.

Men ibland handlar det bara om ord, när politiker använder sina egna erfarenheter för att trycka till motståndaren. Klassikern är Göran Perssons attack på Carl Bildt i en SVT-debatt 1998, när den senare antydde att han hade träffat fler människor som haft det svårt än den socialdemokratiska partiledaren. "Berätta inte för mig Carl Bildt om det svenska klassamhället. Jag har sett det, jag har växt upp i det. Jag hatar det", var Göran Perssons svar.

Även om 2022 års valrörelse närmast svämmat över av försök att lansera slagkraftiga kampanjord såsom Magdapriser, Putin-priser, Somalitown, återvandringståg mm är det ont om ord som personlig rekvisita. Där ligger dagens partiledare i lä.

Tillbaka till korvarna. Jag hade nästan trott att någon sorts korb skulle dyka upp i slutdebatten i SVT, men där blev det bara lite viftande med en rapport och ingen slagkraftig rekvisita alls. Kanske tycket partistrategerna att det räckte med korvretorik och annan rekvisita. Slagord och oneliners fick räcka.

Ulrika Hedman

Mittuniversitetet

Doktor i journalistik, medier och kommunikation

E-post: ulrika.hedman@miun.se

Ökad polarisering bland Twitters journalister

Att i en kort text sammanfatta den svenska valrörelsen så som den titt sig bland Twitters journalister är en i det närmaste omöjlig uppgift. Till exempel så använder nästan samtliga journalister Twitter för att hålla koll på sitt bevakningsområde, nosa efter nyheter, bevakna debatter etc., men det är svårt att säga hur stort genomslag den här bevakningen har i det som publiceras. De svenska riksdagspartierna är överens om att Twitter har liten betydelse för opinionsarbetet. Samtidigt är Twitteranvändningen stor inom vissa grupper, och debattnivån i vissa frågor intensiv och ibland hätsk.

Under årets valrörelse har jag gjort slumpvisa nedslag bland två mindre grupper av journalister på Twitter: politiska journalister och journalister som arbetar för redaktioner som kan beskrivas som "alternativa" i förhållande till andra nyhetsmedier. Vad skriver de om, hur positionerar de sig och kan de uppfattas som neutrala och objektiva eller inte? Skillnaderna illustrerar väl skillnaden mellan traditionella och nyare sociala journalistroller.

Journalister mer passiva på Twitter

En liknande jämförelse gjordes i *Snabbtänkt* efter valet 2018. Jämfört med för fyra år sedan visar svenska journalister nu en mer "mogen" och passiv Twitteranvändning där jobbrelaterat och privat hålls tydligare isär, ofta med hjälp av olika konton. Den mer passiva användningen för med sig att majoriteten svenska journalister i lägre grad än tidigare framför en bestämd åsikt om någonting alls som skulle kunna uppfattas som kontroversiellt. 2018 var det inte ovanligt att journalister twittrade vittnesmål om hot och hat som riktats mot dem, i årets valrörelse är dessa vittnesmål mer ovanliga. Forskning visar att nivån av hot och hat som riktas mot journalister och redaktioner alltså ökar, så att vittnesmålen blivit färre ska snarare tolkas som en konsekvens av den mer passiva användningen än att hoten minskar i antal.

Den polarisering inom kåren som också syntes tydligt i materialet från 2018 har blivit ännu mer markant 2022, när politiska journalister och journalister på alternativa medier står i fokus för analysen.

"Pragmatiker" för trovärdighet och tillit

De flesta av landets politiska journalister, alltså journalister med politik som bevakningsområde (*pol-j*), har ett Twitterkonto i eget namn. Det ses ofta som nödvändigt av såväl journalister som arbetsgivare för att markera närvaro, kunna sprida länkar till publiceringar, nätverka och diskutera med personer av betydelse för bevakningsområdet. Om svenska journalister generellt sett allt mera sällan framför en åsikt så är det ännu mer ovanligt bland *pol-j* – *neutralitet* och *objektivitet* är två traditionellt starka yrkesideal vilket manifesteras tydligt i den här gruppen. Två ämnen som sticker ut och där *pol-j* faktiskt deltar är dels i diskussionerna om de ständiga opinionsundersökningarnas (eventuella) nytta och dels med

kommentarer efter parti(ledar)debatter och -intervjuer, där ju *pol-j* kan anses ha viss ämneskunskap. Men också *nyhetsjägari-dealet* är starkt, vilket kan få annars relativt passiva *pol-j* att ta till Twitter. Ett exempel är när *Kalla Fakta* publicerade sitt avslöjande om hur flera partier är beredda att ta emot dolda kampanjbidrag och flera *pol-j* använde Twitter för att kräva svar från partiernas ansvariga. Här är Twitter ett effektivt verktyg i den journalistiska verktygslådan: Det är svårare att låta bli att svara på journalistens frågor när dessa publicerats för alla att se.

"Alternativ" som en del av varumärket

Om de politiska journalisternas Twitteranvändning under valrörelsen kan beskrivas som *pragmatisk* så positionerar sig istället journalister som arbetar på alternativa nyhetsmedier (*alt-j*) som just *alternativet*. I takt med att de alternativa nyhetsmedierna blir fler och engagerar fler och fler redaktionella medarbetare har *alternativet* tagit formen av ett ny journalistroll med andra starka ideal än de traditionella – *alt-j* visar vad de tycker och de diskuterar gärna hur journalister borde arbeta, samtidigt som de mer eller tydligt säger att andra journalister inte gör sitt jobb på rätt sätt. Att tydligt positionera sig som *alternativet* kan förstås som marknadsföring. Att påpeka upplevda brister i andra nyhetsredaktioners arbete ("varför har inte x skrivit om y?", "varför ställer inte a några besvärliga frågor till minister b?") är en strategi som syftar till att undergräva förtroendet för andra nyhetsredaktioners arbete och därigenom öka den egna redaktionens spridning. Framför allt frågor/händelser kring kriminalitet, invandring, Ukrainakriget och, under valrörelsens senare period, energipriserna har utnyttjats för att visa bristerna i andra redaktioners bevakning. Det tycks också finnas ett samband mellan hur stor och resursstark en nyhetsredaktion är och hur mycket kritik den får för sin journalistik från gruppen *alt-j* – ju större redaktion desto mer negativ uppmärksamhet.

Vad är en bra journalist?

Skillnaderna mellan politiska journalister och alternativa journalister illustrerar skillnaden mellan traditionella och nyare sociala journalistroller. Den *alternativa* journalistrollen är starkt knuten till Twitter och andra sociala medier – det är här debatten om journalistiken förs och kritiken mot andra journalister förs fram och det är här de hoppas möta en ny publik. Den mer traditionella *pragmatikern* är däremot inte alls beroende av att synas och höras i sociala medier och vilar på starka yrkesideal.

Om man, som många journalistikforskare, ser journalistiken som ett professionellt fält är det inte konstigt att fältets gränser utmanas som jag beskrivit ovan. Synen på vad det innebär att vara en *bra journalist* har förändrats över tid, och kommer att fortsätta att förändras.

Nicklas Håkansson

Göteborgs universitet

Docent i medie- och kommunikationsvetenskap

E-post: nicklas.hakansson@jmg.gu.se

Partiledardebatter i hybridmediernas tid

Strax före valet möttes ledarna för riksdagspartierna i tv, på känt manér uppställda i en studio bakom var sina pulpeter. Det skedde inte bara en utan flera gånger, i olika kanaler men med likartade upplägg. SVT:s slutdebatt, som hölls fredagen innan valdagen och hör till de längsta traditioner vi har när det gäller politik i tv, gav deltagarna möjlighet till korta inlägg och repliker samt var sitt 45-sekunders avslutande anförande. På förhand hade några av valrörelsens teman bestämts av redaktionen: i år var det elpriser/energi, skola, vård, klimat, brottslighet och integration som togs upp.

En gång i tiden var slutdebatten i tv valrörelsens publika höjdpunkt. Den introducerades när tv var nytt, och vi bara hade en kanal att tillgå. Vid starten 1958 var det ovant för publiken att få se politikerna i direktsändning, men utöver det bildmässiga hade debattformatet som sådant prövats sedan länge i radio. Från början av 60-talet och framåt blev det uppenbart hur viktigt det var för politikerna att framträda i tv. Partipressen var inte längre vad den varit, och partierna kunde inte räkna med att nå sina väljare med de traditionella medlen längre. För att fånga den bredare publiken var tv nummer ett. Och det fanns många idéer om vilka programtyper som kunde fungera bäst. Partierna och tv-ledningen förhandlade inför valen om hur valbevakningen skulle se ut. Politikerna ville helst ha långa presentationer av sina program och direktsända tal; det ville däremot inte SR/SVT som hellre såg snabbare utfrågningar som ansågs passa tv-mediet bättre. Utfallet av diskussionerna och därmed utbudet av politik i tv varierade något. Men slutdebatterna fanns alltid med, de uppskattades både av partierna och – med mindre entusiasm – av tv-folket. Men den stora publiken slöt upp och den finns där fortfarande. I valet 2018 tittade 1,5 miljoner på åtminstone någon del av debatten, och 2022 (preliminärt) cirka 1,3 miljoner.

Idag är debatter i tv mellan partiledare och andra framstående politiker närmast vardagsmat. I valtider springer politikerna mellan de olika mediearrangemangen: SVT och TV4 har fått konkurrens av flera medier och tidningar som Expressen och Aftonbladet ordnar sina egna debatttillfällen. Även under perioderna mellan valen har det blivit vanligare att tv-redaktionerna bjuder in till partiledardebatter med två eller flera deltagare. Och partiledarna ställer – som regel – alltid upp. De ser det som viktiga tillfällen att nå ut och vara ständigt relevanta för den allmänhet som vart fjärde år framträder som väljare.

En annan uppenbar sak som skiljer dagens debatter från de i tv-åldern: de har fått konkurrens av andra möjligheter för partier att nå väljare: tv-reklam, youtubevideor, och facebookposter är bara några exempel. Men just detta lägger grunden till en annan egenskap hos partiledardebatterna. De är i hög grad det vi kallar intermediala: de hör starkt samman med andra medier. Partiledardebatter har alltid kommenterats på ledarsidor och gett upphov till rubriker

i pressen. I stigande grad har denna bevakning blivit förknippad med politiken som ett spel: vinnare och förlorare utses i kvällspressen och andra medier, och starkt fokus är på vilka som "gjort bra ifrån sig" och tvärtom. Idag följs också partiledarnas debattframträdanden i realtid av de sociala mediernas kommentariat. Därmed är det lätt att förstå att debatterna existerar i ett hybridmediesystem där olika aktörer blandar logiker från olika medier. Exempelvis kan citat från en deltagare i tv-debatten tas upp av användare på sociala medier där de kommenteras och delas, fångas upp av nyhetsmediers redaktioner och återförs till politikerna som direkt refererar till sociala medier i kommande framträdanden. Tv-debatter är därmed inte på ett entydigt sätt inslag i ett massmedium med en passiv publik, utan också del i en medial rundgång som involverar många fler än de deltagande politikerna.

En fråga att ställa sig är vem och vad partiledardebatter i tv är till för. Är de i första hand tillfällen för partierna att nå ut till en större publik med ståndpunkter, argument och slagord, eller är de tillfällen då väljarna ska få den information de behöver för att ta sitt röstmöte? Eller lära sig saker om politik och kanske också uppamma ett intresse och engagemang för densamma?

Den brittiske kommunikationsforskaren Stephen Coleman har karakteriserat politiska tv-debatter som något som befinner sig mellan spektakel och reflektion. De båda motpolerna återspeglar de ideal och förväntningar som finns angående debatterna. Själva formatet som flertalet debatter idag har gynnar mest spektaklet. Det är budskap som ska hamras in, gärna med drastisk eller motståndare riktad giftig udd. Ändå kan debatterna ofta tydliggöra skiljelinjer mellan olika partier och ge en uppfattning om ståndpunkter i ett antal frågor. Längre argumentation och bredare belysning av sakfrågor är sannolikt något väljarna främst får söka i annat kampanjmaterial. Under alla omständigheter kan enskilda tv-program inte tillfredsställa väljares behov av information. Då behövs fler källor, och de går att finna i dagens mångfaldiga medielandskap. Men det ställer förstås krav på engagemang och medie-kunnskap hos oss medborgare.

Jenny Madestam

Försvarshögskolan

Lektor i offentlig förvaltning

E-post: jenny.madestam@fhs.se

Partiledarna, mer eller mindre viktiga

Sveriges televisions vallokalsundersökning, VALU, visade att några av partiledarna hade en väsentlig betydelse för väljarnas val av parti. Jimmie Åkesson är överlägset viktigast av alla. 48 procent av partiets väljare uppgav att Åkesson hade mycket stor betydelse för valet av parti. Även Magdalena Andersson var viktig för sina väljare, 36 procent av de socialdemokratiska väljarna uppgav att partiledaren haft mycket stor betydelse för valet av parti. Minst viktiga var Miljöpartiets språkrör där 9 procent av deras väljare sa att språkrören hade mycket stor betydelse, följt av Liberalernas Johan Persson som var mycket viktig för 13 procent.

Att partiledarna inte avgör hur svenska väljare röstar är en välkänd statsvetenskaplig sanning. De så kallade partiledareffekterna har begränsad inverkan på valet av parti, svenskar röstar på basis av sakfrågor och ideologi. Men även om denna sanning bekräftats gång på gång i och med valforskarnas undersökningar går det inte att komma ifrån att partiledarna är centrala i och med ett val. Och det på många olika vis, vilket inte minst årets valrörelse visade om än på ett delvis omvänt vis jämfört med vad vi är vana med.

Till att börja med har partiledarna syns och hörts precis överallt. Utöver att de deltagit i de större mediahusens partiledarutfrågningar och debatter har de medverkat i mängder av poddar och inslag på Youtube. Redan i förra valrörelsen kunde vi se hur partiledarna dök upp i någon influencers kanal, i den här valrörelsen slog detta igenom fullt ut. Partiledarna själva har även arbetat mer systematiskt och intensivt i sina egna sociala medier-kanaler i den här valrörelsen. Nu var det inte bara Annie Lööf och Ebba Busch som frekvent uppdaterade sin Instagram med bilder på jobb varvat med personliga inlägg. Alla partiledarna har aktivt arbetat med sitt "varumärke" via sociala medier.

Partiernas kampanjer tog också utgångspunkt i partiledaren. Valaffischerna, till exempel, präglades huvudsakligen av bilder på partiledaren, likaså i valfilmer var partiledaren huvudperson. Socialdemokraternas filmer handlade om Magdalena Andersson, Moderaternas om Ulf Kristersson och så vidare.

Den här extrema synligheten för partiledarna bidrar till att partierna som organisationer blir svåra att särskilja från en enskild person, vilket sannolikt varit poängen. Men strategin har uppenbarligen varit olika framgångsrik för olika partier inte minst för de som betraktas som statsbärande.

Socialdemokraternas kampanj har gått ut på att göra valet till ett val på Magdalena Andersson. Allt satsades på detta kort, och strategin handlade om att framställa henne som statsmannamässig och mest lämpad att styra landet. Hennes kunighet och kompetens har lyfts fram, tanken har varit att skapa bilden av Andersson som en ledare i "foträta skor" som sätter landets intressen före partiets eller sina egna. Hon är inte mest folklig men mest lämplig. Utifrån svaren i VALUn får slutsatsen dras att kampanjen fungerade.

Ulf Kristersson, Anderssons konkurrent om statsministerposten, var också han utgångspunkten i Moderaternas valmaterial, men under valrörelsens gång kom kampanjen mer och mer att handla om Kristersson som ledare för ett lag framför att han själv är en lysande statsministerstjärna. På valnatten betonade han detta också själv genom att uttrycka att "laget" varit viktigare än "jaget". Förtroendesiffrorna för Kristersson som ledare har varit relativt låga varför utgångspunkten inte tagits i hans egen regeringsduglighet utan i hans regeringsunderlag. Statsmannamässigheten har med andra ord blivit sekundär, vilket också moderaternas väljare tycks mena, 23 procent angav att partiledaren haft mycket stor betydelse för valet av parti.

Utifrån hur Socialdemokraterna och Moderaterna fungerar som partier är det intressant hur de så tydligt bytt strategier med varandra i detta val. Socialdemokraterna är ett parti som gärna tonar ned enskilda politiska ledare framför organisationen i sin helhet, partiledaren ska inte ha betydelse eller lyftas fram. I Moderaterna råder motsatt kultur, ledaren ska vara chefen som står steget framför hela organisationen, individen har stor betydelse. I denna valrörelse är det dock Socialdemokraterna som betonat Andersson medan Moderaterna tonat ned Kristersson. Och strategierna tycks ha uppfattats av väljarna. En röst på Socialdemokraterna är också en röst på Andersson, medan en röst på Moderaterna mer är en röst på ett regeringsunderlag.

Partiernas skilda kampanjstrategier visar hur organisationerna kan anpassa sig efter vilket material de har att arbeta med. En kollektivistisk organisation som Socialdemokraterna kan visst sätta en individ i centrum i hela sin kampanj om det verkar betala sig väljarmässigt. Moderaternas å sin sida kan vara mer kollektivistiska i sin strategi om det ger mer utdelning än att betona en individ.

Sven Oskarsson
Uppsala universitet
Professor i statsvetenskap

E-post: sven.oskarsson@statsvet.uu.se

Politisk ojämlikhet över generationer – ett nödvändigt ont?

Tanken att alla medborgare ska ges lika möjligheter att påverka politiska beslut utgör en av grundpelarna i liberalt demokratiskt tänkande. I den representativa demokratin återspeglas denna tanke i devisen: "En person, en röst". Genom att rösta fram våra politiska företrädare kan vi som invånare i ett land påverka politikens utformning. Det finns olika tolkningar av vad principen om lika möjligheter innebär i praktiken. Enligt ett inflytelserikt synsätt kräver politisk jämlikhet att individers förmåga eller vilja att delta i den politiska processen inte beror på omständigheter som ligger utanför individens direkta kontroll. En sådan faktor som helt klart ligger utanför individens kontroll är vilken familj man råkar födas in i. Sett ur detta perspektiv, är det högst problematiskt om individers vilja och förmåga att engagera sig politiskt, exempelvis genom att rösta i de allmänna valen, kan förklaras av egenskaper hos föräldrarna såsom deras socioekonomiska status. Att studera hur politisk ojämlikhet reproduceras över generationer är därför en grundläggande fråga för demokratiforskare.

Vad säger då forskningen på området? Tidigare studier talar här sitt tydliga språk. Årtionden av forskning om politisk socialisation visar att vi tenderar att ta efter och likna våra föräldrar, inte bara i socialt och ekonomiskt hänseende utan även politiskt. Vi kan enkelt illustrera detta genom att titta på benägenheten att rösta hos barn till föräldrar som själva röstar respektive avstår från att rösta. I tabellen nedan redovisas valdeltagandet bland förstagångsväljare i ett antal svenska riksdagsval (1982, 1994, 2010 och 2018) där vi har tillgång till valdeltagandedata för i princip alla individer i valmanskåren. I den övre raden kan vi utläsa valdeltagandet bland de förstagångsväljare vars föräldrar avstod från att rösta i respektive val medan den mellersta raden redovisar benägenheten att rösta bland dem vars föräldrar också röstade.

Tabell 1: Valdeltagandet bland förstagångsväljare i riksdagsvalen 1982, 1994, 2010 och 2018

Valår (Födelseår)	1982 (1961-1964)	1994 (1972-1976)	2010 (1988-1992)	2018 (1996-2010)
Ingen förälder röstade	46,7%	39,2%	32,2%	35,7%
Båda föräldrarna röstade	89,9%	87,1%	84,8%	90,7%
Differens	-44,2%	-47,9%	-52,6%	-55,0%

Tabellen visar valdeltagandet bland förstagångsväljare (födelseår inom parentes) i fyra riksdagsval (1982, 1994, 2010 och 2018) uppdelat på om ingen av deras föräldrar röstade i samma val (översta raden) och om båda föräldrarna röstade i samma val (mellersta raden). Data har hämtats från SCB.

Skillnaden i valdeltagande mellan de båda grupperna är slående och, ur ett demokratiteoretiskt perspektiv, beklämmande. Medan förstagångsväljare vars föräldrar röstar i ett val nästan mangrant tar sig till vallokalerna är det inte ens hälften av de med politiskt inaktiva föräldrar som utnyttjar sin rösträtt. Vi kan också konstatera att betydelsen av att ha föräldrar som röstar verkar ha ökat över tid.

Om vi istället följer en generation förstagångsväljare över flera val är det tydligt att skillnader i valdeltagande mellan de båda grupperna kvarstår även om de minskar något i takt med att väljarna blir äldre. I 1982 års riksdagsval var gruppen förstagångsväljare födda mellan 1961 och 1964. Valdeltagandet bland dem vars föräldrar båda röstade i valet 1982 var närmare 90%. I de senare valen år 1994, 2010 och 2018 var valdeltagandet i denna grupp fortsatt högt och låg mellan 88% och 93%. Detta kan jämföras med de individer vars föräldrar inte röstade i 1982 års val. I premiärvalet 1982 röstade endast 46,7% av dessa väljare. Denna siffra stiger sedan långsamt: 1994 var valdeltagande i gruppen 62,5%; 2010 70,0%; och 2018 76,3%. Valdeltagandegapet minskar alltså över livscykeln. Samtidigt står det klart att valdeltagandet i valet 2018 bland väljare födda i början av 1960-talet fortfarande var starkt kopplat till deras föräldrars benägenhet att rösta i ett val 36 år tidigare.

Avslutningsvis behöver vi ställa oss frågan om de här resultaten innebär att vi måste acceptera ett visst mått av politisk ojämlikhet där de som råkat hamna i rätt familj också har mer politisk makt? Det enkla svaret på den här frågan är nej. Tidigare forskning har pekat på ett stort antal åtgärder som kan motverka politisk ojämlikhet. Den kanske viktigaste av dessa åtgärder handlar om hur utbildning och hur utbildningssystemet är utformat kan öka den politiska jämlikheten.

I ett antal studier har jag tillsammans med kollegor undersökt de långsiktiga effekterna av två större svenska skolreformer. För det första handlar det här om införandet av en nioårig obligatorisk grundskola som skedde stegvis under 1950- och 1960-talen; och för det andra så handlar det om den så kallade gymnasiereformen under 1990-talet som innebar en förlängning och förändring av yrkesprogrammen. Ett intressant resultat i de här studierna är att båda reformerna verkar ha tagit udden av politisk och social ojämlikhet. Det är helt enkelt så att bland de elever och individer som varit föremål för de här reformerna så spelar föräldrarnas socioekonomiska resurser mindre roll för benägenheten att utbilda sig och för benägenheten att engagera sig politiskt. Annorlunda uttryckt så innebär det här att så länge viljan finns har vi möjlighet att på politisk väg åtminstone delvis bestämma i vilken mån sociala skillnader i uppväxtförhållanden individer emellan ska få återspeglas i politisk ojämlikhet senare i livet.

Anna-Britt Coe
Umeå universitet
Docent i sociologi

E-post: anna-britt.coe@umu.se

Om valrelaterade processer som sker bakom kulisserna

Den svenska valrörelsen är tämligen kort, särskilt jämfört med andra länder som exempelvis USA (där jag växte upp). Med start i augusti blir valrörelsen fyra till fem veckor lång istället för två år. Fördelen med den korta men intensiva svenska varianten är att den är lagom anpassad till människors koncentrationsförmåga och uthållighet. Dessutom ger den möjligheter att rikta uppmärksamhet mot andra valrelaterade processer som pågår i andra sfärer vid sidan av den offentliga valrörelsen.

En typ av valrelaterad process förekommer inom de politiska partierna på olika nivåer. Å ena sidan görs en mängd interna förberedelser som genomförs långt i förväg för att partierna ska kunna delta i själva valet, till exempel att besluta vilka talepunkter som ska stå i centrum och vilka kandidater som ska stå på vallistorna. Moderaternas sommartal i 2021 hölls till exempel exakt ett år innan valet och redan då hade partiets ledning tänkt genom sitt centrala budskap. Å andra sidan krävs en hel del planering på förhand för att partier ska kunna genomföra själva valkampanjen och de varierande aktiviteter som ingår i den, bland annat användandet av valstugor på olika platser och tider, partiföreträdares tal runt om landet och affischuppsättning. För den vanliga väljaren syns inte all den kraft och de resurser som har lagts ned för att partiets deltagande i valet och valkampanjen ska bli verklighet men bakom kulisserna är det uppenbart att mycket arbete har gjorts av en mängd människor för att dessa ska bli av. Många observerar politiska händelser utan att fundera på allt som kommer före detta. Fast "bakom kulisserna" finns organisering – beslutsfattande, samordning och genomförande av olika uppgifter länkat tillsammans – som gör att en massiv demonstration, ett långvarigt upprop eller en regelbunden valrörelse inträffar. Denna organisering är beroende till stor del av ideella krafter även inom de politiska partierna.

Och de ideella krafterna tyder på en annan typ av valrelaterade processer som förekommer på sidan av den offentliga valrörelsen och innan den har påbörjats. Ideella föreningar på olika nivåer försöker påverka alla politiska partier. Även om de märkbart inte tar mycket plats i den offentliga valrörelsen är de otroligt aktiva under varen innan valet. Hemsidor (och social media) för olika föreningar på riksnivå är fullpackade med välutvecklat material om deras respektive kärnfrågor inför valet och information om hur olika partier ställer sig just kring dessa kärnfrågor. Några exempel:

- *Funktionssätt Sverige* har valt att fokusera på fem områden. Partierna har besvarat en enkät med frågor om varje område. Deras "Partianalys" inkluderar inspelade intervjuer med en representant för varje parti under en halvtimme och deras skriftliga svar på en enkät. En fördjupande rapport om varje område finns med. Våra kampanjveckor - Funktionsrätt Sverige ([funktionsratt.se](https://www.funktionsratt.se))

- *Reumatikerförbundet* driver tre huvudfrågor inför valet och arbetar med att uppmärksamma frågorna på olika nivåer. Det har skapat material för medlemmar att dela ut och sammanställt resultat från en enkät besvarat av 2700 personer om tillgången till rehabilitering bland personer med reumatisk sjukdom. Valet 2022 - Reumatikerförbundet

- *Naturskyddsföreningen* har gjort en egen valkompass följt av en granskning av partiernas miljöpolitik, framgångar och motgångar i miljöpolitik under den senast mandatperioden och partiets löften om miljö inför valet. Utöver detta erbjuder hemsidan en namninsamling för en bättre miljöpolitik, en enkel funktion för att mejla politiker och förslag på hur man kan agera där de bor. Valguide för klimat och natur - Naturskyddsföreningen (naturskyddsforeningen.se)

- *Hela Sverige ska leva* har en poddserie, Hela Sverige pratar, där partirepresentanter intervjuas under 25 minuter om sitt partis landsbygdpolitik. Totalt sex partier deltog. Under Landsbygdsriksdagen i maj hölls en två timmars debatt med representanter för alla åtta partier. Hela Sverige

- *Amnesty International Sverige* har valt att fokusera på fyra områden. Hemsidan beskriver varje område på ett kortfattat sätt och erbjuder inspelade videosamtal om dessa i olika forum. För varje område finns även ett skriftligt svar till en rad frågor från respektive politiskt parti. Val 2022 - Amnesty Sverige

- *Rädda Barnen* började med en kort skriftlig text på hemsidan som sedan byts ut till ett formellt valmanifest med en länk till en namninsamling till ett upprop för att stå upp för barn och bistånd. Dessutom har de gjort en opinionsundersökning bland 1059 personer om de viktigaste insatserna för att minska våldet i samhället där 89 % vill se förbyggande insatser enbart eller i samband med straffrättsliga åtgärder. Val 2022: Tänk längre – rösta för barnen - Rädda Barnen (raddabarnen.se)

Arbetet med påverkan är inte något nytt. Dessa och många fler ideella föreningar arbetar ständigt utanför valrörelsen med att förmedla kunskap om sina kärnfrågor till statliga företrädare, myndigheter och parlamentariker. Därför är det inte alls konstigt att partier har lagt ner tid och energi på att svara på föreningars frågor och ställer upp på intervjuer under valåret. Detta påverkande arbete syns inte i media i samma utsträckning som till exempel ett upprop eller demonstration och alla ideella föreningar har inte samma förutsättningar att genomföra detta påverkande arbete. Men det finns ändå tydlig evidens att dessa föreningar är viktiga aktörer i svensk politik.

Under de sista veckorna innan valet är det väljarna och media som står i fokus för valrörelsen. Men de valrelaterade processerna ovan tyder på att valrörelsen ser annorlunda ut för olika aktörer inte minst för partier och ideella föreningar.

David Gunnarsson Lorentzen
Högskolan i Borås
Lektor i biblioteks- och informationsvetenskap
E-post: david.gunnarsson_lorentzen@hb.se

Valåret enligt #svpol

En betydande del av Twitter-aktiviteten kring svensk politik samlas under hashtaggen #svpol. Vi vet sedan tidigare att innehållet ämnesmässigt karaktäriseras av hög aktivitet kring migrationspolitik som alltid är ett centralt tema. I den här texten tittar jag på vilka andra teman som lyfts fram under 2022, hela vägen fram till valdagen¹. En normal månad postas 80–90000 tweets med #svpol, men aktiviteten ökade markant från augusti och framåt, med närmare 190000 tweets från 1/8 till och med valdagen. Det låter som mycket, men det är alltså en relativt liten arena där få användare står för det mesta av innehållet. Statistiken från maj visar på 12000 twittrare. När valet närmade sig ökade antalet twittrare, men inte anmärkningsvärt mycket. Under augusti användes #svpol av 14000 twittrare. Genomgående gäller att sju av tio tweets kommer från en tiondel och hälften av twittrarna postar någon gång per månad.

En analys av hashtaggar som förekommer tillsammans med #svpol visar vissa mönster. I januari och februari är säkerhetspolitik, kriminalpolitik och Ukraina tydliga teman. Det är också en hel del aktivitet kring Covid och vaccinpass, samt energi och klimat. I februari syns också temat sjukförsäkring. Under mars och april syns Nato allt oftare och det är mer fokus på Ukraina. Maj domineras av Ukraina, Nato och försvarspolitik samt sjukförsäkring, medan hashtaggar relaterade till valet börjar växa sig allt starkare från juni och framåt. Under sommaren återkommer klimat och energi som centralt tema som en effekt av extrema klimathändelser runtom i världen och stigande elpriser i Europa. Ukraina och migrationspolitik är också framträdande under både juni och juli.

När valet närmar sig dyker valrelaterade hashtaggar upp och det går att skönja en ökat aggressiv ton. Under augusti handlar mycket av innehållet om kritik mot vänstern. Migrationspolitik kopplas ihop med säkerhetspolitik och kriminalpolitik. Vård och mental hälsa dyker upp som ett tema. I september kopplas migrationspolitik till en stor grupp taggar som uttrycker önskan om regeringsskifte. Samtidigt blir mönstret allt otydligare i augusti och september. Klimat och energi blandas med andra ämnen, såsom sjukskrivning i september. Klimatfrågan berör både kärnkraft och vindkraft, som i hela valrörelsen ställts emot varandra. I klimatfrågan syns också skydda skogen, bensinpriser, klimatextremism, återställning av våtmarker och uppmaningar om att inte bekosta Rysslands krig.

Analysen ger en fingervisning om vilka områden som lyfts fram på politiktwitter, även om det inte visar hela sanningen. Runt fyra femtedelar av alla tweets som postas oavsett ämne saknar hashtag, vilket är bra att ha i bakhuvudet. En del av dessa tillhör tweets som följer som svar på taggade tweets. Diskussioner och argumentation förekommer på plattformen, men det är ovanligt med resonerande samtal. Twitter framhäver det som förväntas skapa reaktion och de

som använder plattformen i sammanhang som involverar kontroverser är mer intresserade av att markera sin ståndpunkt än att diskutera den. Kanske kan möjligheten att begränsa vilka som kan svara på tweets främja mer resonerande diskussioner. Kan vem som helst svara är det enkelt att kväva diskussionen med en koordinerad attack av svar.

Med hindren för diskussion som finns på plattformen i bakhuvudet är det ändå intressant att två partiledare påfallande ofta svarar på tweets. Johan Pehrsons aktivitet består av runt 80 procent svar på andras tweets, och Annie Lööf har drygt 40 procent svar. I kontrast till detta står Per Bolund som är mycket aktiv, men fyra av fem tweets är retweets. Mest aktivitet hos partiernas officiella konton ser vi hos Sverigedemokraterna med Liberalerna på andra plats. Sett till aktivitet är det stora skillnader mellan partierna. Miljöpartiet tillhör de minst aktiva kontona. Socialdemokraterna har liten Twitter-närvaro och hänvisar istället till andra kanaler. Officiella partikonton svarar sällan på tweets. Istället är kommunikationen mer enkelriktad med hög andel retweets för de flesta av dem.

Moderaterna får överlägset störst spridning och flest gillamarkeringar per tweet, medan Sverigedemokraternas tweetvolym gör att de syns mest ifråga om totalt antal retweets och likes. Socialdemokraterna och Moderaterna är i topp gällande totalt antal tweets direkt riktade till dem. Omnämningar, som kan sägas motsvara att man talar om någon utan att direkt tala till denne, är en annan indikator på uppmärksamhet. En omnämning i detta sammanhang är mer än åtta gånger vanligare än en riktad tweet. Socialdemokraterna och Moderaterna omnämns runt 400000 gånger, långt mer än Sverigedemokraternas 250000 och Miljöpartiets 200000. Miljöpartiet har relativt liten spridning, få likes, och få svar, men det är ett parti det relativt ofta talas om. Totalt sett är det Sverigedemokraterna, Moderaterna och Socialdemokraterna som syns mest på Twitter.

Twitter är lättillgängligt för både forskare och journalister och därför en källa som man snabbt kan vända sig till för att få en förklaring på något. Valresultatet kan inte förstås genom en analys av Twitter oavsett om den är grundad på stora mönster som här eller en djupgående analys av diskussionstrådar. #svpol är alltså en väldigt liten del av ett större offentligt samtal, och är inte representativt för befolkningen.

1) Fotnot: texten baseras på statistik från tweets från officiella parti- och partiledarkonton, statistik från sökningar i Twitters API, samt hashtaggar med datum för deras användning.

Katarina L Gidlund

Mittuniversitetet

Professor i kritiska studier av digitalisering och samhällsutveckling

E-post: katarina.l.gidlund@miun.se

När framtiden blev en novemberräkning

För tre år sedan hade vi ett projekt tillsammans med mellanstadiebarn för att ta reda på hur de såg på digitalisering och vad de tyckte att vi skulle ha digitalisering till. Mellanstadiebarnen var tydliga, de ville att vi skulle använda digitalisering för att säkerställa att de får en framtid. De var oroliga över vad vuxenvärlden gjorde med vår jord och de var oroliga över vad vuxenvärlden gjorde med deras identitet och självkänsla. "Klimatet och jaget" har jag många gånger sammanfattat detta som. Tidshorisonterna för mellanstadiebarnens funderingar rörde på inget sätt denna månads, eller ens nästa års plånboksfrågor. De ville att den dåvarande amerikanske presidenten skulle leva en vecka i en VR-värld som klimatflyktning för att träna upp sin förmåga till empati och på så sätt fatta mer långsiktiga och solidariska beslut som berörde fler än de i den omedelbara närheten.

För drygt hundrasjuttio år sedan hölls The Great Exhibition i London i den för utställningen nybyggda Crystal Palace i Hyde Park i London. Utställningen öppnades av drottning Victoria men organiserades av prins Albert och Henry Cole. Samme prins Albert som också var starkt drivande till Balmoral Castle där drottningen Elisabeth nyligen gick bort efter sjuttio år på tronen. Etthundrasjuttio år, eller sjuttio år, kan för många kännas som en evighet bakåt i tiden och man kan undra varför det tas upp i en reflektion kring årets valrörelse? Men både mellanstadiebarnen och prins Albert var inne på något som helt missats i årets valrörelse: framtiden i egentlig bemärkelse.

Framtiden särskiljs från nutiden och det förflutna, dåtiden, och kan visserligen referera till minuten efter att den förts på tal men när det gäller politiska processer så innebär det ofta att den behöver föregås av ganska omständliga och långsamma processer vilket ställer krav på möjligheterna att arbeta för att den ska ske. Vi kan på så sätt inte gärna lägga allt för mycket fokus på nästa dag, nästa vecka, eller ens nästa månad för då kommer vi alltid att behöva hantera dåtiden fastän vi menar att vi pratat om framtiden.

I årets valrörelse så har framtiden på många sätt blivit en novemberräkning. Detta trots att det i policydokument på globala, europeiska, nationella, regionala och lokala arenor nästan är omöjligt att utelägna formuleringar såsom att "digitaliseringen kommer att i grunden förändra vårt samhälle". Digitalisering framstår i denna typ av texter som något omvälvande som alla olika sektorer av samhället kommer att beröras av. Frågan är bara på vilket sätt detta ska ske, vilka strukturer och institutioner kommer att utmanas och förändras? Kommer begreppen 'arbete' och 'familj' se likadana ut när "digitaliseringen i grunden förändrat vårt samhälle"? Den typen av frågor har haft en mycket blygsam roll i årets valrörelse. Vid ett tillfälle lyfte en robotutvecklare frågan till de två statsministerkandidaterna utifrån att han ofta fick frågan från människor i sin omgivning när han berättade vad han arbetade med, - Om vi ska automatisera allt

mer, vad ska vi då arbeta med? De bägge kandidaterna blev honom svaret skyldig.

I de fall teknik nämndes av partiledarna i utfrågningar och debatter så kom fokus att hamna på energifrågor och ibland möjligen klimatfrågor och då främst som en lösning på akuta problem. Vid några tillfällen så kom det också att nämnas i relation till säkerhetsfrågor men även där mer sällan till frågor om demokrati och hur ett samhälle kan hänga samman och vara motståndskraftigt mot det som sociologer och statsvetare länge påtalat är ett hot mot demokratin, det vill säga bristande tillit mellan olika grupper i samhället. I valmanifesten nämns digitalisering i något större utsträckning men även där framstår det som att den här tanken om en omvälvande kraft för grundläggande förändring av vårt samhälle kanske ändå inte riktigt är så viktig för partierna att ta ställning till. Kompetens, arbetskrafts-invandring, cybersäkerhet, klimatomställning och bredbandsutbyggnad går att hitta på lite olika sätt men någon tydlig digitaliseringspolitik är svårare att hitta. Digitalisering som politikområde går alltså att beskriva som ständigt närvarande i vårt samhälles olika verksamheter (det går att fråga nästan vilken yrkesgrupp som helst och de kommer att svara att de möter chefer som pratar om att deras verksamhet ska digitaliseras) men partipolitiskt är det svårt att hitta vilka framtidsvisioner som digitaliseringen ska användas till att uppfylla.

Detta mönster har vi sett inom forskningen en längre tid, digitaliseringen blir ett mål i sig och det är faktiskt en av de fyra mest kritiska faktorerna för misslyckade digitaliseringsinitiativ. Digitalisering bör alltså alltid förbindas med visioner bortom teknikens införande. Även begreppsligt så handlar digitalisering, eller teknik om man så vill, inte bara om it-system och olika mobila enheter utan också om att göra saker på nya och bättre sätt där vi ser en ljusare framtid framför oss. Denna ljusare framtid har i den här valrörelsen skymts av mörka novemberräkningar och berättelser som en nära förestående krigsvinter långt ifrån både mellanstadiebarnens och prins Alberts förväntningar på vår förmåga att faktiskt tro mer om framtiden.

David Karlsson
Göteborgs universitet
Professor i offentlig förvaltning

E-post: david.karlsson@spa.gu.se

Folkinitiativ utmanar valets legitimitet

– Vi får sätta resultatet i den kommunala kakburken, skaka om och se vad som ramlar ut. För det är fortfarande så att en folkomröstning är rådgivande.

Så svarade kommunstyrelsens ordförande i en svensk kommun när han under mandatperioden fick en fråga från SVT om kommunstyret avsåg följa utslaget av en folkomröstning. 79 procent hade röstat för ett förslag som gick styret emot, men bara 28 procent deltog i omröstningen. Omröstningen hade tvingats fram genom ett folkinitiativ där oppositionspartierna var drivande. I kommunvalet som följde gick partierna i styret klart tillbaka.

Kommunstyrelsens ordförande hade förstås rätt. En folkomröstning i Sverige är endast rådgivande och den valda församlingen – fullmäktige eller riksdagen – har alltid sista ordet. Men även om de allmänna valen är det viktigaste instrumentet för att fånga upp folkviljan i vår demokrati finns det andra demokratiska praktiker som kompletterar och ibland går på tvärs mot valdemokratin och vad den står för. Och folkinitiativ är det allra tydligaste exemplet på det.

Folkinitiativ innebär att om minst tio procent av befolkningen i en kommun eller region signerar en petition med krav på en folkomröstning måste en sådan genomföras, givet att inte en kvalificerad majoritet (2/3 av fullmäktige) avstyr det. Sedan institutet infördes 2011 har ett drygt fyrtiotal folkinitiativ drivits igenom, varav sexton under mandatperioden 2018–22 och tre initiativ (varav ett ledde till två omröstningar) på valdagen. I samtliga fall formerades initiativen i opposition mot beslut eller planer som kommunens styre stod för. Sex av de femton omröstningarna under mandatperioden handlade om att stoppa planer på nedläggning och centralisering av verksamhet (främst skolor), fem om att stoppa oönskad lokalisering (NIMBY-frågor, som fångelse och vindkraftsetablering), och tre om att stoppa privatiseringar/behålla verksamhet i kommunal regi. I samtliga fall utom ett stod de grupperingar som låg bakom initiativet som segrare – och kommunstyret därmed som förlorare – i folkomröstningarna.

Att avgöra hur dessa folkinitiativ i efterhand påverkar valen och den lokala demokratin är förstås vanskligt eftersom utvecklingen alltid beror på en mängd faktorer. Ett undantag är här omröstningen om trängselavgifter i Göteborg 2014, där SOM-institutet över åren kunnat följa hur opinioner och förtroendenivåer kraftigt förändrats när omröstningens resultat inte fick genomslag. I cirka hälften av de kommuner som haft folkinitiativ under mandatperioden gick styrets andel klart tillbaka i valen, medan det i andra hälften var oförändrat eller något ökande. Förklaringen till variationen ligger sannolikt i att olika styren hanterat processerna olika väl. Men i åtminstone tre fall har redan hörts lokala röster i eftervalsdebatten om att

styrande partiers dåliga valresultat kan förklaras av deras ställningstagande före och efter folkomröstningar.

Historien visar därtill att resultatet i folkomröstningar efter folkinitiativ ofta inte följs. Ibland för att styret inte vill följa det, ibland för att de upplever att de inte kan. Hur det gått under den senaste mandatperioden är lite för tidigt att summera, då flera processer fortfarande pågår och ibland kan kommunen ta hänsyn till resultatet utan att följa det fullt ut. Men i minst fyra av de tolv omröstningarna före valdagen har resultaten inte fått genomslag i politiken. Och en av omröstningarna på valdagen fick ett resultat som många menar inte kan genomföras eftersom frågan redan var formellt avgjord.

Forskningen visar att både bland politiker och medborgare i Sverige finns ett stort stöd för att valdemokratin bör vara överordnad direkt- och deltagardemokratiska praktiker. Att demokratipraktikerna har olika legitimitet syns också i valdeltagandet som i de tolv omröstningar som inte genomfördes på valdagen i genomsnitt låg på 35 procent, långt under hälften av deltagandet i de föregående valen. Även när resultaten är mycket tydliga – i flera fall var det över 90 procent som röstade på initiativets förslag – var rösterna på vinnarsidan färre än hälften av dem som lades i kommunvalet. Omröstningarna på valdagen hade högre deltagande (68–75 procent), men ändå klart under deltagandet i själva valet.

Väl genomförda folkomröstningar kan förvisso ge nyttigt kunskap som hjälper de folkvalda att förverkliga folkviljan, och folkinitiativ skulle kunna tolkas som en demokratisk nödbroms för medborgarna att signalera sitt missnöje. Men initiativ som ofta drivs igenom av en engagerad minoritet, som sedan vinner i en folkomröstning med lågt deltagande efter en ofta bristfällig kampanj, är knappast ett ideal. Och när omröstningarna dessutom tvingas fram i en typ av komplexa frågor, fyllda av svåra värdekonflikter, kringskärs styrets möjlighet att ta helhetsansvar. De får ett råd de inte frågat efter och som de inte vill ha. De hamnar i en politisk rävsax mellan att fatta beslut de inte tror på eller skapa ökat missnöje genom att köra över en redan upprörd opinion.

Jag och mina kollegor i SNS Demokratiråd 2022 (Gissur Erlingsson, Jessika Wide och Richard Öhrvall) förslög i rapporten Den lokala demokratin väglval tidigare i år att reglerna för folkinitiativ borde justeras, för att det ska bli lättare för fullmäktige – med enkel majoritet – att stoppa ett krav på folkomröstning. Det är inte orimligt att väljarna förväntar sig att resultat i en folkomröstning ska respekteras, och därför bör inga omröstningar genomföras där den styrande majoriteten på förhand vet att resultatet inte kommer att följas. I en tid när demokratin värden ifrågasätts från många håll är det helt avgörande att demokratiska instrument utformas för att stötta den valdemokratin vårt statskick grundas på, inte underminera den.

Martin Westin
Sveriges lantbruksuniversitet
Forskare i miljökommunikation

E-post: martin.westin@slu.se

Klimatfrågan i valet 2022: Vad stod egentligen på spel?

I en rad debattartiklar var 227 svenska företag, 1944 forskare, 134 artister och 11 klimat- och miljöorganisationer överens. Klimatfrågan var för långt ned på dagordningen i valrörelsen och politikerna tog inte ledningen i klimatomställningen. Men bakom enigheten om bristen på ledarskap döljer sig ett annat, demokratiskt, problem. Skillnader i partiernas värderingar och politiska förslag inom klimatområdet tydliggjordes inte tillräckligt under valrörelsen.

Alla skrev de på debattsidorna i valrörelsens slutskede. Artisterna sa: "Vi är redo att ställa om – och vi behöver ett politiskt ledarskap som gör det möjligt." Forskarnas inlägg var som ett eko: "Våra politiker måste ta krisen på allvar och leda omställningen till ett framtida samhälle inom planetens gränser." Företagarna instämde: "För att komma fort framåt nu krävs mod och tydliga politiska beslut som accelererar omställningen och inte bromsar den." Vid en snabb anblick tycktes företagarna, forskarna, artisterna och miljöorganisationerna vara rörande överens: problemet var att klimatfrågan inte stod högst på agendan och att politikerna inte ledde omställningen.

Men även om konsensus rådde på ytan anades intresse- och värderingskillnader i djupet. Företagen menade till exempel att problemet var att "så många av er politiker i Sverige lyfter fram denna omställning endast som ett stort problem, när den i själva verket även är en enorm möjlighet." Företagarna hade alltså affärsmöjligheter i åtanke, medan forskarna ansåg att en stor del av "omställningen måste ske genom att vi ändrar våra beteenden: konsumerar mindre, flyger mindre, äter mindre kött." De två citaten klargör att det fanns tydliga skiljelinjer mellan de som unisont efterlyste ett mer aktivt politiskt ledarskap. Hur skulle politikerna ta ledningen? Genom att lyfta fram möjligheterna med klimatomställningen eller genom att uppmana folket att sluta göra sådant som många av dem uppskattar att göra?

Konsensus på ytan och värderingskillnader dolda i djupet. Ropen på politiskt ledarskap följde ett kommunikativt mönster som vi ser i vår forskning inom ämnet miljökommunikation. I våra studier ser vi att medborgare, tjänstepersoner, politiker, näringslivsorganisationer och miljöorganisationer har svårt att samtala konstruktivt om värdeladdade frågor. I professionella dialoger om rovdjursförvaltning, skogspolitik och stadsutveckling hanteras politiska frågor som om de vore tekniska och möten mellan politiker och medborgare tar ofta form som tomma samtal om visioner eller blir till såriga interaktioner mellan upprörda medborgare och politiker i försvarsställning.

Partierna använder professionell kunskap om kommunikation i allt större utsträckning, men i valrörelsen tycktes denna kunskap framför allt användas för att undvika samtal om svåra värdeladdade frågor. I februari i år berättade till exempel Svenska Dagbladet om Vänsterpartiets interna dokument *Hur vi kommunicerar*

klimatbudskapet. I dokumentet fanns en lista på ämnen som vänsterpartisterna skulle undvika i klimatsamtal med väljare. Det handlade om minskad köttkonsumtion, förändringar av privatkonsumtion och försäljningsförbud av fossilbilar. Behovet av livsstilsförändringar skulle helst inte nämnas alls enligt Svenska Dagbladet. Moderaternas valaffischer på temat *Nu får vi ordning på...* är ett exempel från den andra sidan. Ulf Kristersson på bild i skogen med en hund och texten *Nu får vi ordning på klimatet* ger ju inte väljarna någon tydlig information om Moderaternas värderingar och ställningstaganden i klimatpolitiken.

För oss som följer klimatdebatten med oro och frustration är det lätt att hålla med forskar-, företagare-, organisations- och artistupproppen (jag skrev för övrigt själv under forskarnas artikel). Klimatfrågan kom otvivelaktigt för långt ned på agendan i valrörelsen med tanke på behovet av brådskande åtgärder. Men det fanns även ett annat problem som skymdes i ropan om bristande ledarskap: valdebatten klargjorde inte skiljelinjer mellan partierna. Istället blev nog intrycket för många väljare att de flesta politiker helt enkelt struntade i klimatfrågan och istället lovade höjda straff och sänkta elpriser. Men för det fåtal som läser partiprogram står det klart att det finns stora skillnader i hur partierna värderar problem och föreslår lösningar inom klimatpolitiken. Granskningen från organisationen *Research desk* visade till exempel att vissa partier förespråkar systemförändring medan andra partier fokuserar på teknisk utveckling; sju partier står bakom Sveriges klimatmål medan ett menar att Sverige inte har någon klimatkris; två partier betonar behovet av beteendeförändringar medan övriga partier inte gör det; rättvis omställning är centralt för några partier men inte för andra. Att sådana viktiga skillnader inom klimatpolitiken inte kom i förgrunden i valrörelsen är ett demokratiskt problem. Valrörelsernas funktion är att tydliggöra vad som står på spel och ge medborgare möjlighet att ta ställning. I dessa avseenden lämnade valrörelsen 2022 mer att önska när det gäller klimatpolitiken.

Ett starkt minne från denna valrörelse är för många av oss att klimatfrågan kom i skymundan. Men låt oss även komma ihåg att skiljelinjerna mellan partierna aldrig blev riktigt tydliga.

Ulrika Andersson

Göteborgs universitet

Docent i medie- och kommunikationsvetenskap

E-post: ulrika.andersson@som.gu.se

Det politiserade medieförtroendet

Förtroende är en grundbult i varje fungerande samhällsbildning. Att medborgarna känner förtroende för politiska, ekonomiska och sociala institutioner, däribland medierna, och att makthavarna i sin tur har förtroende för medborgarna är en förutsättning för samhällelig kunskapsöverföring, samverkan och utveckling. Det gäller inte minst vid allmänna val. I samband med valrörelsen är nyhetsmedierna en viktig informationslänk mellan de politiska partierna och väljare. Människors förtroende för medier är därför betydelsefullt. Det spelar inte bara roll för enskilda nyhetsmedier, det påverkar också olika aktörers möjligheter att nå ut med sina budskap.

Forskning visar att det råder stabilitet i förtroendet för svenska medier. Åtminstone på ytan. Public servicemedierna Sveriges Television (SVT) och Sveriges radio har under lång tid innehaft ledartröjan i förtroendeligan. Drygt sju av tio svenskar har stort förtroende för innehållet i SVT och Sveriges Radio. Drygt varannan person har stort förtroende för innehållet i TV4 och i de lokala morgontidningarna, medan något färre än varannan person har stort förtroende nationella morgontidningar som Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet. Kvällspressens förtroendekapital ligger betydligt lägre. Omkring var femte person uttrycker förtroende för innehållet i Aftonbladet och Expressen.

Förtroendet för enskilda medierna varierar beroende på hur ofta individerna exponeras för dem. Den som ofta tar del av Dagens Nyheter har generellt högre förtroende för tidningens innehåll jämfört med den som sällan eller aldrig tar del av Dagens Nyheter. Samma mönster gäller för övriga nyhetsmedier, vilket indikerar att det finns en ömsesidig relation mellan förtroende ett medium och användning samma medium där förtroende och användning förstärker varandra i en positiv spiral. Samtidigt förekommer också distinkta skillnader i människors förtroende för enskilda medier beroende på hur samhällsviktiga de olika medier upplevs vara. Dessa förhållanden är egentligen inte särskilt anmärkningsvärda. Förtroendeforskningen har sedan många decennier kunnat visa att både erfarenhet och berörddhet är centrala byggstenar i människors förtroendebedömningar, oavsett om det handlar om medier eller om andra samhällsinstitutioner.

Det finns dock mönster som är desto mer anmärkningsvärda. En av de tydligaste trenderna under 2010-talet och tidigt 2020-tal har varit den ökande graden av politisering i allmänhetens förtroende för medier. En allt tydligare politisk dimension har utkristalliserat sig i medieförtroendet där personer som placerar sig själva till vänster i politiken uttrycker betydligt större förtroende för nyhetsbärande medier jämfört med personer som placerar sig klart till höger. Avståndet mellan förtroendefulla och mindre förtroendefulla grupper är särskilt påtagligt bland olika partiers sympatisörer. Förtroendet för dagspress, tv och radio är betydligt större bland personer som sympatiserar

med Vänsterpartiet och Socialdemokraterna jämfört med förtroendet bland sympatisörer till Sverigedemokraterna. Skillnaderna mellan grupperna har dessutom ökat över tid. Under den stabila ytan, där förtroendet för svenska medier till synes har varit oförändrat, har det således skett en successiv polarisering i samhället mellan människor med olika ideologiska värderingar. Det gäller i synnerhet för public service.

Den politiska debatten om svenska medier har stundtals varit hård under de senaste åren. Företrädare från borgerliga och konservativa partier har exempelvis kritiserat medierna för att vara vänstervridna. Särskilt public service har i egenskap av offentligt reglerade och finansierade medier befunnit sig i hetluften. Trots partipolitiska skiljelinjer om public servicemediernas innehåll och organisering, råder ändå relativ konsensus om att public service i sig har ett stort värde för samhället.

Givet de politiska partiernas ståndpunkter är det kanske inte konstigt att inställningen till och förtroendet för svenska medier har blivit mer politiserat också i väljarkåren. Forskning visar att grupper som befinner sig klart till höger på den politiska vänster-högskalan tenderar att präglas av det som kallats för fientliga medieeffekten (hostile media effect), där framför allt SVT, Sveriges Radio och Aftonbladet ses som något av antagonister med värderingar som står emot individens egna politiska åsikter. Den ökade politiseringen av medieförtroendet hänger även samman med en mer generell trend där förtroendet för olika samhällsinstitutioner blivit alltmer avhängigt av vilka partier individerna sympatiserar med.

Det bör i sammanhanget nämnas att det inte råder några ideologiska skillnader i användningen av nyhetsmedier. Människor som placerar sig till klart höger i politiken tar del av nyheter från public service, kvälls- och morgonpressen i samma utsträckning som människor som står till vänster. Sannolikt är mönstret detsamma även under valrörelsen. Den brännande frågan är dock i vilken utsträckning ett alltmer politiserat medieförtroende påverkar hur mediernas innehåll tas emot och tolkas av olika grupper. Än är det långt kvar innan förhållandena i Sverige präglas av en liknande polarisering som i USA, där flera av de stora medierna har mer eller mindre tydliga preferenser till Demokraterna respektive Republikanerna. Det återstår dock att se om vi inför valrörelsen 2026 möjligen kommer att se ytterligare politisering av allmänhetens förtroende för svenska medier.

Sten Gromark
Chalmers tekniska högskola
Professor em Arkitektur

E-post: sten.gromark@chalmers.se

Arkitekturpolitik på väg?

Det har sagts att om du inte vill förändra världen så bli då inte arkitekt. Arkitekturen och politiken har något väsentligt och fundamentalt gemensamt, nämligen tilltron till den nödvändiga förändringen som det enda bestående. Politik är att vilja skrev Palme, vilja att också förändra och att utforska kulturens oanade möjligheter med arkitektur och stadsbyggande som redskap? Arkitektur är en grundstomme i livets estetik, ett livets smyckeskrin, som främjar eller förhindrar kulturella handlingar och boendemönster, som kan brukas lika mycket som missbrukas. "Det finns ingen radikal arkitektur i sig, endast en radikal kritik av det arkitektoniska projektet" hävdade arkitekturteoretikern Tafuri.

Vänsterrörelsen etablerade slagordet om *Bostaden som social rättighet*. Den franske filosofen Henri Lefebvre myntade tanken på att även delaktighet i stadslivet, *Staden som rättighet*, borde värnas. Boken med den titeln publicerades i januari 1968 och förebådade Maj-upproret vars händelser sedan i förlängningen bidrog till att också omfatta rätten till en behaglig och begärlig arkitektur, som social rättighet...

Den påtagliga frånvaron av arkitektur som ett politiskt ämne för debatt – en blind fläck – har i det svenska politiska livet på senare tid förbytts i en begynnande politisering. Men det betydande engagemanget har begränsats till arkitekturens estetiska yta och kulturella symbolik. Arkitektur som rumskapandets konst reduceras till platt fasadestetik med grovt förenklade och banala uttryck i sten utan kritisk distans. Bilden av en utforskande arkitektur för vår tid lyser med sin frånvaro. Vi får den arkitektur samhället förtjänar.

I en aktuell scenförändring så har M, vid sidan av SD och S, gått längst fram genom att frankt deklarerat att "Vanligt folk ska få bestämma mer över arkitekturen!" Den inställningen rimmar väl med aktionsgruppen *Arkitekturupproret*, som sedan 2014 samlat 50 000 sympatisörer. Det borde kunna räcka för att starta ett nytt parti, byggt på en tydligt profilerad anti-modern sakfrågepolitik med klassicistiska förtecken.

Aftonbladet vars kulturredaktion har, med stöd av arkitekten och poeten Lars Mikael Raattamaa, under sommaren tecknat en utmanande bild av det rådande arkitekturideologiska *dödläget*. Det har format sig till en brännhet poetisk vidräkning med vår blindhet inför den vardagliga arkitekturens osynliga inflytande över vår politiska och ideologiska verklighetsuppfattning. Frågan ställs "Hur har det blivit möjligt att arkitekturdiskussionen domineras av en reaktionär esteticism som på sin höjd pyntas med lite hållbarhetstänk eller deltagarbaserad medborgardialog?"

Allt detta sker i ett hotfyllt samhällsklimat där den grundläggande tryggheten i det gemensamma publika rum som vi vant oss vid att äga, står inför sin upplösning i en alltmer utmanande gängkriminalitet, i fullt dagsljus, på gator och torg, på lekplatser, i varuhus.

Mot den bakgrunden inleder Anders Ygeman valdebatten med begreppet *etnicitet* som ett tänkbart nytt kriterium för

särskilt utsatta bostadsområden. Problem uppstår alltför lätt menar han i kvarter där majoriteten har utomnordiskt ursprung. För att motverka detta krävs en integration av flera skilda befolkningsgrupper i varje stadskvarter. Statsministern undslipper sig sedan obetänksamt att någon *Somalitown* vill vi inte ha i Sveriges utanförskapsområden...inte heller Chinatown eller Little Italy. Och provokationen blir häftigt bemött i många sammanhang.

Vad Magdalena Andersson menar är att *segregationen* "kan motverkas genom att erbjuda mer attraktiva bostadsrätter i en mer blandad bebyggelse som också ger en mångsidig sammansättning av boende" "Vi Socialdemokrater vill inte ha segregerade områden. Vi skall bo blandat och tillsammans." Nooshi Dadgostar vill i samma syfte uppdraga åt kommuner att bygga fler hyresrätter. Hon stöder därmed den lagändring som S fört fram om att detaljplaner, på holländskt manér skall kunna reglera sammansättning av olika upplåtelseformer och bostadsformer i samma kvarter.

Jimmie Åkesson utvecklar sin vision på besök i SD-täta Ånge. Den består i bygget av särskilda *Sverigecentra* i utanförskapsområden. "Där kan man låta det svenska sättet att vara och det svenska arvet bli väldigt tillgängligt i en del av landet där det just nu är väldigt otillgängligt, säger han." SD lanserar samtidigt typhuset "Sverigehuset" som idealbostad. "Om man nu inte vill ha *Somalitown*, tillägger han, då får man väl se till att stoppa invandringen av dessa befolkningsgrupper."

Per Bolund vill ha solpaneler på alla tak! Kanske inte så lyckat på stadshuset, så inte i alla lägen, svarar Gert Wingårdh i en tillrättavisande replik. Inför OS i Paris sommaren 2024 så vill Paris borgmästare Anne Hidalgo ha gröna vegetationstak över hela stan i en intensiv satsning på *urban farming* inklusive biodlingar; för en biologisk mångfald i en tuff och alltmer brännhet stadsmiljö.

Annie Lööv framhåller i debatten som en hjärte- och profilfråga för C att landsbygdspolitik blir en nyckel till den gröna omställningen. Borde inte *stadsbyggnads- och arkitekturpolitik* tillerkännas minst samma nyckelställning i såväl social som ekologisk hållbarhet i framtidens Sverige? Vem bland politiker antar den utmaningen – att ge den gröna omställningen ett tydligt arkitektoniskt ansikte?

Sverige kommer att leda EU som ordförandeland från 1 januari 2023. Vem som än vinner valet borde på europeisk nivå verka för ett nödvändigt och brett utvecklingsarbete av hållbara stadsbostadskvarter. Riksbyggens lika utskälda som mångfaldigt prisbelönta brf Viva i Göteborg borde tjäna som förebild, både som *gestaltad livsmiljö*, som grön teknisk förnyelsebar vision och som ett socialt inkluderande i en *samskapande* process, ett socialt ansvarstagande för att ge ny form åt ny välfärd.

Micael Björk
Göteborgs universitet
Professor i sociologi

E-post: micael.bjork@socav.gu.se

Demokratiska vanor – med poliskulturen som förebild

Politiker vill gärna bestämma vad polisen ska göra, men när verksamheten ifrågasätts, när "skiten hamnar i fläkten" (internt trakasserier offentliggörs, tvivelaktiga kroppsvisitationer granskas, utredningsresultaten faller), får polisen klara sig själv. Poliskritiken är aldrig långt borta och någon nationell samling mot brotten är knappast aktuell.

Det finns anledning att påminna om detta, nu när valet är över och polisfrågorna har spelat en framträdande roll. De närmaste fyra åren kan opinionen svänga till polisens nackdel, även om det inte sett ut så under valrörelsen. Organisationen har haft nytta av valvinden, som man säger, därför att partierna har kunnat vinna röster på polisfrågor och med dem förbundna samhällsproblem: skjutningar, sprängningar, upplopp, parallellsamhällen, tystnadskulturer, islamistiska hot mot grundlagen, med mera.

Annat som varit tydligt under valrörelsen är polisernas vanmaktskänslor, inte minst på grund av de svårlösta och oupplärade morderna i gängkriminella miljöer. Frustration och nedstämdhet, förtvivlan närmast, har spridit sig i organisationen, särskilt i Stockholm. Uppgiftenheten har påverkats av ett svagt ledarskap, kunskapsstapp och kvarstående organisatoriska problem, hyperadministration, med grund i polisreformen 2015.

I en krönika i *Svenska Dagbladet* den 20 augusti skriver Lena Andersson om ett stämningssläge som hotar hela den liberala demokratin, hon skriver om "bristen på proportion och sans", tydligast hos dem som tar till våld för att försvara sina teser och tabun. Hon skriver om beskyddarna av våldet (religiöst, politiskt, kriminellt), hur kravet på självbehärskning bland de förödmjukade och kränkta förringas eller trollas bort med marxistiskt infärgade analyser. Vikten av återhållsamhet och ömsesidiga förpliktelser misskänns. Lena Andersson kallar det för "ett sorgligt haveri med stora konsekvenser".

Det är kloka ord men jag tänker att det är också därför som polisen finns, för att kunna verka som en återhållande kraft, när tidsandan föder aggressivitet och olycksbådande osäkerheter.

I boken *Vad ska polisen göra?* från Timbro förlag 2022, urskiljer jag ett begränsat antal funktioner eller mekanismer hos den demokratiska polisen. Här vill jag särskilt uppmärksamma det jag kallar homogenisering. Uppdraget kan även beskrivas som att polisen ska säkra en viss uppförandereform. Sammanhållning är centralt i varje politiskt system men i demokratiska samhällen blir temat ett krux, helt enkelt därför att det temperament som vi alla måste dela, består i att acceptera sådant som vi inte tycker om.

Att acceptera sådant som väcker anstöt eller föder besvikelser är vardagsmat för polisen. Personal och chefer måste återkommande klara av att möta sådant som de kraftigt ogillar – folk som spottar på dem, som hänar och skrattar åt deras uppdrag. Som utmanar, trotsar och ifrågasätter deras auktoritet, som kallar dem fitor eller horungar, på svenska

eller andra språk. Som försöker döda dem med stenar eller brinnande bomber. Hit hör också att den lokala synligheten inte kan upprätthållas i stora delar av landet, liksom att poliserna måste fortsätta att samarbeta med åklagare som inte stämmer, domare som frikänner och kriminalvårdare med smak för permissioner. Dessutom måste poliserna ha fördragsamhet med en rättspraxis som bitvis favoriserar låga straff eller olika "straffrabatter" (konsumtion av brott, två-tredjedelsfrigivning, med mera).

Poliserna vet att frustrationen är en del av jobbet, ibland blir den extremt plågsam, men i grunden kan det inte vara på något annat sätt. Visst kan det cyniska få överhanden, men vanligare är att poliserna lär sig att leva med misslyckanden och reglerar sig själva på ett för andra acceptabelt sätt. De utvecklar en pragmatisk klarsyn som möjliggör för fortsatta ingripanden och utredningsinsatser, tvivel och tvekan till trots.

Jag tror alltså att förespråkare för en demokratisk kultur har något att lära av poliskulturen. Mer än så faktiskt, jag menar att det hör till polisens funktioner att skola människor i demokratiska vanor. Varje dag ska man bidra till socialiseringen av toleranta individer och fria val, till en homogenisering av det demokratiska livet, en homogenisering som upprätthåller gränsens funktion i fråga om moral, förnuftsanspråk och självbilder. Polisen handlar med kulturkonflikter, med konflikter till följd av skilda uppförandenormer (från kriminella subkulturer till religiösa släktskapssyndrom), samtidigt som en överordnad normkälla ska regleras; lagen som skyddar den liberala demokratin.

Denna funktion är både dold och motarbetad, paradoxalt nog. Kritik mot poliskulturen är vanligt i offentligheten – och Polismyndigheten svarar med policy och program för en anpassning till aktivismens tidsålder. Effekten manifesterar sig i dikterade sanningar och rädsla, "en tystnad och en tunghäfta som hämmar och förkrymper", skriver polisinspektör Anna Grönroos i *Göteborgs-Posten* den 30 juni. Poliser tystnar för att slippa skämmas; för sina tankar, kunskaper och erfarenheter. Men mest för att inte skambelägga minoriteter, vilket väl har kommit att bli det främsta av tabun i vår tid.

Det är en tragisk ironi, att erkännandet av polisens betydelse för det öppna samhället hämmas av en poliskritik, som likt en kraftig underström försvarar för arbetet med att skola människor i demokratiska vanor.

Lars Nord
Mittuniversitetet
Professor i politisk kommunikation
E-post: lars.nord@miun.se

Partiernas bästa fiender och värsta vänner

De politiska partierna driver inte sin valrörelse i ett vakuum. De bestämmer förstas över egna utspel och vilka frågor de vill driva vid olika tidpunkter, men de är samtidigt starkt beroende av vad andra partier gör. Alla konkurrerar de om mediernas och väljarnas uppmärksamhet. Partier kan inte gå in i en valrörelse helt utan hänsyn till vilka andra partier man ska söka konflikt med, eller utan tanke på vilka andra partier som är de främsta konkurrenterna om väljarna. Partiernas valkampanjer handlar inte bara om retorik, utan i hög grad också om relationer.

Att det finns politiska huvudmotståndare kan ingen som följer en valrörelse undgå att notera. Debatter och tal handlar i betydande omfattning om att peka ut bristerna med politiska motståndares politik. Väljarna ska inte behöva sväva i tvivelsmål om var de stora konfliktlinjerna går i svensk politik. Angrepp på politiska motståndare kan vara synnerligen effektiva i valrörelsen; de blottlägger konflikter, drar ofta till sig uppmärksamhet och kan också fungera mobiliserande på de egna anhängarna. Motpoler är tacksamt för valrörelsens dramaturgi.

Något mindre uppmärksammat är då relationerna till partier som står det egna partiet alldeles för nära för att kunna angripas på samma sätt. Det kan handla om möjliga koalitionspartners efter valdagen, eller om partier vars stöd kan vara avgörande för ett visst regeringsunderlag. Dilemmat är dock att dessa partier samtidigt som de betraktas som närliggande också i praktiken oftast är de främsta konkurrenterna om rösterna när väljarna står och väger mellan ett fåtal politiska alternativ. Det är mellan sådana partier som de viktigaste väljarströmmarna går.

En närmare studie av hur de svenska riksdagspartierna definierar politiska huvudmotståndare och de viktigaste konkurrenterna om väljarna gjordes strax före valet inom ramen för de valkampanjstudier som forskargruppen DEMICOM vid Mittuniversitetet genomför. I enkäter till partiernas kampanjansvariga efterfrågades vilket eller vilka partier som betraktas som politiska huvudmotståndare respektive viktigaste konkurrenter. Svaren framgår av tabellen till höger på sidan.

Definitionen av politiska motståndare följer ett ganska väntat mönster. Alla partier i högerblocket som svarat pekar ut Socialdemokraterna, medan alla partier i vänsterblocket är eniga om att Sverigedemokraterna är deras huvudmotståndare. Socialdemokraterna och Vänsterpartiet räknar också Moderaterna som huvudmotståndare, medan Miljöpartiet anser att Kristdemokraterna kan räknas in i samma kategori som Moderaterna och Sverigedemokraterna. Inget parti uppfattar Liberalerna, Miljöpartiet eller Vänsterpartiet som politisk huvudmotståndare.

När det gäller uppfattningen om de viktigaste konkurrenterna om väljarna ser partiernas relationer

Partiernas uppfattning om förhållandet till andra partier

Parti	Huvudmotståndare	Viktigaste konkurrenter
 SD	SD	M, S
 S	S	–
 S	S	C, M och S
 –	–	C och S
 KD, M och SD	KD, M och SD	S och V
 Moch SD	Moch SD	–
 S	S	KD och M
 Moch SD	Moch SD	MP och S

till varandra annorlunda ut. Socialdemokraternas roll som 'catch-all' parti speglas av att man längs nästan hela den politiska skalan från Vänsterpartiet till Moderaterna uppger att Socialdemokraterna är en viktig konkurrent om väljarna. Bilden stärks av att också Centerpartiet, Liberalerna och Miljöpartiet gör en liknande bedömning. Sverigedemokraterna nämner inte Socialdemokraterna som de främsta konkurrenterna, medan de senare (liksom Kristdemokraterna) inte velat besvara denna fråga.

Miljöpartiet och Vänsterpartiet betraktar varandra som viktiga konkurrenter om väljarna, och Sverigedemokraterna väljer de närliggande Kristdemokraterna och Moderaterna. Centerpartiet bryter mönstret genom att framför allt uppfattas som en sådan konkurrent av partierna i det borgerliga lägret. Både Liberalerna och Moderaterna ser Centern som en viktig konkurrent om väljarna, medan inget parti i den gruppering Centern numera tillhör ger uttryck för samma uppfattning.

Notabelt är att partiernas bedömning av huvudmotståndare och konkurrenter till en del betingas av partiernas storlek. Socialdemokraterna är på de flesta läppar både som motståndare och väljarkonkurrent, medan Liberalerna inte nämns av något annat parti i någon av dessa två egenskaper. Det finns dock en intressant avvikelse när det gäller partiernas storlek. Inget parti medger

nämligen öppet att man ser Sverigedemokraterna som en viktig konkurrent om väljarna.

Det sägs att det svenska partipolitiska landskapet har genomgått mycket stora förändringar på senare år. Partierna har rört sig i olika riktningar och nya samarbetsmönster har utvecklats. När partierna uppmanas att identifiera huvudmotståndare och konkurrenter är det dock som om tiden stått stilla. Den gamla höger-vänsterskalan fungerar fortfarande som värdeämätare när det gäller partiernas egna föreställningar om relationerna till varandra. Centern betraktas fortfarande som ett mer eller mindre borgerligt parti som framför allt konkurrerar om rösterna med forna allianskolleger. Och Sverigedemokraterna är lika aparta i andras ögon som när de en gång kom in i riksdagen. Många ser dem som politiska huvudmotståndare – vilket inte är särskilt förvånande – men det är möjligen en större överraskning att inget enda av de sju andra partierna betraktar Sverigedemokraterna som en viktig konkurrent i kampen om väljarna.

Det politiska samtalet - igår, idag och i morgon?

Det politiska språket ska vara färgstarkt och engagerande. Partierna ska framföra kritik och bekämpa varandras idéer så att ideologiska skillnader görs tydliga för dem som tar del av debatten. Men, det demokratiska samtalet tjänar inte på om tonläget blir grovt och ociviliserat. Då blir effekten snarare det motsatta – ett hot mot demokratin.

Har då det svenska samtalsklimatet och det politiska landskapet blivit mer polariserat med tiden? Som inledningen visar är grunden för en sund demokrati att olika partiers ideologier skall vara tydliga för väljaren. Det har alltid existerat diskussioner och dueller mellan partier där skällsord haglat. Ett exempel är valduellen 1976 i Scandinavium i Göteborg mellan Olof Palme och Thorbjörn Fälldin. En duell som av många kommit att beskrivas som intensiv med ett tufft tonläge. Så att säga att det var bättre förr stämmer inte. Den stora skillnaden är snarare att räckvidden och spridningen av de politiska drabbningarna var mer begränsade i dåtidens förhållandevis snäva och analoga medielandskap - en stor skillnad mot den digitala värld vi lever i nuförtiden.

Idag används i stort sett alla sociala medieplattformar för olika typer av politisk kommunikation. På Facebook når partierna sina kärnväljare, på Instagram är syftet bland annat att nå nya målgrupper och Twitter används främst för att nå journalister och opinionsbildare. Även tempot för de olika kanalerna skiljer sig åt, Twitter beskrivs som en snabb kanal, Facebook och Instagram som något långsammare vilket i sin tur styr den politiska kommunikation som sker.

På Twitter har kommunikationen alltid varit snabb, men blir allt snabbare samtidigt som språkbruket blivit alltmer intensivt och tonen alltmer hätsk. Åsikter som förr kanske diskuterades vid fikaborden eller skvallrades om bland få, har idag via Twitter potential att nå en avsevärt större målgrupp. Och det som öga mot öga kan vara humoristiskt eller ironiskt, kan på sociala medier bli både hätskt och infekterat. Det är inte heller ovanligt att olika politiska utspel på Twitter förstärks av automatiserade konton som i sin tur förstärker, positivt eller negativt, olika typer av politiska budskap. Inte sällan med hjälp av trollfabriker utanför Sverige. Att dessutom delar av Twitters DNA består av botar och troll är något som i sin tur får effekt på debattklimatet.

Om vi tittar närmare kan vi se att Twitter som plattform alltmer domineras av högerpolitiken. Något som Socialdemokraterna tog fasta på och beslutade att under våren 2022 stänga ner sitt officiella Twitterkonto. Motivet var tvådelat; inledningsvis ansåg partiet att plattformen blivit en arena för alltmer hat och hot. Men Socialdemokraterna konstaterade även att partiet inte möter just sina väljare i just denna kanal. Att det även fanns ett visst nyhetsvärde i att stänga ner kontot gjorde förmodligen inte saken sämre.

Till skillnad mot förr, kan minsta tonhöjning numera spridas med vinden, ja, alltså den digitala vinden. Som

en följd av detta har hot och hat blivit något som den politiska sfären brottas med dagligen. Och även om vi har yttrandefrihet i Sverige betyder det dock inte att var och en har rätt att säga, uttrycka och sprida vad som helst. Detta blir speciellt tydligt i politiska sammanhang där allt fler väljer att inte engagera sig politiskt då riskerna för hot och hat ökat drastiskt med introduktionen av sociala medier. Något som speciellt partier som Miljöpartiet och Sverigedemokraterna fått känna på under flera år.

Inom politiken är politiska utspel en del av arbetsbeskrivningen och sker på en mängd olika plattformar. Precis som i alla tider finns det även nu politiker som tar ut svängarna. Ofta inom gränser för vad som kan ses som ok, men det händer också att gränsen för vad som är ok tangeras. Det politiska debattklimatet har därför blivit mer intensivt och en anledning till detta kan vara att symbiosen mellan olika sociala medieplattformar och traditionella medier har utvecklats i riktning mot att förstärka politiska utspel. Sedan tidigare vet vi att nyhetsvärdering är stommen i all medieverksamhet. Och när det gäller politik tenderar medierna numera att prioritera det politiska spelet, där en viss typ av utspel får större utrymme än andra. Det vi ser nu är att provocerande och känslotyrd utspel uppmärksammas i allt högre grad. Något som är vardagsmat på Twitter och därmed en nästintill uteslutad källa till material för journalister. Det blir också ett allt större fokus på partiernas företrädare och allt mindre uppmärksamhet på sakfrågor, vilket i sin tur leder till en alltmer fragmentiserad mediedebatt. Mediernas huvuduppgift är att förse folket med nyheter och information samt att granska makten. När fokus flyttas från sakfrågor till spel och utspel - minskar mediernas reella makt.

Oavsett om vi lever i en analog eller digital värld - så är hur vi pratar med varandra en viktig del av samhällets demokratiska grundstenar. Att samtalet mellan väljare och förtroendevalda fungerar är A - O. Blir det svårare att hantera politiska utspel och kommentarer påverkar det oss alla.

Kapitel 4

VÄNDPUNKTER

Sören Homberg
Göteborgs universitet
Seniorprofessor i statsvetenskap
E-post: soren.holmberg@pol.gu.se

Jimmi Åkesson slår rekord som draglok

En numera väl förankrad sanning inom valforskningen, både i Sverige och internationellt, är att partiledares popularitet och grad av förtroende är en av de viktigare faktorerna bakom hur väljare röstar. Och det finns tecken på att partiledarnas betydelse kan ha ökat något över tid. Men, och det är ett viktigt men speciellt för journalister - partiledarnas betydelse är inte den viktigaste faktorn bakom hur väljare röstar. Den är inte ens på medaljplats. När den göteborgska valforskningen frågar väljarna själva om vad som betyder mest för dem när de väljer parti kommer bra partiledare först på plats sju av aderton omfrågade faktorer. I valet 2018 nämnde 26 procent bra partiledare som en viktig faktor bakom partivalet. På topp kom faktorer som partiernas framtidsprogram (54 procent) och ideologi (53 procent). Dagens svenska väljare är i första hand åsiktsröstare med förankring i den fortfarande dominerande vänster-högerideologin. Förr i tiden på 1900-talet var klassröstning vanligare, men har blivit allt mindre vanlig på 2000-talet.

I årets val ställde SVT/VALU en fråga om vilken betydelse partiledaren hade för valet av parti i riksdagsvalet. En rent subjektiv bedömningsfråga, som VALU haft med i alla val sedan 1998. Vi kan med andra ord se vilka partiledare som genom åren – enligt väljarnas egna vittnesmål – varit betydelsefulla draglok för sina partier. Och vilka partiledare som varit mindre lyckosamma. Konkret har vi mätt hur stor andel av väljarna som anger att partiledaren för det parti som de röstade på var mycket betydelsefull för valet av parti.

I valen 1998 och 2002 var Alf Svensson (KD) mesta dragloket med 31 respektive 28 procent av KD-väljarna som angav att partiledaren var mycket betydelsefull för deras val av parti. Därefter kom Reinfeldts (M) era. Han var draglok nummer ett i de tre valen 2006, 2010 och 2014. Andelen som utpekade honom som mycket betydelsefull bland moderata väljare steg till nya höjder, från 31 procent 2006 till hela 45 procent i både valet 2010 och 2014. Men Fredrik Reinfeldts rekord på 45 procent från valen 2010 och 2014 stod sig inte ohotade längre än till 2018 då Jimmi Åkesson tangerade Reinfeldts toppresultat på 45 procent. Delat rekord alltså inför valet 2022. Spännande blev det, men till slut när alla VALU-blanketter (över 11 000) var analyserade visade det sig att Jimmi Åkesson lyckats slå rekordet. Den nya toppsiffran för en partiledare att bedömas som mycket betydelsefull för de egna väljarnas partival landade på 48 procent, ett nytt dragloksrekord. Jimmi Åkesson är nu ensam på toppen som mest framgångsrika draglok bland svenska partiledare.

Två som draglok 2022 kom Magdalena Andersson (S) med resultatet 36 procent av S-väljarna som angav henne som mycket betydelsefull för partivalet – den högsta siffra som någon S-ledare uppnått. Stefan Löfven (S) hade till exempel bara resultatet 20 procent i valet 2018. Den blivande statsministern Ulf Kristersson (M) var inget starkt draglok i valet 2022. Han nådde endast ett resultat på 23 procent

Jimmi Åkesson.

Byline: Sverigedemokraterna

bland moderata väljare som utpekade honom som mycket betydelsefull för hur de röstade. Ännu svagare resultat fick Liberalernas Johan Pehrsson med utfallet 13 procent, något sämre än Nooshi Dadgostar (V) på 17 procent. Centerns Annie Lööf och Kristdemokraternas Ebba Busch fick både ett något sämre resultat än i valet 2018, men dock i båda fallen ett bättre resultat än Ulf Kristersson. Lööf fick resultatet 29 procent och Busch 28 procent.

Ett draglok skall naturligtvis kunna dra egna sympatisörer till partiet, men därtill helst också kunna rekrytera bytare från andra partier. När vi detaljstuderar partibyten och partiledarnas roll i VALU från valet 2022 är det mycket tydligt att Åkesson verkligen var ett draglok och var delaktig i att dra över partibytare till Sverigedemokraterna. Detsamma kan sägas om Magdalena Andersson. Båda bidrog till partibyten till Sverigedemokraterna respektive till Socialdemokraterna. Dock med en tydlig skillnad. Jimmi Åkesson och SD vann i första hand män medan Magdalena Andersson och S i första hand vann kvinnor. De kan ha bidragit till den ökande skillnaden i hur män och kvinnor röstar i Sverige.

Intressant att notera är att toppnoteringarna för draglok har ökat över tid från Alf Svenssons noteringar på cirka 30 procent för tjugo år sedan till Jimmi Åkessons rekord på 48 procent 2022. Håller media och partierna på att lyckas med att öka partiledarnas betydelse som röstfångare? På bekostnad av betydelsen av sakfrågorna, framtidsprogram och ideologier. I så fall är Sverige på väg mot en ny typ av representativ demokrati. En demokrati med mer fokus på starka populära ledare. Det är inte en uppmuntrande framtidspaning.

Johannes Lindvall
Göteborgs universitet
Professor i statsvetenskap

E-post: johannes.lindvall@gu.se

Minoritetsparlamentarism i går, i dag och i morgon

Ett återkommande tema i politiska kommentarer sedan riksdagsvalet den 11 september har varit att årets val är en vändpunkt i Sveriges politiska historia. "Allt är förändrat", skrev Peter Kadhammar i Aftonbladet dagen efter valet. Samma dag var rubriken på Sveriges Radios poddsändning Det politiska spelet "En ny epok i svensk politik". Två dagar senare, den 14 september, hade Svenska Dagbladets poddsändning Politiken rubriken "Epokskiftet SD".

Så är valet en vändpunkt?

En fråga som ligger nära till hands att ställa för en statsvetare är om 2022 års val innebär slutet på den period med minoritetsparlamentarism som inleddes när Sverigedemokraterna först valdes in i riksdagen för tolv år sedan. Före valet 2010 regerades Sverige av en borgerlig majoritetskoalition, och dessförinnan styrdes landet av socialdemokratiska enpartiregeringar som i kraft av sitt samarbete med Miljöpartiet och Vänsterpartiet kunde räkna med att få igenom sin politik i riksdagen. Alla regeringar sedan 2010 har varit betydligt svagare än så.

Som många politiska bedömare har framhållit är minoritetsparlamentarism inget nytt i Sveriges historia. Den första perioden med minoritetsparlamentarism brukar dateras från våren 1920, när koalitionen mellan Liberala samlingspartiet och Socialdemokraterna upplöstes, till hösten 1936, när Socialdemokraterna och Bondeförbundet bildade en koalitionsregering. Ibland dateras slutet för minoritetsparlamentarismen i stället till våren 1933, när Socialdemokraterna inledde ett parlamentariskt samarbete med Bondeförbundet (den så kallade kohandeln).

Den första perioden med minoritetsparlamentarism varade alltså i tretton eller sexton år, beroende på hur man räknar. Det har gått tolv år sedan den nuvarande perioden med minoritetsparlamentarism inleddes.

Skälet till att den första minoritetsparlamentarismen upphörde i mitten av 1930-talet var att de politiska partierna började samarbeta med varandra i nya konstellationer för att bryta det politiska dödläge som hade uppstått under 1920-talet. Riksdagen var på 1920-talet uppdelad i en socialistisk vänster, en liberal gruppering i mitten och en konservativ höger, och varken vänstern, mitten eller högern hade majoritet. Överenskommelsen mellan Socialdemokraterna och Bondeförbundet, som innebar att bägge partierna fick igenom vissa politiska krav men tvingades släppa andra, stärkte regeringens parlamentariska ställning.

Kommer vi att få se en liknande utveckling i dag?

Kommer Liberalerna, Kristdemokraterna, Moderaterna och Sverigedemokraterna att lägga grunden för en ny period med majoritetsparlamentarism genom att sluta politiska överenskommelser som alla fyra partierna vinner på? Det är frågan för dagen och de kommande åren.

Förutsättningarna är emellertid klart sämre i dag än de var för nittio år sedan, när den första minoritetsparlamentarismen upphörde.

Den gången var det bara två partier som skulle komma överens. I dag är det fyra.

Den gången kontrollerade Socialdemokraterna och Bondeförbundet en klar majoritet av mandatet i andra kammaren, så uppgörelsen höll även om Bondeförbundets ledamöter var oeniga. I dag kontrollerar Liberalerna, Kristdemokraterna, Moderaterna och Sverigedemokraterna en mycket knapp majoritet av riksdagsmandaten, så alla partierna måste hålla samman.

Den gången hade bägge partierna som ingick överenskommelsen gått framåt i det senaste riksdagsvalet. Liberalerna, Kristdemokraterna och Moderaterna gick tillbaka i 2022 års val.

Den viktigaste skillnaden mellan då och nu handlar emellertid om de ideologiska och sakpolitiska motsättningarna mellan partierna. Det mesta talar för att Liberalerna, Kristdemokraterna, Moderaterna och Sverigedemokraterna kommer att kunna komma överens om politiska reformer på vissa områden, såsom invandringspolitiken, rättspolitikerna och energipolitiken. Men det finns av allt att döma stora underliggande skillnader mellan partierna på det ekonomiska området, inte minst när det gäller välfärdsfrågorna, och Dagens Nyheter rapporterar att Liberalernas ledare i ett brev till den liberala partigruppen i EU alldeles nyligen har kallat Sverigedemokraterna för Liberalernas "huvudsakliga motståndare".

År 2010-talets och det tidiga 2020-talets minoritetsparlamentarism förbi? Jag tror att det dröjer ett par år innan vi vet svaret på den frågan.

Cecilia Josefsson

Uppsala universitet

Docent i statsvetenskap

E-post: cecilia.josefsson@statsvet.uu.se

Josefina Erikson

Uppsala universitet

Docent i statsvetenskap

E-post: Josefina.Erikson@statsvet.uu.se

I valet 2022 har kön avgörande betydelse

Valet 2022 har aktualiserat betydelsen av kön i svensk politik. Trots att det gått över hundra år sedan kvinnlig rösträtt infördes i Sverige och politiken i många avseenden blivit mer jämställd finns kvarvarande och i vissa fall till och med växande könsskillnader.

Sverige har länge varit ett föregångsland när det gäller kvinnlig politisk representation. Faktum är att det är ett av få länder i världen som haft över 40 procent kvinnor i parlamentet i mer än tre decennier. Om vi tittar på den senaste mandatperioden var 46 procent av ledamöterna i riksdagen kvinnor. Den här utvecklingen har skett till följd av partiernas medvetna strävan att varva sina kandidatlistor och ett aktivt arbete för en mer jämställd representation. Granskar vi de olika partierna ser vi emellertid att utvecklingen inte är entydig, partierna inom de olika blocken har lyckats olika bra med att uppnå en jämn könsfördelning bland sina riksdagsledamöter. Medan Miljöpartiet och Vänsterpartiet har en tydlig majoritet av kvinnor i sina riksdagsgrupper (något som aldrig skett i Sveriges Riksdag som helhet) och Socialdemokraterna har en jämn fördelning, så är alla partier på den borgerliga/konservativa sidan mansdominerade med undantag för Moderaterna. Störst andel män har Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna med mer än två tredjedelar män i riksdagsgruppen. Mycket talar för att kvinnorepresentationen efter årets val kommer att uppvisa ett liknande mönster, och därmed eventuellt minska i Riksdagen som helhet, till följd av att de rödgröna partierna minskar sina mandat.

Könsskillnader inom partierna återspeglas även i hur kvinnor och män röstar. Historiskt sett har kvinnor i europeiska länder varit mer konservativa och i större utsträckning röstat på kristdemokratiska och konservativa partier. Idag röstar kvinnor i allt större utsträckning på partier till vänster och män på partier till höger, såväl i Sverige som i övriga Europa. Särskilt påtagliga är könsskillnaderna i väljarstöd för två partier i dagens Sverige: Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna. Sedan början av 2000-talet har Socialdemokraterna gått från att vara ett parti med ungefär lika stort stöd bland män som bland kvinnor, till att idag ha ett betydligt större stöd bland kvinnor. I Sveriges Televisions vallokalsundersökning 2022 (Valu), där väljare vid vallokalen får svara hur de röstat, uppgav 33 procent av kvinnorna och 25 procent av männen att de röstat på Socialdemokraterna i riksdagsvalet. En liknande men motsatt könsskillnad återfinns i stödet för Sverigedemokraterna där 16 procent av kvinnorna och 25 procent av männen uppgav att de röstat på partiet. Även om enskilda partier i perioder haft varierande stöd bland män eller kvinnor ser vi i dag en allt större könsskillnad i stödet för de olika blocken i svensk politik. Om enbart kvinnor röstat i valet 2022 hade Socialdemokraterna tillsammans med Centerpartiet, Vänsterpartiet och Miljöpartiet fått en

klar egen majoritet. I vallokalsundersökningen uppgav hela 57 procent av kvinnorna att de röstat på något av dessa partier, jämfört med enbart 43 procent av männen. Samtidigt hade det konservativa blocket fått en stark egen majoritet om enbart män hade röstat. Av männen var det nämligen 56 procent som uppgav att de röstat på Moderaterna, Kristdemokraterna, Sverigedemokraterna eller Liberalerna medan motsvarande siffra för kvinnor enbart uppgick till 42 procent. Enligt valundersökningar från Göteborgs universitet är könsskillnaderna som störst bland de yngsta väljarna.

Det kan tyckas paradoxalt att kön har så stor betydelse i politiken i ett Sverige som idag är mer jämställt än någonsin i många avseenden. Enligt forskning tenderar könsskillnaderna i väljarbeteende att vara mindre ju mer jämställt ett samhälle är och Sverige har högst andel kvinnor i parlamentet och den högsta sysselsättningsgraden bland kvinnor i EU-länderna. Samtidigt ska vi komma ihåg att skillnader i utbildningsnivå ökar. Idag är det betydligt fler kvinnor som har eftergymnasial utbildning och den svenska arbetsmarknaden är starkt könssegregerad. Kvinnors och mäns levnadsvillkor skiljer sig fortfarande åt och det märks i vilka frågor som män och kvinnor prioriterar som mest viktiga. Kvinnor prioriterar välfärdsfrågor i högre grad, är mer positiva till att minska inkomstskillnaderna i samhället, och mer negativt inställda till en minskning av den offentliga sektorn i jämförelse med män. Män är å andra sidan mer benägna att vilja sänka skatten och minska den offentliga sektorn.

Av betydelse för att förstå de ökade könsskillnaderna bland svenska väljare är också framväxten och en kulturell konfliktdimension i svensk politik, där frågor som migration och mångkultur blivit mer centrala. Detta utgör en dimension där män och kvinnor har delvis skilda åsikter. Exempelvis visar valundersökningen att kvinnor är mer positiva till ett mångkulturellt samhälle än män. Detta gäller även andra värderingsfrågor så som jämställdhet och miljö som prioriteras högre av kvinnor än av män.

Valet 2022 går till historien som det val då Sveriges första kvinnliga statsminister avsattes efter mindre än ett år vid makten, kvinnorepresentationen i riksdagen riskerar att minska och partisympatierna mellan män och kvinnor är större än på länge. Kön har inte spelat ut sin roll inom politiken.

Mats Ekström

Göteborgs universitet

Professor i medie- och kommunikationsvetenskap

E-post: mats.ekstrom@gu.se

Hur det extrema blir normalt

Valrörelsen 2022 markerar ett ideologiskt skifte i svensk politik. Kartan ritades om när partierna intog sina positioner på den liberala/auktoritära värderingsskala som blivit alltmer central i svensk och europeisk politik. Tidigare block, organiserade utifrån en höger/vänster-skala löstes delvis upp. Regeringsalternativen formulerades om. Det utlöstes av Sverigedemokraternas (SD:s) framgångar. Partiet, som länge betraktats som extremt i sin renodlade nationalism, invandringsfientliga politik och auktoritära värderingarna, har över tid successivt integrerats i politikens mainstream. Inför valet 2022 togs ett nytt steg när flera partier omprövade sina åsikter och inledde fördjupat samarbete. SD blev en del i det regeringsalternativ som Ulf Kristersson beskrev som "min sida i politiken".

Sådana förskjutningar i det politiska landskapet, där ett parti som varit marginaliserat på värderingsmässiga grunder blir alltmer accepterat och normaliserat, har studerats ingående under senare år. Fokus har varit på högernationalismens utveckling i västerländska demokratier. Forskningen visar på ett samspel mellan flera processer. Partierna har anpassat sitt språk i offentligheten, tvättat bort det förgiftade, utan att nödvändigtvis förändra innehållet i politiken. När förtroendevalda uttryckt sig rasistiskt har partiledningarna distanserat sig i fördömande och utslutningar. Partierna har inkluderats som ett bland andra i den rutinmässiga nyhetsbevakningen. Avgörande är naturligtvis också att partier som SD fått ökat stöd bland väljarna. De har framgångsrikt fångat upp en kritik mot långtgående liberalisering och en förbittring bland människor som känner att deras kulturella värden är hotade. De har framgångsrikt påverkat nyhetsagendan och vad många uppfattar som särskilt hotfullt i samhället. Avgörande är också de etablerade partiernas anpassning till i detta fall SD:s politiska agenda och argument. Kraven på hårdare straff och minskad invandring, som vanligen relateras, har placerats helt centralt på agendan.

SD var på flera sätt en del av politikens mainstream när valrörelsen inleddes. Men normaliseringen blev ännu mer central när flera partier nu skulle rättfärdiga ett fördjupat samarbete med SD. Jag syftar då inte på hur man motiverat detta internt i partierna, utan hur detta rättfärdigades offentligt. Efter att ha följt valrörelsens mest intensiva period i medierna noterar jag tre väsentliga strategier i detta rättfärdigande. (1) Åberopandet av en krissituation som motiverar extraordinära åtgärder. (2) Att skilja sakpolitik från ideologi. (3) Att mildra och relativisera de åsikter inom SD som tidigare omöjliggjort ett samarbete.

Jag illustrerar med några exempel från utfrågningarna med Ulf Kristersson och Johan Pehrson i Sveriges television. Utfrågningarna i public service har en central ställning i svenska valrörelser. De får stort genomslag i nyheterna. SVT valde att lägga stor vikt vid just partiernas ideologiska

värderingar. Bland annat skildrades partiernas ideologiska historia i förinspelade inslag som partiledarna fick frågor om. SVT:s prioritering är rimlig med tanke på förändringarna i det politiska och ideologiska landskapet.

(1) *Krissituation*: Att oppositionen i en valrörelse hänvisar till alarmerande tillstånd i landet för att motivera ett maktövertagande är knappast unikt. Här mobiliserades dock återkommande en krisretorik för att rättfärdiga den ändrade inställningen till SD. När Kristersson fick frågan om varför han har en annan syn på samarbete med SD än sina företrädare, hänvisar han till att det är ett annat läge nu, det är "nödvändigt" "om vi ska lösa dom stora samhällsproblem som finns". Han ger exempel på den alarmerande situationen och säger att "vi måste byta regering". "Om man har så allvarliga problem som vi har i Sverige så kan man inte bara sitta på sin kammare och vägra lösa problem ...".

(2) *Sakpolitik måste gå före ideologi*: I diskussionen om Moderaternas ändrade inställning betonar Kristersson att sakpolitiken måste gå före ideologin. Det handlar om "handfast sakpolitik". Ideologiska skiljelinjer får inte stå i vägen. Pehrson betonar att Liberalerna och SD står långt ifrån varandra ideologiskt. Men det viktiga nu är att komma överens i sak. Nödvändiga reformer måste genomföras.

(3) *Mildrande och relativiserande*: I intervjun med Kristersson visas ett tal från 2018 där han med emfas ger exempel på hets mot invandrare och uttryck för rasism inom SD och säger att Moderaterna inte kommer att regeringsförhandla med SD. Han får nu frågan om varför han ändrat sig. Han svarar att han fortfarande sätter ner foten "när människor säger dumheter om andra människor". Hets och extrema värderingar har således blivit tillfälliga dumheter och någon som människor i allmänhet ägnar sig åt. När redaktionen visar ett aktuellt exempel på hets mot etniska grupper säger Kristersson att det är mycket annat som är dumt och hänfullt i den politiska debatten. Det som tidigare varit ett avståndstagande på värderingsmässiga grunder formulerar han nu på följande sätt: "Låt oss säga ifrån när vi tycker olika ... men låt oss också göra lika när vi tycker lika". Han betonar att han sagt ifrån också om SD inte ändrat sig om NATO.

Den relativiserande strategin är utmärkande också för Pehrsons rättfärdigande av den ändrade inställningen till SD. Ett exempel: När han får frågor om han delar sin företrädarens åsikt att SD:s framgångar utgör en grundläggande hot mot liberala värderingar undviker han ett rakt svar och framhåller att demokratin hotas av många krafter som separatister, nazister och miljöaktivister.

Dessa strategier är inte i sig specifika för just denna politiska situation. Men här mobiliserades de i ett rättfärdigande av ett avgörande ideologiskt skifte i svensk politik.

Andreas Johansson Heino

Timbro förlag

Doktor i statsvetenskap

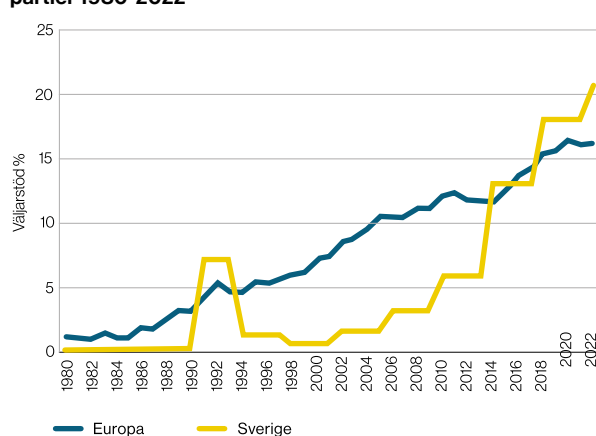
E-post: andreas.johansson.heino@timbro.se

Näst störst i Sverige - och i Västeuropa: om Sverigedemokraternas unika framgångssaga

Sverigedemokraterna är efter valet 2022 inte bara Sveriges näst största parti. Det är också ett av de mest framgångsrika högernationalistiska partierna i Europa någonsin. Med ett väljarstöd på 20,5 procent har SD nu överträffat rekordnoteringarna för partier som *Sannfinländarna*, *Marine Le Pens Nationell samling* och *Geert Wilders Frihetsparti*.

Detta innebär att Sverige hastigt förflyttats från en ytterlighetsposition till en annan. Längre avvek Sverige från jämförbara länder som Danmark, Österrike eller Frankrike. När *Dansk Folkeparti*, *FPÖ* och *Nationella fronten* hade stora framgångar kring millennieskiftet var ett nationalistparti i riksdagen ännu ett otänkbart fenomen. Så sent som 2010, när SD slutligen kom in i riksdagen, var stödet för partiet väsentligt lägre än för motsvarande partier i Europa. Först med SD:s stora framgång i valet 2014 (12,9 procent) nådde Sverige en genomsnittlig europeisk nivå av väljarstöd för högerpopulism. Men med den fortsatta tillväxten i valen 2018 och 2022 urskiljer sig Sverige nu alltså istället som en avvikare åt ett helt annat håll. I skrivande stund är Sverigedemokraterna Västeuropas näst starkaste nationalistparti, distanserade endast av SVP i Schweiz.

Genomsnittligt väljarstöd för högerpopulistiska partier 1980-2022

Tabellen visar sammanlagt stöd för högerpopulistiska partier i det senaste valet i 33 europeiska länder (varje land ingår i index från det år det klassificerats som fritt av Freedom House).

Så länge väljarstödet var svagt återkom några standardförklaringar till avsaknaden av ett svenskt högerpopulistiskt parti. För det första ansågs stabiliteten i det svenska partisystemet, i kombination med den skarpa blockpolitiken, utgöra ett svårt hinder för varje nytt parti. För det andra hänvisades till hur jämförelsevis toleranta attityder hos den svenska väljarkåren

och en stark antirasistisk norm i offentligheten höjde tröskeln för ett invandringskritiskt eller främlingsfientligt parti att vinna anhängare. För det tredje har Sverigedemokraternas bakgrund i högerextrema, och delvis nynazistiska rörelser, ansetts utgöra en stor belastning.

Alla dessa tre faktorer har sannolikt spelat roll för fördröjningen av Sverigedemokraternas genombrott. Men lika sant är att SD, med oförändrat historiskt bagage, och i ett land präglad av ungefär samma normer och värderingar som för tio och tjugio år sedan, har haft en exceptionellt kraftig tillväxt och mer eller mindre på egen hand möblerat om själva det blocksystem som så länge stängde dem ute.

Hur kan detta förklaras? Varför är SD idag ett regeringsförhandlande tjugoprocentparti medan exempelvis tyska AfD är hälften så stort och alltjämt utan utsikter att få utöva inflytande på regeringspolitiken?

Förklaringarna till SD:s framgångar blir lätt mer ideologiskt färgade än förklaringar till deras misslyckande. Från vänster kan det heta att "nyliberal ekonomisk politik" bär skulden, från höger att "misslyckad flyktningpolitik" är orsaken.

Lika populära, och svåra att belägga, är förklaringar i termer av de etablerade partiernas (och ibland mediernas) agerande. SD påstås ha vuxit för att deras frågor har fått för mycket eller för lite uppmärksamhet, för att de andra partierna har ignorerat eller fokuserat på Sverigedemokraterna i sina valkampanjer, för att de andra partierna vägrat samarbeta eller gått alldeles för långt i sina försök att närma sig partiet.

Vad som kan konstateras är att under de senaste tolv åren har de flesta tänkbara strategier prövats och SD fortsatt att växa. Opinionsmätningar under mandatperioderna har visat att externa faktorer, inte minst Coronapandemin, sannolikt dämpade väljarstödet. Men den stora bilden visar på en närmast entydig tillväxt.

Utöver att SD vunnit flest nya väljare är det också det parti som varit bäst på att behålla sina egna väljare. Enligt Valu 2022 behöll Sverigedemokraterna hela 86 procent av de som röstade på partiet 2018. Det är väsentligt mer än något annat parti. Och för tredje valet i rad bestämde sig SD-väljarna tidigare än andra väljare. Här finns en stabilitet i väljarkåren som för tankarna till röstningsmönstren under 1960- och 1970-talen.

Valresultatet reser också frågetecken för den populära tesen att missnöjespartier förlorar väljare när de tvingas ta ansvar. Efter valet 2018 ingick SD i lokala styren i sju kommuner. I Bromölla avbröts samarbetet under mandatperioden men i Surahammar, Bjuv, Hörby, Svalöv, Sölvesborg och Staffanstorps gick SD till val från en ansvarsposition. I fem av dessa sex kommuner har SD ökat sitt väljarstöd. Endast i Staffanstorps, där man redan var små, noteras en marginell minskning (-0,8 procent). I snitt har SD

ökat med 4,5 procentenheter när väljarna utvärderat deras tid vid makten.

Det finns naturligtvis inget som säger att en liknande effekt är att vänta på nationell nivå om SD tvingas ta ansvar för regeringspolitiken. Någon gång kommer SD:s tillväxtkurva att brytas och politiskt ansvarsutkrävande kan säkert vara en av delförklaringarna när det sker.

Sverigedemokraterna har från sin oppositionsroll påverkat såväl politikens innehåll (invandringspolitiken har förskjutits i en mer restriktiv riktning åtminstone delvis som ett sätt att konkurrera ut SD) som dess form (Alliansen spräcktes och nya block bildades). En annan djupgående effekt gällde den förändrade svenska självbilden. Reaktionerna på genombrottet 2010 var kraftfulla och känslomässiga. Plötsligt var vi som andra länder. Det fanns ingen svensk immunitet mot högerradikala partier. Nästa steg är att inse att vi kanske är på väg att bli en ytterlighet i ett helt motsatt avseende.

Jakob Svensson
Malmö Universitet
Professor i Medie- och kommunikationsvetenskap
E-post: jakob.svensson@mau.se

Vem är populärast på den politiska skolgården?

”Sveriges unga vill ha förändring – Moderaterna blir största partiet i skolvalet” basunerar Ulf Kristersson ut den 13 september på sitt Instagramkonto. På några timmar får han över 2500 likes och nästan 2000 kommentarer. Följare applåderar, skickar digitala hjärtan och utropar att ”Ulf, du är bäst”. Liknande scener av digitalt ryggdunkande utspelar sig på Magdalena Anderssons och Jimmie Åkessons Instagramkonton.

Internet och de sociala medierna tågade in i valrörelser och politisk kommunikation med ett löfte om en mer direkt, tillgänglig, och personlig kommunikation mellan politiker och väljare. Dess förespråkare positionerade dessa medier som diametralt motsatta de traditionella massmedierna. ”Broadcasting” som man säger på engelska (”kringkastning” på norska) för tankarna tillbaka till böndernas sådd, hur de kastar ut fröna brett på åkern i hopp om att något ska få fäste och gro. I massmedierna sprids nyheter brett och det finns liten möjlighet att kommentera eller diskutera med avsändaren. I och med internet skulle denna envägskommunikation, om inte ersättas, så åtminstone kompletteras med möjligheter till att kommentera, ifrågasätta och diskutera direkt med politiker. Interaktivitet är/var ett ord som ofta parades ihop med sociala medier och inom den politiska kommunikationen förutspåddes ett rikt och konversationsbetonat samtal mellan politiker och väljare. De sociala mediernas demokratiska potential för samtal i det offentliga rummet kunde inte nog överskattas.

Men hur blev det med den saken? Idag har vi blivit alltmer medvetna om de sociala mediernas baksida, hur de styrs av några få företag vars primära syfte är att tjäna pengar, att sälja användare till annonsörer som på så vis kan skräddarsy sina erbjudande. Vi användare blev en vara som såldes på den digitala marknaden. Så även om internet möjliggjorde demokratiska samtal, så ägde sådana ytterst sällan rum. Snarare användes de sociala medierna på samma sätt som massmedierna, det vill säga som traditionella spridningskanaler, en envägskommunikation mellan politiker och dess följare online. Sociala medier blev till virtuella pamfletter vars primära syfte var att kasta ut information vitt och brett till de följare som valt att följa just detta parti eller denna politiker online. Ofta är dessa följare redan positivt inställda till den som de valt att följa och i flera fall kan man misstänka att de säkert redan medlemmar i partiet. Liksom på en skolgård där olika kompisgäng hänger med varandra och man komma nära den mest populära tjejen i gänget, så används politikens sociala mediekonton för att markera samhörighet och förhandla positioner inom de politiska bubblorna.

Jag har studerat de tre största partierna och dess partiledare på Instagram (Socialdemokraterna, Sverigedemokraterna, Moderaterna, Magdalena Andersson, Jimmie Åkesson och Ulf Kristersson). Instagram lanserades

2010 och är ett av de mest populära sociala medierna, särskilt bland yngre. 2014 var den första valrörelsen som politiker tog sina första försiktiga Bambikliv här. Så hur blev det i valrörelsen 2022? Partiledarna har använt sina Instagramkonton för att sprida uttalande och små påståenden som förstärker dem i deras förhandling som kompetenta, duktiga och i centrum av den svenska politiken. De är ivrigt påhejade av sina följare, Ulf får en massa blå hjärtan i sitt kommentarsfält och i Magdalenas varvas röda hjärtan med röda rosor:

”så fin bild på dig fina Magdalena”

”heja Jimmie”

”Uffe (emoji med ett ansikte med hjärtan som ögon)”

Vi är tillbaka på skolgården. Jag bevittnar inga samtal och ytterst få ifrågasättande. Politiska åsiktsmotståndare är frånvarande i kommentarsfälten. Snarare handlar kommentarerna om att bekräfta partiledaren som den snyggaste, coolaste, bästa och absolut mest kompetenta. Jag har skrivit om detta tidigare som en expressiv rationalitet. Alltså, det som styr oss online - oavsett om vi är politiker i en valrörelse eller tonåringar på skolgården – är att uttrycka och förhandla oss själva och bli bekräftade i denna förhandling samt att markera tillhörighet.

Denna valrörelse borde således med enfaset slå in den sista spiken in i kistan för de som trodde att sociala medier skulle föra den politiska kommunikationen tillbaka mot det demokratiska samtalet. Snarare är dessa medieplattformar till för en in-grupp, en slags förlängd partitidning där medlemmarna tillåts heja på sitt lag och hålla sig uppdaterade om sin partiledares förehavande och markera sin politiska tillhörighet. Detta genljuder om man studerar dessa partiers centrala Instagramkonton. Här regerar partiledarselfien. Det skiljer sig alltså inte nämnvärt från hur du och ditt kompisgäng, eller hur du inom familjen använder Instagram. Jag vet inte om det är en skrämmande eller trösterik slutsats.

Måndagen efter valet diskuterar jag med mina förstaårsstudenter i Medieteknik deras medievanor. Även här konstaterar jag att interaktionens tid är förbi. Deras främsta användning av Instagram är för att scrolla och kolla, slå ihjäl lite tid när kurslitteraturen blivit för jobbig och de behöver en paus. Deras främsta farhåga är inte längre att få för lite likes på sina inlägg. Deras främsta farhåga är att fastna i scrollandet för länge. Det handlar om lättillgänglig underhållning, en kanal de kan slå på för att bli överöst med bilder som kräver ytterst lite - om inget - engagemang från deras sida.

Kristoffer Holt

Linnéuniversitetet

Professor i medie- och kommunikationsvetenskap

E-post: kristoffer.holt@lnu.se

Mediesatsningen som vann valet?

Valrörelser utkämpas idag inte enbart i valstugor på gator och torg, via affischer och partiledardebatter i TV. Väljarfisket har flyttat ut till alla tänkbara hörn av den digitala rymden – och när (eller inte) ibland potentiella målgrupper via en uppsjö kombinationer av mediala formgrepp och kanaler. Detta har banat väg för experimentlusta och kreativitet som gett oss nya uttrycksformer för politiskt kampanjande: Exempelvis politiker som bakar muffins eller klappar katter på TikTok och YouTube för att framstå som relaterbara. Eller så skapas nya kanaler för nyhetsförmedling och debatt, med tydliga ideologiska och partipolitiska förtecken. I och med föregående val (2018 och 2014) har exempelvis alternativa nyhetsmedier (särskilt med invandringskritisk inriktning) trätt fram som nya aktörer i den svenska offentligheten. Alternativmedierna i Sverige opererar mestadels i relation till och som en respons på de etablerade mediernas nyhetsrapportering och har nått viss framgång som självutnämnda komplement och korrektiv till den förment vingklippta, politiskt korrekta och ängsliga journalistik som bjöds i de etablerade medierna. Men det politiska och mediala landskapet fortsätter att förändras i snabb takt och det som var nytt förra gången är inte självklart lika aktuellt denna gång.

Ett nyttillkommet inslag i den svenska alternativmediefloran inför valet 2022 är *Riks* (riks.se), som drivs av Sverigedemokratiska Samtid & Framtid AB och främst producerar innehåll i videoformat, ämnat för spridning via sociala medier. *Riks* YouTube-kanal startades i januari 2021 och har sedan dess publicerat 4173 videos som sammantaget fått 77 777 592 visningar och har idag över 95 000 prenumeranter (15 sept., 2022). Detta innebär i genomsnitt 47 filmer i veckan, och över 18 000 visningar i snitt per video. Det är uppenbart att *Riks* måste ses som en viktig del av Sverigedemokraternas valkampanj. Bara under sista veckan fram till valdagen publicerades 85 filmer och dagen efter valet tog *Riks* paus. Detta är en ambitiös mediesatsning av ett politiskt parti som saknar motstycke i svensk politik. Övriga partier bleknar i jämförelse. I ljuset av Sverigedemokraternas framgång i valet (från rikets tredje största parti i valet 2018 med 17,5% av rösterna i riksdagsvalet till andra största parti 2022 med 20,5%) är frågan i vilken utsträckning denna satsning har bidragit till det ökade stödet från allmänheten.

Innehållet beskrivs av *Riks* själva som "konservativ nyhetsförmedling". En analys av karaktären på de filmer som lagts upp visar att de har ganska en bred spannvidd: en blandning av inslag med talkshow-liknande format för diskussion av nyheter och politisk kommentar (t ex "Morgongänget"), kultur- och idédebatt ("Samtal med samhället"), krönikor i videoformat ("Reson och sans med Sörman"), internationella utblickar ("Utrikessvepet" och "Krisrummet" – det senare med fokus på kriget i Ukraina) och en nypa mediekritik ("Mediedomstolen") insprängt bland mer nöjesinriktade inslag som humoristiska parodiska

sketcher eller ölhävning med kvinnliga programledare i dirndl ("Fredagsdrinken"). Tilltalet är ofta folkligt och lättsamt, men inte sällan raljerande och innehållet är tydligt kopplat till den politik Sverigedemokraterna driver. Gäster i de olika programmen hämtas nästan uteslutande från de egna leden. Som mediekanal är *Riks* därför en plats där de egna politiska och ideologiska perspektiven kan utvecklas och diskuteras mer ingående än vad som är görligt i exempelvis partiledardebatter eller debattartiklar. Formatet möjliggör också att det går att skapa gemenskap kring perspektiv som kan ses som kontroversiella i andra kanaler. Som mötesplats för de "redan frälsta" är detta ett sätt att stärka och motivera de egna leden. Men den intressanta frågan är kanske snarare i vilken utsträckning en kanal som *Riks* spelat roll för att nå nya sympatisörer?

Alternativa nyhetsmedier blir i regel betydelsefulla i den mån de uppmärksammas och skapar reaktioner inom ramen för de etablerade mediernas samhällsbevakning, eftersom de då synliggörs för delar av befolkningen som inte redan följer dem. Inte sällan handlar den uppmärksamheten om olika typer av kontroversiella uttalanden eller handlingar, skandaler eller avslöjanden om personer kopplade till de alternativa medierna. Detta har *Riks* onekligen lyckats med ett flertal tillfällen under valrörelsen. *Riks*-profilen Rebecka Fallenkvists segerrusiga utrop "Helg Seger!" i direktsändning från Sverigedemokraternas valvaka, skapade exempelvis stora rubriker i övrig press och även internationellt. Ansvarig utgivare, Dick Erixon, har även figurerat flitigt som debattör och kommentator i TV, radio och press. Tidigare under valrörelsen och efter, har även kritiken mot särskilt Centerpartiets Annie Lööf uppmärksammats och anlagats för att vara demoniserande och en bidragande faktor till de hot som riktats mot henne som person. Trots den tydligt negativa arten av uppmärksamheten från övriga medier kan det konstateras att *Riks* lämnat tydliga avtryck i offentligheten under valrörelsen och därmed tagit plats i det politiska medvetandet hos många.

Det är i dagsläget för tidigt för att veta hur mycket satsningen på *Riks* har betytt. Som politisk mediesatsning är dock *Riks* ett nytt grepp i svenskt valkampanjande och behöver studeras i relation till det omkringliggande politiska, kulturella och mediala landskapet i Sverige. Omfattningen på produktionen och innehållets art samt dess genomslag hos allmänheten bör belysas för att få en bättre bild av den dynamik som i dagsläget driver opinionsbildningen. Det går såklart inte att dra slutsatsen att denna satsning ensam vann valet åt Sverigedemokraterna. Men det är samtidigt en inte allt för vågad gissning att *Riks* spelade en viktig roll.

Frida Stranne
Högskolan i Halmstad
Dr. Freds- och utvecklingsforskning
E-post: frida.stranne@hh.se

Trumps kampanjbudskap omfamnas av allt fler

Några forskare har kallat tidsandan vi befinner oss i just nu för "the age of anger" [ilskans tidevarv] i vilken en känsla av osäkerhet, rädsla och bristande framtidstro dominerar i stora väljargrupper i västvärlden och som i växande utsträckning kanaliseras i ilska mot den politiska eliten. Det är grupper som inte har gynnats så tydligt av förtätningen i den globala ekonomin, de vars jobb försvunnit, de som fått försämrade anställnings- och lönevillkor och som inte tillhör "den resande klassen" eller ser sig som globala utan mer förankrade i det nationella och lokala. Grupper av människor som även känner sig övergivna av politiker och lämnade åt sitt eget öde när välfärd och infrastruktur försämrats runt omkring dem. De här känslorna (och realiteterna) har skapat en dragning åt romantiserade bilder av det förflutna och att vi måste återvinna något som gått förlorat. En längtan tillbaka till svunna tider – till det som varit. Inte sällan inkluderar detta ett "vithetsideal" som grund för den "äkta" förlorade storhetstiden där "några andra" blir skyldiga till det förfall som man nu uppfattas vara del av.

Med utgångspunkt i upplevelsen av en tilltagande otrygghet och en globalisering som gör att man inte känner igen sig i sitt eget land – har många väljare dragits till politiska ledare som bekräftar deras upplevelse av att allt går åt fel håll, till och med åt helvete - och som kombinerar detta med att lova att de (i auktoritära fall *personligen*) ska ge tillbaka det som gått förlorat. Donald Trump har personifierat denna trend och ett starkt skäl till hans framgångar har varit hans förmåga att både fänga och hålla liv i dessa känslor. Men även Joe Bidens Built Back Better-kampanj har många likheter med Trumps MAGA-koncept vad gäller romantiseringen av det förgångna, liksom ett starkt nationsideal i motsats till det mer flytande globala. Inte minst genom användandet av kampanjbilder i form av teckningar som andas 1950/60-tal och den amerikanska drömmens guldår drar Bidens budskap i samma känslotrådar som Trump.

Trumps budskap såväl som tilltal har på ett påtagligt sätt anammats också i svensk politik under den senaste valperioden och inte minst i årets valrörelse. Ökad nationalism, hårdare tag mot brottslighet, tal om att vi inte känner igen oss (i meningen "vi" och "våra värderingar och prioriteringar" har trängts undan av "andra" som nu hotar våra behov) hör vi i flertalet av våra partiers debattinlägg och intervjuer. Vi ser också hur några partier ogenerat har kopierat delar av Trumps slogans. Av opinionsmätningar att döma så har det också varit framgångsrikt då både SD och KD som varit mest lika Trump har gått framåt och vars partiledare röner högt förtroende i mätningar.

Det tydligaste exemplet på hur Trumps retorik använts är när Ebba Busch i Riksdagen och olika tidningsintervjuer började tala om "Sveriges hjärtland". En uppenbar kopia från det etablerade amerikanska "heartland" som vanligtvis används för att beskriva Mellanvästern som med sin

ekonomiska struktur av industrier och jordbruk ofta har fått representera den hårt arbetande amerikanen, det vill säga en form av inre kärna som burit upp det amerikanska samhället och den amerikanska drömmen. I Trumps politiska retorik står dessa som en kontrast till storstädernas snobbiga intellektuella som blir en avart, en elit som profiterar på småföretagarnas och arbetarnas insatser. Den svenska motsvarigheten i hjärtlandet blir då landsbygden, våra småstäder och bruksorter och som likt farmaren i mellanvästern då även får representera det genuint svenska.

Men vi ser också mer konkreta exempel på hur man använder Trumps uttryck och tilltal. Inför Europaparlamentsvalet 2019 omfamnade KD Trumps slogan "Make America great Again" i sin kampanj genom budskapet "Make EU Lagom Again". Även Jimmy Åkesson kopierar direkt från Trump. I sitt tal i Almedalen i juni upprepade han vid flera tillfällen frasen "vi ska göra Sverige bra igen", liksom han underströk och upprepade budskapet om att det förfall vi ser idag beror på vanskötsel av etablerade partier. En tydlig "trumpistisk" etablissemangskritik som bortser ifrån att samma partier som får bära ansvaret för allt som gått fel också var de som byggde det folkhem som exempelvis Åkesson vill tillbaka till.

Det brukar sägas att det inte går att kopiera politiska budskap från ett land till ett annat då politiska kulturer ofta skiljer sig avsevärt åt. Att vi nu i land efter land, så också i Sverige, kan se hur budskapen tenderar att likna varandra alltmer och omfamna budskap som Trumps, visar hur samhällsutvecklingen genom globaliseringen har gjort frågor och farhågor bland väljare i västvärlden alltmer lika varandra. Oavsett politisk kontext delar man samma frustration och behov av att kanalisera denna på liknande sätt. Sociala medier tenderar därtill att effektivt använda sig av, sprida och likrikta just missnöjeskänslor på helt nya sätt och tvinga fram en retorik hos politiker som blir mer reaktivt än proaktivt. Graden av hur nära man lägger sig Trumps problemformuleringar och svar på hur samhället ska möta framtiden varierar, men klart är att det som 2016 uppfattades som extremt har normaliserats.

Richard Öhrvall
Linköpings universitet
Biträdande universitetslektor i statsvetenskap
E-post: richard.ohrvall@liu.se

En klyfta mellan stad och land?

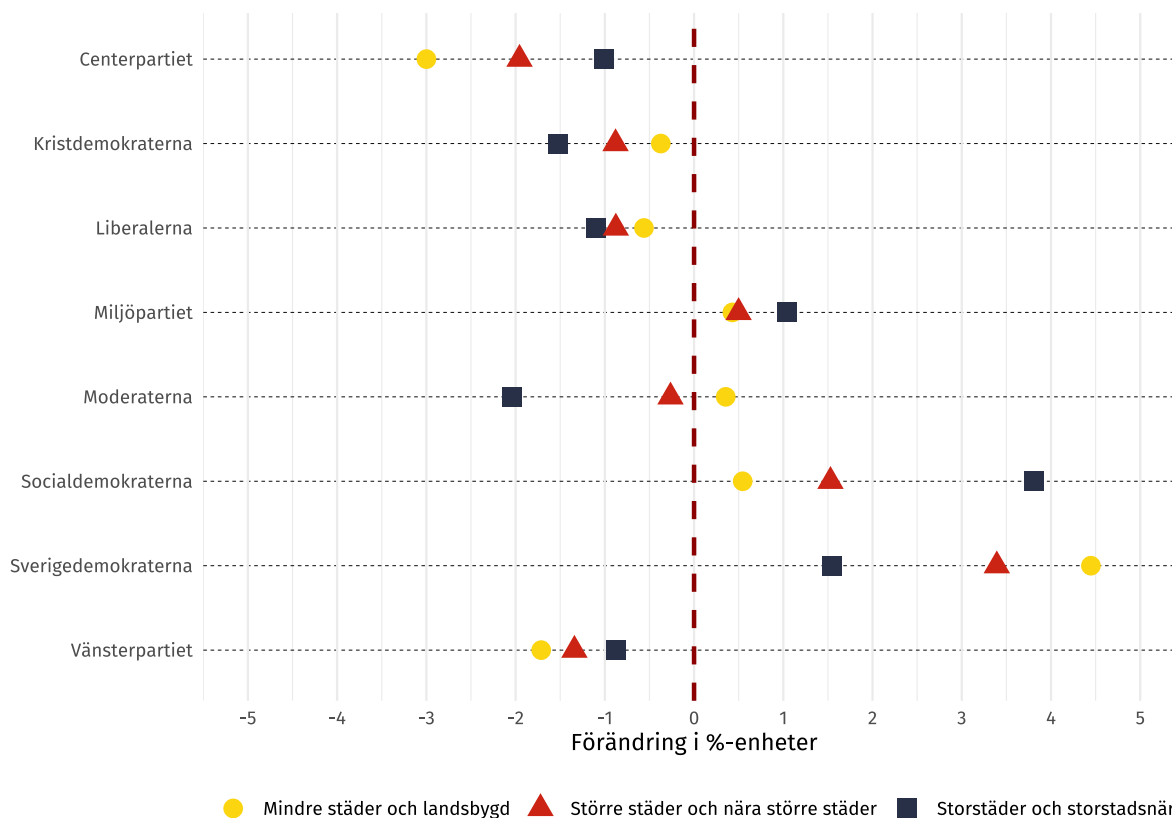
I årets valrörelse fick landsbygden en ovanligt framträdande plats och en rad politiska förslag riktade mot människor som bor där fördes fram. Exempelvis föreslog Sverigedemokraterna lägre arbetsgivaravgift på landsbygd och Kristdemokraterna sänkt körkortsåldern för dem som bor i vad partiet kallar "Hjärtlandet". I likhet med den amerikanska förlagan The Heartland saknar Hjärtlandet en precis definition, men från vad som förmedlats tycks det innefatta områden utanför storstadsområden och större städer. Även andra partier förde fram förslag med en uttalad avsikt om att förbättra förhållandena för dem utanför städerna, såsom sänkt skatt på bensin och diesel, utbyggnad av infrastruktur och utlokalisering av myndigheter.

Att ställa stad mot land är inget nytt, varken i kulturen eller i politiken. Landsbygden har ibland fått stå för det okultiverade och trångsynta, ibland har den representerat det sanna och oförstörda. På motsvarande sätt har staden varit en symbol såväl för frihet och modernitet, som för kriminalitet

och förfall. Även inom den samhällsvetenskapliga forskningen har förhållandet mellan stad och land länge haft en central plats. Intresset har dessutom förstärkts på senare tid, då en ökad politisk polarisering mellan storstadsregioner och övriga landsdelar har observerats i ett flertal länder. Framför allt har den polariseringen tagit sig uttryck genom att etablissemangskritiska rörelser har frodats i dessa länders rurala delar. Men går en sådan polarisering mellan stad och land att finna även i det svenska riksdagsvalet 2022?

Hur den frågan ska besvaras är inte självklart. I Sverige saknas nämligen en allmänt vedertagen definition av stad och landsbygd. Ett sätt att ändå närma sig ett svar är att utgå från den grova indelning som Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) har tagit fram, vilken består av tre kommungrupper: storstäder och storstadsnära kommuner; större städer och kommuner nära större städer; samt mindre städer och landsbygdskommuner. För de fyra partierna till vänster, som föredrog Magdalena Andersson som statsministerkandidat

Förändring i val resultat i riksdagsval 2018-2022, efter kommungrupp

Källa: Valmyndigheten, Kommungrupper enligt SKR:s definition.

(C, MP, S och V), var förändringen i stöd jämfört föregående riksdagsval bättre i storstadsområden och sämre på landsbygd. Det omvända gäller för alla partierna till höger (KD, L, M och SD).

Jämförelsevis gynnsamma valvindar blåste med andra ord i storstadsområden för partierna till vänster och utanför de större städerna för partierna till höger. Värt att notera är att det gäller när vi jämför förändringen i stöd för partierna i förhållande till förra valet och mellan de tre kommungrupperna. Därmed inte sagt att alla partier till vänster gick framåt i större städer eller att alla partier till höger ökade sin röstandel på landsbygd. Exempelvis backade Kristdemokraterna och Liberalerna i alla tre kommungrupper, men de backade mer i storstadsområden än på landsbygd.

Valvindarna i 2022 års riksdagsval liknar de som noterats i andra länder, men det är inte samma sak som ökande skillnader i partival mellan stad och land. Ser vi till det sammantagna stödet för de två nämnda partiblocken och över tid (och därmed bortser från att de är nya partikonstellationer) kan vi se att partierna till vänster har en lång historia av relativt starkt stöd på landsbygd, medan partierna till höger sedan länge har varit jämförelsevis starka i storstadsområden. Valvindarna i årets val innebar därför att skillnaden i stöd mellan stad och land för respektive partiblock minskat och blev mindre än någonsin tidigare. Samtidigt innebar samma vindar att högerns sida i 2022 års riksdagsval hade starkare stöd på landsbygd än i storstadsområden och vice versa för vänstersidan, vilket är i linje med hur det ser ut i många andra länder men något helt nytt i svenska val.

Flyttar vi fokus till de enskilda partierna är resultaten mer varierande. För hälften av partierna – C, L, M och S – innebar 2022 års val att skillnaden i stöd mellan storstadskommuner och landsbygdskommuner minskade jämfört med föregående val. Exempelvis gick Socialdemokraterna tydligt framåt i Danderyd där de tidigare var svaga, medan de backade i Jokkmokk där de varit starka. Det omvända gällde för Moderaterna. För den andra hälften av partierna innebar 2022 års val en lite större skillnad i stöd mellan stad och land. Kristdemokraterna har tidigare varit jämnstarka i de tre kommungrupperna, men backade lite mindre i landsbygdskommuner. Miljöpartiet och Vänsterpartiet var relativt sett mer framgångsrika i storstadskommuner där de redan tidigare hade starkare stöd.

Det är dock framför allt Sverigedemokraternas valframgångar som gör att det ändå går att tala om en polarisering mellan stad och land. Visserligen gick partiet i 2022 års riksdagsval fram i alla kommuner förutom Malmö och dessutom i de allra flesta jämförbara valdistrikt, inklusive de på Östermalm i Stockholm, men framgången var mer accentuerad utanför storstadsområdena. Partiet stöddes av närmare 25 procent av dem på landsbygd och

strax över 16 procent i storstadskommuner – en skillnad som uppgår till nästan 9 procentenheter. I valet 2010, då Sverigedemokraternas tog sig in i riksdagen, var motsvarande skillnad endast en dryg procentenhet.

En sådan skillnad i stöd mellan centrum och periferi finns inte bara sett i ett nationellt perspektiv, utan motsvarande skillnader kan även noteras inom enskilda regioner och kommuner: det är i kommunernas ytterområden utanför centralorten som Sverigedemokraterna tenderar att växa starkast. Därmed finns visst fog för att tala om en förändrad politisk geografi och en polarisering mellan stad och land.

Johan Hellström
Umeå universitet
Docent i statsvetenskap

E-post: johan.hellstrom@umu.se

Regeringsbildning i ett polariserat politiskt landskap

Det svenska partisystemet har alltid varit starkt polariserat. Åtminstone i termer av ideologisk vänster–högerpolarisering. Men på senare år har den politiska konfliktdimensionen som rör ekonomi och fördelningspolitik i allt större utsträckning fått sällskap av en kulturell värderingsdimension som lyfter fram sakpolitiska skillnader i frågor som rör migration, brott och straff, mångkultur, identitet och globalisering. Därmed har de ideologiska och åsiktsmässiga skillnaderna mellan partierna ökat. Den växande betydelsen av den kulturella värderingsdimensionen sammanfaller med ett flertal politiska förändringar: Sverigedemokraternas valframgångar, slutet för Allianspartiernas samarbete och svårigheterna att bilda regeringar. I detta avseende är den senaste mandatperioden turbulens ett tecken i tiden – en rekordlång regeringsbildning efter valet 2018, en misstroendeförklaring, följt av två regeringsbildningar – och allt inom mindre tid än ett halvår.

Den ökade betydelsen av den kulturella värderingsdimensionen beror på Sverigedemokraterna (SD) inträde i den svenska riksdagen 2010. Sedan dess har partiet, och andra riksdagspartiers reaktion gentemot SD, fortsatt att förändra det svenska partilandskapet. Till en början tog samtliga riksdagspartier tydligt avstånd från allt samarbete med SD och försökte isolera partiet från politiskt inflytande. Partiets ursprung i vitmaktrörelsen och den organiserade rasismen var en belastning, men även att partiet ansågs som allt för extremt, främlingsfientligt och populistiskt för att samarbeta med. I detta avseende bottnade både Decemberöverenskommelsen 2014 och Januariavtalet 2019 i principen om att begränsa SD:s politiska inflytande och i målet att inte göra sig beroende av SD i regeringsställning. Även om många inom Allianspartierna – det vill säga M, KD, C och L – såg dessa överenskommelser som nödvändiga, fanns det samtidigt tidigt ett internt motstånd inom partierna mot dessa överenskommelser. En uppfattning om att det var dumdrigt att avstå en chans till regeringsmakten bara för att isolera SD. Det var också frågan om att samarbeta, eller att inte samarbeta med SD, som blev Alliansens död. Redan inför valet 2018 gled Allianspartierna isär, men det dröjde till 2019 då först KD och sedan M tydligt öppnade upp för regeringssamarbeten med SD. Senare anslöt sig Liberalerna till M och KD efter det att Januariavtalet slutat gälla sommaren 2021 och ensam stod Centerpartiet kvar, utan sina forna alliansvänner, i sin ovilja att göra sig beroende av SD.

Trots att det bara var två partier, M och KD, som tydligt deklarerat innan valet 2022 att de ville regera ihop, var regeringsunderlagen tydliga: två konstellationer av partier bestående av V-MP-C-S, respektive L-M-KD-SD. Två regeringsalternativ som inom sig själva är polariserade på den ekonomiska vänster–höger-skalan, som V och C, eller SD och M. Men även ett regeringsalternativ med partier som har diametralt olika ståndpunkter i olika kulturella (eller icke-materiella) värderingsfrågor, som L och SD.

När det stod klart att Ulf Kristersson regeringsunderlag var störst, började regeringsförhandlingarna ganska omgående. I skrivande stund har den nya riksdagen inte samlats vilket är en förutsättning för att en ny regering ska kunna tillsättas. Men att förhandlingarna kom i gång snabbt borgar för en relativt snabb regeringsbildning. Som framgår i boken 134 dagar, som handlade om den utdragna regeringsbildningen efter 2018 års val, var det som hände då något ganska unikt. Den främsta anledningen till att det tog så lång tid var framför allt att Alliansen levde kvar som ett regeringsalternativ efter valet, trots att det fanns en betydande oenighet om hur partierna såg på ett samarbete med Sverigedemokraterna. Frågan om att samarbeta med Sverigedemokraterna å ena sidan, eller alternativt, med Socialdemokraterna å andra sidan, ledde till en svår beslutsprocess inom både C och L. Två partier som var internt oeniga i frågan. Överläggningarna inom partierna tog lång tid vilket var det främsta skälet till att det dröjde ända till december 2018 innan förhandlingarna startade mellan C, L, MP och S. När förhandlingarna väl började, gick det däremot ganska snabbt att komma överens och att slutligen bilda en ny regering.

En annan fråga handlar vad som händer efter det att en regering har bildats. Om vi kommer att få se samma turbulens och återkommande regeringskriser som kännetecknade föregående mandatperiod? Den knappa riksdagsmajoriteten – 176 mot 173 mandat – gör att en Kristersson ledd regering kommer att vara sårbar för avhopp eller utslutningar av ledamöter från det egna lägret. Och inte minst från Liberalerna respektive Sverigedemokraterna. Två partier som har en stor andel av förtroendevalda och väljare som varken ser det andra partiet som en önskvärd samarbetspartner eller som har ett speciellt högt förtroende för varandra. Det vill säga, trots att Kristerssons regeringsunderlag samlar en riksdagsmajoritet är det sannolikt en sårbar sådan. Inte minst på grund av att det är en oprövad konstellation av politiska partier som ska försöka att komma överens i en tid när Sverige står inför stora utmaningar – utmaningar som till stor del inte kan lösas med de förenklade förslag som presenterades under valrörelsen. När Sverige, liksom andra europeiska länder, tvingas ta itu med en hög inflation, skenade energipriser och en försvagad tillväxt kommer samarbetet att prövas tills bristningsgränsen.

Patrik Öhberg
Göteborgs universitet
Docent i statsvetenskap

E-post: patrik.ohberg@som.gu.se

Kvinnokortet – ett ess i rockärmen?

När Stefan Löfven i sitt sommartal 2021 meddelade omvärlden att han ämnade avgå i november samma år var det ett överraskande besked. Visserligen låg partiet runt 25 procent i opinionsmätningarna och kurvan pekade nedåt. Men att byta partiledare och statsminister så nära inför ett stundande val är inte riskfritt. Smekmånaden kan vara över när det är dags för valrörelse och efterträdaren kanske inte hade de kvaliteter man hoppats på. Löfvens efterträdare var ur ett forskningsperspektiv också något förvånande. Det är nämligen mindre vanligt att kvinnor blir partiledare i stora partier som innehar regeringsmakten. Angela Merkel fick exempelvis chansen att bli partiledare först när CDU var i opposition. Detsamma gällde för Margaret Thatcher och Mette Frederiksen. Det finns dock undantag, som Theresa May och nyligen tillträdde Liz Truss. Hursomhelst, Andersson fick möjligheten att bli både partiledare och statsminister, vilket kan jämföras med Socialdemokraternas första kvinnliga partiledare, Mona Sahlin, som fick ta över som partiledare efter ett svidande valnederlag och för ett sargat parti i opposition.

I samband med Magdalena Anderssons statsministeromröstning anfördes argument som gick ut på att de eventuellt tveksamma samarbetspartierna borde betänka att Sverige var på väg att få sin första kvinnliga statsminister. Kritiker menade att Socialdemokraterna använde "kvinnokortet" för att sätta press på dem som var tveksamma. I en intervju bemötte Annika Strandhäll kritiken:

– Jag vill inte säga att det enbart är att dra kvinnokortet, utan att det är möjligheten att som partier medverka till en historisk förändring i Sverige. Ett historiskt skeende. Varje parti måste därför ställa sig frågan vad värdet är att göra det ena eller det andra.

Var det då en klok strategi att spela "kvinnokortet"? De yttre omständigheterna borde fått vilket regeringsparti som helst att frukta väljarnas dom. En sittande regering brukar förlora i väljarstöd, mer så efter två mandatperioder. Att ständigt fatta beslut gör att man till slut har retat upp tillräckligt många för att ett regeringsskifte blir en naturlig konsekvens. Därutöver präglades Sverige av rekordhög elpriser, gänguppgörelser i offentliga miljöer och stigande inflation. Trycket utifrån gjorde att Socialdemokraterna till och med drygt en vecka före valdagen ändrade sin position i kärnkraftsfrågan. Högersidan ägde helt enkelt agendan och Socialdemokraterna fick anpassa sig bäst de kunde. Trots detta gick Socialdemokraterna framåt i valet och ökade med drygt två procentenheter. Man får faktiskt gå 20 år tillbaka i tiden för att hitta en motsvarande ökning hos Socialdemokraterna.

Hur ska man förstå ökningen? Givetvis finns det flera förklaringar. Men Socialdemokraterna såg tidigt ut att göra bedömningen att deras starkaste kort var deras nya partiledare. Forskning som har studerat hur väljare bedömer manliga och kvinnliga partiledare i 50 länder under 20 år

pekar på att kvinnliga partiledare tenderar att bli mer positivt bedömda än manliga. Vidare verkar det i huvudsak vara kvinnliga väljare som "driver" resultaten. Det finns också stora jämförande studier som visar att kvinnliga partiledare av väljarna bedöms vara mindre ideologiskt polariserande än manliga partiledare. Läger vi ihop de två stora jämförande studierna kan valet av Andersson gjort att kvinnor blev mer positivt inställda till Socialdemokraternas partiledare och att hon av mittenorienterade kvinnliga väljare sågs som ett fullgott mittenalternativ till Annie Lööf. Om man jämför förutsättningarna inför valet 2018 och Löfvens utgångsposition med 2022 och Anderssons framgång, av siffror från SOM-institutet, att kvinnliga socialdemokratiska väljare tyckte bättre om Andersson än Löfven. Det gällde också för valmanskåren i stort. Ett år före valet var kvinnor betydligt mer positiva till Andersson än vad som var fallet med Löfven. Från det att Andersson tillträdde hade hon också höga förtroendesiffror och på en helt annan nivå än hennes konkurrenter. I VALUs resultatredovisning kunde man utläsa att sedan mätningarna började mäta betydelsen av partiledarens betydelse för partivalet (1998), slog Anderson sina socialdemokratiska företrädare med råge. Den eller de som planterade idén med att ersätta Löfven med Andersson knappt ett år före valet ser ut att ha gjort en riktigt bedömning. Att spela "kvinnokortet" var ur det perspektivet ett ess i rockärmen. Frågan är om det ens fanns någon annan som var man nog att lyfta Socialdemokraterna efter två turbulenta mandatperioden.

Elisabeth Stür
Mittuniversitetet
Fil. Dr i journalistik

E-post: elisabeth.stur@miun.se

Det var bättre förr! Den politiska kommentaren i val

I see you here, I see you there, I see you everywhere!

En travesti på ett känt citat som går att applicera på årets val och hur politikerna dök upp i alla möjliga sammanhang för att ta chansen att synas. Liberalernas Johan Pehrsson dansar på tik-tok, KD:s Ebba Busch soft-intervjuas om sin skilsmässa av Malou von Sivers på TV4 och Centerns Annie Lööf lägger upp personliga inlägg från vardagen på Facebook och twittrar om politik.

Och mot allt detta måste media och journalister förhålla sig till. Helst också kommentera. Så Lena Mellin från AB, Mats Knutsson på SVT, Ewa Stenberg på DN och Fredrik Furtenbach på SR, för att nämna några ledande politiska kommentatorer i Sverige, har fullt upp med att hinna med politikernas alla utspel på olika arenor. Det är också det som är mest framträdande i årets val – alla mediala forum som har uppstått förutom de mer traditionella. Det är mycket att hålla reda på för en politisk kommentator samtidigt som också publiken har förändrats – splittrats upp och finns att söka numera i sina egenhändigt skapade mediecluster. Annat var det förr!

Långt tillbaka – när pressen startade i form av pamflettliknande tidskrifter på 1600- och 1700-talet så fanns redan den politiska kommentaren som en viktig del i journalistiken. Forskaren Göran Leth har identifierat två röster som gjorde sig märkbara i då-tidens engelska press: en braständare och en iakttagare.

Braständaren var den kritiskt granskande och ofta högljudda politiska skribenten medan iakttagaren var den lågmälda analyserande rösten. Bägge kom att påverka hur parlamentarismen till sist slog igenom i England. Så den politiska kommentatorn har haft en viktig roll att spela inom journalistiken och i politiken.

I studier gjorda i mer modern tid som jag har varit involverad i så framgår det hur betydelsefull kommentatorn är under valkampanjer i rollen som observatör och uttolkare av vad som sägs och görs på den offentliga arenan. Här demonstrerar kommentatorerna sin kapacitet och makt i att föra fram berättelser om valet och politikerna. Ibland blir de också något av sanningssägare när de tillsammans med nyhetsreportrar berättar och gestaltar budskapen som produceras om valen. Man brukar till och med tala om "pundits", att de blir något av opinionsmakare.

I valet 1956 när socialdemokraten, tillika statsminister Tage Erlander utmanade bondeförbundaren Gunnar Hedlund i en duell i Vasaparken i Stockholm så fanns det inte så många publika platser att mötas på. Förutom dagstidningarna, regionala som rikstäckande, så fanns det bara en kanal i etern, radion. I årets val är antalet medieplattformar och mötesrum för politiska diskussioner ofantligt många flera. I mediebruset så har den politiske kommentator i de flesta fall kvar sin roll att tolka, förklara

och kritiskt kommentera politiska utspel från våra politiker men är det med samma tyngd i rösten som förr?

Då i valet 1956 så kunde den politiske kommentatorn vara både rapp och elak i sina ofta mycket personligt skrivna texter som exempelvis Jolo, Jan Olof Olsson, när han kommenterade i DN duellerna i Vasaparken. Tonen i texten kunde vara både rolig och bitskt, med ett aldeles eget anslag. Han symboliserade både braständaren och iakttagaren i en och samma person efter gammal brittisk presstradition som var ledande för dåtidens svenska press. Han framträdde också som en fri röst när han inte lät sig styras av politikerna och deras utspel utan själv valde vad han ville skriva om.

Det har förändrats över tid. Visserligen är den politiske kommentatorns röst fortfarande i viss mån personlig och kan vara hyfsat argsint men de står inte lika fria som Jolo gjorde på sin tid. Det har i det senaste valet blivit alltmer tydligare som jag kan se det.

I årets val med alla tillfällen som ska kommenteras så har kommentarerna blivit alltmer regisserade och bundna vid ett mönster som upprepas: Först en av media iscensatt debatt mellan politiker sedan en direkt påföljande kommentar av det som sagts.

Det personliga utrymme har minskat i jämförelse med tidigare val för att inte tala om valet 1956. Kommentatorn själv sitter numera läst i en regisserad form för hur den politiska kommentaren ska se ut. De måste förhålla sig till de utspel och framträdanden som politiker gör – helst i direkt anknytning. Det finns lite utrymme för egna utspel och observationer utan de måste hela tiden följa det politiska spel som pågår i medierna och på de offentliga arenorna. Det är långt från Jolos stygga egna personliga iakttagelser.

Så var det bättre förr? Kanske mer spännande och definitivt mer läsvärt.

Erik Amná
Örebro universitet
Professor em i statskunskap
E-post: erik.amna@oru.se

Första gången

Årets unga förstagångsväljare tillhör vad forskarna kallar Generation Z och ses som de första digitala infödingarna. De är i allmänhet positiva till mångfald och socialt toleranta inför individens olikheter. När det gäller jobb gillar de flexibilitet och efterlyser socialt ansvarstagande. Politiskt tenderar de att vara radikala åt båda hållen. Berömda generationskamrater är den nobelprisbelönade pakistanska utbildningsaktivisten Malala Yousafzai (född 1997) liksom banérföraren av "Gretagenerationen", klimataktivisterna Greta Thunberg (född 2003) som sexton år gammal fick tala i FN.

Vad är då ett riksdagsval för Generation Z?

Över hela Europa minskar ungdomarnas närvaro i traditionella politiska former som val, partier och ungdomsförbund. Men i deras repertoar ingår också bland annat protestaktioner, skolstrejker, rörelser och nätverk kring en enskild fråga. Det är dock fler som röstar än som deltar i politiken på andra vägar. De bedömer dock valen vara mest effektiva för påverkan.

Svenska förstagångsväljares intresse för politik är ungefär lika stort som deras föräldrars och mor- och farföräldrars var i motsvarande ålder. Det väcks mitt i tonårstiden. Då börjar de sätta mål för vilka slags medborgare de ska bli som vuxna när det gäller att rösta, delta i politiska aktioner, bli partimedlemmar osv. De samtalat om politik i vardagslivets olika sfärer: hemmet, skolan, föreningarna och nätet. I dialoger med politiskt intresserade föräldrar, lärare och kompisar utvecklar de kunskaper, intresse, attityder, färdigheter och självförtroende. De är inga viljelösa måltavlor för andras påverkansförsök utan driver i hög grad själva sin politiska utveckling. Några organiserar sig politiskt. Många kunniga och politiskt intresserade står standby och har förtroende för politikerna. Men ifall det skulle behövas för att försvara de värden de brinner för är de är beredda själva kliva in.

Det polariserade partivalet

När 439 232 personer födda åren 2000–2004 gavs rösträtt för första gången i ett riksdagsval valde de polerna. Flest samlades vid högerpolens partier: M 26 procent (2018: 20), SD 22 (16), KD 5 (6) och L 5 (5). Vid vänsterpolen erhöll S 20 procent (19), V 10 (13), MP 5 (6) och C 6 (14).

Bakom siffrorna finns ett växande könsgap. Det gäller partivalet, där män mellan 18 och 30 står mer enade längst ut på högersidan (52 procent M+SD, 33 procent av kvinnorna), medan kvinnor mellan 18 och 30 spretar mer men lutar mot vänster (39 procent för V+S, 26 procent män). Att kvinnorna mer än männen är rotade i solidaritet, socialt ansvar, ekologisk mångfald och liknande universella värden framgår också av deras ranking av de viktigaste frågorna.

I år har det också hållits skolval för åk 7-9 och gymnasiet. Elevernas partival påminner starkt om förstagångsväljarnas

med nära nog en majoritet för M och SD. I jämförelse med skolvalet 2018 ökade M med 6 procentenheter och blev åter största parti, tvåan SD gick fram med 5 procentenheter, KD fördubblades, S och C förlorade vardera 4 procentenheter medan MP halverades och stödet för L blev ungefär detsamma.

Högerradikaliseringens demokratieffekter

Även i mogna demokratier har forskare uppmärksammat en växande apati och alienation hos ungdomar inför det politiska systemet. En del unga känner sig som maktlösa förlorare i samhällsutvecklingen och menar att "politikerna inte bryr sig om sådana som vi". Många vill se en radikal förändring.

SD lyckas bekräfta en del av dem. I genombrottsvalet 2014 hade endast 12 procent av alla deras väljare ett stort eller mycket stort förtroende för politiker (i år 27 procent). SD tycks boosta i synnerhet de unga människors politiska intresse och få dem att rösta på SD. Partiet har funnits med under hela förstagångsväljarens liv och aldrig tidigare har det blivit så normaliserat. Nu är det dessutom så stort att allt färre unga behöver befara att en röst på SD skulle uppfattas som ett uppseendeväckande föräldrapropp.

Det är en framgång för den svenska folkstyrelsen att partiet kan ge den här unga väljargruppen en representation bland de folkvalda. Samtidigt riskerar den demokratiska medborgarkulturen i Sveriges riksdag att försvagas av den näst största riksdagsgruppens selektiva bekännelse till liberala demokratiska principer.

För att förstå särskilt SD:s frammarsch och högerradikaliseringens effekter bland årets unga valdebutanter behöver de negativa kampanjerna analyseras. Sociala medier ger viktiga verktyg i särskilt ungdomars, de digitala infödingarnas, politiska utveckling. De tycks domineras av SD inte minst genom partiets Youtube-kanal. Några partier valde dock helt bort TikTok. Har vistelsen i sådana (a)sociala och obalanserade mediemiljöer där hat och hot orkestreras av trollarméer medverkat till att förstagångsväljare mer än andra drog sig högerut?

"För jag måste rösta på något..."

Även om vi inte vet hur många som egentligen kan sägas tillhöra "Gretagenerationen" återstår det att utforska vart de tog vägen i riksdagsvalet. Partiernas relativa klimattystnad kan förstås ha fått några att rösta blankt eller inte alls av utvecklingspessimistisk uppgivenhet inför partiernas olust att tala allvar med väljarna. Eftersom röstnormen är så stark i Sverige har förmodligen ändå många använt sin röst för förändring i de frågor som valrörelsen kom att gälla och som naturligtvis är viktiga också för dem, till exempel tryggheten och kriminaliteten. Inte sällan återfinns ju både våldets offer och förövare bland deras egna generationskamrater.

Nicholas Aylott
Södertörns högskola
Docent i statsvetenskap

E-post: nicholas.aylott@sh.se

Blockpolitikens återkomst

När jag försöker förklara svensk politik för utländska journalister blir de ibland förvirrade över det stora antalet partier. Åtta partier är representerade i riksdagen och samtliga är "relevanta" – det vill säga att de ibland kan påverka regeringsbildning och -överlevnad.

Som tur är har det oftast funnits en enkel metod att betrakta partierna på ett mer lättfattligt sätt. I åratal kunde de delas in i två block, ett till vänster och ett till höger. Blocktillhörigheten var mestadels informell, ibland till och med osäker. Inför valet 2010 var dock blocken så sammanhållna att svensk politik började likna ett tvåpartisystem.

Men sedan ändrades det. Sverigedemokraternas ankomst till riksdagen undergrävde blocken. Initialt hoppades de etablerade partierna att SD snabbt skulle försvinna, krossad av sin isolering. När de insåg att SD sannolikt skulle bestå, och därmed hindra de sedvanliga blocken från att vinna egna riksdagsmajoriteter, försökte man istället konstruera nya typer av majoriteter. Försöken speglade de gamla partiernas grundläggande syn på SD – samt utvecklingen och divergensen av dessa synpunkter över tid. Vid viktiga ögonblick tvingades vissa partier att göra smärtsamma omvärderingar av vad de ville, vad de kunde leva med och hur de skulle balansera sina mål.

Första försöket att bygga en ny majoritet var Decemberöverenskommelsen 2014. Detta innebar i praktiken en stor koalition av de gamla partierna, där var och en enades om att underordna målet att motsätta sig en sittande regering (och därmed att förbättra sina egna chanser vid nästa val) till målet att isolera SD. Det var ett stort steg för partierna, och det tvingade vissa att reflektera: var detta verkligen den prioriteringsordning som de föredrog? För två av dem, Kristdemokraterna och sedan Moderaterna, blev svaret nej. Visserligen var de inte redo att förhandla med SD. Men de var inte heller beredda att utesluta möjligheten i framtiden, om det krävde att man godkänner en socialdemokratisk statsminister nu. Visst ville dessa partier undvika samröre med SD, men inte till varje pris.

Från denna punkt var det gamla högerblocket, organiserat som Alliansen, dödsdömt. Bortgången bekräftades efter skandalen i Transportstyrelsen 2017. Händelsen skapade en möjlighet för Alliansen att använda SD:s stöd för att bilda en egen regering. Kristdemokraterna och Moderaterna var beredda att göra precis det. De övriga Allianspartierna, Centerpartiet och Liberalerna, var det inte. I själva verket föredrog de en socialdemokratisk statsminister framför en statsminister från Alliansen, om priset för den senare var ett beroende av SD. Allianspartiernas oförenliga preferenser hade därmed avslöjats, och det dränerade trovärdigheten för Alliansens valkampanj 2018. Januariavtalet 2019 mellan Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Centern och Liberalerna var ett skriftligt uttalande om det som var redan uppenbart.

Det gamla högerblocket var dött.

Kunde detta ha varit ögonblicket då det svenska partisystemet utvecklades till en annan stig? Det tyckte uppenbarligen Centerns ledare Annie Lööf. Hon var förmodligen medveten om hur partier i andra västeuropeiska länder, som Finland, Tyskland och Nederländerna, är mycket friare från blockens begränsningar. Så varför inte i Sverige också? Således hennes ihållande främjande av samarbete över "den breda mitten". För henne omfattade den breda mitten både Moderaterna och Socialdemokraterna, och det uteslöt både SD och Vänsterpartiet. Ett sådant avbrott från blockpolitiken hade visserligen kunnat gynna själva Centerpartiet. Men Lööf resonerade att en förnuftig, stabil, mittenpolitik skulle också vara bra för Sverige.

Problemet var att inget annat parti köpte idén – inte ens Liberalerna (även om de ägnade ett par år åt att vända sig åt frågan). Det fanns aldrig tecken på att Moderaterna eller Socialdemokraterna hade något intresse av att samarbeta med varandra snarare än med SD respektive Vänsterpartiet.

Varför? Det finns säkert viktiga ideologiska skillnader mellan Moderaterna och Socialdemokraterna. Ändå är dessa förmodligen inte större än de mellan Moderaterna och SD, eller mellan Socialdemokraterna och Vänstern. Ett större hinder kan vara att Socialdemokraterna, trots sin minskning under åren, fortfarande så tydligt är Sveriges största parti. Varför, frågar de, ska vi någonsin godkänna något annat partis statsminister? Så varför, frågar Moderaterna, ska vi någonsin godkänna en socialdemokratisk statsminister?

Kanske beror förklaringen också något på psykologin. Moderater och Socialdemokrater är så vana vid att definiera sig själva som motståndare till den andra att de skulle refusera samarbetet, även om deras ledare gick med på det.

Ingen av dessa faktorer utesluter helt möjligheten till gränsöverskridande samarbete i Sverige. Men det skulle förmodligen kräva mycket speciella omständigheter – och sådana omständigheter har helt enkelt inte uppstått ännu. Lööf erkände implicit denna verklighet när hon i augusti kände sig tvungen att förklara stöd till en socialdemokratisk statsministerkandidat. Att satsa i valrörelsen på en bred mitten som ingen annan tog på allvar hade förmodligen lett till ett ännu sämre valresultat för Centern.

Utfallet är en förnyad blockstruktur i Sverige, om än med ombildad partitillhörighet. Denna struktur kan mycket väl förbli instabil. SD kan eventuellt sabotera det vinnande högerblocket, medvetet eller oavsiktligt. Centern kanske komma att tycka att dess nya hem i vänsterblocket är outhärdligt obekvämt. Men den bipolära konkurrensens gravitationskraft har återigen utövat sin effekt. Man kan diskutera hur önskvärt detta är för svensk demokrati. Men utländska journalister kommer nog att vara tacksamma.

Helena Wockelberg

Uppsala universitet

Docent i statskunskap

E-post: helena.wockelberg@statsvet.uu.se

Förvaltningspolitiken, en match i matchen

Givet de parlamentariska förhållandena fokuserar svenska valrörelser – också den senaste – starkt på regeringsbildning och de oundvikliga kompromisser som regerande kräver. Sakpolitik får också utrymme som förslag om reformer för att trygga eller förbättra något och kanske preciseras förslagen också i termer av hur mycket resurser som ska "skjutas till". För att regera behövs dock mer än en regering, och det räcker inte med mål och resurser. För att genomföra politik måste den ges konkreta former. Förvaltningspolitik, alltså beslut om hur annan politik ska styras och organiseras, brukar få relativt lite uppmärksamhet i valrörelser. "Förvaltningspolitikens undanskymda roll på dagordningen i valet 2022" kunde nog ha passerat som ett tema också för denna text. Men en rimligare tolkning är att flera av valrörelsens frågor faktiskt hade en tydlig förvaltningspolitisk vinkel. Styrning och organisering, relationen mellan privat och offentligt, idéer om territoriets indelning och om var ansvaret för offentliga verksamheter ska ligga (huvudmannaskap) diskuterades. Förvaltningspolitiken var inte huvudnumret i valrörelsen, men den var en match i matchen.

Skolpolitiken är ett område där förvaltningspolitiken blev tydlig. Att organisera skolan innebär att avgöra vem som har makt över verksamheten. Vilken huvudman ska ha det yttersta ansvaret? Vem ska reglera skolan och bestämma vad eleverna ska lära sig – politikerna eller lärarna? Vilket inflytande ska elever och vårdnadshavare ha? Ska skolor drivas av offentliga eller privata aktörer, eller både och? Vilka villkor ska gälla för finansiering och eventuella vinster i skolor? I 2022 års valrörelse tog dessa frågor och deras alternativa svar plats i mediehusens valkompasser, i partiernas inspel och valprogram. En fråga fanns redan på agendan, den om privata organisationer – alltså företag, ideella organisationer och religiösa samfund – som utförare av skolverksamhet. Här finns ett tydligt släktskap med generella ideologiska debatter om vad som bör vara offentligt respektive privat.

Under valrörelsen diskuterades också hur det offentliga ansvaret för skolan ska organiseras. Här utmanades kommunernas uppdrag att vara huvudmän under paroller om att förstatliga skolan. Idén om en statlig skola attraherar flera av riksdagspartierna, men vad skulle det betyda att förstatliga? Analyserar vi förstatligandet som förvaltningspolitik blir slutsatsen att den statliga nivån redan förfogar över en hel del skolmakt. Det är den statliga nivån som reglerar skolan, utformar läroplaner, tillhandahåller lärarutbildning och utfärdar lärarlegitimationer. Det är staten som utövar tillsyn över verksamheterna genom den statliga myndigheten Skolinspektionen. Att göra något "mer statligt" kan innebära att den redan statliga styrningen på något sätt ökar. I valrörelsen var fokus snarare på ny styrning i form av ett statligt huvudmannaskap och en modell där ansvaret för finansieringen flyttas till den statliga nivån.

Erfarenheterna av Covid 19-pandemin skulle kunna tillföra nytt bränsle i diskussionen om styrningen och organiseringen av vård och omsorg, men den analys som bland andra Coronakommissionen levererat fick oväntat lite uppmärksamhet i valrörelsen. En vårdfråga, den om sjukvårdens organisering, gavs dock visst utrymme. Vad som är en lämplig storlek på enheter för sjukvård kan framstå som en teknisk fråga men det som står på spel är inget mindre än territoriets indelning och regionernas roll. Frågan har i decennier puttrat på lite avstånd från den politiska hetluften, den är svår och politiskt känslig. Hur kan en ny karta över Sveriges regioner se ut? En idé är att kartan ska innehålla färre regioner, men av valrörelsen framgick också att frågan om vi ska ha några regioner alls är tillbaka på dagordningen. Som en intressant parallell till skoldebatten har diskussionen om sjukvården dessutom handlat om ett ökat statligt ansvar, ett förstatligande. En sådan förändring kan innebära en ökad statlig styrning av det som regionerna gör eller att staten tar över hela ansvaret för sjukvården. Både nya kartor och ett förstatligande av sjukvården är reformer som utmanar maktförhållanden, i detta fall regionernas roll i vårt styrelseskick. Det handlar om deras huvuduppdrag och existens som demokratiskt valda utövare av makt.

De förvaltningspolitiska matcher i matchen som beskrivits här handlar om vad som ska vara i offentlig respektive privat regi, vilket inflytande som ska anförtros folkvalda, professioner respektive brukare och på vilken politisk nivå det offentliga huvudmannaskapet ska placeras. Mellan val, när regeringar ska styra riket, ja redan när de håller på att bildas, aktualiseras en annan sorts förvaltningspolitiska frågor. En handlar om budgetprocessen, vars betydelse i politikens infrastruktur knappast kan överdrivas. Olika aspekter av budgetprocessen har utretts de senaste decennierna, inte alltid framgångsrikt och ibland med blottad osämja partierna emellan som resultat. I början av juni 2022 meddelade finansministern att regeringen ämnade bjuda in riksdagspartierna till en ny utredning. Diskussionen blev på så sätt omhändertagen temporärt, men budgetprocessen som praktik kan förstås inte ta paus.

Att utforma och genomföra reformer, att lagstifta och regera, innebär att förvaltningspolitiska beslut måste fattas. Att sådana frågor engagerar både väljarna och partierna har 2022 års valrörelse visat. Det finns all anledning att behålla de förvaltningspolitiska glasögonen på under den kommande mandatperioden.

Stefan Dahlberg
Mittuniversitetet
Professor i statsvetenskap

E-post: stefan.dahlberg@miun.se

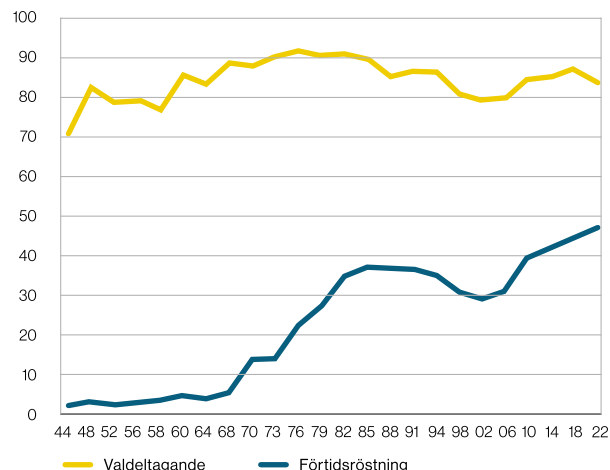
John Högström
Mittuniversitetet
Docent i statsvetenskap

E-post: john.hogstrom@miun.se

Förtidsröstandet är här för att stanna

Den 24 augusti inleddes förtidsröstningen i Sverige, alltså 18 dagar innan valdagen. I Sverige liksom i många andra länder röstar en stor del av väljarkåren innan valdagen. Vid valet 2022 röstade 47,9 procent av väljarna i förtid vilken är en ökning med 3,3 procentenheter i jämförelse med det tidigare rekordet gällande förtidsröstning som var valet 2018 där 44,6 procent av väljarna röstade i förtid. I figur 1 visas utvecklingen av valdeltagandet och förtidsröstningen i Sverige över tid.

Figur 1. Valdeltagande och förtidsröstande 1944-2022

Källa: Valmyndigheten

Förtidsröstningen i Sverige är faktiskt en 80-årig tradition med början i 1942 års kommunalval samt 1944 års val till riksdagens andra kammare. Som figuren visar var förtidsröstningen blygsam när den introducerades i början av 1940-talet. Detta kan främst förklaras med att den tidiga förtidsröstningen var begränsad till sin omfattning, och endast väljare som av särskilda skäl var förhindrade att rösta under valdagen tilläts att rösta i förtid. Möjligheterna att rösta i förtid har där efter succesivt utökats och vid valet 1982 och flera val därefter var det mer än 35 procent av väljarna som röstade i förtid. Senare sjönk förtidsröstandet under ett antal val för att sedan öka igen. Tidigare var det Posten som ansvarade för förtidsröstningen men sedan 2006 är det kommunerna som ansvarar för förtidsröstningen. Sedan kommunerna tog över ansvaret för förtidsröstningen så har det förtida röstandet ökat med mer än 16 procentenheter (se figur 1).

Antalet förtidsröstningslokaler har successivt ökat sedan kommunerna tog över ansvaret fram till valet 2014 då 3 095 förtidsröstningslokaler stod till förfogande. Därefter har

antalet röstmottagningslokaler tenderat att minska till 2 739 i valet 2018 följt av ytterligare en liten minskning i årets val med 2 621 lokaler enligt Valmyndigheten.

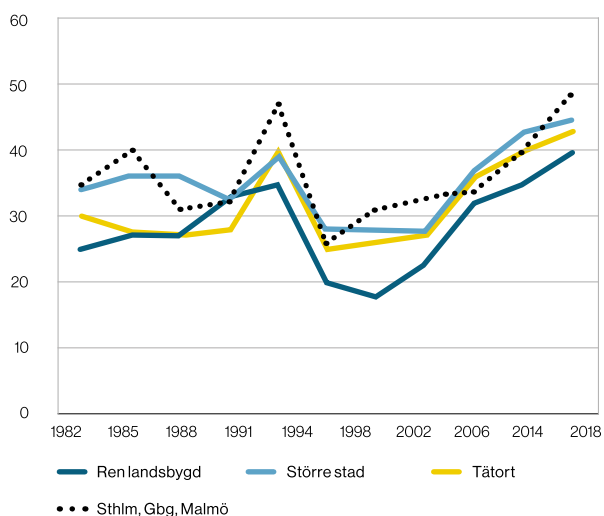
Det är kommunerna själva som bestämmer vilka dagar och tider en röstningslokal ska vara öppen för förtidsröstning. Det är även kommunerna som avgör hur många och vilka lokaler som skall brukas. Noterbart är att väljarna i Sverige kan förtidsrösta i vilken lokal de vill i hela landet. Under valdagen, kan väljarna välja mellan att rösta i en förtidsröstningslokal eller i sin vallokal. Att det skett en minskning i antal röstmottagningslokaler under de senaste två valen kan vid en första anblick framstå som oroväckande då det hitintills tycks ha funnits en hög grad av samvariation mellan antal förtidsröster och ett högt valdeltagande. Att antalet lokaler minskar behöver dock inte nödvändigtvis innebära att tillgängligheten minskat, tvärtom är det inte alls otänkbart att lokaliseringen av röstmottagningsställen effektiviserats under senare år där man i större utsträckning nyttjar sig av lokaler i nära anslutning till andra verksamheter såsom shoppingcenter och butiker med hög genomströmning av människor.

Samtidigt bör det understrykas att förtidsröstandet skiljer sig en del mellan olika befolkningsgrupper. I en rapport publicerad av Hilma Lindskog vid Valforskningsprogrammet, Göteborgs Universitet framkommer några intressanta tendenser om vi ser tillbaka på de val där förtidsröstningen organiserats i kommunal regi. Exempelvis tycks förtidsröstandet vara mer utbrett bland äldre medborgare. Även lågutbildade tenderar att förtidsrösta i högre utsträckning och vi finner även att förtidsröstandet är mer utbrett bland utrikesfödda. Inom denna grupp är valdeltagandet även generellt sett betydligt lägre än bland inrikes födda. Med tanke på den bostadssegregation som idag karakteriserar många svenska städer finns det en uppenbar risk med att om kommunerna väljer att dra ner på antal röstmottagningsställen och detta görs i områden där få redan röstar, kan det i förlängningen leda till ett ytterligare minskat deltagande inom redan utsatta grupper. Om så verkligen är fallet vet vi inget om men det är lika fullt en aspekt att beakta vid planeringen av framtida förtidsröstningslokaler.

Sist men inte minst vill vi lyfta en gammal sanning med modifikation och det gäller förtidsröstandet som i första hand ett glesbygdsfenomen. I figur 2 ser vi förtidsröstandet uppdelat efter bostadsort och vad som framkommer är att förtidsröstningen tycks vara som mest utbredd i större städer. Även om man går längre tillbaka i tiden till begynnelsen av 1980-talet är förtidsröstandet inte något som särskiljer landsbygden utan då, liksom idag, sker röstandet i större utsträckning i vallokaler på valdagen.

Som nämnts i inledningen har vi under ett antal val sett att i takt med att antalet röstmottagningslokaler blivit fler så har även förtidsröstandet ökat och parallellt med detta har

Figur 2. Förtidsröstande och bostadsort

Källa: Lindskog, Hilma (2020) *Absentee Voting in Sweden 1944-2018*. Valforskningsprogrammet. Göteborgs Universitet.

vi även, fram till detta val, kunnat se en ökning valdeltagandet generellt sett. Dessa paralleller tycks nu vara brutna (se figur 1). I valet 2022 minskade antalet förtidsröstningslokaler något och även valdeltagandet sjönk trots den mycket jämna valutgången. Vad som däremot inte har sjunkit är andelen förtidsröstare där nära nog varannan väljare numera väljer att avlägga sin röst i förtid. Därmed pekar det mesta på förtidsröstandet kommit att ändra karaktär från att ha varit något man gör på undantag vid förhinder till en helt vardaglig form av demokratiskt deltagande.

Ann-Cathrine Jungar

Södertörns högskola

Docent i statsvetenskap

E-post: ann-cathrine.v@sh.se

Partiet som kom in från kylan

Sverige var fram till slutet av 1980-talet ett typiskt nordiskt fempartisystem: Socialdemokrater och kommunister fanns på vänsterflanken och Moderaterna, Centerpartiet och Liberalerna huserade på högerflanken. Från och med slutet av 1980-talet tog ett antal nya partier sig in i riksdagen. Till att börja med Kristdemokraterna, följt av Miljöpartiet. Ny Demokrati gjorde ett kort parlamentariskt gästspel i början av 1990-talet. Men ingen av de senare parlamentariska debutanterna har varit lika framgångsrika som Sverigedemokraterna. 2010 klättrade de över röstspärren med en röstandel på 5,7 procent av rösterna, fördubblade sina mandat i valet 2014, och touchade 18 procent i valet 2018. I riksdagsvalet 2022 går de med 20,5 procent av de avgivna rösterna från att vara tredje till det andra största riksdagspartiet. Efter varje val har frågan ställts om efterfrågan på Sverigedemokraterna nu inte var mättad: Hade partiet inte växt klart? Framtiden är onekligen svår att sia om, men en sak står klart. Sverigedemokraterna har på kort tid skjutit i höjden som få andra partier gjort i modern politisk tid.

Nu har också Sverigedemokraterna definitivt tagit sig in i den politiska värmen efter att under större delen av sitt parlamentariska liv varit ett isolerat pariaparti. Vid SD:s parlamentariska genombrott 2010 sade den dåvarande statsministern Fredrik Reinfeldt att SD aldrig skulle få påverka invandringens utformning. De parlamentariska partierna formulerade dessutom en isoleringspakt att man varken skulle förhandla eller samarbeta med SD och hänvisade till partiets extrema ideologiska ursprung och radikala migrationspolitik. Efter valet 2018 har flera partier, i synnerhet Moderaterna, Kristdemokraterna och Liberalerna, samt även Socialdemokraterna i olika grad närmade sig SD:s ståndpunkter om invandring, integration och brottsbekämpning. Därtill har de anammat deras problembeskrivningar om att invandringen och misslyckad integration är förklaringar till många av de samtida samhällsproblemen. Sverigedemokraternas migrations- och integrationspolitik ter sig inte längre som radikalt annorlunda än dessa partiers. SD:s politiska frågor och svar har blivit det nya normala.

Dessutom har isoleringen brutits och de borgerliga partierna, med undantag för Centerpartiet, är beredda att bilda en regering med stöd av Sverigedemokraterna. Däremot är samarbetspartierna mera tveksamma att inkludera SD fullt ut i regeringen och ge partiet ministerportföljer. Om Ulf Kristersson är framgångsrik i sina regeringssonderingar är det sannolikt att SD är stödparti.

Bland en del politiker, medier och forskare har det funnits föreställningar om att Sverige varit annorlunda än de nordiska grannarna och andra europeiska länder: Det svenska politiska systemet hade, menade man, en säregen motståndskraft mot invandringskritiska populistiska högerextrema partier och deras maktanspråk. Med

Sverigedemokraternas väljarmässiga framgångar och nyvunna status som både ett samarbetsbart och regeringsdugligt parti har sådana föreställningar onekligen kommit på skam.

Sverige har varit en eftersläntrare vad beträffar parlamentariska genombrott och status. I grannländerna har SD:s systerpartier haft parlamentarisk representation sedan 1970-talet, men då som agrarpopulister (Sannfinländarna) och skatteprotestpartier i Danmark och Norge. Från och med senare delen av 1990-talet har de nordiska partierna konvergerat ideologiskt med kritik av invandring, multikulturalism och EU, samt värdekonservatism som sina viktigaste frågor. Fremskrittspartiet och Sannfinländarna har medverkat i och Dansk Folkeparti har varit stödparti till centerhögerregeringar. De har påverkat politiken och ritat om den politiska kartan. Samma mönster återfinns i andra europeiska länder där centerhögerpartier tagit regeringsmakten med hjälp av dessa även kallade nationalkonservativa partier. Nu har Sverige kommit i kapp.

Hur kommer Sverigedemokraterna att förvalta sin maktställning som riksdagens andra största parti, och eventuellt som ett stödparti till en minoritetsregering? Transformationen från en populistisk outsider med frän kritik av det politiska etablissemanget till att bli en del av detsamma kan vara utmanande. Att axla politiskt ansvar kostar på för alla partier, men frågan är om det inte kan vara extra tufft för ett populistiskt antietablissemangsparti vars identitet byggts på att vara väsentligt annorlunda än den så kallade "sjuklövern" och att vara det enda partiet som företräder "folket". Förväntningarna kan vara extra högt satta hos väljarna att partiet nu levererar politik i deras smak. Som det största partiet inom det borgerliga blocket har SD uttryckt att man kommer att kräva politiskt inflytande motsvarande sin storlek och i synnerhet i sina kärnfrågor migration, integration och brottslighet, men även a-kassan. Att göra långtgående kompromisser och eftergifter i för partiet viktiga frågor kan förorsaka missnöje bland medlemmar och väljare. I SD finns inget historiskt minne och upparbetad partikultur för att hantera sådana situationer, och en ödesfråga är om partiledningens som fram till lett partiet med järnhand framgångsrikt kan förankra sitt agerande som stödparti hos gräsrotterna? Att vara stödparti och kunna plocka rosor utan att allt för mycket sticka sig på törnen kan för SD vara en framgångsrik väg: Att påverka utan att ta fullt ansvar och fortsättningsvis kunna distansera sig från och rikta kritik mot regeringen.

Jakob Ahlbom
Stockholms universitet
Doktorand i statsvetenskap
E-post: jakob.ahlbom@gu.se

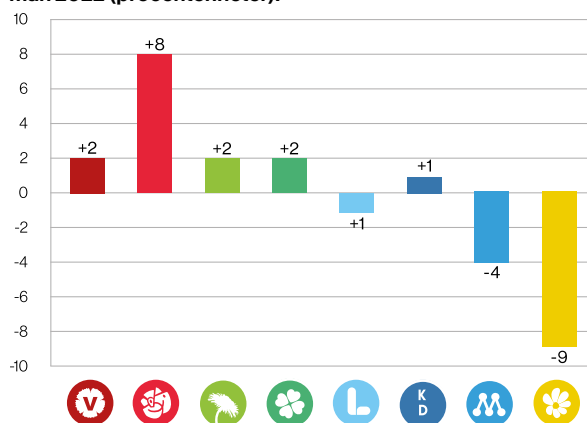

Henrik Oscarsson
Göteborgs universitet
Professor i statsvetenskap med särskild
inriktning mot valforskning
E-post: henrik.oscarsson@pol.gu.se

Varför köns polarisering?

Aldrig tidigare har män och kvinnor röstat mer olika i ett riksdagsval, visar SVT/VALU 2022. Två partier driver utvecklingen: Socialdemokraterna vann ett åtta procentenheters starkare stöd bland kvinnor än bland män. Sverigedemokraterna vann ett nio procentenheters starkare stöd bland män än bland kvinnor. Resultatet är en ytterligare polarisering av den svenska väljarkåren med avseende på kön. Det handlar inte om någon stor förändring från 2018. Men ändå. Ett rekord. Varför det?

Figur 1. Könsskillnader i partival mellan kvinnor och män 2022 (procentenheter).

Kommentar: Positiva tal visar att partiet fick ett starkare röststöd bland kvinnor än bland män. Negativa tal visar att partiet erhöll ett starkare röststöd bland män än bland kvinnor.

Källa: SVT/VALU 2022

Moderna valrörelser är en agendakamp. Åsiktsröstningen bland svenska väljare är stark. Det ligger därför närmast till hands att förklara könsskillnader i partival med saker som ideologi, sakfrågeåsikter, bedömningar av partiernas politik och prioriteringar av frågeområden. Resultaten från VALU stämmer väl överens med en sådan enkel förklaringsmodell. Ideologiskt identifierar gruppen kvinnor sig klart längre till vänster än vad gruppen män gör, skillnaden är omkring 10 procentenheter i andelen vänsteridentifierade. Stödet för kärnkraftsavveckling, flyktningmottagning och förbud mot vinstutdelning är starkare bland kvinnor än bland män, i genomsnitt tio-femton procentenheter i andelen positiva. Betygsättningen av partiernas politik har också tydliga könsmonster: bedömningarna av Sverigedemokraternas politik på områdena lag och ordning, energi och kärnkraft, flyktingar och invandring är klart högre bland män än bland kvinnor. Moderaterna vann sakfrågeägarskapet (uppfattades ha den bästa politiken) på området energi och kärnkraft, en seger

Figur 2. Viktiga frågor för val av parti bland män och kvinnor 2022 (rangpoäng och andel).

Kvinnor #			# Män	
Sjukvården	62,4%	1	51,3%	Lag och ordning
Skola och utbildning	58,3%	2	49,9%	Energi och kärnkraft
Jämställdheten	53,8%	3	45,3%	Sjukvården
Sociala välfärden	51,1%	4	44,5%	Svensk ekonomi
Äldreomsorgen	47,5%	5	41,8%	Skola och utbildning
Lag och ordning	47,2%	6	40,1%	Flyktingar/invandring
Klimatfrågan	44,4%	7	34,9%	Sociala välfärden
Svensk ekonomi	42,7%	8	34,9%	Egen ekonomi
Pensionerna	40,2%	9	33,8%	Äldreomsorgen
Energi och kärnkraft	39,6%	10	31,8%	Pensionerna
Flyktingar/invandring	37,1%	11	31,6%	Försvarsfrågan
Egen ekonomi	36,9%	12	30,3%	Jämställdheten
Vinster i välfärden	36,4%	13	29,8%	Sysselsättningen
Miljön	34,3%	14	29,6%	Klimatfrågan
Sysselsättningen	31,2%	15	29,5%	Skatterna
Försvarsfrågan	27,8%	16	28,8%	Vinster i välfärden
Skatterna	27,1%	17	25,8%	Företagens villkor
Företagens villkor	21,1%	18	21,8%	Miljön
EU	19,7%	19	8,1%	EU

Kommentar: Rangordningarna bygger på andelen som svarat att frågan var 'mycket viktig' för valet av parti (%)

Källa: SVT/VALU 2022.

som var tydligare bland män än bland kvinnor.

Könsskillnaderna är påtagliga när det gäller svaren på frågan om vilken betydelse olika politikområden haft för partivalet. Ser vi till de politiska frågor som har haft störst betydelse toppar sjukvården bland kvinnorna där 62 procent sa att detta haft betydelse – medan endast 45 procent av männen tar upp sjukvården som viktig för deras val. Lag och ordning kommer högst upp på männens lista över viktiga frågor för partivalet men återfinns först på sjätte plats bland kvinnor. Kvinnor ger högre prioritet till sjukvården (1), skola och utbildning (2), jämställdheten mellan män och kvinnor (3), sociala välfärden (4) och äldreomsorgen (5). Energi och kärnkraft kommer näst högst på männens lista över betydelsefulla frågor för partivalet men den frågan hamnar först på tionde plats bland kvinnorna. Av totalt nitton frågor rankas miljön och klimatfrågan på sjunde respektive fjortonde plats bland kvinnor men först på fjortonde respektive artonde plats bland män.

Mediemätaren från Kantar Public visar att de tre viktigaste ämnena i valrörelsen (fram till sista augusti) var Lag och ordning, Miljö och energi (där elpriserna och kärnkraftsdis-kussionen torde vara de viktigaste delarna), och Migration/ integration. Denna agenda gynnade Ulf Kristerssons regering-sunderlag eftersom de fyra partierna till höger tillsammans åtnjöt ett högre förtroende i dessa frågor än de partier som stöttade Magdalena Anderssons regeringsunderlag.

Valrörelsen tycks alltså ha speglat männens genomsnittliga prioriteringar snarare än kvinnornas. Hade valrörelsen istället handlat om de sakområden som var viktigast bland kvinnorna (sjukvården, utbildning, jämställdheten, vård och omsorg, klimat, etc.) så hade detta sannolikt främjat Magdalena Anderssons möjligheter. Den hårfina segern för partierna till höger berodde åtminstone till en del på att valrörelsen handlade om frågor som prioriteras högre bland män än bland kvinnor.

Vi vet från tidigare analyser att de ökade könsskillnaderna i partival är del av en längre trend. Under de senaste decennierna har en politisk skiljaktighet mellan kvinnor och män i ökande grad överlappat med den ideologiska distinktionen mellan vänster och höger. Köns-polariseringen i röstning går att förstå genom att hänvisa till skillnader i åsikter och prioriteringar. Men svaren på frågorna om varför dessa åsiktsskillnader mellan män och kvinnor uppstår – och varför denna könssortering genomgående syns tydligare i de yngre åldersgrupperna – behöver förstås sökas längre tillbaka i orsakskedjan. Det behövs djupare analyser av hur socialisation, livschanser och levnadsvillkor påverkas av förändrade förutsättningar för arbete, familjebildning och karriär. Vi behöver veta mer om hur unga kvinnor och män bedömer utsikterna att hävda sig politiskt, socialt, ekonomiskt och kulturellt i ett nyfött informations- och nätverkssamhälle. Det är lätt att observera den starkt könssegregerade arbetsmarknaden och den allt större utbildningsklyftan mellan män och kvinnor. Utifrån resultaten från SVT/VALU 2022 är det uppenbart att gruppernas politiska vägval blir mer olika till följd av att gruppen män och gruppen kvinnor har olika intressen och olika mycket att vinna på den politik som de politiska partierna har presenterat i samband med valet.

Kapitel 5

VÄRLDSBILDER

Johan Martinsson
Göteborgs universitet
Docent i statsvetenskap

E-post: johan.martinsson@pol.gu.se

Alla dessa kampanjer och debatter – men påverkades bilden av partiernas politik?

Två viktiga faktorer som påverkar valutgång är vilka frågor som är viktigast för väljarna samt vilka partier som anses ha bäst politik i dessa frågor. Kombinerat dessa två tämligen enkla faktorer får vi ofta en bra fingervisning om åt vilket håll de politiska vindarna blåser. Dagordningen bland svenska väljare har förändrats kraftigt de senaste två valen. År 2018 blev invandring och integration för första gången en av de riktigt stora frågorna, och nu senast i valrörelsen 2022 blev brottsligheten en av de absolut största frågorna.

Inom statsvetenskapen har det varit en vanlig uppfattning av partierna i första hand kämpar om att sätta dagordningen till sin fördel, medan i vilka frågor de har en opinionsmässig fördel eller nackdel har ansetts varit mer eller mindre historiskt givet från partiernas grundidéer. Till exempel ansågs länge Socialdemokraterna äga frågan om arbetslöshet, Centerpartiet landsbygdsfrågor, och Moderaterna företagande och skatter. De senaste decennierna har nyare forskning dock indikerat att frågeägarskapet, vilka partier som generellt anses ha bäst politik inom olika områden, är mer föränderligt än vad som tidigare antogs.

Vi ska nu titta lite närmare på om och hur allmänhetens bild av partiernas politik förändrades under valrörelsen 2022. Spelade partiernas intensiva kampanjande och alla dessa debatter och utfrågningar egentligen någon roll för bilden av partiernas politik?

För att avgöra om valrörelsen förmådde påverka frågeägarskapet behöver vi information om allmänhetens bild vid flera olika tillfällen under valet. Flera privata företag som arbetar med marknadsundersökningar och opinionsmätningar ställer sådana frågor regelbundet till allmänheten. Två sådana företag som inför valet 2022 har publicerat flera sådana mätningar av allmänhetens uppfattning om vilket parti som har bäst politik inom olika områden är Demoskop och Novus. För att avgränsa ämnet kommer vi här bara använda mätningar av dessa två opinionsinstitut publicerade mellan maj och september samt endast behandla fyra av de mest framträdande politikområdena i valrörelsen 2022: Sjukvård, brottslighet, klimat samt invandring/integration. För att göra ämnet hanterligt på detta korta utrymme behövs slutligen en sista avgränsning: enbart de tre partier som hade den mest positiva bilden före sommaren kommer ingå i analysen.

När vi börjar studera huruvida valrörelsens intensiva kampanjer och debatter tycks ha påverkat väljarnas bild av vilket parti som har bäst politik inom olika områden är det första som blir tydligt att de flesta förändringar är tämligen små. Både Novus och Demoskops undersökningar är genomförda via webbenkäter och för undersökningarna av vilket parti som har bäst politik inom olika områden har varje enkät mellan ungefär 1 000 och 2 000 svarande. För att vara rimligt säkra på att en förändring vi ser i undersökningarna är säkerställd kommer vi här endast betrakta förändringar på

minst tre procentenheter som relevanta.

De största positiva förändringarna i frågeägarskap i materialet är på fem till sex procentenheter. Två av dessa fyra fall utgörs av Sverigedemokraterna. I ett fall vad gäller brottsligheten där de i Demoskops mätningar ökar från 27 procent som anser att de har bäst politik inom området i juni till 32 procent i början av september. Även hos Novus ökar SD i samma fråga, men då istället med tre procentenheter. Det andra fallet för SD gäller området invandring/integration i Novus mätning där de ökar från 29 procent i maj till 34 procent i september. Ett annat av de fyra mest framgångsrika fallen gäller Kristdemokraterna som ökar i sjukvårdspolitiken från 21 procent i juni till 26 procent i september hos Demoskop. Även här ser vi en liknande ökning hos Novus, men då istället på fyra procentenheter. Det fjärde fallet gäller Miljöpartiet som ökar sin andel bäst politik i klimatfrågan från 18 procent i maj hos Novus till 24 procent i september. I Demoskopsmätningar går MP också uppåt, men där med mer beskedliga tre procentenheter.

Det finns endast två fall där något av de tre partier som har de starkaste utgångslägena i de fyra frågor vi har valt ut – sjukvård, brottslighet, klimat, invandring – istället minskar sitt förtroende inom området. Det handlar om Moderaterna vad gäller brottsligheten (från 23 till 20 procent hos Novus) och för Socialdemokraterna vad gäller klimatet (från 15 till 11 procent hos Demoskop). Rent generellt är en observation att det under månaderna alldeles före valet är vanligare att de partier som har ett starkt utgångsläge stärker sitt frågeägarskap snarare än att de får se det försvagat. Som exempel ser vi hos Demoskop i de fyra utvalda frågorna totalt fyra fall där ett parti går fram minst tre procentenheter, medan ett parti backar minst tre procentenheter i endast ett fall.

Generellt tycks alltså de partier som äger en fråga inför valet ofta lyckas stärka detta ytterligare under valrörelsen och öka avståndet till de andra partierna snarare än att en utmanare lyckas ta över frågeägarskapet under kampanjen. Några exempel är där SD ökar för brottsligheten (+5 procentenheter hos Demoskop), KD för sjukvården (+5 procentenheter hos Demoskop), MP för klimatet (+6 procentenheter hos Novus) samt SD för invandring/integration (+5 procentenheter hos Novus). Ett undantag härvid är möjligen Moderaterna som tappar i frågan om brottsligheten (-3 procentenheter hos Novus), vilket annars är en fråga där Moderaterna annars länge haft en stark ställning.

Sammanfattningsvis är intrycken av frågeägarskapets förändring under valrörelsen att de a) tenderar att vara relativt små, B) tenderar att gå i positiv riktning, samt c) att de partier som redan äger en fråga tenderar att stärka sin position ytterligare.

Jan Teorell
Stockholms universitet
Professor i statsvetenskap

E-post: jan.teorell@statsvet.su.se

Har vi drabbats av en mätstörning?

Sverige har en lång tradition av politiska opinionsmätningar, inte minst i valrörelser då de duggar särskilt tätt. Vi har genom åren vant oss vid att tänka att dessa ger en hyfsat god bild av väljaropinionen. Visst har vi lärt oss att det finns en statistisk felmarginal. Vi har också lärt oss att en sammanvägning av flera olika mätningar ger en träffsäkrare bild än varje mätning tagen för sig.

Nu finns dock ett större orosmoln på himlen. Tänk om det är så att det finns ett underliggande fel i alla opinionsundersökningar så att inte ens den sammanvägda opinionen ger en helt rättvisande bild. Om man tittar närmare på hur mätningarna inför valet 2022 stod sig mot valresultatet finns det tyvärr en del som talar för det.

Närmare bestämt tycks det finnas en systematisk tendens att opinionsmätningarna överskattade de partier som ingick i Magdalena Anderssons regeringsunderlag och att i stället underskattade dem som ingick i Ulf Kristerssons. Summerat över partierna innebär denna tendens att alla institut, utan undantag, i sin senaste mätning pekade mot en majoritet för Andersson, om än med liten marginal. Tendensen var +4,1 %-enheter för Skop, +1,8 för Ipsos, +0,9 för Sifo, +0,3 för Novus och +0,2 för Demoskop. Eftersom tendensen går i samma riktning för alla institut är det inte särskilt förvånande att den även återspeglas i de sammanvägda mätningarna, exempelvis +0,8 %-enheter i både "Mätningarnas mätning" och på hemsidan pollofpolls.se. Detta är alltså 1,7%-enheter fel i relation till valresultatet, där Ulf Kristerssons underlag fick ett övertag på +0,7.

Denna skillnad kan tyckas liten, men med tanke på det väldigt stora antalet individer dessa sammanvägningar bygger på ligger den sannolikt utanför den statistiska felmarginalen (om man nu hade kunnat räkna ut en sådan). Det som talar för att den dessutom faktiskt avspeglar ett systematiskt mätfel är att det finns en avvikare i kören av sammanvägda mätningar. Hemsidan "Botten Ada" (www.bottenada.se/) använder sig av en avancerad statistisk modell, utvecklad av de två statistikerna Måns Magnusson (Uppsala universitet) och Jonas Wallin (Lunds universitet), som försöker korrigera för detta mätfel. (Botten Ada försökte även redan några månader före valet förutspå resultatet. Detta lyckades man sämre med, men detta finns inte utrymme att avhandla här.) Enkelt uttryckt försöker denna modell uppskatta den egentliga väljaropinionen sedan hänsyn tagits till både varje instituts specifika tendens till mätfel och till alla instituts gemensamma tendens till mätfel, parti för parti. Det senare kallar de två statistikerna för en "industry bias" – alltså en mätstörning ("bias") som är gemensam för hela den svenska "opinionsmätningensbranschen". Korrigerat för denna uppskattade "Botten Ada" dagen före valet, alltså baserat på alla de senast publicerade opinionsmätningarna, att Ulf Kristerssons regeringsunderlag skulle få 0,5 %-enheter mer än Magdalena Anderssons. Modellen hade med andra

ord inte bara rätt om vilken sida som skulle vinna. Den hade dessutom – och desto viktigare – mer rätt om hur stor skillnaden skulle bli. Och detta trots att den baseras på exakt samma mätningar som exempelvis pollofpolls.se.

Hur kan detta gå till? Till att börja måste man ha klart för sig att alla opinionsinstitut använder sig av så kallad "viktning" för att justera för väljarnas varierande benägenhet att delta i opinionsundersökningar. Högutbildade är till exempel mer benägna att delta och eftersom SD-väljare tenderar ha lägre utbildning innebär det att de blir underrepresenterade. Detta korrigerar dock instituten för genom att till exempel även fråga hur man röstade i det föregående valet. I den publicerade mätningen ges då sverigedemokrater en högre vikt. Men fullt ut lyckas uppenbarligen inte instituten korrigera för felet. Och viktningen, som egentligen är ganska godtycklig, kan dessutom skapa skevheter för andra partier trots att de inte är felrepresenterade till att börja med. Lite förenklat kan man säga att det enligt "Botten Ada", som bygger på publicerade opinionsundersökningar tillbaka till 2001, finns en tendens hos alla institut att i sina vägda mätningar överskatta Vänsterpartiet och Miljöpartiet, men att i gengäld underskatta Socialdemokraterna och Moderaterna. Nettot av detta blir just den tendens vi observerade i samband med 2022 års val, nämligen att Anderssons regeringsunderlag över och att Kristerssons underskattades.

En vän av ordning (eller av opinionsmätningar) kanske nu invänder att opinionsundersökningarna ju kan ha fel av två olika anledningar. Dels kanske de mäter själva opinionen fel, men det kan ju också vara så att väljarna ändrar sig efter det att de sista mätningarna gjorts. Detta är en god invändning, men den stöter på ett problem: tendensen till överskattning av S-sidans regeringsunderlag är precis densamma i TV4:s valdagsundersökning (+2,6 %-enheter) och SVT:s vallokalsundersökning (+0,6). Eftersom dessa undersökningar fångar upp hur folk faktiskt har röstat, inte hur de skulle rösta (eller kommer att rösta), kan det alltså inte vara förändringar i spurtan som ligger bakom mätstörningen. Åtminstone inte hela störningen.

Jag är på intet sätt emot opinionsundersökningar. De är ett viktigt inslag i den representativa demokratin. Jag tror inte heller på förbud mot publicering av opinionsundersökningar i valrörelsens slutskede. Det skapar bara en informationsfördel för partierna, som kommer att fortsätta mäta. Inte heller ska vi helt sluta tro på de resultat som särskilt de sammanvägda mätningarna pekar mot – parti för parti. Men vi måste lära oss att korrigera dessa sammanvägningar för en systematisk mätstörning, särskilt för vissa partier. Och vi måste nyktra till ifråga om deras möjlighet att förutspå vem som får bilda regering.

Ester Pollack
Stockholms universitet
Professor i journalistik

E-post: ester.pollack@ims.su.se

Kriminalpolitik med farliga förenklingar

Brottsjournalistik och kriminalpolitik ingår i ett intrikat samspel. Journalistikens nyhetsvärderingar premierar det mest exceptionella och därför har också skjutvåldet och sprängningarna fått en framskjuten plats i medierna under de senaste två decennierna. Under valrörelsen kunde vi iakttä hur den allt överordnade skildringen av våldsbrottligheten kom att behandlas som en stor nationell kris.

Den avgående statsministern Magdalena Andersson höll en presskonferens tre dagar efter valet. När hon kommenterade de väsentligaste nationella problemen som en ny regering har att ta itu med var skjutningarna i Sverige det som nämndes allra först. Det är symptomatiskt för en valrörelse som prioriterat frågan om brott och straff och i synnerhet utvecklingen av gängvåld och skjutningar. Temat dominerade flertalet TV-sända valdebatter; också diskussioner under rubrikerna "integration" och "migration" kom i hög utsträckning att fokusera på brottslighet. En samsyn mellan högersidans partier och Socialdemokraterna som försökte övertrumfa varandra med förslag om hårdare och mer långtgående straff, var det som framträdde allra tydligast i de olika mediedebatterna. Genom den fokuseringen och ensidigheten krympte utrymmet för andra viktiga framtidsfrågor samman. Klimatkrisen tycktes försvunnen, Sveriges relationer till NATO, EU, Turkiet och andra var i stort sett icke-frågor.

Människor får sina föreställningar om en hotfull utveckling av brottsligheten förmedlade genom medierna, och samtidigt är det medierna som förmedlar föreställningar om allmänhetens oro. Att gängskjutningar där också allmänheten riskerar att komma i vägen är ett allvarligt samhällsproblem och starkt berör också de som inte är direkt utsatta, är självklart. Det problematiska är den ensidiga fokuseringen på ett enda brottsområde, när utvecklingen på andra brottsområden ger en annan bild. Det handlar om proportioner. Politikerna får möjlighet att utifrån förenklade mediala beskrivningar demonstrera kriminalpolitisk handlingskraft och lansera olika åtgärder som effektiva – oavsett om den kriminologiska kunskapen ger underlag för sådana slutsatser.

Förutom strängare straff skulle skjutvåldet också bekämpas med specialstraff för gängbrottsliga, fler poliser och fler verktyg för polisen i brottsbekämpande syfte. När SVT lät statsministerkandidaterna mötas mot slutet av valrörelsen, valde Magdalena Andersson att bejaka och bekräfta Ulf Kristerssons analys och förslag om åtgärder, en taktik som Socialdemokraterna genomgående använde i de olika valdebatterna. Den enda retorik som möjligen pekade ut en viss avvikelse, var Magdalena Anderssons upprepade fras om att hennes parti, underförstått till skillnad mot Moderaterna, såg till hela problembilden och också ville satsa på preventiva åtgärder. I debatterna där alla partiledare deltog försökte Centerpartiets Annie Lööf, tämligen resultatlöst,

föra in frågan om rättssäkerhet, medan Miljöpartiet och Vänsterpartiet ansträngde sig att betona brottspreventiva åtgärder i socio-ekonomiskt utsatta områden.

Det parti som spelade rollen av ansvarsutkrävande part, var Sverigedemokraterna. Den problembild där migration och brott kopplas samman och som Jimmie Åkesson sedan många år målat upp, blev debatternas utgångspunkt. Beklämmande var att valrörelsen illustrerade hur tolkningsutrymmet för att förstå brottsfrågorna krympte och den som presterade den enklaste förklaringen till ökningen av skjutvåldet (migrationen) och kunde peka ut tydliga syndabockar (invandrarna) och lösningar (strypa migrationen och återvandring) fick ett övertag. Sverigedemokraterna lyckades, liksom andra högerpopulistiska partier i andra delar av Europa, få övriga partier att följa efter i kampen om röster.

Mediala utspel om en tuffare kriminalpolitik har duggat tätt. Såväl Sverigedemokraterna, Moderaterna, Kristdemokraterna, Liberalerna men också Socialdemokraterna har tävlat om uppmärksamhet. SD lanserade "samhällstjänst" i statusnedbrytande syfte för barn och sänkt straffålder till 13 år, M presenterade snabbtestning för ADHD av skolbarn i "utanförskapsområden", KD ville ge polisen tillgång till det s k PKU-registret, en biobank med DNA, för att identifiera brottslingar och L förespråkade ett obligatoriskt språktest för tvååringar som inte är inskrivna i förskolan. Integrations- och migrationsminister Anders Ygeman (S) lanserade ett förslag om att klassa utsatta områden också efter andel utomnordiska boenden. Magdalena Andersson (S) fyllde på med att "vi vill inte ha Chinatowns i Sverige, vi vill inte ha Somalietown eller Little Italy..."

Samtliga förslag karakteriserades av brist på förankring i forskningsbaserad kunskap.

Kriminaliteten har historiskt sett växt fram som det politikområde där politiker kan visa (symbolisk) handlingskraft och vinna röster. Och mediearenan blir en viktig plats där kampen mellan olika kriminalpolitiska utspel pågår. Vid varje historisk tidpunkt är det också vissa aktörer och intressen som får genomslag på kriminalpolitikens område. Att det idag är SD:s problemformuleringar och tolkningar som dominerar debatten blev tydligt illustrerat under valrörelsen.

I min studie av hur våld och extremism skildrats i svensk press mellan 1990 och 2019, publicerad 2022 i antologin *Det svenska tillståndet*, är ett av fynden att det över tid blir vanligare med ledartexter på temat och att politiker allt oftare blir källa till brottsjournalistiken. Det kan bara tolkas som ett uttryck för ett ökat politiskt intresse. När brottsfrågor hamnar på den politiska dagordningen brukar det dock bli strid om hur utvecklingen ska tolkas, en konflikt som i sin tur eskalerar medieintresset. Det som varit utmärkande för den här valrörelsen är det motsatta – bristen på konflikt i tolkningen av brottsproblemen.

Bo Petersson

Malmö universitet/Södertörns högskola

Professor i statsvetenskap

E-post: bo.petersson@mau.se

I skuggan av Putins krig: Valrörelsen och borgfreden som försvann

Från 1960- och 1970-talen och framåt var det närmast tabu att ta upp utrikes- och säkerhetspolitik i svenska valrörelser. Uppenbarligen tyckte inget parti att sådana frågor var valvinnare. Valrörelsen 2022 blev dock helt annorlunda. Inledningsvis lämnade Rysslands angreppskrig mot Ukraina ganska få avtryck, men ju längre valrörelsen pågick, desto mer märktes dess följder för det svenska politiska tonläget.

När Sverige i början av 1990-talet valde att söka medlemskap i EU var detta inte ett resultat av någon öppen argumentation inför ett riksdagsval, utan en följd av en uppgörelse mellan de två regeringsbärande partierna, Socialdemokraterna och Moderaterna. Socialdemokraterna hade sedan 1960-talet hävdade att ett medlemskap i EU - eller dess föregångare EEC eller EG - var omöjligt på grund av den traditionella svenska neutralitetspolitiken. Den nytillträdde regeringen Ingvar Carlsson bytte dock hastigt linje och tog med ett EU-medlemskap i sitt krispaket mot det nödläge som då rådde i svensk ekonomi. Men någon valrörelsefråga blev detta avgörande vägval alltså aldrig.

Parallellerna är tydliga till s-regeringens hantering av frågan om Natomedlemskap våren och sommaren 2022. Även här var det en snabb socialdemokratisk omsvängning som banade väg för en helt ny kurs. Beslutet om att Sverige samtidigt med Finland skulle söka medlemskap i Nato var en direkt följd av den ryska aggressionen och skedde mot en fond av bred parlamentarisk uppslutning. Åter manifesterades ett gemensamt ställningstagande och borgfred mellan socialdemokrater och moderater. Detta symboliserades av en presskonferens den 16 maj där statsminister Magdalena Andersson och oppositionsledaren Ulf Kristersson tillsammans tillkännagav att Sverige avsåg att söka medlemskap.

Bara Vänsterpartiet – och inledningsvis Miljöpartiet – kom med egentliga invändningar. V menade att detta säkerhetspolitiska vägval var så omvälvande att det rätteligen borde föregås av en folkomröstning. Partiledaren Nooshi Dadgostar tryckte i början av sommaren hårt på detta, men fick inget gehör från andra partier. Då det säkerhetspolitiska läget akut hade förvärrats och den allmänna opinionen tydligt var för en svensk medlemsansökan blev folkomröstningskravet inte något trumfkort i valrörelsen för Vänsterpartiet. Alla partier, småningom även V, slöt talande nog upp bakom beslutet om vapenleveranser till Ukraina. Natofrågan kom senare upp under diskussionerna om vilka eftergifter som kunde och borde göras för att det auktoritära Turkiet skulle godkänna Sverige som medlem. Magdalena Andersson använde här Vänsterpartiets stöd för kurdernas sak som argument för varför partiet inte var moget att sitta i en regering.

I valrörelsen restes aldrig några allvarigare förebråelser mot Socialdemokraterna för deras snabba U-sväng i Natofrågan. Peter Hultqvist slapp därmed undan en

svekdebatt som annars lätt kunde blivit följden av hans tidigare utfästelser att någon medlemsansökan i Nato i vart fall aldrig skulle ske medan han var försvarsminister. Inte heller Sverigedemokraterna nagelförs i någon högre grad för sitt fotbyte, trots att Jimmie Åkesson i en SVT-intervju bara en vecka före invasionen inte velat säga huruvida han föredrog Joe Biden eller Vladimir Putin som politisk ledare. Men nu stod partiet alltså bakom regeringens Natoansökan.

Under valrörelsens sista vecka small det dock till. Borgfreden kring försvars- och säkerhetspolitiken fick ett abrupt slut när de socialdemokratiska ministrarna Anders Ygeman och Peter Hultqvist kallade till pressträff den 2 september. De båda ministrarna redogjorde för fall där parlamentariker eller tjänstemän knutna till SD under senare år agerat till förmån för ryska intressen. De hävdade samfällt att partiet utgjorde en säkerhetsrisk. Moderaterna och deras statsministerkandidat Ulf Kristersson fick frågan hur de skulle förhindra att SD:s kopplingar till Ryssland fick en inverkan på svensk utrikes- och säkerhetspolitik om valutgången skulle resultera i en riksdagsmajoritet för högerblocket. Jimmie Åkesson twittrade till svar att ministrarnas agerande var liktydigt med diktaturfasoner, och han sade sig se tydliga paralleller till auktoritära regimer i historien och nutiden. Dagen efter gick även Ulf Kristersson i svaromål och menade att s-ministrarnas utfall mot SD var ovärdigt, inte minst som det var de samtidiga positionsförflyttningarna hos S och SD som gjort en svensk Natoansökan möjlig.

När kriget i Ukraina på allvar började få konsekvenser för de svenska väljarnas plånböcker hamnade en annan aspekt av kriget i centrum, nämligen de galopperande elpriserna. Frågan fick särskild uppmärksamhet efter ryska Gazproms stopp för leveranser av naturgas till Europa. Alla partier presenterade sina förslag om hur konsumenterna och företagen skulle kompenseras. Frågan om vem som egentligen bar ansvaret för elprischocken blev central. Magdalena Andersson var i sin argumentation klar över var skulden låg och talade genomgående om Putinpriser. Oppositionen godtog inte beskrivningen utan hänvisade till den svenska politiken med separat prissättning inom fyra elområden i landet med närmast astronomiska skillnader mellan norr och söder. Även regeringens politik att i förtid stänga ned flera av landets kärnkraftsreaktorer kritiserades. Moderaternas Ulf Kristersson valde därför att tala om sosspriser istället för Putinpriser och Kristdemokraternas Ebba Busch högg för sin del till med Magdapriser. Andersson genmålade att oppositionen borde akta sig för att gå i Putins fälla och spå på den inrikespolitiska splittringen. Det skulle bara försvaga den gemensamma fronten mot Rysslands attack på Ukraina och den säkerhetspolitiska ordningen i Europa.

Aldrig förr hade Ryssland spelat en så central roll i en svensk valrörelse.

Per Oleskog Tryggvason
Göteborgs universitet
Doktor vid institutionen för journalistik,
medier och kommunikation
E-post: per.oleskog.tryggvason@som.gu.se

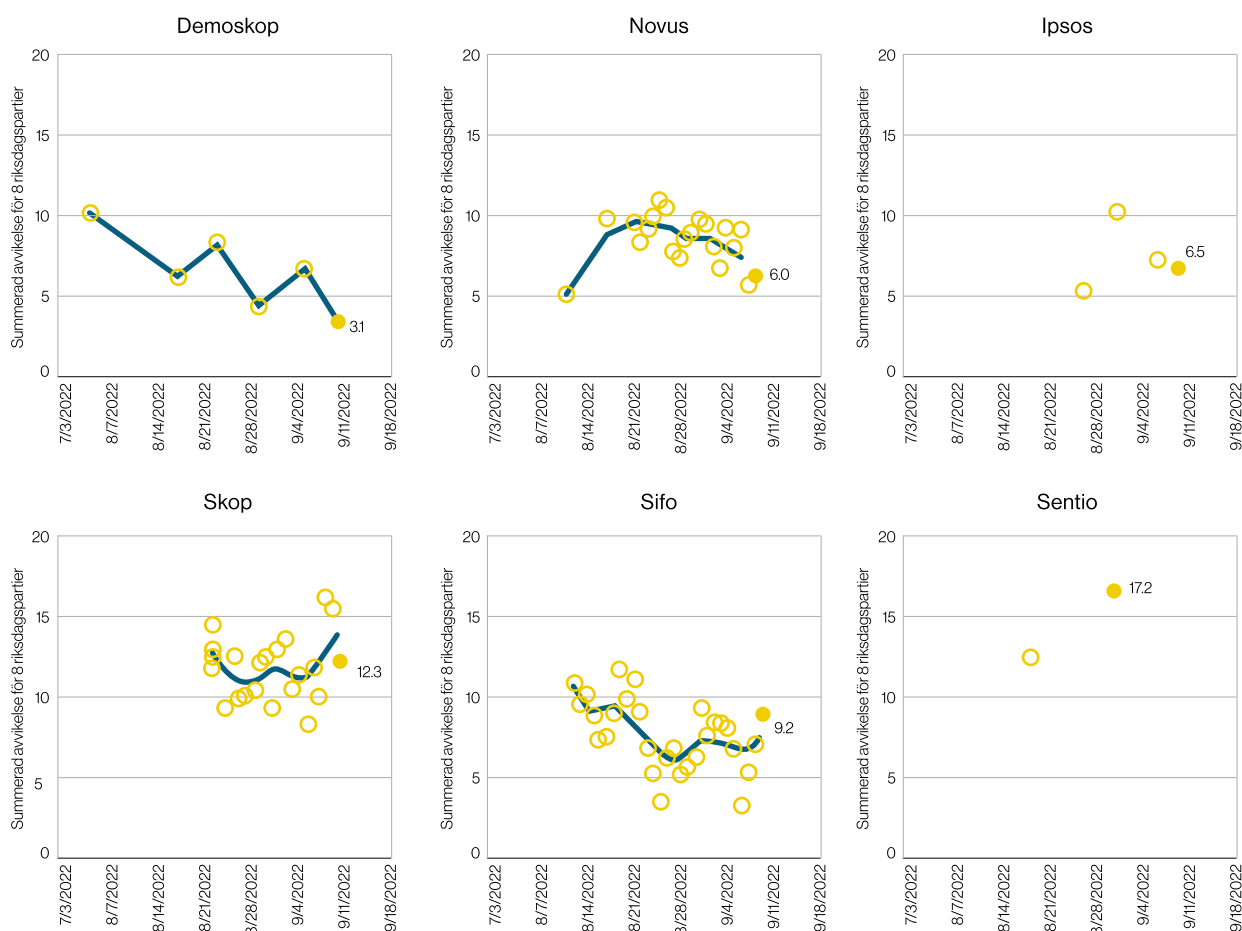
Opinionsundersökningarna inför 2022 års val: Träffsäkra och rekordmånga

Under valrörelsens sista veckor är opinionsundersökningar en ständigt närvarande del av den politiska rapporteringen. Men inför 2022 års val intog de än en mer central plats då tre opinionsinstitut - Skop, Sifo samt Novus - beslutat sig för att göra dagliga mätningar över väljarnas röstningsintention. Detta innebar att vi väljare hade möjlighet att ta del av ett rekordstort antal enskilda mätningar. Från den första augusti fram till valdagen publicerades hela 82 mätningar om väljarnas röstningsintention. Detta kan jämföras med 46 mätningar inför valet 2010, 37 inför valet 2014 och 43 inför valet 2018.

Mätningarnas främsta bidrag i slutet av valkampanjer är att förse väljarna med information om partiernas inbördes styrkeförhållanden samt hur partierna ligger till i förhållande till den fruktade fyraprocentsspärren. Den här typen av information är central för att väljare ska kunna maximera sin röst, genom att exempelvis stödträ på ett parti som man vill se i sitt regeringsunderlag eller genom att stödja det parti man vill ska bli störst inom ett visst block.

Inför valet fanns fyra nyckelfrågor där mätningarna försåg väljarna med unik information. De två första gällde

Figur 1. Summerad avvikelse mellan samtliga partier och opinionsresultatet för riksdagspartierna (procentenheter per parti)

Kommentar: Grafen visar den summerade avvikelsen från det preliminära valresultatet för de åtta riksdagspartierna samtliga 82 mätningar uppdelat på institut. Respektive instituts sistamätning är markerad med mörkgrå färg. Summerad avvikelse från valresultat beräknas genom att ta den absoluta skillnaden mellan respektive partis skattning och det preliminära valresultatet. Därefter summeras samtliga avvikelser ihop till ett mått. Data är hämtad från <https://github.com/MansMeg/SwedishPolls/blob/master/Data/Polls.csv>

riksdagens minsta partier, Liberalerna och Miljöpartiet, och deras förhållande till spärren. Under stora delar av mandatperioden befann sig båda partierna klart under fyraprocentsspärren. Men i valrörelsens slutskede visade samtliga institut att båda lyckats kravla sig över spärren och befann sig på relativt säker mark. Den tredje frågan handlade om huruvida Sverigedemokraterna eller Moderaterna skulle bli största parti inom högerblocket. Enligt flera av instituten skiftade styrkeförhållandena mellan de två partierna under valrörelsen till Sverigedemokraternas favör. När instituten presenterade sina sista mätningar innan valdagen hade samtliga institut Sverigedemokraterna som det största av de två med en marginal på mellan 1,8 (Demoskop) och 5,7 (Sentio) procentenheter.

Det sista och kanske mest avgörande frågan gällde vilken av de två koalitioner som skulle bli störst. Ett institut, Skop, hade en relativt klar ledning för de rödgröna partierna (4 procentenheters övervikt). Fyra institut, Ipsos, Novus, Sifo och Demoskop, visade i princip på dött lopp mellan de två blocken, men med en mycket knapp fördel (mellan 1,8 och 0,2 procentenheter) för de rödgröna partierna. Ett institut, Sentio, stack tydligt ut från övriga och visade en klar ledning med hela 10,1 procentenheter för högerpartierna.

När det preliminära valresultatet presenterades torsdagen den 15 september kunde vi konstatera att instituten försett väljarna med överlag väldigt välgrundad information i de fyra frågorna. Både Liberalerna och Miljöpartiet klarade spärren med relativt god marginal samtidigt som Sverigedemokraterna blev större än Moderaterna. Den enda plumpen i protokollet var att det till slut blev en knapp övervikt (0,7 procentenheter) för högerpartierna i stället för en vänsterseger.

Utöver dessa fyra nyckelfrågor, hur väl lyckades de enskilda instituten med att avspegla det slutgiltiga valresultatet som helhet? Figur 1 visar den summerade avvikelsen för de åtta riksdagspartierna för samtliga av institutens 82 mätningar sorterade efter publiceringsdatum. Lägre siffror innebär här en mindre avvikelse från valresultatet. Fokuserar vi först på avvikelsen i respektive instituts sista mätning kan vi konstatera att Demoskop var det institut hamnade klart närmast valresultatet. Här var den summerade avvikelsen från valresultat endast 3,1 procentenheter. På andra, respektive tredje plats hamnade Novus (6,0) och Ipsos (6,5). Längst ifrån valresultat hamnade Sentio, med en summerad avvikelse på hela 17,2 procentenheter. Figuren visar också hur den absoluta avvikelsen utvecklar sig desto närmare vi kommer valdagen. Givet att fler och fler väljare bestämmer sig är en rimlig förväntning att avvikelsen från valresultat borde minska i takt med att valdagen närmar sig. Figur 1 visar att detta endast är fallet hos ett av instituten, nämligen för Demoskop. Övriga institut visar ett mer oregelbundet mönster där exempelvis

Sifos bästa mätning kom drygt två veckor innan valet. Ytterligare ett tankeväckande resultat från Figur 1 gäller SVT/Novus mycket omdebatterade dagliga mätningar. Den SVT/Novus mätning som avvek minst från valresultatet var den som publicerades 12 augusti, en hel månad innan valdagen och strax innan övergången till att göra dagliga mätningar.

Sofie Blombäck
Mittuniversitetet
Universitetslektor i statsvetenskap
E-post: sofie.blomback@miun.se

Fortfarande lite utrymme för EU-frågor i valrörelsen

Ett vanligt återkommande klagomål från EU-intresserade statsvetare är att de europeiska frågorna får ta allt för lite plats i debatten inför riksdagsvalen. Vi brukar påpeka att det genom riksdagsvalen utses vem som ska representera landet när det röstas om lagar i ministerrådet, och att frågor om EU:s framtid, till exempel i form av mer eller mindre integration avgörs av riksdagen.

Den gångna mandatperioden har EU-samarbetets påverkan på medlemsländerna understrukits av de kriser som drabbat hela kontinenten. Covid-19-pandemin orsakade inledningsvis stängda gränser och åsidosättande av den interna marknadsregler mellan medlemsländerna. Trots att EU med tiden också fick en viktig roll att spela i samordningen av pandemibekämpningen, inte minst i upphandlingen av vaccin, illustrerade alltså Covid att det fortfarande finns starka begränsningar i vilken vikt medlemsländerna tillmäter samarbetet i unionen när det ställs mot det nationella intresset. Om det är så vi vill ha det eller om mer makt över till exempel hälsofrågor ska flyttas till den europeiska nivån skulle kunna vara föremål för diskussioner i en valrörelse.

Kriget i Ukraina har å sin sida inneburit ett ökat intresse för säkerhetspolitik, men även svåra utmaningar på det energipolitiska området. Under de kommande månaderna väntas flera beslut inom området.

De stora besluten som EU står inför begränsas inte till dessa två kriser, i von der Leyens tal om tillståndet i unionen nämndes allt från klimatet till det finanspolitiska regelverket. Sveriges regering kommer att ha en viktig roll att spela här, i och med ordförandeskapet under våren 2023. Om de olika regeringsalternativen vill använda ordförandeskapet för att prioritera olika områden borde väljarna få information om det.

Hur blir då facit för årets valrörelse? EU har inte heller i år varit något framträdande tema vid debatter och utfrågningar, men slutdebatten fredagen innan valet inleddes faktiskt med en diskussion om just politik på EU-nivå. Statsministern lyfte de förhandlingar om energipolitik som hon deltagit i som en stor framgång, medan motståndarna kontrade med att inga beslut ännu var fattade. Även tidigare under valrörelsen var det framför allt i samband med elpriser som EU nämndes, partier nämnde såväl EU:s regelverk som den gemensamma elmarknadens för och nackdelar.

Debatter, tal och utfrågningar blir till sin natur aldrig heltäckande, partierna får inte uttala sig om alla planer de har inför kommande mandatperiod. Som väl är publicerar alla partier också dokument med information om ståndpunkter och prioriteringar. För att få en överblick över vad partierna specifikt lyfte inför riksdagsvalet har jag gjort en genomgång av valmanifest och letat efter omnämnanden av EU eller Europa.

EU nämns på tre sätt av partierna. För det första finns det ställningstaganden kring europeisk integration, från

Liberalerna som vill fördjupa samarbetet till Vänsterpartiet som tar ställning mot utökat militärt samarbete inom EU. Flera av partierna nämner också att EU är viktigt, till exempel för att bekämpa gränsöverskridande brottslighet och klimatförändringar, och som motvikt mot antidemokratiska krafter.

En andra grupp av omnämnanden av EU är användandet av unionens medlemsländer som måttstock. Läget i Sverige beskrivs i termer av hur bra eller dåligt landet ligger till jämfört med andra länder inom till exempel sjukvård (Kristdemokraterna, Vänsterpartiet, Liberalerna), arbetslöshet (Moderaterna), eller brottslighet (Moderaterna, Kristdemokraterna, Liberalerna). En variant på detta är att formulera mål i relation till hur det ser ut i EU, till exempel vill både Liberalerna och Moderaterna att antalet poliser i förhållande till befolkningsstorlek ska bli minst lika hög som genomsnittet i EU. Att manifesten använder EU som måttstock har förekommit även inför tidigare val, men i mindre omfattning.

Slutligen har vi den grupp av omnämnanden som bäst ger väljaren information om vilken politik partiet vill bedriva på EU-nivå om de får regeringsmakten, nämligen konkreta policyförslag. Det finns väldigt få omnämnanden av frågor där det pågår en beslutsprocess inom EU, det mest konkreta exemplet är Sverigedemokraterna som vill stoppa migrations- och asylpakten. Andra partier nämner bland annat att de vill se skarpare klimatlagstiftning (Centerpartiet, Liberalerna och Miljöpartiet) eller ändrat fokus för handelsavtal (Socialdemokraterna, Centerpartiet). Moderaterna är det enda parti som har ett avsnitt där de redogör för vad de vill göra med det svenska ordförandeskapet. De nämner såväl konkreta åtgärder, som ett toppmöte om tillväxt, som mer allmänna prioriteringar, till exempel handel, klimat och migration.

Listan på exempel är inte uttömmande – men det är inte långt ifrån. Även inför detta val har alltså EU-politiken fått mycket begränsat utrymme, särskilt vad gäller konkreta policyfrågor.

Det finns dock två inslag som väcker frågan om EU:s roll i svensk politik kan vara på väg att förändras. Det ena är det ökade användandet av EU som måttstock. Givetvis gör partierna detta för att illustrera hur bra eller dåligt den sittande regeringen skött sig, men det är ändå intressant att EU, och inte till exempel Norden eller OECD, nu verkar vara den givna jämförelsepunkten. Det andra är energipolitiken. Även om partierna i slutdebatten framställde det nyligen hållna energirådsmötet på det sätt som var mest fördelaktigt för dem själva var det ett ovanligt exempel på att den europeiska integrationens påverkan på en fråga som annars ses som inrikespolitik öppet diskuterades. Det blir spännande att se om detta var ett undantag orsakat av de speciella omständigheter som rådde, eller om vi får se fler exempel i kommande valrörelser.

Torbjörn von Krogh

Mittuniversitetet

Fil. Dr i medie och kommunikationsvetenskap

E-post: torbjornvonkrogh@gmail.com

Valet och mediekritiken: Public service, ämnesval och faktakontroll

Inför valet 2018 var SD-ledaren Jimmie Åkesson hård i sin mediekritik mot public service. SVT:s markering mot honom "saknade motstycke" och P3 var en "skitkanal" som borde lagts ner för länge sedan.

I år är tongångarna mer försonliga även om politiken med bantning och ökad granskning ligger fast i motioner och program. En politik som i viss omfattning stöds av M och KD. Jimmie Åkesson hotar inte längre P3 med nedläggning, däremot tycker han att journalisten på Aftonbladet, tillika Publicistklubbens ordförande, Robert Aschberg borde sluta leda debatter. Detta efter att moderatorn Aschberg råkat i gräl med Åkesson och skarpt uppmanat Ebba Busch att "sluta bjäbba" i Aftonbladets partiledardebatt.

Tänkbara förklaringar som framförts till den dämpade kritiken är att SD hellre ägnar sin kraft åt ämnen som ligger i opinionens mittfära än att hudflänga en institution som har folklig förankring. Samt att ett maktskifte kan ge SD reella möjligheter att påverka public service-bolagens storlek och styrning. Fortfarande betecknas SR/ SVT ihop med andra etablerade nyhetsorganisationer som vänstermedier, men fram till valdagen verkar retoriken ha varit dämpad. Efter valet kom dock en uppmaning till "journalistrugby" – att knuffa journalister – och krav om rejäl reformering av public service från två ledande SD-politiker.

Mycket kriminalitet, mindre klimat

I valet 2018 kritiserades klimatjournalistiken i SVT, DN och SvD av företrädare för SD och M. Den syftade enligt kritikerna till att flytta valrörelsens fokus bort från "väljarnas viktigaste frågor, invandring och brottslighet" och på så sätt missgynna SD.

I årets valrörelse har klimatet inte alls stått i centrum. Under augusti publicerades upprop från företagare, forskare och artister som manade politiker att lyfta klimatfrågorna. Vårdförbundet visade med en Novus-undersökning att värdförfrågorna försumrades: "En ny undersökning med över 1 000 svenskar visar att sjukvården och äldreomsorgen är de valfrågor som kommit mest i skymundan i den politiska debatten, näst efter miljö- och klimatfrågan."

Enligt Kantar Sifos Mediemätare för augusti dominerades valrörelsen i medierna av lag och ordning (kriminella gäng och skjutningar). Näst viktigaste ämne var energi (elbrist, elpriser och kärnkraft). Trea var migration och integration. Vården, som betecknats som väljarnas viktigaste fråga, kom sexa. Mediemätaren görs på uppdrag av Ekot i Sveriges Radio. Fredrik Furtenbach kommenterade resultatet 14 september: "...Skjutningar har gynnat Sverigedemokraterna och elpris och kärnkraft har gynnat moderaterna. ...Och vi har haft väldigt lite om vård och väldigt lite om klimat. Detta har gett en väldigt ovanlig valrörelse med extremt mycket fokus på våld och våldsbrott. ...Det är ju nånting som har börjat skapa debatt, var detta rimligt? ...Det har redan startat den sortens kritik, jag tror vi kommer att få mycket mer av den debatten".

Mycket känslor, för lite fakta?

Debatternas och partiledarutfrågningarnas antal har ökat i etablerade medier och i nya format i sociala medier. Tempot förefaller ha ökat liksom personangreppen.

Medieforskaren Jesper Strömbäck undrade i Dagens Arena inför slutspurten i valrörelsen vart partiernas intresse för fakta och evidens tagit vägen: "... i den här valrörelsen tycks nästan alla partier rikta in sig mer på människors känslor – inte minst rädsla – och subjektiva upplevelser i stället för att hänvisa till och bygga på forskning och annan evidens. (...) Inte minst i debatten kring våldsbrottsligheten ägnar sig flera partier åt att underblåsa rädsla i stället för att bygga på vad evidens visar."

Partiernas inställning till fakta och evidens bör vara viktig för nyhetsmedierna att bevaka. Inför valrörelsen 2018 sjösattes samarbetsprojektet faktiskt.se för att faktagranska viktiga påståenden från partier och olika intresseorgan. Deltagare var Dagens Nyheter, nåttidningen KIT, Svenska Dagbladet, Sveriges Radio och Sveriges Television. De gjorde sammanlagt 101 faktagranskningar av påståenden i valrörelsen fram till valdagen. Företeelsen lever kvar i nyhetsmedierna i Norge, faktisk.no, Danmark, tjekdet.dk, och Finland, faktabaari.fi, men i Sverige upphörde samarbetet 2018 och har inte återupptagits.

I Sverige finns Källkritikbyrån och VadViVet som uppmanar faktakontroll och källkritik men utan samma direkta tillgång till nyhetsmedierna som faktiskt.se hade. Dessutom utför Facebook-gruppen "Källkritik, Fake news och faktagranskning" med 24 900 medlemmar ett löpande arbete och DN:s "Fakta i frågan" fortsätter, liksom det sedvanliga nyhetsarbetet. Men frågan är om inte den löpande faktagranskningen kunde varit vassare under valrörelsen? När programmet Medierna i Sveriges Radio synade några vitt spridda kritiserade påståenden som gällde höga elkostnader och fossila utsläpp från kärnkraftverk fann man att faktakontrollen varit otillräcklig före publicering.

Ingen kritik mot dold kamera

Nyhetsmedierna lär sig över tid ibland, en tid som också förändras. Ett exempel är Kalla fakta som före sin granskning 18 augusti av partiernas inställning till hemliga och därmed olagliga stora donationer hade studerat kritiken mot Uppdrag gransknings valstugereportage 2002 vad gäller provokation och dold kamera. "Vi har därför valt en metod där givarna kommer med önskemål om anonymitet utan att presentera lösningar på hur det ska ske. Det är alltså partierna som kommer med idéer på hur kravet på öppenhet kan kringgås", svarar redaktören för Kalla fakta på min mejlfråga. Och mediekritiken uteblev denna gång.

Uteblir även kritiken mot nyhetsmediernas ämnesval och arbetssätt under valrörelsen? Troligen inte.

Eva Friman

Uppsala universitet

Forskare Swedesd, Programchef Mistra EC, Adjungerad professor USC

E-post: eva.friman@swedesd.uu.se

Självförtroende och samskapande för transformativ omställning

Diskussionen fram till valet, liksom valets resultat, präglas av avsaknaden av en fråga, och en alltför stor närvaro av en annan. En allvarligt menad, eller ens generell, diskussion om våra globala hållbarhetsutmaningar, som forskare och världssamfundet har påtalat sedan åtminstone 1970-talet och som nu beskrivs i Agenda 2030 med de globala hållbarhetsmålen, har nästan helt saknats. Rädslor, misstänklighetsöranden och förenklade budskap har präglat valdebatten desto mer. Detta tynger mig som person, samtidigt som den forskning vi bedriver inom det forskningsprogram med en transdisciplinär uppsättning av forskare och samhällspartners som jag tillsammans med min kollega leder, Mistra Environmental Communication, får än mer aktualitet. Programmet befinner sig i skärningspunkten mellan det som debatten har saknat och det som den har översvämmats av.

Vi vill med programmet utifrån kritiska och förändringsorienterade perspektiv utveckla kommunikation och meningsskapande om hållbarhetsfrågor och därmed främja ett hållbart samhälle i Sverige och i världen. Det är bara åtta år till år 2030. Klimatförändringarna och minskningen av den biologiska mångfalden utgör bland andra interrelaterade hållbarhetsproblem ett reellt existentiellt hot mot vår överlevnad. Såväl det som skapat som verkningarna av ekologisk ohållbarhet, fördelas dessutom gravt orättvist mellan globala nord och globala syd, inte minst i ökande grad mellan olika grupper i Sverige. Att problemen dessutom är så kallade 'vilda' (eng. wicked problems), dvs inbördes sammanlänkade och komplexa, svåra att begreppsliggöra, svåra att hitta lösningar på och kräver nya metoder såväl inom som bortom akademien för att hantera, gör dem extra svåra att greppa. Men det gör inte problemen mindre allvarliga.

Sverige har ett världsledande anseende som hållbarhetsland, trots att vi har ett av de största ekologiska fotavtrycken i världen. Nästan 60 procent av Sveriges koldioxidutsläpp sker i andra länder, främst i globala syd, och över 85 procent av vad vi konsumerar produceras utanför Sverige. Att hållbarhetsfrågorna diskuterades så lite inför valet och i och med valresultatet ser ut att nedprioriteras ytterligare, riskerar inte bara att Sverige försitter sin roll som förebild. Det må så vara i så fall, även om rollen som förebild erbjuder viktiga möjligheter för Sverige att leda och inspirera den globala omställningen. Vår globalt sett både djupt orättvisa och ekologiskt ohållbara höga konsumtionsnivå som innebär att vi tillägnar oss oförsvarligt mycket i termer av tid och rum från andra delar av världen och från andra människor, lägger och ska lägga ett tungt ansvar på våra axlar. Det handlar om varje medborgares ansvar, men minst lika mycket om de system som inom och bortom Sverige orsakar och vidmakthåller ett ohållbart samhälle.

Att inte alla i Sverige idag känner sig delaktiga i meningsskapandet om hur vårt samhälle kan förändras för

alla människors drägliga liv och överlevnad är uppenbart. Samhällsstrukturer och sociala praktiker präglas alltför lite av omställning, vilket inte borgar för individers möjligheter till hållbara liv. En del av Sveriges befolkning saknar medel att göra hållbara val, några saknar kunskap, alltför många saknar såväl bildning (i vidare mening) som tro på sin egen förmåga och möjlighet att delta i och bidra till samhället bortom sina vardagliga liv. Min tolkning är att just det senare gäller för de flesta som känner rädsla inför utvecklingen i Sverige och därför har köpt förenklade och intoleranta budskap.

Inom vårt forskningsprogram har vi kunnat visa att nya ansatser och metoder behövs för att tackla vilda hållbarhetsproblem. Vi utvecklar därför bland annat plattformar där olika typer av kunskap att mötas och interagera. Kunskap som innehåses och utvecklas av forskare och experter, och kunskap som innehåses och utvecklas av lekmän och medborgare med olika bakgrund – socialt, ekonomiskt, kulturellt och identitetsmässigt sett. Samtal och praktiker som inkluderar alla, som gör att deras perspektiv räknas lika mycket som andras och ges samma utrymme. Det är just mångfalden av värderingar, känslor och inneboende erfarenheter som vi hävdar är av vikt. Det är där som en mängd perspektiv framträder, som nya tankar skapas och som vi på ett rikare och kritiskt reflekterande sätt kan hantera hållbarhetsproblematiken. Vi vill inom forskning, policy och praktik skapa en dynamisk och mångfacetterad reflexivitet för samhällsförändring. En reflexivitet som innefattar marginaliserade intressen och människor som idag känner uppgivenhet och maktlöshet, som inte tror sig om att ha en samhällsröst och som därför köper enkla budskap och förklaringsmodeller från partier som inte bara hetsar till misstänklighetsörande av andra grupper, utan också aktivt förhindrar de åtgärder som behövs för att hantera klimatfrågan och skapa ett hållbart samhälle.

Min förhoppning är att vi och andra som arbetar i samma anda lyckas med vår ambition att tillsammans skapa mening om ett framtida hållbart samhälle, så att nästa val blir ett val där alla naturligtvis får säga sitt, och där alla vill och tror sig om att kunna säga sitt även om komplexa utmanande frågor där det inte finns några enkla svar. Det är enligt den sammanlagda samtida kunskapen extremt bråttom – det handlar om utmaningar vi står inför nu, och som majoriteten av jordens befolkning redan befinner sig *mitt i*.

Ingela Wadbring
Mittuniversitetet
Professor i medie-
och kommunikationsvetenskap
E-post: ingela.wadbring@miun.se

Lovisa Bergström
Dagens Nyheter
Analyschef, Dagens Nyheter
E-post: lovisa.bergstrom@bonniernews.se

Hur mycket valbevakning orkar vi med?

Dagens Nyheter har 380 000 prenumeranter, varav 260 000 prenumererar på den digitala utgåvan av tidningen. Dessutom öppnades sajten kostnadsfritt upp mot registrering i flera omgångar, med start några månader innan valet, och de strategiska satsningarna på valbevakning har varit omfattande. Data om den digitala läsningen på DN samlas löpande in och analyseras på aggregerad nivå för att kunna följa och förstå läsarnas beteenden, och utifrån denna trafikdata söker vi svar på två frågor:

- Vad tog läsarna del av, respektive ratade, i valbevakningen?
- Stod mängden valbevakning i proportion till mängden läsning?

Analysen inkluderar läsning på alla plattformar, både desktop, läsplatta och mobil, både på dn.se i webbläsaren och i DN:s app. Redan ett och ett halvt år före valet började DN märka artiklar med taggen *Val 2022*, vilket gör att valbevakningen kan följas separat.

Dramatiskt ökad valbevakning under hösten: Över 1 100 artiklar har publicerats med taggen *Val 2022* från januari och fram till valdagen. Inledningsvis publicerades en till två artiklar varje dag, för att i augusti öka till cirka åtta artiklar per dag. Under september peakade publiceringen fram till valdagen, med i genomsnitt 23 artiklar per dag. Utöver dessa fristående artiklar samlades kortare notiser om valet i en liverapportering som löpande uppdaterades: *Senaste nytt om svensk politik och valet 2022*.

Stabilt läsmönster – men i augusti tar det fart: Från slutet av mars till början av augusti läste den genomsnittlige prenumeranten två artiklar i veckan märkta *Val 2022*. Det innebär att 10–15 procent av den genomsnittlige prenumerantens läsning handlade om valet. Från mitten av augusti och framåt ökade läsningen dramatiskt – samtidigt som valbevakningen också ökade kraftigt. Sista veckan innan valet kom läsningen som mest upp till nära nio artiklar i snitt per prenumerant och vecka. Dagarna direkt efter det mycket jämna valresultatet hade drygt varannan läst en artikel med taggen *Val 2022*.

Större utbud ger mer läsning: Den finns en stor avvikelse i läsningen av valbevakningen under året, och det är i skiftet maj/juni då flera saker sker. DN publicerade då både sin Valkompass och *Senaste nytt om svensk politik och valet 2022*, vilket är den ovan nämnda liverapporteringen där notiser om valet samlades. Antalet sidvisningar per publicerad artikel gick då från cirka 30–40 000 till över 100 000. Veckan runt valet minskade antalet sidvisningar per publicerad artikel något, troligtvis på grund av den stora mängden artiklar som publicerades.

Liverapporteringen och Valkompassen i topp: En lista med de 20 mest lästa artiklarna toppas av liverapporteringen av valet och av Valkompassen. De hade på valdagen fått 1,9 respektive

1,6 miljoner sidvisningar, sedan de lanserades i början av juni. Valkompassen fick redan från start stor trafik, som mest omkring 90 000 sidvisningar en enskild dag. Under sommar-månaderna var Valkompassen inte så frekvent använd, men i mitten av augusti sköt den fart igen. Från andra halvan av augusti fram till valet hade Valkompassen omkring 30 000 sidvisningar per dag, och totalt har 870 000 unika webbläsare provat vilket parti som låg närmast de egna åsikterna.

Många av övriga artiklarna på 20-i-topp-listan har en sak gemensamt: de är personfokuserade på ett eller annat sätt. Artiklarna handlar om vad enskilda personer gör eller tycker, exempelvis statsvetare som uttalar sig om Amineh Kakabaveh. Eller så är det krönikörer som skriver om politiker, exempelvis Alex Schulman som har två krönikor med på 20-i-topp-listan, och båda handlar om politiker och korv.

Bottenlistan: Det går naturligtvis också att göra listor på först (ja, ordet finns numera i SAOL) sidvisningar. Av de tio artiklar märkta med *Val 2022* som har lägst läsning är samtliga insändare. Det enda som är gemensamt för bottenlistan är just att de är insändare; ämnesområdena i dem varierar. En förklaring är att långt ifrån alla insändare, speciellt om det publiceras mer än en insändare en viss dag, lyfts fram på startsidan. Det gör det svårt för läsarna att finna materialet.

Allra först sidvisningar av alla valartiklar, är en insändare som handlar om ett förslag att bilda ett kommunalt bolag för energi utan vinstintresse. Den publicerades två dagar innan valet, och hade på valdagen strax över 400 sidvisningar.

Slutsatser: Vår första fråga handlade om vad läsarna tar del av respektive ratar i valbevakningen. Att det som DN själva väljer att lyfta fram som viktigt material spelar roll för läsningen är otvetydigt: Valkompassen vinner stort över insändarna. Men det är också skillnad i viktighet i de båda typerna av innehåll, alldeles oavsett att DN valt att lyfta fram visst innehåll på startsidan. Det är det journalistiska innehållet som läses, inte insändare skrivna av allmänheten. Att det finns ett stort intresse för det mer personligt hållna innehållet är också tydligt.

Står då valbevakningen i proportion till vad läsarna tar del av? Svaret måste bli både ja och nej. Läsarna tar del av allt mer politiskt innehåll när vi närmar oss valet, men proportionellt sett är satsningen på valbevakningen större än vad läsarna tar del av. Å andra sidan är det antagligen så att variationen och bredden på bevakningen ökar ju närmare valet vi kommer, och då är relevansen för läsaren större även om hen inte tar del av mer bevakning än tidigare.

Om vi också ska försöka svara på frågan i rubriken till den här texten, så måste ett svar bli att vi orkar med väldigt mycket valbevakning. Inte minst gäller det omedelbart efter valet, då i genomsnitt varannan artikel som prenumeranter på DN läst, har handlat om just valet. Den kommande regeringsbildningen lär helt säkert också engagera.

Peter Berglez

Örebro Universitet

Professor i medie- och kommunikationsvetenskap

E-post: peter.berglez@ju.se

Hur påverkades valrörelsen 2022 av omvärlden?

I det nationella valet ignoreras omvärlden i olika grad. Sällan är insikterna om globaliseringens inflytande över Stockholm så undanträngda som under valrörelser. När det är val i Sverige sätts EU-medlemskapet på paus. Självfallet kan varje land påverka sin framtid. Men i valtider brukar politiker och medier förstärka landets handlingsutrymme genom att sopa komplicerade relationer över nationsgränserna under mattan. Politiken överdriver riksdagens handlingskraft, och bortser från Bryssel, Washington och andra centra, för att nå fram med ett nationellt budskap. Medierna gör detsamma för att lättare skapa intresse.

Det finns dock gränser för hur mycket politiken kan bortse från att vi ingår i den globala byn och att våra frågor är sammanflätade med omvärlden. Omvärlden nämns därför, trots allt, på olika sätt av partierna. Exempelvis för att lyfta fram betydelsen av internationellt samarbete (Sverige har skrivit under konvention X). Eller för att stänga världen ute på grund av föreställda eller existerande hot. Det går även att hänvisa till omvärlden när den egna politiken inte fungerar (Putin-priser). Vanligt är att anklaga politiska motståndare för att ha skapat tillstånd (dyr diesel; dyr el, med mera) som egentligen har skapats och bestämts utomlands. Saker som har med omvärlden att göra domesticeras, det vill säga försvenskas. Här är även medierna, med sitt ständiga fokus på det som är kulturellt och geografiskt nära, en viktig motor.

2022 har inneburit omvärldens stora återkomst i svensk valrörelse. Politiker och medier har engagerat sig i flera utsocknes processer samtidigt. Nedan beskrivs dessa. De har skapats och fått fäste i debatten genom samspelet mellan politiken och medierna, inklusive sociala plattformar. Oftast är det svårt att veta vem som styr kommunikationsekologin: politiken eller medierna – med andra ord, vem som har problemformuleringsprivilegiet.

Corona-epidemin: frånvarande. Denna fråga fick inte alls plats när andra ämnen svepte in över valrörelsen, där både partiers och mediers trötthet över temat spelade in.

Kriget: både närvarande och frånvarande. Rysslands anfallskrig mot Ukraina blev en kuliss; något att referera till för att förklara eller legitimera olika förslag, eller använda som slagträ. Väldigt lite kom att handla om kriget som sådant, utan mer om att hantera en instabil och skrämmande omvärld. Vissa sub-ämnen utvecklades, som konflikten mellan S och SD där S i en presskonferens klassificerade SD som nationell säkerhetsrisk på grund av påstådda kopplingar till Putin-regimen.

NATO-ansökan: undanstoppad fråga. Framför allt S ville undvika NATO-frågan i valrörelsen. Medierna gjorde inte något större motstånd utan koncentrerade sig på andra ämnen. Valet hade definitivt kunnat handla om Sverige i exceptionellt ny situation internationellt, men så blev det alltså inte.

Energikrisen i Europa: den oväntade frågan. Energikrisen fick många andra ämnen att försvinna från agendan. Rysslands krig mot Ukraina skyndade på frågan om vilken elproduktionsväg Sverige ska gå i framtiden, med fokus på underdimensionerade nätverk; omställning; kärnkraft på frammarsch, och hur långt vind och sol räcker. Medierna gav understöd åt energifrågan genom att skapa krisscenarier inför vintern, ofta genom jämförelser från andra länder, inte minst Tyskland.

Världsekonomin: ignorerad och förenklad. Den ökade inflationen globalt fick inte stort genomslag i debatten, men påverkade rörelsen på olika sätt. Möjliga högkostnadsskydd/subventioner av energikonsumtion blev till valflask, med risk för att spä på inflationen. De mediala utspelen avlöste varandra, där många var av mer populistisk karaktär, som KD-ledaren Ebba Buschs' påstående om att priset på Falukorv gått upp till 40 kr och att detta var statsministerns fel.

Klimatet: ignorerat men ändå uppmärksammat i nya former. Klimatet får aldrig det utrymme det borde få. Så blev det även denna gång. Medietrötthet kring frågan kan ha inverkat. Men klimatfrågan dök upp i ny skepnad, nu med fokus på energislag och omställning. Hur långt räcker det med förnybart? Mer kärnkraft eller inte? Här tog ofta andra aspekter än klimatet över. I argumenteringen för mer kärnkraft (M, SD, L) blev klimatet mer som en extra fördel (vår lösning är bra för klimatet också)

Invandring/asylsökande: mycket fokus. Framför allt SD och M förde fram budskapet att omvärldens etablering i Sverige – människor som kommer hit av olika skäl – framför allt utgör ett problem. Då och då hakade även vissa andra partier på (L, S). Det blev en tävling i vem som har de mest effektiva lösningarna. Den politiska retoriken och mediefokuset handlade om höga kostnader (M's påstående om att 700 000 utrikesfödda är bidragsberoende); dödsskjutningar; hårdare straff (SD, M med flera), hårdare tag bland polisen (KD), språktester på tvååringar i utsatta områden (L), eller att se etnicitet som källa till segregation (S) i dessa delar av landet.

I debatten, den mediala bevakningen och på sociala medier framkom tydligt hur partier i de två lösa blocken, kanske tydligast C och SD, befinner sig på miles avstånd i synen på omvärlden. Det vill säga synen på den accelererande globalisering som följde efter Berlinmurens fall; med marknadsliberalism och öppna gränser för kapital, varor, människor och kulturer. Inställningen till det internationella samfundet, dess samarbeten, och mänskliga rättigheter är också påtagligt polariserad. I ett historiskt skede präglad av utmaningar som endast kan lösas över nationsgränserna, det vill säga med omvärlden: vilken väg kommer våra partier, regeringen, medier och hela det digitala offentliga samtalet framför allt gå framöver? Blir trenden framöver att stänga omvärlden ute? Frågan är avgörande, inte minst för klimatet.

Magnus Jerneck

Lunds universitet

Professor Emeritus och redaktör för Statsvetenskaplig Tidskrift

E-post: magnus.jerneck@svet.lu.se

Den bortglömda dimensionen

"Omvärlden får vänta" lyder den träffande rubriken på Sydsvenska Dagbladets huvudledare den 19 augusti.

under trycket av ett förödande landkrig i Europa, närmast brådstörtat och utan större debatt söker sig in i Nato.

Den svenska valrörelsen har präglats av enögdhet och brist på stora perspektiv. Brottslighet, invandring och skenande priser på el och bensin har väckt större intresse än globala ödesfrågor. Varken klimatkrisen, den avklingande pandemin eller kriget i Ukraina har letat sig in i den svenska valdebatten, som måste betraktas som både provinsial och närsynt och utan visioner. Partierna har ägnat sig åt en sorts "status quo-plus"-politik snarare än nytänkande och utåtblickande.

Det är inte ovanligt att utrikespolitik och internationella problem får en undanskymd roll i valkampanjer: i de flesta länder intresserar sig väljarna mer för pengar och ekonomi, de sk bread-and-butter-frågorna, än det som sker utanför landets gränser. Detta gäller även politiker och journalister, även om de borde veta bättre. Att Sverige som litet omvärldsberoende land inte på egen hand kan hantera tidens utmaningar verkar inte ha trängt in i det allmänna medvetandet, i alla fall om man ser till den politiska retoriken, eller för delen, mediebevakningen.

I en demokrati förväntar vi oss inte bara att politikerna följer väljarna, utan också leder genom folkbildning och saklig argumentation. I en internationaliserad demokrati som den svenska förväntar vi oss självklart också att omvärldens betydelse för den nationella politiken inte ignoreras. Det är därför frapperande att valrörelsens stora aktörer – politikerna och medierna – inte öppet vidgår att EU är en självklar del av vårt politiska system, den fjärde nivån efter den lokala, regionala och nationella, och att de gemensamma besluten i Bryssel är avgörande för svensk politik, något som gör att vi som väljare skulle vilja veta vilken linje de svenska regeringsrepresentanterna tänker driva i förhandlingarna eller hur de partipolitiska skiljelinjerna slår. Det kan gälla energin och klimatet, men också inflationen och säkerhetsläget, akuta problem som kräver snar handling och just nu dominerar den politiska dagordningen i stora delar av världen, inte minst Europa. Det är uppseendeväckande att ingen av de ledande statsministerkandidaterna haft mycket att säga om saken eller att ingen av mediernas alla valkompasser hade någon fråga om EU-politiken. Undantaget var den som löd: "Vad tycker du om EU?". Också det belysande för den svenska hållningen, snart trettio år efter inträdet...

Vi får konstatera att detta är ett demokratiskt fattigdomsbevis.

Här ser vi tyvärr ett mönster som går igen. Vi kan till och med tala om blinda fläckar. Svensk debatt verkar endast kunna hantera ett par sakfrågor åt gången; det gäller även en svensk valrörelse. Att Sverige under första halvåret av 2023 för tredje gången skall vara ordförande i EU verkar i stort sett ha gått spårlöst förbi. Detta är desto allvarigare som Sverige sedan länge är integrerat i EU på alla plan och nu dessutom,

Sara Willermark

Högskolan Väst

Docent i informatik med inriktning mot arbetsintegrerat lärande

E-post: sara.willermark@hv.se

Skolfrågorna som (inte) diskuterades i valrörelsen 2022

Skolan utgör en ständig politisk brännpunkt som ger den en självklar roll i valrörelsen och det råder ingen brist på frågor att diskutera. Faktum är att skolan står inför en mängd komplexa utmaningar. Enligt skollagen ska skolan vara likvärdig och arbeta med att kompensera för eleverns olika bakgrund och förutsättningar. I praktiken har elevernas socioekonomiska bakgrund blivit allt viktigare för hur de klarar (eller inte klarar) skolan. Skolsegregationen har också ökat vilket innebär att eleverna blivit alltmer uppdelade utifrån socioekonomisk bakgrund. Vidare har många huvudmän svårt att rekrytera och behålla rektorer och täta rektorsbyten riskerar att leda till instabilitet i skolan som organisation.

Det råder ett lågt söktryck på landets lärarutbildningar, stora pensionsavgångar och ökade elevkullar vilket innebär stora svårigheter att rekrytera behöriga lärare och problemet förväntas att öka. Enligt Skolverkets Lärarprognos från 2021 kommer det att saknas 12,000 behöriga lärare och förskolelärare år 2035. Skillnaderna i landet förväntas bli stora då mindre kommuner som saknar närhet till universitet och högskolor kan få särskilt svårt med kompetensförsörjningen. I vissa fall brottas man dessutom både med betydande geografiska avstånd och små elevgrupper. Administrationsbördan bland lärare har länge pekats ut som ett arbetsmiljöproblem som skapar ohållbara arbetsvillkor, stjälar värdefull tid från kärnverksamheten och som dessutom verkar driva verksamma lärare från yrket. Därtill råder brist på specialpedagoger och speciallärare och inte heller i detta fall är tillgängliga resurser fördelade utifrån behov. I stället är de tämligen jämnt fördelade, som om skolornas behov vore likvärdiga.

Utifrån detta perspektiv kan man förvänta sig att skolan skulle vara högt upp på den politiska agendan och att många skolfrågor slåss om utrymmet. Skolfrågan är dessutom prioriterat av väljarna. Enligt SVT:s vallokallundersökning, var endast sjukvården viktigare för väljarnas val av riksdagsparti.

I förra valrörelsen hade lärarbristen liksom lärarnas arbetssituation en förhållandevis framträdande roll. I årets valrörelse var det andra frågor som dominerade. Vinstuttag i fristående skolor fick mycket stort utrymme. Det var på många sätt väntat. Väljarna har blivit alltmer negativt inställda till vinstutdelning i skattefinansierad verksamhet. Enligt SOM-institutets mätning är 67 procent av väljarna emot vinster i välfärden. Att frågan har en tydlig vänster-höger dimension talade också för att den skulle bli viktig. Slöseri med skattemedel kunde ställas mot individens valfrihet. Magdalena Andersson talade om sönderprivatisering, vinstjakt och slöseri och Nooshi Dadgostar ställde ultimativa krav om att frågan om vinstuttag i välfärden behöver göras upp innan en stadsministeromröstning.

Även bland partierna som i grunden är för ett vinstuttag öppnade upp för olika typer av kontrollfunktioner och/eller begränsningar. På temat fristående skolor framförde Liberalerna förslag om att avskaffa kön till densamma. Det fanns även andra frågor som väckte förhållandevis stor uppmärksamhet. Ett exempel är Liberalernas förslag på att införa ett obligatoriskt språktest för barn i tvåårsåldern som inte är inskrivna i förskolan. Initiativet beskrivs som en tidig insats för att bryta utanförskap. Ett annat exempel är Moderaternas förslag om ADHD-screening för femåringar i utanförskapsområden. Förslaget presenterades som en åtgärd för att komma till rätta med underdiagnostik i vissa områden samt ge barn bättre förutsättningar att klara skolgången.

Initiativen framstår som tagna ur sitt sammanhang men de tränger genom bruset. Det genererar nyheter, debattartiklar och livliga diskussioner på Twitter. Partierna uppmärksammas och kopplas både till skolan och till konkreta insatser. Men det är svårt att se hur förslagen på allvar adresserar skolans utmaningar.

”För varje komplext problem finns ett svar som är enkelt, tydligt och fel.”

H. L. Mencken

Att följa skolan i valrörelsen för tankarna till ett citat som lyder: ”För varje komplext problem finns ett svar som är enkelt, tydligt och fel” från H. L. Mencken. Citatet är talande när man ska beskriva hur komplexa samhällsproblem ska rymmas i en valrörelse där de enkla lösningarna premieras. I valrörelsen 2022 utgjorde frågor om vinster i välfärden, språktest och ADHD-screening tydliga, enkla men otillräckliga svar på de komplexa problemen som skolan står inför. Bristande likvärdighet, kompetensförsörjning och arbetsmiljö utgjorde valfrågor som inte diskuterades, åtminstone inte i någon större utsträckning. Nu har vi lämnat valrörelsen och gått in i regeringsbildningen med fördel för Ulf Kristersson sida. Hur valresultatet kommer att påverka skolan på sikt återstår att se. Tydligt är att många av skolans centrala frågor lämnats obesvarade i valrörelsen.

Gregg Bucken-Knapp
Göteborgs universitet
Professor i offentlig förvaltning

E-post: gregg.bucken-knapp@spa.gu.se

Ukrainians residing in Sweden with temporary protection

Here's a few words that political parties were rather silent about during the election campaign: *Ukrainians residing in Sweden with temporary protection*.

Since the implementation of the Temporary Protection Directive on March 4, 2022 on the heels of Russia's full-scale invasion of Ukraine on February 24, more than 45,000 Ukrainians have applied for temporary protection in Sweden. Roughly 400 more arrive every week. Recipients of temporary protection are granted resident/work permits for one year, with the possibility of additional renewals up to a maximum of three years, pending a decision by the European Commission. The exact bundle of rights that Ukrainians with temporary protection receive varies from one EU state to another, and even within regions of the same country.

In Sweden, Ukrainians under the age of 18 are entitled to full healthcare, while Ukrainians over the age of 18 are only able to access treatment that cannot be deferred – broader access than emergency care, but less than full access to the Swedish healthcare system. Ukrainian children are entitled to attend schools in Sweden, but are not required to do so. Ukrainian adults, for the most part, do not have access to Swedish for Immigrants (SFI), and are left chiefly to sign up for study circles and other language-learning initiatives, often organized by well-meaning volunteer organizations.

Over the course of the spring, several policy initiatives focusing on Ukrainians in Sweden with temporary protection were announced by the then Social Democratic government. Chief among these was a plan for *controlled reception and temporary protection*. This plan included substantial funding being made available to civil-society organizations to assist with integration. The plan also included a preliminary proposal to ensure an equitable division of Ukrainians in need of housing across municipalities – which became law on July 1. Additional measures were announced in the late spring, including ensuring that Ukrainians with temporary protection would receive a coordination number without having to visit a Swedish Tax Authority office, so as to ease contact with authorities and facilitate a faster transition into the labor market.

In short, there have been no shortage of topics for parties to debate when it comes to Ukrainians in Sweden with temporary protection. Why parties didn't do so is an open question, even if the general political focus on migration and integration solely in terms of segregated communities, the Swedish language and notions of shared values is a likely culprit.

Looking ahead, maybe it makes better sense to sketch out just one of the many important questions that the new government and opposition parties need to address when considering the future of Ukrainians in Sweden with temporary protection: What is the purpose of *providing temporary protection*?

For EU member states, the Temporary Protection Directive is intended to reduce the caseload pressure on national agencies with responsibility for making asylum-decisions in instances where there are large scale refugee flows. For Ukrainian individuals, the Temporary Protection Directive provides a lifeline for fleeing a horrific war. Ukrainians have come to Sweden to escape the brutality of the full-scale Russian invasion. Yet, they have been met with rhetoric that has often framed them in relation to labor market outcomes. For example, then Migration Minister Anders Ygeman noted rather sternly in April that, "We have high expectations of (the Ukrainians) who are coming here. Everyone who can, shall work." Then Labor Market Minister Eva Nordmark suggested that, with training, Ukrainians could work in new battery factories in the north of Sweden.

Perhaps these official views make sense when thinking of how refugee migration to Sweden is currently framed as having been too large and not resulting in enough immediate employment. But a rhetorical focus on *employment* demonstrates a lack of compassion from policymakers for those who have come to Sweden and are suffering from the effects of war: loss of home, loss of family members, family separation, trauma, anxiety, stress, and much more. Yes, the goal of *meaningful* employment for Ukrainians in Sweden is a good one – especially employment taking into account previous occupational experience.

But, it wouldn't be impossible for Swedish policymakers to begin speaking about Ukrainians in Sweden with temporary protection in a different way. Labor market participation is one issue, of course. Yet, as we reflect on how hardened political rhetoric in Sweden has become – particularly in the recent election campaign – we might consider how we talk to Ukrainians in Sweden with temporary protection.

We should say that we understand that their journey is not an easy one, and that we are aware of the uncertainty they feel about when they may be able to return to Ukraine. We should say that we understand the worry many Ukrainians feel over possibly having to relocate from one Swedish municipality to another, perhaps even to an entirely different part of the country where the integration process would begin anew. We should stress that we understand how fleeing the horrors of war may result in needing time and substantial support from mental health professionals to process all they have experienced. We should say that we understand how SFI plays a key role in helping those newly arrived to Sweden achieve meaningful inclusion, and that Ukrainians with temporary protection should have access to this important opportunity.

And yes, we should have high expectations. But those expectations should be of ourselves – aiming to ensure that we help Ukrainians who have fled the war to feel protected, safe and welcome here in Sweden.

Jonas Harvard
Mittuniversitetet
Docent i historia

E-post: jonas.harvard@miun.se

Ett historielöst historiskt val: Om neutraliteten som en ickefråga i valrörelsen 2022

Vilken roll spelar historia i den politiska debatten? Och vilken roll kan historia ha i en valrörelse? Den 24 februari 2022 startade kriget i Ukraina. I medierna drogs många historiska paralleller. Vissa bedömare jämförde med München 1938, där den brittiske premiärministern Chamberlain gjort eftergifter till Hitler. Misstaget att tolerera detta slags mellanstatlig aggression skulle inte upprepas. Denna gång skulle Europa stå samlad mot Ryssland.

Sverige markerade tidigt att man var del av en enad europeisk front. Men en fråga skavde: alliansfriheten blev plötsligt mindre självklar. Detta handlade inte bara om säkerhetspolitik i en smal mening. Tillsammans med tankar om välfärdssamhället, internationell solidaritet och ekonomiskt välstånd har neutraliteten utgjort en grundmurad del av svensk självbild.

Men medan det internationella engagemanget varit starkt, exempelvis genom deltagande i FN:s fredsbevarande operationer, har det nationella försvaret krympt över tid. Försvarsutgifternas andel av BNP har fallit stadigt sedan 1950-talet, om än med en liten ökning de senaste åren. Händelserna i Ukraina skapade nu en ny osäkerhet: kunde Sverige fortfarande stå ensamt, militärt?

Socialdemokraterna var i februari väldigt tydliga: Den historiskt etablerade alliansfriheten låg fast. Att göra förändringar i en orolig tid kunde vara farligt. Sedan hände något. När medierapporteringen från krigsområdena blev alltmer alarmerande ökade stödet i opinionen för ett Nato-medlemskap. Socialdemokraterna ställdes då inför flera dilemman. Ett sådant gällde det kommande valet. Alla partier vet att sakfrågeägarskap är centralt för att vinna val. Om försvaret blev en viktigare fråga för väljarna innebar det problem för Socialdemokraterna, eftersom högersidan sedan länge "ägt" försvarsfrågan i svensk politik. När Moderaterna i mars deklarerade att man tänkte göra Nato-medlemskapet till en valfråga ökade trycket. Sverigedemokraterna ställde sig också bakom ett Nato-medlemskap – om Finland gick med.

Två bilder av historien stod däremot varandra: brott eller

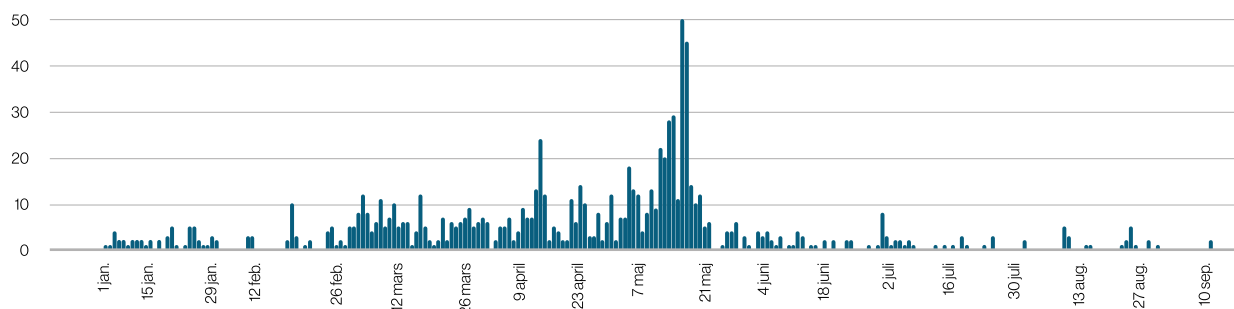
kontinuitet. Kontinuiteten bestod i bevarandet av Sveriges historiskt etablerade alliansfrihet. Med detta argument kunde säkerhetspolitiken inte vara händelsestyrd. Om man byter riktning med varje internationell konflikt blir det svårt att hålla en linje. I bakgrunden låg också vänsterns tradition av anti-imperialism. Man får komma ihåg att Palme demonstrerade mot USA:s krig i Vietnam. Det fanns därmed en historiskt nedärvd ideologisk sida.

Den andra tolkningen av historien var att kriget i Ukraina innebar en brytning med den historiska situation som alliansfriheten baserats på. Nu pågick ett storskaligt krig av en typ som många trodde var ett avslutat kapitel. Det moderna Europa skulle syssla med handel, fri rörlighet och ekonomisk tillväxt. Detta slags krig hade hört till det förflutna.

Efter ungefär en månads intern debatt i Socialdemokratien kom man slutligen fram till beslutet om en kursändring. En viktig motivation var Finlands väg, och man kunde där hänvisa till en annan historisk kontinuitet: det etablerade nordiska samarbetet. Den 16 maj fattade regeringen, "med ett brett stöd i riksdagen", som presskommunikén underströk, beslut om att ansöka om medlemskap i Nato. De svenska och finska utrikesministrarna gjorde en gemensam presentation.

I och med beslutet om Nato-ansökan i maj var frågan neutraliserad inför höstens valrörelse. Det är slående hur snabbt diskussionen i Sveriges största medier om historiens roll och det historiska beslutet ebbade ut. En sökning i Mediearkivet på ämnena "neutralitet", "alliansfrihet" och "Nato" visar en livlig diskussion från krigsutbrottet i februari fram till Nato-ansökans inlämnande i maj. Därefter blir det nästan helt tyst fram till valet i september. Dramatiken har lösts upp, intresset falnat.

Nato-beslutet är en avgörande förändring i Sveriges historia. Man kan fundera över hur debatten om att överge neutraliteten hade sett ut om det inte varit valår, om frågan hållits öppen under längre tid, eller om Finlands beslut dröjt. Hade argumenten varit mer komplexa? Hade flera olika bilder av historia och framtid mötts i den offentliga debatten?

Förekomst av begreppet "alliansfrihet" i Mediearkivet. Urval: Svenska riksmidia, redaktionellt material, print, webb, TV & Radio. Period: 1 januari 2022–13 september 2022. Totalt 925 artiklar/inslag

Nora Theorin

Göteborgs universitet

Doktor i journalistik, medier och kommunikation

E-post: nora.theorin@gu.se

Hur kan valutgången förstås i ljuset av vilka sakfrågor partierna fokuserade på?

Under valåret 2022 har den politiska dagordningen kastats om ett flertal gånger. I början av året var hanteringen av Coronapandemin fortfarande central. Parallellt med det växte sig debatten om stigande el- och bränslepriser allt starkare. Efter Rysslands invasion av Ukraina förflyttades dock fokus till utrikespolitiska frågor såsom hjälpinsatser i Ukraina, försvar och en intensiv Nato-debatt. I april – när kriget inte längre var någon nyhet – mattades dock Ukraina-frågan av och i maj – efter Socialdemokraternas omsvängning – avpolitiserades även Nato-frågan. Istället bidrog de så kallade påskkravallererna, och Ebba Busch omdiskuterande uttalande om att ”skjuta skarpt”, till att lag och ordning (ofta kopplat till invandring och integration) återtog en central position på dagordningen.

Under Almedalsveckan blev det tydligt vilka frågor partierna ämnade att profilera sig inom. Först ut var S och M som båda lyfte fram gängrelaterad kriminalitet i mycket hög utsträckning. Övriga partier valde att i hög grad att fokusera på frågor som väljarna tenderar att förknippa respektive parti med: SD presenterade 100 förslag med fokus på kriminalitet och invandring, V lyfte fram vinstförbud i välfärden, MP lyfte klimat och miljö, C pratade om landsbygdsfrågor och grön elproduktion, KD problematiserade sjukvårdsköerna och L gjorde ett utspel om att investera 2,5 miljarder i nya speciallärare.

Vissa av frågorna som lyftes fram i Almedalen kom dock att matcha mediernas dagordning bättre än andra. När sluttampen av valrörelsen närmade sig visade Sifos Mediemätare att lag och ordning, energi samt invandring/integration var de frågor som dominerade den mediala debatten. Efter en genomgång av partiernas valmanifest samt politiska utspel är min bedömning att flera av partierna i hög grad anpassade sig till medierna i slutet av valrörelsen. Detta kan sägas vara ett rationellt beteende från partiernas sida då forskning visar att det finns ett samband mellan vilka frågor som dominerar medierna och vilka frågor som anses vara viktigast bland väljarna samt vilka frågor väljarna baserar sina partival på.

Ett exempel som illustrerar partiernas anpassning till den mediala debatten är att SD i sitt valmanifest valde att framhäva energifrågan mer än frågorna som väljarna främst förknippar partiet med: invandring samt lag och ordning. Även M valde att fokusera allra mest på de tre frågor som lag högst upp på mediernas dagordning. Det bör dock noteras att även ekonomi och arbetsmarknad hade en framträdande roll i M:s valmanifest och i partiets utspel. Ett tredje exempel som visar på anpassning till den mediala debatten är att S under valrörelsens sista veckor gjorde fler politiska utspel om lag och ordning samt integration jämfört med välfärd och sjukvård – trots att välfärd och sjukvård traditionellt sätt är S starkaste profilfrågor.

Samtidigt finns det exempel på partier som även i slutet av valrörelsen valde att lägga tyngdpunkten vid frågor som

fick relativt lite uppmärksamhet i debatten. C lade exempelvis stor vikt vid miljö och klimat samt jämställdhet, V fokuserade främst på välfärd och vinstförbud och MP hade ett tydligt fokus på miljö och klimat.

Vid en genomgång av KD:s samt L:s valmanifest och utspel så framträder en mer mångfasetterad (eller splittrad) bild. Mer specifikt var sjukvård, lag och ordning, energi, landsbygd och äldreomsorgsfrågor som alla fick relativt stort utrymme i KD:s kampanj. Vad gäller L betonades lag och ordning, integration, skola, demokratifrågor och försvar/internationella relationer.

För att förstå hur valen av fokusfrågor påverkade valutgången är det dock inte bara viktigt att studera frågornas matchning med den mediala debatten. En annan central aspekt är vilket parti som innehar sakfrågeägandeskapet – med andra ord anses ha bäst politik – vad gäller centrala frågor. Om vi börjar med att titta på SD som var valets främsta vinnare visar SVT:s Vallokalsundersökning (Valu) att partiet toppar invandringsfrågan såväl som lag och ordning. Med andra ord innehar SD sakfrågeägandeskapet när det gäller två av de frågor som var mest centrala under valrörelsen och som partiet lyfte fram.

S valde att lägga mycket fokus vid lag och ordning i sin kampanj. Valu visar dock som sagt att SD vann kampen om denna fråga. Däremot äger S två av tre frågor som var allra viktigast för väljarnas partival: sjukvård samt skola och utbildning. Detta är en rimlig delförklaring till att S ökade sitt stöd trots att det vanligtvis kostar väljare att regera.

MP valde i sin tur att fokusera på miljö och klimat och Valu visar att partiet har ett tydligt sakfrågeägandeskap när det gäller dessa frågor. En relativt stor andel av väljarna uppgav dessutom att klimatfrågan hade mycket stor betydelse för partivalet. Detta är sannolikt en delförklaring till att partiet ökade sitt stöd trots att miljö och klimat fick lite uppmärksamhet i valrörelsen.

Vad gäller partierna vars stöd minskade så valde flera av partierna att fokusera på frågor som fick en perifer roll i valrörelsen och frågor som partierna inte äger. Två exempel är att V lade stor tyngdpunkt vid vinstfrågan och att C fokuserade på miljö och klimat samt jämställdhet. Även M, KD och L försökte att profilera sig inom områden som inte var speciellt centrala (exempelvis arbetsmarknad i M:s fall, äldreomsorg i KD:s fall och skola i L:s fall), och frågor som inte anses tillhöra partiernas starkaste såsom lag och ordning samt invandring.

Sammanfattningsvis kan valutgången delvis betraktas som ett resultat av hur väl de sakfrågor som partierna satsade på harmoniserade med mediernas dagordning samt väljarnas uppfattningar om vilka partier som har bäst politik när det gäller centrala frågor.

DEMICOM

MITTUNIVERSITETET